ਸਭ ਹੱਕ ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ।

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੋ ਸਿੱਖੁ ਸਖਾ ਬੰਧਪੁ ਹੈ ਭਾਈ ਜੋ ਗੁਰ ਕੇ ਭਾਣੈ ਵਿਚ ਆਵੈ ॥
ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ ਸੋ॰ ਮ॰ ੩

ਤੀਸਰੀ ਸੈਂਚੀ

ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ

(ਟੀਕਾ)

ਕਬਿੱਤ ਸ੍ਵਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਕ੍ਰਿਤ

ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਟਿਪਣੀਂ ਟੀਕਾਕਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਾਂਣ ਸੰਗਲੀ ਤੇ ਕਰਤਾ ਸੁਚਾ ਜੀਵਨ, ਅਕਾਲੀ ਜੋਧਾ
ਰਹਿਤ ਰਹਸ੍ਯ (ਰਹਤ ਨਾਮੇ), ਸੁਧਰਮ ਮਾਰਗ,
ਸੁਖ ਯੋਗ ਆਦਿ

ਸ੍ਰੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ੍ਯ
ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਪੰਜਾਬ)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ੧੦੦੦ ਮੋਖ ੧।।।)

ਦਸਖਤੀ ਮੋਹਰ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਮਾਲ ਚੋਰੀ ਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਊ !

ਇਸ ਸੈਂਚੀ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁੱਧੀ ਪਤ੍ਰ, ਸੂਚੀ ਪਤ੍ਰ, ਤੇ ਅੰਤਿਮ ਨਿਵੇਦਨ ਨੂੰ
ਪਿਛਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੇਖੋ ॥

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ (ਟੀਕਾ) ਕਬਿੱਤ ਸ੍ਵਯੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ

ਸੈਂਚੀ ਤੀਸਰੀ—ਮੁੱਢਲੀ ਸੂਚਨਾ

ਅੱਜ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਤੀਸਰੀ ਸੈਂਚੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਿਆਂ ਕਬਿੱਤ ਸ੍ਵਯਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਨਾਮੀ ਟੀਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਪਜਾਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕੀਹ ਲਾਭ ਪੁਜੇਗਾ ਇਸਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਉੱਤਰ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਸੈਂਚੀ ਵਾਕੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸਦੇ ਆਦ ਅੰਤ ਤਕ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਵੀਚਾਰਿਆਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ॥ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਬਨਾਣ ਖਾਤ੍ਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਸੂਚਨਾਂ ਦੇ ਰਖਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸੂਚਨਾਂ ਵਿਖੇ "ਓਅੰਕਾਰ" ਸਭ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਮੂਲ, ਤਥਾ ਸਮੂਹ ਨਾਮ ਸਰੂਪੀ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਧ ਕਰਣ ਵਤ, ਦੂਸਰੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸਬਦ ਦਾ ਪਾਠ "ਓਅੰਕਾਰ" ਸਹੀ ਕਰਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ:—ਗੁਰੂ ਦਾ ਘਰ ਕੀਹ ਹੈ, ਕੀਕੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਈਦਾ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਕੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਨਿਯਮ ਪਾਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਭੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਏਕੂੰ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਅਭ੍ਯਾਸ ਕੀਹ, ਕੀਕੁਣ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਰੁ ਕਿਸ ਭਾਂਤ ਏਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਰੰਭ ਹੋਕੇ, ਦਰਜੇ ਦਰਜੇ ਵਾਰ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੂਖਮੋਂ ਸੂਖਮ ਬਣਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਤਮਿਕ ਚੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪਦ—ਸਹਜ ਪਦ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਅਗੰਮੀ ਨੂਰ ਭੀਤਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ—ਇਤਆਦਿਕ ਬਾਤਾਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਤਥਾ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹਿਤ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਬਾਰੇ ਭੀ ਜੋ ਭਾਈ ਜੀ ਉਚਰੇ ਹਨ। ਸੋ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਤੋਂ ਸੂਚੀ ਪਤ੍ਰ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਧਾਰਣ ਬੋਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮੁਕਾ ਅਮੁਕਾ ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਉਸ ਵਿਖੇ ਅਮੁਕੇ ਅਮੁਕੇ ਭਾਵ ਉਪਰ ਕਥਨ ਹੋਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ ॥

ਅਸਾਡਾ ਚਿੱਤ ਚਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਏ, ਕਿ ਸਮਾਤ੍ਰਿਕ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਕੁਛ ਹੋਰ ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤੀਸਰੀ ਸੈਂਚੀ ਅੰਦਰ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲੌਂਦੇ, ਤਥਾ ਅਮਾਤ੍ਰਿਕ ਓਅੰਕਾਰ ਦੇ ਜਪ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਬਿਧੀ ਬਿਧਾਨ) ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭੀ ਨਿਰਣਾ ਕਰਣੀਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਇਸ ਪਾਸ ਨੂੰ ਮੋੜਦਿਆਂ ਸਾਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਵੀਚਾਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਜਗਾ ਕੇ ਮਾਨੋ ਐਉਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿ "ਜਦ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ—ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਹੀ ਵਾਹਗੁਰੂ—ਤੇ ਓਹੋ ਹੀ ਸਤਿਨਾਮੁ (ਸੱਚਾ ਨਾਮ, ਧੁਰ ਟਿਕਾਣ—ਕਲਜਾਣ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਨਕਾਰੀ ਦੀ ਲੜੀਆਂ ਦੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਜੋਂਟਿਸ ਤੋਂ ਵਿੱਤ ਨਿਰਣੇ ਨੂੰ ਛੋੜਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ

ਤਾਂਈ ਖੰਡਨ ਮੰਡਨ ਦੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਾਯਾ ਜਾਵੇ;ਜਾਂ ੳਅੰਕਾਰਉਪਾਸਨਾਂ ਦੇ ਮਤ ਅਵਿਲੰਬੀਆਂ ਅਨਮਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਖਿਝਾਇਆ ਜਾਵੇ ॥

ਸੋ ਐਸੀ ਅਕਸਮਾਤ ਅੰਤਰੀਵੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾਂ ਦਾ ਸੁਾਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦਾ, ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਰੁਧ ਵਰਤਜਾ ਜਾਵੇ। ਹਾਂ! ਇਤਨਾ ਸੁਝਾ ਦੇਣਾ ਅਤਜੰਤ ਆਵਸ਼ਜਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸਾਂ ਖੰਡਨ ਮੰਡਨ ਦਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਅਖਤਜਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਅਕਾਰਣ ਚੋਟ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਅਗੇ ਲਈ ਭੀ ਐਹੋ ਜੇਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਅਸੀਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ॥

ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਖਜਾ ਯਾ ਨਿਰਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ, ਗੁਰਭਾਈਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੈ, ਤੇ ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਣ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਗੌਰਵਤਾ—ਮਹੱਤਤਾ ਵੱਲੋਂ ਖੁੰਝਕੇ, ਅਸਲ ਰਾਹ ਛੱਡ ਅਨਜ ਮਾਰਗੀਆਂ ਦੀ ਰੀਸੋ ਰੀਸੀ ਘਰ ਦੀ ਸੰਪਦਾ ਨੂੰ ਵਰਤਣੋਂ ਅਵੇਸਲਤਾ ਧਾਰ ਕੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੱਗ ਬਨਣਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਰਖਿਆ ਹੈ—ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਉਨਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ॥

ਨਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮੰਤਬਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿੰਦਨ ਯਾ ਬੁਰਾ ਹੀ ਆਖਣ ਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਜਾ ਹੀ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਯਾਦ ਹੈ,ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ ਬਾਰੰ ਬਾਰ ਏਹੋ ਹੀ ਸਿਖਾਲਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਮੰਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਆਖ ਝਗੜਾ ਪਾਵਨਾਂ", ਯਾ "ਇਕ ਫਿੱਕਾ ਨਾ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾਂ ਮੈ ਹਿਕੋ ਧਨੀ"........॥ ਐਸਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭਲਾ ਕਿਸਤਰਾਂ ਕੋਈ ਸ਼੍ਰਧਾਲੂ ਇਸ ਆਗਜਾ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਕਰੇ, ਜੋ ਸਰਪਰ ਗੁਸਤਾਖੀ ਤੇ ਭਾਰੀ ਵਿਠਾਈ ਹੈ ॥

ਓਅੰ, ਸੋਹੰ,ਰਾਮ, ਹਰੇ ਰਾਮ......ਆਦਿ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਕਈਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਟਾਂਵੇ ਟਾਂਵੇ ਲੋਕ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਵਾ ਜਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਅਕਸਰ ਸਤਿਨਾਮੁ ਯਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਗੁਰੂ ਨੂੰ। ਕਈ ਅਸਾਡੇ ਵਿਚ ਐਸੇ ਦੁਬਾਜਰੇ ਲੋਕ ਭੀ ਹਨ, ਜੋ ਨਾਂ ਤਾਂ ਓਅੰ ਸੋਹੰ ਰਾਮ ਆਦਿ ਨੂੰ ਛਡ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਮਨੋ ਕਲਪਿਤ ਦੁਬਾਜਰੀ ਸੂਰਤ ਭੀ ਬਣਾਕੇ ਜਪਨ ਜਪਾਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ।

ਐਸਾ ਕਰਣ ਕਰਾਣ ਹਾਰੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਤਰਾ ਟਪੱਲਾ ਖਾ ਰਹੇ ਤੇ ਧੱਖੇ ਹੇਠਾਂ ਦੱਬੇ ਪਏ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਰਮ ਭੀ ਅਸੀਂ ਖੋਲਨਾ ਚਹੁੰਦੇ ਸਾਂ। ਪਰ ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਮੁਢਲੀ ਸੂਚਨਾਂ ਅਰੰਭਦਿਆਂ ਹੀ ਜੋ ਅੰਤ੍ਰੀਵੀ ਡੱਕਾ ਐਸ ਸਮੇਂ ਆਣ ਵੱਜਾ ਹੈ—ਉਸਦੇ ਕਾਰਣ, ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਉਪਰ ਕੁਛ ਕੁਛ ਚਾਨਣਾਂ ਸਪਸ਼੍ਰ ਵਿਸਪਸ਼੍ਰ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸੁਚਾ ਜੀਵਨ, ਸੁਖ ਯੋਗ, ਉਪਦੇਸ਼ ਚਿੰਤਾ ਮਣੀ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਵਿਚ ਐਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਚੰਗੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ

ਨਿਰੂਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਣ ਦੀ ਕੋਈ ਐਡੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਵਾਹਗੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਕ੍ਤ ਸ੍ਰੀਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਛਪਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਟਿਕਾਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਲੁੜੀਂਦੇ ਵੇਰਵੇ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਟਿਪਣ ਟੀਕੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੋਲਕੇ ਦੱਸੇ ਜਾਣਗੇ।

ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਾਂ ਕੁਛ ਇਸੇ ਹੀ,ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ(ਟੀਕੇ) ਦੀ ਚੌਥੀ ਸੈਂਚੀ ਛਪਣ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਇਤ ਹੀ ਇਨਾਂ ਮਤਮਾਂ ਤੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਣੂੰ ਬਣਾਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਬਿਨਯ ਕਰ ਛਡਦੇ ਹਾਂ,ਕਿ ਜੇਕਰ ਓਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹੋ ਆਈ ਤਾਂ ਓਅੰਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਉਪਜੋਗੀ ਪ੍ਰਪਾਟੀ ਭੀ ਸਹਲੇ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਢੰਗਨਾਲ ਖੋਲਕੇ ਸਮਝਾਈ ਜਾਏਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੁਛ ਹੋਰ ਕਹਿਣੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਕੇ ਛਿਮਾਂ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਐਤਕੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਵੀਨ ਬਾਤ ਆਪਦੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੀ।

ਵਾਹਗੁਰੂ ਕਰੇ ਜੋ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਮੰਗ ਐਸਿਆਂ ਵੀਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਖਾਤਰ ਜਾਗੀ ਰਹੇ, ਤੇ ਆਪਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਚੌਥੀ ਸੈਂਚੀ ਭੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ ਨਿਕਲੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਉਦਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ, ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪ੍ਰਤਿਗਜਾ ਨੂੰ ਪਾਲਕੇ (ਆਪਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਦੀ) ਅੰਤਲੀ ਨਿਵੇਦਨ ਦੁਆਰਾ ਅਰਿਣੀ ਹੋ ਸਕੀਏ ॥

੧੫ ਫਗਣ ੧੯੮੪
ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ Ph. D. Sc.
ਕਰਤਾ, ਸੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਆਦਿ

--:o:--

੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਤਾਂਤੇ ਸਫਲ ਜਨਮੇ ਹੋਣ ਖਾਤਰ ਮਨੁਖ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਭਾਵ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰੇ:-

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਦਰਸ ਲਿਵ ਦੇਖੈ ਅਉ ਦਿਖਾਵੈ ਸੋਈ,
ਸਰਬ ਦਰਸ ਏਕ ਦਰਸ ਕੈ ਜਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-(ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ = ਤਕੱਨੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ (ਇਸਥਿਤ ਹੋਈ ਹੋਈ), ਸੋਈ = ਓਹੋ ਕੁਛ ਹੀ (ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ, ਦੇਖਦੀ ਅਤੇ ਦਿਖੌਂਦੀ ਹੈ, (ਕਯੋਂਕਿ) ਓਸਨੇ ਸਮੂਹ ਦਰਸਨ, ਇਕੋ ਦਰਸਨ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ)ਵਿਖੇ ਹੀ ਲੀਨ ਜਾਣ ਲਏ ਹਨ।

ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਕਹਤ ਸੁਨਤ ਸੋਈ,
ਸਰਬ ਸ਼ਬਦ ਏਕ ਸ਼ਬਦ ਕੈ ਮਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਸੁਰਤਿ (ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਸੁਨਣ ਹਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ) ਸ਼ਬਦ (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਨਹੱਦ ਸਰੂਪੀ ਤਾਰ = ਦਿੱਬ ਧੁਨੀ) ਵਿਖੇ, ਲਿਵ ਲਗ ਜਾਣ ਕਰਕੇ (ਉਹ) ਸਮੂਹ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਧੁਨੀ) ਨੂੰ ਹੀ, ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਮਾਤ੍ਰ (ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਬਦ) ਸਰੂਪ ਹੀ ਮੰਨਿਆ (ਨਿਸਚੇ ਕਰਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ-ਉਸਦਾ ਸੁਨਣਾ ਸੁਨਾਣਾ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(੧)ਕਾਰਨ (੨)ਕਰਨ (੩)ਕਰਤਗਿ (੮)ਸਰਬਗਿ (੭)ਸੋਈ,
(੪) ਕਰਮ (੫) ਕਰਤੂਤਿ (੬) ਕਰਤਾਰ (੯)ਪਹਿਚਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-(੧) ਕਰਮ ਦਾ ਹੇਤੂ (ਪ੍ਰੇਰਕ ਰੂਪ ਮਨ) (੨) ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸਰੂਪ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (ਗਯਾਨ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਯਾ ਏਨਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਤ ਵਾ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਸਰੀਰ), (੩) ਕਰਤਗਿ (ਕਰਤਬਯ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਿਗੜ ਕੇ ਬਣਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ) ਕਰਨ ਜੋਗ ਕਾਰਯ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨ ਹਾਰੀ ਬੁੱਧੀ), (੪) ਜੋ ਕਾਰਯ ਸ੍ਵਯੰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਉਪਰ ਕਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇ (ਐਸਾ ਚਿੱਤ), (੫) ਤਥਾ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀ ਕਾਰਵਾਈ (ਕਮਾਈ) ਕਰਤੱਤ (ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਹਾਰਾ ਅੰਤਰ ਵਰਤੀ ਭਾਵ = ਅਹੰਤਾ), (੬) ਅਤੇ ਇਨਾਂ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾਰ (ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ-ਜੀਵ ਆਤਮਾ (੭) ਓਸ ਕਰਤੇ (ਵਾਹਗੁਰੂ) (੮) ਸਰਬ ਬਯਾਪੀ ਨੂੰ ਹੀ (ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋਯਾ) (੯) ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਤਾਤਪ੍ਰਯ ਕੀਹ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਕਾਰਕ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਵਰਤੌਂਦਾ ਹੋਯਾ ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਯ ਸਰੂਪ ਪਛਾਣਯਾ (ਅਨਭਉ) ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਦੂਈ ਦੀ ਵਿਸਮ ਤਾ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਫੁਰਯਾ ਕਰਦੀ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਏਕ ਹੀ ਅਨੇਕ ਮੇਕ,
ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕ ਟੇਕ ਏਕੈ ਉਰ ਆਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-(ਤਾਂਤੇ ਪੁਰਖ) ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ,(ਐਸੇ)ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਗਯਾਨ ਤਥਾ ਇਸੇ ਨਿਸਚੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਨਿਘਾ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕਤਾ ਰੂਪ ਧਯਾਨ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ "ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕ" = ਬ੍ਰਹਮ ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਟੇਕ (ਇਸਥਿਤੀ) ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਇਕੋ ਹੀ ਇਕ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮੀ) ਨੂੰ, "ਉਰ ਆਨੀਐ"-ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲਯਾਵੇ, ਭਾਵ-ਜਜੋਂ ਕੇ ਤਜੋਂ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ॥ ੩੦੧ ॥

ਵਾਹਗੁਰੂ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਓਸਦੀ ਜਿਗ੍ਯਾਸਾ ਵਾਲਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਜਦ ਕਦ ਸੇਵੇ)ਃ-

ਕਿੰਚਿਤ ਕਟਾਛ ਮਾਇਆ ਮੋਹੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਖੰਡ,
ਸਾਧ ਸੰਗ ਰੰਗ ਮੈ ਬਿਮੋਹਿਤ ਮਗਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਦੀ ਰਞਾਲ ਭਰ ਕਟਾਖਯ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ,ਉਹ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮੀਮਾਯਾ ਪਤੀ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ (ਆਪ) ਬਿਮੋਹਿਤ (ਲੱਟੂ)ਹੋਇਆ ਮਗਨ (ਲਿਵਲੀਨ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਾਕੈ ਓਅੰਕਾਰ ਕੈ ਅਕਾਰ ਹੈ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ,
ਕੀਰਤਨ ਸਮੈ ਸਾਧ ਸੰਗ ਸੌ ਲਗਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਓਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀ ਅਕਾਰ ਰੂਪ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਪਜੀ ਹੋਈ ਹੈ, (ਉਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਖਯਾਤ ਆਪ)ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ "ਸੌ"-ਨਾਲ "ਪਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਆਗਯਾ ਕਾਰੀ ਜਾਕੇ,
ਅਗ੍ਰਭਾਗ ਸਾਧ ਸੰਗ ਗੁਨਨੁ ਅਗਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਤਥਾ ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਸਨਤ ਸੁਜਾਤ ਰੂਪ ਸਨਕਾਦਿਕ, ਅਤੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੂ ਆਦਿ (ਸਮੂਹ ਦੇਵਤਾ ਅਪਨੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਮੇਤ) ਆਗਯਾ ਪਾਲਨ ਹਾਰੇ ਹਨ, ਉਹ-ਅਨਗਿਣਤ (ਬਸ਼ੁਮਾਰ) ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ(ਭਗਵਾਨ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ "ਅਗ੍ਰਭਾਗ"-ਸਨਮੁਖ (ਆਗਯਾ ਪਾਲਨ ਲਈ ਤਤਪਰ-ਸਾਵਧਾਨ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ-ਹਰਦਮ ਵੱਸ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ॥

ਅਗੰਮ ਅਪਾਰ ਸਾਧ ਮਹਿਮਾ ਅਪਾਰ ਬਿਖੈ,
ਅਤਿ ਲਿਵ ਲੀਨ ਜਲ ਮੀਨ ਅਭਗਨ ਹੈ ॥ ੩੦੨ ॥

ਅਰਥ-(ਬਹੁਤ ਕੀਹ ਆਖੀਏ) ਜਿਸਨੂੰ ਅਗੰਮ = ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਤਥਾ

ਅਪਾਰ = ਪਾਰਾਵਾਰ ਰਹਿਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ "ਸਾਧ"–ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਪਾਰ ਮਹਮਾਂ ਵਿਖੇ ਐਉਂ ਅਤਯੰਤ ਕਰਕੇ ਲਿਵਲੀਨ (ਪਰਚਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਕਿ ਜਲ ਵਿਖੇ ਮਛਲੀ "ਅਭਗਨ" = ਅਨਟੁੱਟ (ਪ੍ਰੇਮ ਕਾਰਣ) ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥ ੩੦੨ ॥

ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਪੁਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਾਰਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਭਗਵਾਨ ਲੋਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾ ੨ ਦਿੰਵ ਨਿਰੂਪਦੇ ਹਨ:–

ਨਿਜ ਘਰ ਮੇਰੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨਾਰਦਮੁਨਿ !
ਦਰਸਨ ਸਾਧ ਸੰਗ ਮੇਰੋ ਨਿਜਰੂਪ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਹੇ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ! ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮੇਰਾ ਨਿਜ ਘਰ (ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ) ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਰਾ ਅਪਣਾ ਸਰੂਪ (ਦਰਸ਼ਨ) ਹੈ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗ ਮੇਰੋ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਉ ਕੁਟੰਬ ਸਖਾ,
ਸਾਧ ਸੰਗ ਮੇਰੋ ਸੁਤ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਨੂਪ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ (ਮਾਪੇ) ਅਤੇ ਕੋੜਮਾ ਵਾ "ਸਖਾ"–(ਸਾਕ ਸੈਨ–ਸਨੇਹੀ) ਹੈ, ਅਰੁ ਸਾਧ ਸੰਗ ਹੀ ਮੇਰਾ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਤਯੰਤ ਸੁੰਦ੍ਰ) "ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ"–ਭਲਾ (ਆਗਯਾਕਾਰ) ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰਾਨ ਜੀਵਨ ਮੈ,
ਸਾਧ ਸੰਗ ਨਿਜ ਪਦ ਸੇਵਾ ਦੀਪ ਧੂਪ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ "ਮੈ"–ਮੇਰੇ ਸਮੂਹ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਅਸਥਾਨ (ਅਖੁੱਟ ਭੰਡਾਰ) ਹੈ, ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਣ(ਮੇਰੀ ਜਾਨ)ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਧੂਪ ਦੀਪ ਆਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ (ਮੇਰਾ) "ਨਿਜ ਪਦ"–ਅਪਣਾ ਅਸਥਾਨ (ਆਦਰਸ਼ ਸਰੂਪ) ਹੈ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ ਸੁਖ ਸਹਜ ਮੈ,
ਸਾਧ ਸੰਗ ਸੋਭਾ ਅਤਿ ਉਪਮਾ ਅਉ ਊਪ ਹੈ ॥੩੦੩॥

ਅਰਥ–ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਮੇਰਾ "ਸਹਜ ਸੁਖ ਭੋਗ" = ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਸੁਖ ਦਾ ਮਾਨਣਾ, ਅਰੁ ਰੰਗ ਰਸ (ਰਸਾਂਦਾ ਪਜਾਰ, ਵਾ ਰਸਿਕ ਪਣਾ)ਹੈ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ (ਮੇਰੀ) ਸ਼ੋਭਾ, "ਅਤਿ"–ਅਤੇ "ਉਪਮਾ", ਅਰੁ "ਊਪ" ਹੈ,ਭਾਵ–ਅਤਿਸੈਂ ਕਰਕੇ ਉਪਮਾ ਅਰੁ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ (ਸਰਬ ਸਿਰੋਮਣੀ ਭਾਵ) ਹੈ ॥ ੩੦੩ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਯਾਦ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਤਾਰ, ਯਾਦ ਖਾਤ੍ਰ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਵਸ਼ਯ ਅਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਯਾਦ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਏਕਤਾ ਦੇ ਘਰ ਆਨ ਪੁਜਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

"ਜਹਾਂ ਆਸਾ ਤਹਾਂ ਬਾਸਾ"–ਇਹ ਕਹੌਤ ਭੀ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਠੀਕ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਅਠੇ ਪਹਰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ–ਹਰੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਿੜੇ ਰਹਿਣਾ, ਵਾ ਨਾਮ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਪਰਚੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਰਖਣਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਆਸ ਓਟ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਾਹਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਪਜਾਰਿਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਥੇ ਓਸਦੇ ਪਜਾਰੇ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋ ਬੈਠਨ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸਤਿ ਸੰਗਤ ਦਾ ਠਠ ਬਝਜਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਉਂ ਪਜਾਰੇ ਦੇ ਪਜਾਰ ਦੀ ਤਾਰ ਦਾ ਬੱਝਾ ਉਹ ਪਜਾਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਆਪਣਿਆਂ ਪਜਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਓਸਨੇ ਆਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ(ਨਿਜ ਘਰ)ਸਾਧਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਸਜ਼ਾ ਹੈ॥

ਨਾਲ ਹੀ ਫੇਰ ਪਜਾਰ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀਹੈ,ਕੁਰਬਾਨੀ–ਤੇ ਅਸਲ ਕੁਰਬਾਨੀ ਆਪੇ ਵਾਰਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਸੋ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਪੂਰਾ ਪਜਾਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਓਥੇ ਆਪਾ ਭੀ ਸਚ ਮੁਚ ਵਾਰਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ–ਪੂਰਣ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸੁਧ ਭੁੱਲੀ ਹੋਈ ਹੋਣੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਅਰ ਜਦ ਸਮੁਚਜ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਪੂਰਾ ਪਰਚਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਵਸ਼ਜ ਉਹ ਪਜਾਰੇ ਵਿਚ, ਤੇ ਪਜਾਰਾ ਓਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਗਵਾਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ॥

ਅਰੁ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁਤ੍ਰ ਉਤਪੰਨ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸੋ ਭਗਵਾਨ ਜੋਕਿਅਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਮਾਨੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਕਅਨਹੋਈਵਸਤੂ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਓਨਾਂ ਦੀ ਸਾਖਜਾਤ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟਤਾ ਕੇਵਲ ਸਤਿਸੰਗ ਦ੍ਵਾਰੇ ਹੀ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਓਨਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਤਿ ਸੰਗ ਨੂੰ ਆਖਜਾ ਹੈ॥

ਕੋੜਮੇ ਰੂਪ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਸਾਕ ਸੈਣ ਵਿਚ ਜੀਕੂੰ ਮਰਦ ਸਨੇਹ ਵੱਸ ਬੇਧਾਇਮਾਨ ਹੋਯਾ ੨ ਓਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ,ਭਗਵਾਨ ਭੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ,ਇਸ ਲਈ ਸਭਕੋੜਮਾ ਕੁਟੰਬ ਆਦਿ ਓਨਾਂ ਦਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹੀ ਜੀਕੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਾਯਮ ਰਖਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਮੰਨਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਗੁਣ ਕਰਮ ਆਦਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਕਾਯਮ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਓਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਪੁਤ੍ਰ (ਸਪੁਤ੍ਰ) ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ॥

ਸਭ ਵਿਭੂਤੀਆਂ ਦਾ ਰੱਬੀ ਭੰਡਾਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਤੁਫੈਲ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ,ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਕਿਹਾ ਹੈ,ਤੇ ਵਿਭੂਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਸਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਆਖਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਕਰਕੇ ਜੀਵਨ-ਮਜ ਪ੍ਰਾਣ (ਜਾਨ ਦੀ ਜਾਨ) ਇਸਨੂੰ ਓਨਾਂ ਨੇ ਮੰਨ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ

ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੂਜਨ ਆਦ ਦਾ ਮਹੱਤ ਭੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਜਿਗਯਾਸੂਆਂ ਅੰਦਰ ਵੇਖਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਿਜ ਪਦ ਦਾ ਸੇਵਨ ਪੂਜਨ ਧੂਪ ਦੀਪ ਨਈਵੇਦ ਆਦ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਭੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਆਖੀਹੈ॥ ਸਹਜ ਸੁਖ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦਾ ਮਾਨਣਾਂ ਭੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ ਦਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਐਸਾ ਹੀ ਸੋਭਾ ਕਰਣੀ (ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮਨੋਹਰਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਣਾ), 'ਅਤਿ'—ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਆਦ ਵਜੋਂ ਅਸਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ (ਅਦੁਤੀਅਤਾ = ਬੇਮਿਸਾਲ, ਬੇਨਜ਼ੀਰਤਾ) ਰੂਪ ਉਪਮਾਂ ਤਥਾ ਸਤਕਾਰ ਆਦ ਦੀ ਸਾਧਕ ਹੋਰ ਹੋਰ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਰੂਪ ਉਪ—ਦਾ ਵਰਨਣ ਭੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਹੈ॥ ਇਸ ਸਮੂਹ ਕਥਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਭਨੀਂ ਢੋਕੀਂ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੀ ਆਪਣਾ ਇਸ਼੍ਟ ਦੇਵ ਥਾਪਨਾ ਚਾਹੀਏ ॥—॥

ਤਾਂਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੀ ਸਾਧਨ ਆਚਾਰ ਆਦ ਦ੍ਵਾਰੇ ਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੇ ਜੋਗ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ, ਗੁਰ ਸਬਦ ਦੀ ਹੀ ਸਾਧਨਾਂ ਸਾਧਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪੁਰਖ ਅਰਾਧੇ:—

ਅਗਮ ਅਪਾਰ ਦੇਵ ਅਲਖ ਅਭੇਵ *ਅਤਿ,
ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰ ਨਿਗ੍ਰਹ ਨ ਪਾਈਐ ॥

ਅਰਥ—'ਅਤਿ"—ਅਤਿਸੈਂ ਕਰਕੇ ਜੋ ਮਨ ਬੁਧੀ ਤਥਾ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਜੋ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਤ ਲਖਤਾ ਵਿਖੇ ਔਹੋਂ ਦੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਭੇਵ (ਮਰਮ) ਜਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ—(ਐਸੇ) ਦੇਵ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ, "ਨਿਗ੍ਰਹ"—ਹਠ ਪੂਰਬਕ ਅਨੇਕਾਂ ਜਤਨਾਂ (ਸਾਧਨਾਂ) ਕਰਕੇ ਵਾ ਹਠ ਯੋਗ ਸੰਬੰਧੀ ਯਮ, ਨਿਯਮ, ਆਸਨ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਪ੍ਰਤ੍ਯਾਹਾਰ ਧਾਰਣਾਂ, ਧਯਾਨ, ਸਮਾਧੀ ਰੂਪ—ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਕੇ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀਦਾ ॥

ਪਾਈਐ ਨ ਜੱਗ ਭੋਗ, ਪਾਈਐ ਨ †ਰਾਜ ਜੋਗ,
‡ਨਾਦ ਬਾਦ ਬੇਦ ਕੈ ਨ ਅਗਹੁ ਗਹਾਈਐ ॥

---

* 'ਅਤਿ"—ਸਬਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਭ ਵਿਸ਼ੇਖਣਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ।

† ਹਠ ਜੋਗ, ਮੰਤ੍ਰ ਜੋਗ, ਲਯ ਜੋਗ ਅਰੁ ਰਾਜ ਜੋਗ—ਇਹ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਵਿਖੇ ਜੁੜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਰਬ ਸਿਰੋਮਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਤਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਰਾਜ ਜੋਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥

‡ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸੁਰ ਤਾਲ ਆਦ ਦੇ ਰਾਜ ਨ(ਗੰਧਰਬ ਵਿਦਯਾ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਸਾਮ ਵੇਦ ਦੇ ਗਾਯਨ)ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਕਈਆਂ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸਤਕਦ੍ਵਾਰੇ ਇਸ ਸਾਧਨਦਾ ਖੰਡਨਹੈ॥

ਅਰਥ-'ਭੋਗ"-ਭੋਜਨ ਜੋਗ ਪਦਾਰਥ ਅਰਪੇ ਜਾਣਾ-ਜਿਸ ਜੱਗ ਵਿਖੈ, ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਆਦਿ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਓਹ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦਾ, ਅਰੁ ਨਾਂ ਹੀ ਰਾਜ ਜੋਗ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਖ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਜਾਂ ਹੀ ਪਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਐਸਾ ਹੀ) "ਨਾਦ" = ਸਬਦ ਧੁਨੀ (ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਅਲਾਪ) ਵਾ 'ਬਾਦ"-ਸਾਜ ਬਾਜ (ਸੰਗੀਤ ਸੰਬੰਧੀ ਤਾਲ) ਬਾਜੇ ਆਦਿ ਨੂੰ "ਬੇਦਕੈ"-ਜਾਣਕੈ, ਅਥ੍ਵਾ ਬੇਦ ਪਾਠ ਕੀਤਿਆਂ, ਨਹੀਂ ਉਹ "ਅਗਹੁ" ਗ੍ਰਹਣੋਂ (ਫੜਨੋਂ = ਜਾਨਣੋਂ) ਰਹਤ "ਗਹਾਈਐ'-ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ (ਫੜਜਾ) ਵਾ ਜਾਣਜਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥

ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਦੇਵ ਦੇਵ ਸੇਵਕੈ ਨ ਪਾਈਐ,
ਕਰਮ ਧਰਮ ਬ੍ਰਿਤਿ ਨੇਮ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ॥

ਅਰਥ-ਤੀਰਥਾਂ ਉਪਰ ਕੁੰਭ ਮਲ ਮਾਸ ਆਦ ਪਰਬ ਸਮਜਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵਾ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵਿਆਂ (ਅਰਾਧਜਾਂ) ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ,(ਇਵੇਂ ਹੀ) ਧਰਮ (ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਆਦ) ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਥ੍ਵਾ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਆਦ ਵਰਤਾਂ ਦੇ ਨੇਮ (ਪ੍ਰਣ) ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਇਆਂ (ਪਰਚਿਆਂ) ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥

ਨਿਹਫਲ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੈ ਅਚਾਰ ਸਭੈ,
ਸਾਵਧਾਨ ਸਾਧਸੰਗ ਹੁਇ ਸ਼ਬਦ ਸੁ ਗਾਈਐ ॥੩੦੪॥

ਅਰਥ-(ਤਾਤਪ੍ਰਯ ਕੀਹ ਕਿ) ਹੋਰ ਭੀ ਜੋ ਕੋਈ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਆਚਰਣ (ਕਰਤੱਤ) ਰੂਪ ਕਰਮ (ਸਾਧਨ) ਹਨ-ਸੋ ਸਭ ਹੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਿਮਿੱਤ) ਅਫਲ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕੇ (ਜੁੱਟਕੇ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ, ਸ਼ਬਦ (ਨਾਮ) ਹੀ ਗਾਯਨ ਕਰੇ (ਜਪਦਾ ਰਹੇ) ॥ ਭਾਵ-ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰੇ ਨਾਮ ਜਪਨਾਂ ਹੀ ਪਰਮ ਉਪਾਵ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ । ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਜਪ ਤਪ ਜੇਤੇ ਸਭ ਊਪਰ ਨਾਮ ਅਚਾਰ" ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ॥ ੩੦੪ ॥

ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਮਰਮ ਗੁਝ ਕਹਾਣੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾਮ ਅਭਯਾਸੀ ਹੀ ਸ੍ਵਯੰ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਂ):-

ਸੁਫਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਜੋਈ ਦੇਖੈ ਸੋਈ ਜਾਨੈ,
ਦੂਸਰੋ ਨ ਦੇਖੈ ਪਾਵੈ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਜਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਦੇਸ਼੍ਯਾ ਰੂਪ ਚਲਿਤ੍ਰ ਦੇ ਚਿਤ੍ਰ (ਨਕਸ਼ੇ) ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਸੁਪਨਾਵੀ ਪੁਰਖ) ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਹੀ ਕੇਵਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਖਣਾ ਪਾ ਸਕਦਾ-(ਇਸ ਤਰਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਾਮ ਜਪੰਤੇ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ) ਕਹੋ ! ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਸਰੇ ਜਾਣ ਸਕਨ । ਭਾਵ-ਨਾਮ ਜਪੰਤੇ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਰੱਬੀ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਹੀ ਆਪ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਾਲ ਬਿਖੇ ਬਾਤ ਕੀਏ ਸੁਨੀਅਤ ਕਾਨ ਦੀਏ,
ਬਕਤਾ ਅਉ ਸ਼੍ਰੋਤਾ ਬਿਨ ਕਾ ਪੈ ਉਨਮਾਨੀਐ॥

ਅਰਥ– ਨਲਕੀ ਵਿਚ ਦੀ (ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਵਾਜ ਉਚੱਾਰ ਤਥਾ ਸੁਨਣ ਦੇ ਜੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦ੍ਵਾਰਾ) ਕੰਨ ਦਿੱਤਿਆਂ ਹੀ ਰਲ ਸੁਣੀ ਦੀ ਹੈ, ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਹਾਰੇ ਬਿਨਾਂ, ਭਲਾ ਕਿਸ (ਦੂਸਰੇ) ਪਾਸੋਂ (ਉਸ ਕਹੇ ਸੁਣੇ ਦਾ) ਉਨਮਾਨ ਲਾਯਾ (ਪਤਾ ਕਢਯਾ) ਜਾ ਸਕੇ ? (ਇਸੇ ਭਾਂਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਰਮ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਥਾ ਸਿੱਖ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਹੋਏ ਬਾਝੋਂ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਪਤਯਾ ਜਾ ਸਕੇ)। ਵਾ—ਨਾਮ ਅਭ੍ਯਾਸ ਦ੍ਵਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਰੱਬੀ ਨਾਦ ਦਾ ਮਰਮ ਯਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ—ਇਹ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਹੈ।

(੨)*ਪਘੂਲਾ ਕੇ ਮੂਲ ਬਿਖੈ(੧)ਜੈਸੇ(੪)ਜਲ(੬)ਪਾਨ ਕੀਜੈ,
(੫) ਲੀਜੀਐ (੩) ਜਤਨ ਕਰ (੭) ਪਾਏ ਮਨ ਮਾਨੀਐ॥

ਅਰਥ–(੧) ਜਿਸ ਭਾਂਤ (੨) ਪੰਨੀ (ਖੱਸ) ਦੇ ਮੂਲ (ਮੁੱਢ) ਵਿਚੋਂ (੩) ਜਤਨ (ਮਿਹਨਤ) ਕਰਕੇ (੪) ਪਾਣੀ (੫) ਲਈਦਾ ਤੇ (੬) ਪੀਵੀਦਾ ਹੈ, (੭) ਤਾਂ ਪੀਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ (੮) ਮਨ (ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ) ਜਾਂਦਾ (ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ) ਹੈ। ਭਾਵ–ਐਸੇ ਠੰਢੇ ਠਾਰ–ਜਤਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੀਤਿਆਂ ਪਯਾਸੇ ਨੂੰ ਜੋ ਠੰਢ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਬਿਨਾਂ ਜੀਕੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ–ਐਸਾ ਹੀ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨਾਮ ਅਭ੍ਯਾਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਹੈ।

(੧) ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੰਧਿ ਮਿਲੇ (੫) ਗੁਹਜ ਕਥਾ (੪) ਬਿਨੋਦ,
(੨)ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ(੩)ਬਿਸਮ ਬਿਧਾਨੀਐ॥੩੦੫॥

ਅਰਥ–ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ (੧) ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦੀ (ਗੁਰ ਦੀਖ੍ਯਾ–ਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਵਾਰੇ) ਸੰਧੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ (੨) ਜੋ ਗ੍ਯਾਨ ਧ੍ਯਾਨ ਤਥਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੂਪ (੩) ਅਸਚਰਜ ਭਾਂਤ ਦਾ (੪) ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (੫) ਓਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਗੁਝੀ ਹੈ (ਕਥਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ) ਨ੍ਯਾਰੀ ਹੀ ਬਿਧ ਦਾ ਹੈ ਉਹ॥ ੩੦੫॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸੁਪਨੇ ਅੰਦਰ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਸਮਾਨ, ਨਾਮ ਅਭ੍ਯਾਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਦਿਬ੍ਯ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸੂਖਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਆਦ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਣੇ ਸੂਚਨ

---

*"ਪਘੂਲਾ" = ਪਾ+ਘੋਲਾ–ਪਾ (ਪੈਰਾਂ) ਤੇ ਘੋਲਾ ਘਾਹ = ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਆਯਾ ਘਾਹ, ਵਾ ਪਗ+ਹੋਲਾ = ਪੈਰਾਂ ਤਲੇ ਆਯਾ ਬੂਟਾ (ਬੂਟੀ) ਹੈ–ਐਸੀ ਪੰਨੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ। ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸੇ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਨਾਮ ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ॥

ਕਰਾਏ ਹਨ । ਅਰੁ ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਦੂਾਰਾ ਨਾਮ ਦੀ ਇਕਤਾਰਤਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੋਂ ਵਿਬਜ ਧੁਨੀਆਂ ਰੂਪ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਤਾ। ਤਥਾ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਦੁਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣਾ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਜਿਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਪਸ਼੍ਟ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸਭ ਸਿੱਧੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਿਜ ਅਨੁਭਵ ਗੋਚਰੀ ਅਰੁ ਕਹਣ ਸੁਨੌਣ ਤੋਂ ਅਗੰਮ ਨਿਰੂਪੀ ਹੈ।

ਚਾਹੇ ਇਹ ਅਕੱਥ ਸਰੂਪ ਭੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਸਤਜਤਾ ਜਨੌਣ ਖਾਤਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਗੁਰਮਤ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਾਰੇ) ਨਾਮ ਜਪਨਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਂ ਨਿਰੂਪੀਆਂ ਹਨ,ਤਾਂ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਧਾਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪਨ ਤੇ ਜਨਮ ਸਫਲੌਣ ਦੀ ਉਮੰਗ ਜਾਗ ਸਕੇ ॥-॥

ਇਹ ਗੁਝ ਕਥਾ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਜੋਂ ਵਰਤਦੀ ਹੈ,ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੀਂ ਕਜੋਂ ਨਹੀਂ—ਲੌਕਿਕ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੁਾਰੇ ਨਿਰੂਪਦੇ ਹਨਃ—

ਨਵਨ ਗਵਨ ਜਲ ਸੀਤਲ ਅਮਲ ਜੈਸੇ,
ਅਗਨਿ ਉਰਧ ਮੁਖ ਤਪਤ ਮਲੀਨ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਨੀਵੇਂ (ਨਿਵਾਨ ਵੱਲ) ਚਲੱਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਜਲ ਠੰਢਾ ਅਤੇ "ਅਮਲ"—ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰੁ ਅਗਨੀ 'ਉਰਧ ਮੁਖੀ"— ਉੱਚੀ ਲਾਟ ਕੱਢਕੇ ਬਲਣ ਵਾਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਤੱਤੀ, ਤੇ *ਮੈਲੀ (ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਫਲ ਹੋਇ ਆਂਬ ਝੁਕੇ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਚਿਰੰਕਾਲ,
ਨਿਵੈ ਨ ਅਰਿੰਡ ਤਾਂਤੇ ਆਰਬਲਾ ਛੀਨ ਹੈ॥

ਅਰਥ—ਅੰਬਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਚਿਰਾਂ ਤਕ ਨੀਵੇਂ ਹੋਏ ਰਹਿਣ ਕਾਰਣ, (ਭਾਵ-ਬੂਰ ਲਗਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਝੁਕ ਪੈਣ ਕਰਕੇ)ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ †ਸੈਂਕੜੇ ਹਜਾਰਾਂ ਬਰਸਾਂ ਤਕ ਫਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਹਰਿੰਡ ਦਾ ਬੂਟਾ ਨਿਊਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਸਦੀ ਉਮਰ ਨਸ਼੍ਟ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਚੰਦਨ ਸੁਬਾਸ ਜੈਸੇ ਬਾਸੀਐ ਬਨਾਸਪਤੀ,
(੧)ਬਾਂਸ ਤਊ(੨)ਬਡਾਈ(੫)ਬੂਡਿਓ(੩)ਸੰਗ(੪)ਲਿਵਲੀਨਹੈ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸਤਰਾਂ ਚੰਨਣ (੫੨ ਉਂਗਲ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ) "ਸੁਬਾਸ"—ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਸੁਗੰਧੀ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਸਮੂਹ ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿ-

---

*ਜਦ ਦੀਵਾ ਬਾਲੀਏ ਤਾਂ ਲਾਟ ਵੱਟੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅਗੋਂ ਸਦਾ ਕਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

†ਅੰਬ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੀ ਉਮਰ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜਾਰਾਂ ਬਰਸਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਕਾਣ ਵਾਲਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ (੧) ਬਾਂਸ ਤਉ = ਤੈਸੇ ਹੀ (੨/੩) ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ (ਉਚਾਈ ਲੰਬਾਈ, ਵਿਚ (੪) ਮਗਨ ਹੋ (ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ) (੫) ਡੁਬਿਆ ਹੋਇਆ (ਚੰਨਣ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੱਚੀ ਉਨਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

੬ ਤੈਸੇ ਹੀ ੧੩ ਅਸਾਧ ੭ ਸਾਧ ੧੪ ਅਹੰਬੁਧਿ ੮ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਕੈ, ੧੫ ਸਨ ੧੨ ਅਉ ੯ ਮਜੀਠ ੧੦/੧੬ ਗਤਿ ੧੭/੧੧ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕੀਨ ਹੈ॥

ਅਰਥ-(੬) ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ (੭) ਸਾਧੂ (ਸਿਖ੍ਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਾਧਲਿਆ ਹੈ ਆਪਨੂੰ ਜਿਸ ਸਿੱਖ ਨੇ-ਉਹ) (੮) ਨੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ (੯/੧੦) ਮਜੀਠ ਵਾਕੂੰ (੧੭-੧੧) ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਾਯਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਦੀ (ਗੱਲ ਫੁਰਦੀ ਹੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ, (੧੨) ਅਤੇ (੧੩) ਅਸਾਧ (ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਸਿਖ੍ਯਾ ਲੈਕੇ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਧ੍ਯਾ) ਉਹ (੧੫/੧੬) ਸਨ ਵਾਕੂੰ (੧੪) ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਹਠਕਾਰਣ (੧੭-੧੧) ਪਾਪ ਪ੍ਰਾਯਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਦੀ (ਕੋਈ ਸੁਧ ਹੀ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (ਤਾਂਤੇ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਸਿੱਖ = ਸਾਧ ਹੀ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਹਾਰ ਗੁਝੇ ਮਰਮ ਦਾ ਭੇਤੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾਂਕਿ ਅਸਾਧ (ਨਾਮ ਸਰੂਪੀ ਸਿਖ੍ਯਾ = ਦੀਖ੍ਯਾ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਯਾ ਕੋਈ) ਅਸਿੱਖ ਜਣਾ॥ ੩੦੯॥

ਵੀਚਾਰ:-

"ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖ ਸਾਰ"-ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਸੋ ਚਾਕਰੀ, ਝੁਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਦਾਚਿਤ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜਦ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦੀ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਲੈਣ ਖਾਤਰ ਅਵਸ਼੍ਯ ਹੀ ਝੁਕਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਕਲ੍ਯਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਖਾਤਰ ਵੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਲਈ ਪਿਛਲੀਆਂ ਹਠ ਧਰਮੀਆਂ ਤੇ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਤ੍ਯਾਗ ਰੂਪ ਝੁਕਾਉ ਅਵਸ਼੍ਯ ਧਾਰਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਯੋਂਕਿ "ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸੈ ਇਕ ਠਾਇ"-ਪਰਵਿਰਤੀ = ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ ਵਰਤਨੇ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਤੇ ਸ੍ਵੈ ਬਿਰਤੀ = ਆਤਮਕ ਵਰਤਨ ਦਾ ਨਾਮ-ਸੋ ਨਾਮ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚੇ ਆਪੇ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਪਰਪੰਚ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਵਰਤੌਣ ਹਾਰੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਮੁਖ੍ਯ ਸ਼ਰਤ ਆਪਣੀਆਂ ਹਠ ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਤ੍ਯਾਗ ਦੇਣ ਰੂਪ ਝੁਕਾਉ (ਨੰਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਣੀ) ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਰੁ ਇਹ ਇਕ ਪਹਿਲੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖ (ਗੁਰਮੁਖਤਾ ਧਾਰਣ ਵਾਲੇ) ਬਿਨਾਂ ਦੂਸਰੇ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ ਧਾਰਣ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਸਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ (ਸਾਧ) ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਬਰਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਪ੍ਰਵਾਣੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਹੋਰਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ।-॥

ਇਹ ਮਰਮ ਸੱਚੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਣ ਕਰਦਿਆਂ ਉਪਰ ਹੀ ਖੁੱਲਦਾ ਹੈ-ਅੰਦਰ ਕਪਟ ਦੀ ਗੰਢ ਰਖਕੇ ਗੁਰ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੇਲਨ ਹਾਰਿਆਂ = ਓਪਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਉ ਨਹੀਂ:-

ਸਕਲ ਬਨਾਸਪਤੀ ਬਿਖੈ ਦ੍ਰੁਮ ਦੀਰਘ ਦੁਇ,
ਨਿਹਫਲ ਭਏ ਬੂਡੇ ਬਹੁਤੁ ਬਡਾਈ ਕੈ ॥

ਅਰਥ—ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਨਰਾਉ (ਬੂਟੇ ਬਿਰਛ ਆਦਿ) ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਬਿਰਛ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਹਨ—ਇਕ ਸਿੰਬਲ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਵਾਂਸ, (ਪਰ ਇਹ) ਅਪਨੀ ਬਹੁਤ ਵਡਜਾਈ (ਉਚਾਈ ਤੇ ਪਸਰਉ) ਵਿਚ "ਬੂਡੇ" = ਡੁਬੇ ਹੋਏ (ਮਗਨ ਹੋਣ) "ਕੈ"—ਕਰਕੇ ਅਫਲ ਹੀ ਬਣੇ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ ॥

ਚੰਦਨ ਸੁਬਾਸਨਾ ਕੈ ਸੇਂਬਲ ਸੁਬਾਸ ਹੋਤ,
ਬਾਂਸ ਨਿਰਗੰਧ ਫਹੁ ਗਾਂਠਨ ਢਿਠਾਈ ਕੈ ॥

ਅਰਥ—ਹਾਂ ! ਸਿੰਬਲ ਦਾ ਬਿਰਛ ਚੰਨਣ ਦੀ ਸਮੀਪਤਾ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਕਦਾਚਿਤ ਪੌਣ ਦੇ ਊਰਧਗਾਮੀ ਹੋ ਚਲਣ ਸਮੇਂ) ਓਸ ਦੀ "ਸੁਬਾਸਨਾ ਕੈ"—ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ "ਸੁਬਾਸ ਹੋਤ"—ਸੁੰਦਰ ਲਪਟਾਂ ਵਾਲਾ (ਚੰਨਣ) ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬਹੁ-ਤੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਦੀ ਢੀਠਤਾ (ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ) ਕਾਰਣ ਵਾਂਸ (ਸਦੀਵ ਕਾਲ) ਨਿਰਗੰਧ = ਬਾਸਨਾਂ (ਮਹਕ) ਤੋਂ ਵੰਜਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੇਂਬਲ ਕੇ ਫਲ ਤੂਲ ਖਗ ਮ੍ਰਿਗ ਛਾਇਆ ਤਾਕੈ,
ਬਾਂਸ ਤਉ ਬਰਨ ਦੋਖੀ ਜਾਰਤ ਬੁਰਾਈ ਕੈ ॥

ਅਰਥ—ਸਿੰਬਲ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦੀ "ਤੂਲ" (ਰੂੰ) "ਖਗ" = ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਲੋਲ ਦੀ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ "ਤਾਕੈ"—ਤਿਸਦੀ ਛਾਯਾ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਮਾਣਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਕਿੰਤੂ ਵਾਂਸ ਤਾਂ "ਬਰਨ" = ਰੰਗ ਹੀ ਰੰਗ (ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ) ਰਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੋਖੀ (ਵਿਕਾਰੀ = ਵਿਗਾੜ ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਕਰਕੇ) ਸਾੜ ਸੁੱਟਦਾ (ਨਾਸ਼ ਕਰਣ ਹਾਰਾ) ਹੈ । ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਰਨ (ਬੰਸ) ਦਾ ਦੋਖੀ (ਘਾਤੀ) ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਕੈ (ਬੁਰੇ ਸੁਭਾਵ ਕਾਰਣ) ਅਪਣੇ ਸਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਹੋਤ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕੈ,
ਭ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਨ ਗੁਰ ਗੋਪ ਦ੍ਰੋਹ ਗੁਰ ਭਾਈ ਕੈ ॥ ੩੦੨ ॥

ਅਰਥ—ਬਸ ਇਸੇ ਭਾਂਤ ਹੀ ਅਸਾਧ (ਅਸਿੱਖ) ਜਿਸਨੇ ਗੁਰ ਦੀਖਯਾ ਲੈਕੇ ਅਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਾਧਯਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋਣ ਕਰਕੇ "ਸਾਧ ਹੋਤ"—(ਸਧਯਾ ਹੋਯਾ) ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ "ਗੁਰ ਗੋਪ"—ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ (ਸਿੱਖ) ਹੁੰਦਾ ਹੋਯਾ ਭੀ, ਜੋ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੁਕੋਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਪਰੋਂ ਸਿੱਖ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੋਯਾ ਗੁਰਭਾਈਆਂ ਨਾਲ ਧਰੋਹ ਕਮੌਂਦਾ ਹੈ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਨ"—ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ (ਚੈਨ—ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਗਾ—ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਗਿੜੀਂਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ) ॥ ੩੦੨ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਉਪਰ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਯਾ (ਸੈਨਤ) ਉਪਰ ਚਲਨ ਵਾਲੇ। ਉਪਰ ਦੇ ਦੀਨਦਾਰ ਤੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾਰ, ਅਥਵਾ ਉਪਰੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਹਤ ਬਹਤ ਦਾ ਪਾਜ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਯਾ ਧਾਰੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੀ ਤਾਰ ਉਪਰ ਤੁਰਣ ਹਾਰੇ-ਇਹ ਸਭ ਗੁਰ ਗੋਪ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ॥-॥

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦੋਖੀ ਬਜੱਰ ਪ੍ਰਾਨੀ (ਘੋਰ ਪਾਪੀ) ਹੈ, ਓਸਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਨਹੀਂ:-

ਬਿਰਖ ਬਲੀ ਮਿਲਾਪ ਸਫਲ ਸਘਨ ਛਾਯਾ,
ਬਾਂਸ ਤਉ ਬਰਨ ਦੋਖੀ ਮਿਲੇ ਜਰੈ ਜਾਰਿ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਹੋਰਨਾਂ ਬਿਰਛਾਂ ਨਾਲ ਵੱਲ ਮਿਲਾਪ ਪਾਕੇ (ਮਾਨੋ ਬਿਰਛ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਈ ਹੋਈ) ਫਲ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸੰਘਨੀ ਛਾਯਾ ਵਾਲੀ (ਕਹੌਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ) ਮਾਨੋ ਬਿਰਛ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ-ਹੋਰ ਬਿਰਛ ਅਪਣੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਵੇਲ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਫਬਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਂਸ ਤਾਂ ਐਸਾ ਬਰਨ ਦੋਖੀ (ਬੰਸ ਘਾਤੀ) ਹੈ, ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਭੀ ਕੋਈ ਵੱਲ ਬੂਟਾ ਨੇੜੇ ਹੋ ਮਿਲੇ, ਆਪ ਸੜ ਕੇ ਓਸਨੂੰ ਸਾੜ ਘੱਤਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਸਫਲ ਹੁਇ ਤਰਹਰਿ ਝੁਕਤ ਸਕਲ ਤਰੁ,
ਬਾਂਸ ਤਉ ਬਡਾਈ ਬੂਡਿਓ ਆਪਨੁ ਸਮਾਰਿ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਸਾਰੇ ਬਿਰਛ "ਤਰਹਰਿ" = (ਤਰ = ਬਹੁਤੇ + ਹਰਿ = ਪ੍ਰਫੁ-ਲਿਤ-ਹਰੇ ਭਰੇ) ਮੌਲੇ ਹੋਏ ਤੇ ਫਲ ਵਾਲੇ ਬਨਣ ਸਾਰ (ਹਿਠਾਹਾਂ ਨੂੰ) ਝੁਕ ਆਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਂਸ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਵਡੱਤ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁਬਿਆ ਹੋਯਾ ਆਪੇ (ਹੰਕਾਰ) ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ-ਅਪਣੀ ਆਕੜ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਸਕਲ ਬਨਾਸਪਤੀ ਸੁਧਿ ਰਿਦੈ ਮੋਨਿ ਗਹੇ,
ਬਾਂਸ ਤਉ ਰੀਤੋ ਗਠੀਲੋ ਬਾਜੇ ਧਾਰਿ ਮਾਰਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਸਾਰੀ ਹੀ ਬਨਾਸਪਤੀ (ਬਿਰਛ ਬੂਟੇ) ਸੁਧ ਰਿਦੇ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ-ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ ਸਾਰ ਸਰਲ ਭਾਵ ਵਾਲੇ (ਨਿਗਰ) ਹਨ, ਤੇ ਚੁੱਪ ਸਾਧੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਂਸ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਦਾ "ਰੀਤੋ" ਖਾਲੀ (ਛੂਛਾ) ਅਰਥਾਤ ਉਪਰ ਦਾ ਚੀਕਨਾ ਚੋਪੜਿਆ ਹੋਯਾ ਤੇ ਅੰਦਰ ਮੂੰਦ ਵਰਤੀ ਵਾਲਾ, ਗੰਢੀਲੀ (ਗੰਢਾਂ ਮਾਰਿਆ) ਅਤੇ ਧਾੜ ਮਾਰ (ਸਰਰ ਸਰਰ ਦੇ) ਵਾਜੇ ਵਜੋਂਦਾ (ਹਾਯ ਹਾਯ ਕਰਦਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥

ਚੰਦਨ ਸਮੀਪ ਹੀ ਅਛਤ ਨਿਰਗੰਧ ਰਹੇ,
ਗੁਰਸਿਖ ਦੋਖੀ ਬਜਰ ਪ੍ਰਾਨੀ ਨ ਉਧਾਰ ਹੈ॥ ੩੦੯ ॥

ਅਰਥ–ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਵਾਂਸ,ਚੰਨਣ ਦੇਬੂਟੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭੀ"ਅਛਤ"–ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਬਾਸਨਾਂ (ਸੁਗੰਧੀ) ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਬੱਸ ਏਹੋ ਹੀ ਹਾਲ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀ (ਔਗੁਣ ਤੱਕਨ ਹਾਰੇ, ਦੂਖਣਾਂ ਫੜਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਣ ਵਾਲੇ) ਦਾ ਹੈ। ਓਸ "ਬਜ੍ਰ ਪ੍ਰਾਣੀ"–ਕਠੋਰ ਹਿਰਦੇ(ਪਾਪੀ,ਪੁਰਖ ਦਾ(ਕਦਾਚਿਤ)"ਉਧਾਰ"–ਨਿਸਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ॥੩੦੮॥

ਸ਼੍ਰਧਾ ਪੂਰਬਕ ਸਤਿਸੰਗ ਮੇਲੇ ਦਾ ਲਾਭ ਦਸਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ–ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ (ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ) ਦੀ ਦੂਖਨਾ ਵੱਲੋਂ ਹੋੜਦੇ ਹਨ:–

ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਾਪ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਐਸੋ,
ਪ੍ਰੇਮ ਕੈ ਪਰਸਪਰ ਪਗ ਲਪਟਾਵਈ॥

ਅਰਥ–ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਦਾ ਐਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਕਿ (ਜਦ ਕਦੀ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ "ਪਰਸਪਰ"–ਆਪੋ ਵਿਚ(ਇਕ ਦੂਏ ਦੇ)ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਪਟਨਲਈ ਔਂਦੇ ਹਨ–ਭਾਵ, ਵਡੇ ਛੋਟੇ ਦੀ ਵਡਜਾਈ ਛੁਟਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਬਰ ਹੀ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰ ਡਿਗਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ॥

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਦਰਸ ਅਰੁ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਮਿਲਿ,
ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਧਜਾਨ ਲਿਵ ਲਾਵਹੀ॥

ਅਰਥ–(ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ) ਮਿਲਨ ਉਪ੍ਰੰਤ (ਆਪਸ ਵਿਖੇ)ਨੇਤ੍ਰ (ਭਰ ਭਰ) ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ,ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ(ਇਕ ਦੂਏ ਦੀ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ)"ਸ਼ਬਦ"=(ਸਤਿਗੁਰ ਮਹਮਾਂ ਦੇ) ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਸੁਣਦੇ ਸੁਣਦੇ, ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ (ਜਥਾਰਥ) ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ,ਓਸੇ ਹੀ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਫੇਰ ਲਿਵ ਲਗਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ॥

ਏਕ ਮਿਸ਼੍ਟਾਨ ਪਾਨ ਲਾਵਤ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ,
ਏਕ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੈ ਸਿਖਨੁ ਬੁਲਾਵਈ॥

ਅਰਥ–ਇਕ ਤਾਂ ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ (ਸ੍ਵਾਦ ਵਾਲੇ) ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਆਦ ਛਕਨ ਦੇ ਪਦਾਰਥ (ਭੇਟਾ) ਲੇਕੇ ਔਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਕ (ਕੋਈ) ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲਿਔਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਕ ਗੁਰ ਪੁਰਬ (ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਆਦ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਖਜ ਦਿਨਾਂ) "ਕੈ"–ਕਾਰਣ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਸੰਗਤ ਨੂੰ) ਸੱਦ ਦੇ (ਦੀਵਾਨ ਲਈ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਦੇ) ਹਨ॥

ਸ਼ਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਵਾਂਛੈ ਤਿਨਕੇ ਉਚਿਸ਼੍ਟ ਕਉ,
ਸਾਧਨ ਕੀ ਦੂਖਨਾ ਕਵਨ ਫਲ ਪਾਵਈ॥੩੦੯॥

ਅਰਥ–ਤਿਨਾਂ ਐਸਿਆਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਉਚਿਸ਼੍ਟ (ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਨੂੰ–

ਅਰਥਾਤ-ਐਸਿਆਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਇਕੱਠ) ਅੰਦਰ ਵਰਤਦੇ ਛਕੀਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਡਿਗੇ ਢੱਠੇ ਕਿਣਕੇ ਨੂੰ ਭੀ ਸ਼ਿਵਜੀ ਆਦਿਕ ਮਹਾਂ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਸਨਕਾਦਿਕ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਚਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਐਸਿਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਖਣਾ ਲੌਣ ਵਾਲੇ(ਤਰਕਾਂ ਉਠਾਨ ਵਾਲੇ)ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਹ(ਨੀਚ)ਫਲ ਪੌਣਗੇ ॥ ੩੦੯ ॥ ਦੇਖੋ ਕਬਿੱਤ ੧੨੪ ਭੀ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨੂੰ ਸਭ ਪ੍ਰਸਾਦਾਂ (ਭੇਟਾਂ) ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਂਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਏਸਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੂੰ ਮਹੇਸ਼ ਤਥਾ ਇੰਦ੍ਰ ਅਰੁ ਵਰਨੁ-ਇਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸਦੀ ਤਯਾਰੀ ਦੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਭੇਟ ਹੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ-ਉਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ਼੍ਟ ਦੇਵ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ "ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ" ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਭੀ ਅਨੇਕ ਥਾਂਈ ਵਰਤਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ।

ਜਾਤੀ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲੋਕ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿੱਖੀ ਬਾਣੇ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ ਭੀ ਮਾਈ ਭਾਈ ਇਸ ਮਹਾਂਪਵਿਤ੍ਰ ਮਹਾਂਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੇ ਸੁਲਭ ਹੋਰਹੇ ਕਿਣਕੇ(ਛੋਟੇ-ਵਾ ਵੱਡੇ)ਦਾਅਕਸਰ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਸ਼੍ਟ ਦੇਵ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਅਰਪਣ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਤਥਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਵਰਤਾਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਥਾਪੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੀ ਵਰਤ ਚੁੱਕੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਐਸਿਆਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਖਣਾਂ ਲਗਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤਥਾ ਇਸ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਣਹਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਥਾਇ ਕੀਹ ਕੁਛ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਇਸ ਵਜੋਂ ਚੁਪ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਭੀ ਕੁਛ ਕਹਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਸੰਬਾਦ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਗਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚੋਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ-ਤਾਕਿ ਭੋਲੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਆਦਿ ਸਨਾਤਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਸੰਭਾਲਾ ਕਰਕੇ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕਰਣੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਨ:-

ਸ਼ਲੋਕ ੭੬-"ਬੁਧੀਮਾਨ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਸਜਨਾਂ ਸਮੇਤ ਪਰਮੇਸ਼੍ਵਰ ਤਈਂ ਅਰਪਿਤ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਵੰਡਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਏ" ॥ (੮੦) "ਗੰਗਾ ਜਲ ਤਥਾ ਸਾਲਿਗ੍ਰਾਮ ਮੂਰਤੀ ਨੀਚ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਅਰਪਿਤ ਪਦਾਰਥ ਅਸ਼ੁਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।"

(੮੩-੮੪ "ਜਦ ਕਦੇ, ਜਿਸ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਅਰੁ ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਰਪਿਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਲੇ, ਬਿਨਾਂ ਗਿਲਾਨੀ ਤਥਾ ਪੁਛਣ ਗਿਛਣ ਦੇ ਛਕਨਾਂ ਚਾਹੀਏ ॥ ਹੇ ਦੇਵੀ! ਐਸਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸੁਲਭ ਨਹੀਂ। ਚਾਹੇ

ਚੰਡਾਲ ਲਿਆਵੇ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਇਹ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਹੇਤੂ ਹੈ ।।"

(੮੫-੮੬).....ਦੇਵਤੇ ਭੀ ਏਸ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਉਤਮ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਸੰਸੇ ਏਨ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਬਾਂਟਾ (ਕਣਕਾ) ਸਭ ਤਰਾਂ ਦੇ ਘੋਰ ਪਾਪੀਆਂ ਤੇ ਅਪ੍ਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਪੈਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਹੈ ॥

(੮੭ ਤੋਂ ੮੯) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਤਥਾ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਜੋ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਇਸਦੇ ਕਣਕਾ ਭਰ ਛਕਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਮੇਧ ਆਦ ਯਗਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਕ੍ਰੋੜ ਗੁਣਾਂ ਅਧਿਕ ਇਸਦੇ ਛਕਨ ਦਾ ਪੁੰਨ ਹੈ॥ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੁਖ ਰਸਨਾਂ ਦੁਆਰੇ ਇਸ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ॥"

[੯੧] "ਵੇਦਾਂਤ ਵੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਇਸ਼੍ਰ ਦੇਵ (ਤਾਈਂ) ਅਰਪੇ ਐਸੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ; ਚਾਹੇ ਇਹ ਚੰਡਾਲ ਦਾ ਭੀ ਤਯਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਯਾ ਹੋਵੇ, ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਣਾਂ ਜੋਗ ਹੈ" ॥

[੯੨] ਪਰਮਾਤਮ ਅਰਪਿਤ ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨੂੰ ਛਕਨੇ ਵਿਖੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਏ, ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਸਮਝੇਗਾ ਮਹਾਂ ਪਾਤਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ।।

[੯੪-੯੫] ਜਿਹੜੇ ਮੂਰਖ ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ [ਗੁਰਬਾਣੀ] ਦੁਆਰੇ ਸਿੱਧ[ਤਯਾਰ] ਹੋਏ ਪ੍ਰਸਾਦ ਤਥਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ [ਨਿਰਾਦਰ] ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਡੇਗਦੇ ਹਨ, ਅਰੁ ਅਪਣੇ ਲਈ ਭੀ ਘੋਰ ਨਰਕਾਂ ਦੀ ਤਯਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਲਯ ਪ੍ਰਯੰਤ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਨਗੇ। ਬ੍ਰਹਮ ਅਰਪਿਤ [ਪ੍ਰਸਾਦ] ਵੱਲੋਂ ਗਿਲਾਨੀ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਪੁਰਖ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੀ ਮੁਕ੍ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਨਗੇ ॥–[*ਮ: ਨਿ: ਤੰ:]

ਘੜੀ ਭਰ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੂਰਬਕ ਦੱਸਕੇ ਇਸਦੇ ਕਰਨ ਦੀ ਤਕੀਦ ਕਰਦੇ:–

ਜੈਸੇ ਬੋਝ ਭਰੀ ਨਾਵ ਆਂਗੁਰੀ ਦੁਇ ਬਾਹਰ ਹੁਇ,
ਪਾਰਿ ਪਰੈ ਪੂਰ ਸਬੈ ਕੁਸਲ ਬਿਹਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਭਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਬੇੜੀ, [ਕੇਵਲ] ਦੋ ਉਂਗ-ਲੀਆਂ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ [ਪਾਣੀਓਂ] ਬਾਹਰ ਹੋਕੇ 'ਪਾਰਿ ਪਰੈ'–ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਇਆਕਰਦੀ ਹੈ,ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰ [ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਮਾਲ] ਨਾਲ "ਕੁਸਲ"–ਭਲੀ ਬੀਤਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਦੋ ਉਂਗਲੀਆਂ ਬਾਹਰ ਨਾਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪੂਰ ਦਾ ਪੂਰ ਹੀ ਗਰਕ

---

*ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਲੋਕ ਇਥੇ ਬਲੋੜੇ ਜਾਣਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਵ ਹੀ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤੇ ॥

ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਖੈਰ ਨਾਂ ਗੁਜਰਦੀ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਘੜੀ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕੱਲਵੰਜੇ ਹੋ ਸਤਸੰਗ ਨਾਂ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਲਈ ਭੀ ਕਲਯਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ॥

ਜੈਸੇ ਏਕਾਹਾਰੀ ਏਕ ਘਰੀ ਪਾਕਸ਼ਾਲਾ ਬੈਠ,
ਭੋਜਨ ਕੈ ਬਿੰਜਨਾਦਿ ਸ੍ਵਾਦਿ ਕੈ ਅਘਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਇਸੇ ਭਾਂਤ ਜੀਕੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇ ਭੋਜਨ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਇਕ-ਘੜੀ ਭਰ ਲਈ (ਕੰਮਾਂ ਧੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਹੋਕੇ ਰਸੋਈ (ਲੰਗਰ) ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਸ੍ਵਾਦੀਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਛਕਕੇ ਰੱਜ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਏਕੂੰ ਹੀ ਘੜੀ ਭਰ ਸਭ ਕੰਮ ਵਿਸਾਰਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੀ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਿ ਜਾਇ ਕਰਤ ਜੁਹਾਰ ਜਨ,
ਏਕ ਘਰੀ ਪਾਛੈ ਦੇਸ਼ ਭੋਗਤਾ ਹੁਇ ਖਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸਤਰਾਂ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਖੇ ਆਦਮੀ ਜਾਯਕੇ (ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ) ਇਕ ਘੜੀ ਡੰਡਵਤ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰ ਆਵੇ–ਅਰਥਾਤ ਹਾਜਰੀ ਦਾ ਮੁਜਰਾ ਭਰ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ "ਦੇਸ਼ ਭੋਗਤਾ"–ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਬਣਕੇ ਪਿਆ ਖਾਇਆ (ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਐਸਾ ਹੀ ਟੀਚੇ ਸਿਰ ਘੜੀ ਭਰ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) ॥

ਆਠ ਹੀ ਪਹਰ ਸਾਠ ਘਰੀ ਮੈ ਜਉ ਏਕ ਘਰੀ,
ਸਾਧ ਸਮਾਗਮ ਕਰੈ ਨਿਜ ਘਰ ਜਾਤ ਹੈ ॥ ੩੧੦ ॥

ਅਰਥ–ਤਾਂਤੇ ਅਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਠਾਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇਕਰ ਇਕ ਘੜੀ ਭਰ "ਸਾਧ ਸਮਾਗਮ"–ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ (ਮਨੁੱਖ) ਕਰੇ, ਤਾਂ "ਨਿਜ ਘਰ"–ਆਤਮ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਤਤ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਭਾਵ, ਜਿਸ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਡਿਗਕੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੀਵ ਬਣਿਆ ਧੱਕੇ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਛੁੱਟਕੇ ਮੁੜ ਓਸੇ ਸੱਚੀ ਪਦਵੀ(ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਿਮਾਂ)ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਜਾਵੇਗਾ॥੩੧੦॥

ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਇਤਨੇ ਮਹੱਤ ਦਸੱਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਸਤਿਸੰਗੀ(ਗੁਰਮੁਖ)ਨੂੰ ਸਭ ਦੇ ਛਲਨਹਾਰੀ ਮਾਯਾ ਨਹੀਂ ਛਲਸਕਜਾਕਰਦੀ:–

ਕਾਰਤਿਕ ਜੈਸੇ ਦੀਪਮਾਲਿਕਾ ਰਜਨੀ ਸਮੈ,
ਦੀਪ ਜੋਤਿ ਕੇ ਉਦੋਤ ਹੋਤ ਹੀ ਬਿਲਾਤਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸਤਰਾਂ ਕਤੱਕ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀਪਮਾਲਾ (ਦਿਵਾਲੀ) ਦੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ, ਦੀਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਬਲ ਕੇ ਬੁਝ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਰਖਾ ਸਮੈ ਜੈਸੇ ਤਉ ਬੁਦਬੁਦਾ ਕੋ ਪ੍ਰਗਾਸ,
ਤਾਸ ਨਾਮ ਪਲਕ ਮੈ ਨ ਠਹਿਰਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਤਉ"-ਫੇਰ ਜਿਸਤਰਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਬੁਲਬੁਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ (ਉਪਜਣਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਓਸਦਾ ਨਾਮ (ਨਿਸ਼ਾਨ) ਇਕ ਅੱਖ ਦਾ ਫੋਰ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ॥

ਗ੍ਰੀਖਮ ਸਮੈ ਜੈਸੇ ਤਉ ਮ੍ਰਿਗਤ੍ਰਿਸਨਾ ਚਰਿਤ੍ਰ,
ਝਾਈ ਸੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ ਉਪਜਿ ਸਮਾਤਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਤਉ"-ਮੁੜ ਜਿਸਤਰਾਂ "ਗ੍ਰੀਖਮ"-ਹੁਨਾਲੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰੂਥਲਾਂ (ਰੇਤ ਛਲਿਆਂ) ਵਿਖੇ "ਮ੍ਰਿਗਤ੍ਰਿਸਨਾ" ਦਿਖਾਵਾ (ਝੌਲਾ) ਮਾਤ੍ਰ ਨਦੀ ਦਾ ਚਲਿਤ੍ਰ (ਵਰਤਾਰਾ)-ਝਲਕਾ ਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਕੇ (ਅਨ ਹੋਯਾ ਹੀ) ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ (ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ।

ਤੈਸੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਛਾਇਆ ਬਿਰਖ ਚਪਲ ਛਲ,
ਛਲੈ ਛੈਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਚਰਣ ਲਪਟਾਤ ਹੈ ॥ ੩੧੧ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਸ ਮਾਯਾ ਦਾ ਮੋਹ ਬਿਰਛ ਦੇ ਚੰਚਲ (ਚਲਾਯਮਾਨ ਹੋਣ ਹਾਰੇ) ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਾਕੂੰ ਅਪਨੇ ਫਲ ਨਾਲ (ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਨੂੰ ਹੀ) ਛਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਛੈਲ (ਛਲਾਂ ਭਰੀ ਛਿੰਡਾਰ) ਮਾਯਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣੀਂ ਢੱਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ-ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਔਣ ਹਾਰੇ ਨੂੰ ਏਸ ਕਰਕੇ ਛਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਹ ਮਾਯਾ ਤੋਂ ਸਦੀਵ ਵਾਸਤੇ ਛੁੱਟਿਆ (ਬਚਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ੩੧੧ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਧਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰੇ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਮੈਲ ਤਥਾ ਅਗਯਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਆਤਮ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਤਉ ਬਸਨ ਅੰਗ ਸੰਗ ਮਿਲਿ ਹੋਇ ਮਲੀਨ,
ਸਲਿਲ ਸਾਬੂਨ ਮਿਲਿ ਨਿਰਮਲ ਹੋਤੁ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ "ਬਸਨ" = ਬਸਤਰ ਅੰਗਾਂ ਨਾਲ "ਮਿਲਿ"-ਲਗਕੇ (ਪਹਿਨਣ ਤੇ) ਮੈਲਾ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, "ਤਉ" = ਤਾਂ ਜਲ ਸਬੂਨ ਨਾਲ (ਧੋਤਿਆਂ) ਨਿਰਮਲ (ਉਜਲਾ) ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਤਉ ਸਰੋਵਰ ਸਿਵਾਲਕੈ ਅਛਾਦਿਓ ਜਲ,
ਝੋਲਿ ਪੀਏ ਨਿਰਮਲ ਦੇਖੀਐ ਅਛੋਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਤਉ"-ਫੇਰ ਜਿਸ ਭਾਂਤ "ਸਰੋਵਰ"-ਤਲਾ ਅੰਦਰ ਜਲ "ਸਿਵਾਲ ਕੈ" = ਜਾਲੇ ਕਾਰਣ ਢੱਕਿਆ ਹੋਯਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਜਿਹੜਾ) "ਦੇਖੀਐ ਅਛੋਤ"-ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਛੂਤ ਰੂਪ (ਪਲੀਤ) ਝਬੱਲਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਔਣ ਕਰਕੇ ਪੀਵੀਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਜਾਲੇ ਨਾਲ ਢਕਿਆ ਜਲ ਜਿਸਤਰਾਂ "ਝੋਲਿ"-ਝਬੱਲਿਆਂ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ "ਅਛੋਤ" ਸੁੱਧ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਤੇ ਪੀਵੀਦਾ

ਹੈ (ਪੀਨ ਲੈਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)॥

ਜੈਸੇ ਨਿਸ ਅੰਧਕਾਰ ਤਾਰਕਾ ਚਮਤਕਾਰ,
ਹੋਤ ਉਜੀਆਰੋ ਦਿਨਕਰ ਕੇ ਉਦੋਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਵਿਖੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ(ਉਜਾਲਾ) ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ,ਪ੍ਰੰਤੂ"ਦਿਨ ਕਰ"-ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ 'ਉਜੀਆਰੋ'-ਚਾਨਣਾਂ ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਹਨੇਰਾ ਮਿਟ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)॥

ਤੈਸੇ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਭ੍ਰਮ ਹੋਤ ਹੈ ਮਲੀਨ ਮਤਿ,
ਸਤਿਗੁਰ ਗਯਾਨ ਧਯਾਨ ਜਗ ਮਗ ਜੋਤਿ ਹੈ॥ ੩੧੨॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਭਰਮੀ ਹੋਈ ਮਤਿ (ਬੁਧੀ) ਮੈਲੀ (ਧੁੰਦਲੀ) ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਤਥਾ ਧਯਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ (ਉਹ ਧੁੰਦਲਾ ਪਨ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਕੇ) ਆਤਮ ਜੋਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਗ ਮਗ ਜਗ ਮਗ ਕਰਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ ੩੧੨॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦ੍ਵਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਾਝੋਂ ਮਨ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ:-

ਅੰਤਰ ਅਛਤ ਹੀ ਦਿਸੰਤਰਿ ਗਵਨ ਕਰੈ,
ਪਾਛੈ ਪਰੈ ਪਹੁਚੈ ਨ ਪਾਇਕ ਜਉ ਧਾਵਈ॥

ਅਰਥ-ਅੰਦਰ(ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿਖੇ)"ਅਛਤ ਹੀ" = ਵਰਤਮਾਨ(ਇਸਥਿਤ) ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸੰਦਿਆਂ ਵੀ (ਮਨ) ਦੇਸਾਂ ਦਿਸਾਂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗਵਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ "ਪਾਇਕ" = ਪਯਾਦਾ = ਹਲਕਾਰਾ (ਸ਼ੀਘਰ ਗਾਮੀ ਸੇਵਕ ਭੀ ਕੋਈ ਇਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੋਯਾ) ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਦੌੜੇ, ਤਾਂ "ਪਹੁਚੈ ਨ"-ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਗ ਸਕਦਾ॥

ਪਹੁਚੈ ਨ ਰਥ ਪਹੁਚੈ ਨ ਗਜ ਰਾਜ ਬਾਜ,
(੩)(੫)ਪਹੁਚੈ ਨ (੧) ਖਗ (੪) ਮ੍ਰਿਗ ਫਾਂਧਤ(੨) ਉਡਾਵਈ॥

ਅਰਥ-(ਪੁਸਪਕ ਬਿਬਾਨ ਜੇਹੇ ਯਾ ਇੰਦ੍ਰ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਉਡਾਰੂ) ਰਥ (ਇਸ ਦੇ ਬਰੂਬਰ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ, ਐਸੇ ਹੀ ਐਰਾਵਤ ਵਰਗੇ ਹਾਥੀ ਰਾਜ ਅਥਵਾ ਭੁਤੀਸ਼ੂਵਾ ਸਮਾਨ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ (ਬਾਜਰਾਜ) ਭੀ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਗ ਸਕਦੇ। ਅਰੁ (੧) ਪੰਛੀ (੨) ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ (੩) ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ ਅਤੇ (੪) ਮਿਰਗ (ਕਈ ਕਈ ਗਜਾਂ ਦੀਆਂ) ਕੁਦਾੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ (੫) ਇਸਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ॥

ਪਹੁਚੈ ਨ ਪਵਨ ਗਵਨ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਪ੍ਰਤਿ,
ਅਰਧ ਉਰਧ ਅੰਤਰੀਛ ਹਇ ਨ ਪਾਵਈ॥

ਅਰਥ-ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਪੌਣ ਭੀ (ਇਸ ਨੂੰ) ਜਿਸਦਾ ਗਵਨ (ਚਲੱਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ) ਤਿੰਨਾਂ ਭੁਵਨਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ, "ਅਰਧ"-ਪਾਤਾਲ (ਗਾਮੀ ਹੋਕੇ) "ਉਰਧ"-ਆਕਾਸ਼ (ਗਾਮੀ ਹੋਕੇ) ਤਥਾ "ਅੰਤਰੀਛ" = ਅੰਤ੍ਰਿਲਿਕ ਮੰਡਲ ਵਿਖੇਭੀ(ਗਮਨ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹੋਕੇ)ਨਹੀਂ ਹੀ(ਇਸ ਮਨ)ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ(ਫੜ)ਸਕਦਾ।

ਪੰਚ ਦੂਤ ਭੂਤ ਲਾਗਿ ਅਧਮ ਅਸਾਧ ਮਨੁ,
ਗਹੇ ਗੁਰ ਗਿਆਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਬਸ ਆਵਈ ॥੩੧੩॥

ਅਰਥ-ਪੰਜੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ"ਦੂਤ"-ਦੁਸ਼੍ਰ ਭੂਤਨੇ ਜਿਸਨੂੰ"ਲਗਿ" = ਲਗੇ(ਚੰਬੜੇ ਹੋਏ)ਹਨ,ਅਰਥਾਤ ਜਿਸਦੇ ਸਦਾ ਦੇਲਾਗੂਹਨ,ਉਹਐਸਾ "ਅਧਮ"-ਨੀਚ "ਅਸਾਧ"-ਨਾਂ ਸਾਧਿਆ ਜਾ ਸਕਨ ਵਾਲਾ ਮਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੁਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿਧਾਂਤ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ "ਗਹੇ"-ਫੜੀਏ (ਕਾਬੂ ਕਰਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੀਏ) ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਕੇ ਵੱਸਿ ਔਂਦਾ ਹੈ ॥ ੩੧੩ ॥

ਥੱਮ-ਨਿਰਾਸਰਜਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਜਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਣ ਪੈ ਜਾਣਾ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ ਹੈ, ਅਪਣੀ ਦਸ਼ਾ ਉਪਰ ਘਟਾਕੇ ਸਮਝੌਂਦੇ ਹਨਃ-

ਆਂਧਰੇ ਕਉ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕਰ ਚਰ ਟੇਕ,
ਬਹਰੇ ਚਰਨ ਕਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਅੰਨ੍ਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤਾਂ "ਸ਼ਬਦ" = ਬਾਣੀ ਬੋਲਨ ਦੀ ਸਾਧਨ ਰਸਨਾ, "ਸੁਰਤਿ" ਕੰਨਾਂ, "ਕਰ"-ਹੱਥਾਂ ਤਥਾ "ਚਰ"-ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਟੇਕ (ਸਹਾਰਾ) ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ "ਬਹਰੇ" = ਬੋਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੱਥਾਂ,ਅੱਖੀਆਂ ਤਥਾ ਰਸਨਾਂ ਦੀ ॥

ਗੂੰਗੇ ਟੇਕ ਚਰ ਕਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ,
ਲੂਲੇ ਟੇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਪਦ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਗੂੰਗੇ ਦੀ ਪੈਰਾਂ, ਹੱਥਾਂ, ਅੱਖੀਆਂ,ਰਸਨਾਂ ਤਥਾ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਵਿਖੇ "ਲਿਵ" = ਤਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ-ਉਸਨੂੰ ਇਨਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਲੂਲੇ (ਲੂੰਜੇ = ਹੱਥ ਵੰਜਾਏ ਆਦਮੀ) ਦੀ ਬਣੀ ਅੱਖਾਂ, ਰਸਨਾਂ, ਕੰਨ, ਤਥਾ ਪੈਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥

ਪਾਂਗੁਰੇ ਕਉ ਟੇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕਰ ਟੇਕ
ਏਕ ਏਕ ਅੰਗ ਹੀਨ ਦੀਨਤਾ ਅਛਦ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਪਿੰਗਲੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨੈਤ੍ਰਾਂ ਦਾ, ਰਸਨਾ ਦਾ ਤਥਾ ਕੰਨਾਂ ਅਰੁ ਹੱਥਾਂ ਦਾ (ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਜਣਿਆਂ ਦੀ) ਇਕੋ ਇੱਕ ਅੰਗ ਤੋਂ ਹੀਣਿਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਣ "ਦੀਨਤਾ"-ਮੁਥੰਜਗੀ "ਅਛਦ"-ਅਛਾਦੀ ਹੋਈ (ਢੱਕੀ ਦਕਾਈ) ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ-ਇਨਾਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਉਪਰ ਪੜਦਾ

ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਅੰਧ ਗੁੰਗ ਸੁੰਨ ਪੰਗ ਲੁੰਜ ਦੁੱਖ ਪੁੰਜ ਮਮ,
ਅੰਤਰ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਰਬੀਨ ਸਦ ਹੈ ॥ ੩੧੪ ॥

ਅਰਥ—ਪਰ ਅਖੀਆਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਬੋਲਣੋਂ ਗੁੰਗਾ, ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁੰਨ (ਬੋਲ਼ਾ), ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਲੂਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਲੁੰਞਾ—ਭਾਵ ਸਭ ਤਰਾਂ ਹੀ ਹੀਣਾਂ ਮੈਂ "ਦੁੱਖ ਪੁੰਜ"—ਸਮੂਲਚਾ ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਹੀ ਹਾਂ (ਹਾਂ ! ਹੈਗਾ ਹਾਂ ਆਪ ਦਾ) ਤੇ ਆਪ ਅੰਦਰਾਂ (ਦਿਲਾਂ) ਦੀਆਂ ਬੁਝਨ ਹਾਰੇ (ਅੰਤਰਜਾਮੀ) ਸਭ ਬਦਾ ਕਾਲ ਹੀ "ਪਰਬੀਨ" = ਪੂਰਨ ਚਤੁਰ (ਸਜਾਣੇ) ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ॥ ੩੧੪ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਸਰਬਾਂਗ ਸੁੰਦਰ ਸਨ:-ਕਿਥੋਂ ਕਾਬਲ ਦੀ ਧਰਤੀਓਂ ਤੁਰਕੇ ਫਰੰਟੀਅਰ ਦੇ ਅਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਘਦੇ ਸਿੰਧ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਆਪ ਦਾ ਕਾਸ਼ੀ ਪੁਜਨਾਂ, ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ; ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ੂ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੇ ਸੁਣਸੁਣ ਐਸੀ ਵਿਦ੍ਵਤਾ ਭਰੀ ਗਜਾਨ ਚਰਚਾ ਸੁਨਾਣੀ ਤਥਾ ਸੁਣਾਏ ਉਚਾਰੇ ਭਾਖਨ (ਵਜਾਖਜਾਨ) ਨੂੰ ਇਕ ਟਿਕਾਣੇ ਗੁੰਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਣਾਂ ਆਦ ਕਾਰਵਾਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਬਾਂਗ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ॥

ਇਸ ਭਾਂਤ ਸਰਬਾਂਗ ਸੁੰਦ੍ਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗ ਭੰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਐਸਾ ਹੀ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ੍ਰਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਰਣਾਗਤ ਹੋਣਾ ਸਿਖਾਲਦੇ ਹਨ । ਹੋਰ ਦਾ ਹੋਰ ਅਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਦਿਖਾਣਾ—ਕਪਟ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਮਰਮ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਬਚਨ ਕਹਿਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾਨਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਹੈ:-

ਮਨੁਖ, ਦੇਹ ਅਧਜਾਸ ਕਾਰਣ ਉੱਚ ਮਰਾਤਬੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਗਿਰਜਾ ਹੋਯਾ ਬਨ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਗੇੜ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸ਼ਰੀਰ ਤਥਾ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਾਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਨਿਤ ਰਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਾਂ ਧਾਰਣ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਚੈਤੰਨ ਸਤਜਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਹ ਸਰੀਰ ਅਰੁ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਆਦਿ ਅਪਣੇ ੨ ਕਾਰਜ ਸਾਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਰੁ ਨਿਸਚਾ ਓਸ ਉਪਰ ਹੀ ਲਗਾਵੇ, ਤਾਂ ਤਤਕਾਲ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਮੰਡਲੋਂ ਉਧਾਰ ਪਾਕੇ ਅਪਣੀ ਧੁਰਾਹੂੰ ਉਚੱਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ । "ਮੈਂ"—ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸਮੇਟਦਾ ਹੋਯਾ, ਤੇ "ਮੈਂ ਦੀ ਮੈਂ"—ਨੂੰ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਖੋਜਦਾ ਹੋਯਾ, ਜੇਕਰ ਓਸ "ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਸੱਤਾ" ਦਾ ਥੌਹ ਲਗਾਕੇ ਓਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦੀਵਕਾਲ ਟਿਕਯਾ ਵਰਤੇ, ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਸਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਹੀ ਮੁਕਤ ਭਾਵ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰ (ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਯ) ਵਰਤਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਰਮ ਸੁਝਾਨ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਤੇ "ਸਭ ਤਜਿ ਅਨਾਥੁ ਏਕ ਸਰਣਿ ਆਇਓ । ਊਚ ਅਸਥਾਨੁ ਤਬ ਸਹਜੇ ਪਾਇਓ"—ਐਸਾ

ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ ॥-॥

ਸਰਣਾਗਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਰੂਪ ਸੰਗੀ ਸਾਧਨ ਭੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ-ਮੁੜ ਓਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਰੂਪਦੇ ਹਨਃ-

ਆਂਧਰੇ ਕਉ ਸ਼ਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਕਰ ਚਰ ਟੇਹ,
ਅੰਧ ਗੁੰਗ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਕਰ ਚਰ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਅੰਨ੍ਹੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰਸਨਾ, ਕੰਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਤਥਾ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਗੁੰਗੇ ਨੂੰ ਰਸਨਾਂ ਕੰਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਤਥਾ ਪੈਰਾਂ ਦਾ।

ਅੰਧ ਗੁੰਗ ਸੁਨ ਕਰ ਚਰ ਅਵਿਲੰਬ ਟੇਹ,
ਅੰਧ ਗੁੰਗ ਸੁਨ ਪੰਗ ਟੇਕ ਏਕ ਕਰ ਹੈ॥

ਅਰਥ-(ਪਰ ਜਿਹੜਾ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਗੁੰਗਾ ਅਤੇ ਬੋਲਾ ਹੋਵੇ, ਓਸਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਦਾ 'ਅਵਿਲੰਬ' = ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਥਾ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਟੇਕ (ਥੂਨ੍ਹੀ)। (ਕਿੰਤੂ ਜੋ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਗੁੰਗਾ ਬੋਲਾ ਅਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ਹੋਵੇ,ਓਸਦੀ ਟੇਕ (ਕੇਵਲ) ਇਕ ਹੱਥ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥

ਅੰਧ ਗੁੰਗ ਸੁਨ ਪੰਗੁ ਲੁੰਜ ਦੁੱਖ ਪੁੰਜ ਮਮ,
ਸਰਬੰਗ ਹੀਨ ਦੀਨ ਦੁਖਿਤ ਅਧਰ ਹੈ॥

ਅਰਥ-(ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾਂ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਕਟੱਨ ਦਾ ਉਹ ਉਪ੍ਰਾਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ) ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਗੁੰਗੇ ਬੋਲੇ ਪਿੰਗੁਲੇ ਤ ਲੁੰਜੇ "ਦੁੱਖ ਪੁੰਜ"-ਦੁੱਖ ਰੂਪ "ਮਮ"-ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮੂਲਚਾ ਹੀ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹਾਂ,ਤੇ "ਦੀਨ"-ਆਤੁਰ ਆਯਾ ਹੋਯਾ ਦੁਖੀ,ਅਰੁ ਅਧਿਰ (ਧਿਰੋਂ ਸਹਾਰਜੋਂ ਗਿਆ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਵਾ ਅਧੀਰ) ਬੇਹਿੰਮਤਾ ਹਾਂ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਉਪ੍ਰਾਲਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ)।

(੫) ਅੰਤਰ ਕੀ (੪) ਅੰਤਰਜਾਮੀ (੬) ਜਾਨੈ (੩) ਅੰਤਰਿ ਗਤਿ,
(੮)ਕੈਸੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰੋ (੭) ਸਰੈ(੨) ਨਰ ਹਰ(੧) ਹੈ॥੩੧੫॥

ਅਰਥ-(੧) ਹੇ! (੨) ਮਹਾਂਨ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਆਦ ਨੂੰ ਬਚਾਨ ਹਾਰੇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਸਰੂਪ ਭਗਵਾਨ(ਸਤਿਗੁਰੋ) (੩) ਸਭਨੀਂ ਅੰਦਰੀਂ ਰਮੇ ਹੋਏ (੪)/(੫) ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਣ ਹਾਰੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਹੋ,ਤੇ(੬)ਸਭ ਕੁਛ ਜਾਨਦੇ ਹੋ (੭) ਕਿਮੈਂ ਜੋ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨਾਲ) ਸੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ(੮)ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਾਂ (ਜਿੰਦਗੀ ਬਿਤਾਵਾਂ। ਅਥ੍ਵਾ-"ਕੈਸੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰੌ ਸਰੈ ਨ ਰਹ ਰਹੈ"-ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਾਂ (ਮੇਰੀ) ਸਰਦੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਰਾਹ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਭਾਵ ਮੋਖ ਮਾਰਗੋਂ ਵੰਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ,ਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਅਜਾਈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਥ੍ਵਾ- ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪ ਨਾਲ ਨਿਭ ਆਵੇ ਤੇ ਸਰ ਬਣ ਸਕੇ,ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਹੋਂ ਨਾਂ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂ॥ ੩੧੫॥

ਵੀਚਾਰਃ–

(੧) ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤਕੱਨਾਂ–ਕਿ ਅਮੁਕੀ ਵਸਤੂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਦੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀਚਾਰ ਬਿਬੇਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ–ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ–ਵੀਚਾਰ ਬਿਬੇਕ ਦਾ ਹੈ। (ਤੱਤ੍ਰ ਮਿਥਜਾ = ਕੂੜ ਸੱਚ ਦਾ ਬਿਬੇਕ)।

(੨) ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਉਹ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਚਿਤ ਅਨੁਚਿਤ ਤਥਾ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾ ਯੋਗਜ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਉਚਾਰੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਸਦਾ ਨਿਰਭਾਰ ਸਬਦ ਬੋਧ (ਸ਼ਬਦ ਸਾਸਤ੍ਰ) ਉਪਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ–"ਸ਼ਬਦ"ਤੋਂ ਭਾਵ ਸ਼ਬਦ ਬੋਧ ਦਾ ਹੈ।

(੩) ਸੁਨਣਾ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੁਨਜਾ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਵੱਲ ਕੰਨ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕੰਨ ਆਦਮੀ ਉਧਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ,ਜਿਧਰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸ੍ਰੋਤੇ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣਾਯਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਨਿਰਭਾਰ ਸ੍ਰਧਾ ਉੱਤੇ ਹੈ–ਇਸ ਲਈ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ–ਸ੍ਰਧਾ ਦਾ ਹੈ।

(੪) ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਫੜਨਾ–ਤੇ ਅਸਲ ਫੜਨਾ (ਲੈਣਾ ਯਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਣ) ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨਧਿਕਾਰ ਦੀ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਤੱਕਕੇ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂਤੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਧਿਕਾਰ ਯਾ(ਅਧਿਕਾਰਅਨਧਿਕਾਰਦਾ ਗਯਾਨ) ਹੈ।

(੫) ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਚਲਨਾਂ–ਸੋ ਚਲਦਾ ਮਨੁੱਖ ਓਸ ਚਲੱਨ ਨੂੰ ਹੈ, ਜਿਸ ਚਲਨੇ ਵਿਖੇ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੋਰਦਾ ਦਿਸੱਦਾ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਜੇ ਚਲਿਆ ਨਾਂ ਗਿਆ,ਤਾਂ ਅਮੁਕੀ ਹਾਨੀ ਹੋ ਜਾਊ ਐਸਾ ਭਾਸੇ। ਸੋ ਲਾਭ ਹਾਨੀ ਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖ ਵਰਤਨ ਦਾ ਨਾਮ ਪੈਰ ਹੈ।

ਇਨਾਂ ਪੰਜੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਯਾ ਅਧਿਕਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਨ ਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਨ ਉਸ ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਚਾਹੇ ਸਥੂਲ ਤੇ ਚਾਹੇ ਸੂਖਮ)। ਸੋ ਜਿਤਨਾਂ ਚਿਰ ਤਕ ਮੈਂ ਬਿਬੇਕੀ (ਵੀਚਾਰ ਵਾਨ) ਹਾਂ, ਠੋਰ ਕੁਠੋਰ ਤੱਕਕੇ ਸ਼ੁਧੀ ਵਾ ਅਸ਼ੁਧੀ ਦੇ ਗਜਾਨ ਪੂਰਬਕ ਵਾ ਸਤਜ ਬੋਲਨ ਹਾਰਾ ਹਾਂ, ਭਲਿਆਂ ਪੁਰਖਾਂ ਤਥਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦਿਆਂ ਬਚਨਾਂ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦਾ ਹਾਂ,ਅਰੁ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸੋਚਕੇ ਲੈਂਦਾ ਅਥ੍ਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਐਸਾ ਹੀ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਵਾ ਹਾਨੀ ਲਾਭ ਨੂੰ ਭੀ ਸਮਝ ਬੁਝਕੇ ਹੀਵਰਤਦਾਹਾਂ,ਸੋਇਉਂਐਸੀ ਭਾਂਤ ਦੀਸਮਝਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਭਿਮਾਨਟਿਕਜਾ ਰਹਿੰਦਾਹੈ,ਅਤੇਜਦਤਕ ਇਸਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪੁੱਟਕੇ ਨਾਂ ਮਾਰੇ ਤਦ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਵਾ ਸਾਧ ਸਗੰਤਿ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਜਾ ਕਰਦਾ। ਜਿਹਾਕਿ ਆਖਜਾ ਹੋਯਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ:–"ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮਧੇ ਸੋ ਸੇਵਕ ਨਾਹੀ।" ਜਿਸਨੂੰ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਅਪਣੀ ਦਸ਼ ਨਮੂੰਨੇ ਵਜੋਂ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਸਾਮਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨ ਰਖਕੇ ਗੁਰ ਗਜਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਜਿਗਜਾਸੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ਜਾ ਹੈ ॥–॥

ਬਹੁਰੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਾਲਾ ਹਿਰਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚੋਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਦਾ:–

ਚਕਵੀ ਚਕੋਰ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਅਉ ਪਤੰਗ,
ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਅੰਗੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਚਕਵੀ ਦੀ ਇਕ ਸੂਰਜ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ, ਤੇ ਚਕੋਰ ਦੀ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਹਰਣ ਦੀ ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੀ ਧੁਨੀ ਨਾਲ, ਮਛੀ ਦੀ *ਰਸ (ਸ੍ਵਾਦ) ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ, ਤਥਾ ਭ੍ਰਿੰਗ (ਭੌਰੇ) ਦੀ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਨਾਲ, ਅਰੁ ਪਤੰਗੇ ਦੀ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ)ਏਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਇਕ ਅੰਗੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-(ਐਸੀ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ ਲੱਤ ਅੜਾਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੋ) ਬਹੁਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਬਹੁਰੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਜੋਂਕਿ ਬਹੁਤਿਆਂ ਪ੍ਰੀਤਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਇਕ ਸਮੇਂ ਰਿਝਾਯਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥ ਅਥ੍ਵਾ ਇਕ ਰੰਗੀ (ਇਕ ਪਾਸੜ ਪ੍ਰੀਤ "ਬਹੁਰੰਗੀ ਦੁਖਦਾਈ"- ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ-(ਇਉਂ ਭੀ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ)॥ ਪਰ ੩੨ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਜੋ ਆਸ਼ਜ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਓਹ ਪਹਿਲਜਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਏਕ ਏਕ ਟੇਕ ਸੈ ਟਰਤ ਨ ਮਰਤ ਸਬੈ,
ਆਦਿ ਅੰਤ ਕੀ ਸੁ ਚਾਲ ਚਲੀ ਜਗ ਆਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਇਕੋ ਇਕ ਹੀ ਪਜਾਰੇ ਦੀ ਟੇਕ ਧਾਰਕੇ ਓਸ ਵੱਲੋਂ (ਟਾਲੇ ਹੋਏ) ਟਲਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ(ਉਪ੍ਰੋਕ੍ਤ ਜੀਵ), ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਜਾਰੇ ਦੇ ਪਜਾਰ ਪਿਛੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸਹੇੜਦੇ ਹਨ। ਇਹ "ਆਦਿ ਅੰਤ"-ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਾਲ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ-ਭਾਵ ਇਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪਜਾਰ ਦੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੱਥ ਤੁਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥

ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਾਪ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਐਸੋ,
ਲੋਗ ਪਰਲੋਗ ਸੁਖਦਾਇਕ ਸਹਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਤਾਂ ਸਭ ਤਰਾਂ) ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਹਾਰਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਛੁਟਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਭੀ ਉਤਮ ਗਤੀ (ਕਲਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਸਹਾਈ ਹੈ। ਭਾਵ-ਉਕ੍ਤ ਜੀਵਾਂ ਵਾਕੂੰ ਪਜਾਰ ਵਿਚ ਮਰ ਮਿਟਜਾਂ

---

*ਰਸਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਜਲ ਹੈ-ਅਰਥਾਤ ਸਮੂਹ ਰਸ ਜਲ ਤਤ੍ਵ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਮਛੀ ਦੀ ਅਸਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤਾਂ ਰਸ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਰਸ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਓਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਛਲੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਜਲ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਰਖਜਾ ਹੈ,ਅਰੁਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਂਞ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰਸ ਨਾਲ ਤੇ ਗੌਣ ਪ੍ਰੀਤੀ ਜਲ ਨਾਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ॥

ਕੇਵਲ ਨਾਮਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸੁੱਟਨ ਵਾਲਾ ਬਲਕਿ ਇਥੇ ਭੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਜੀਊਂਦੇ ਜੀ ਕਾਰਣ, ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਭੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਹਾਰਾ ਐਸਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ॥

ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਨਿ ਦੁਰਮਤਿ ਨ ਮਿਟਤਿ ਜਾਕੀ,
ਅਹਿ ਮਿਲਿ ਚੰਦਨ ਜਿਉ ਬਿਖ ਨ ਮਿਟਾਈ ਹੈ ॥੩੧੯॥

ਅਰਥ–(ਐਸੇ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਤੇ ਅਨੰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਖਾਲਦਿਆਂ ਭੀ) ਜੇਕਰ ਗੁਰਮਤਿ (ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਸ਼੍ਰ ਬੁਧੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ, ਭਾਵ–ਥਾਂ ਥਾਂ ਭਟਕਨ ਦੀ ਬਾਣ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ, ਤਾਂ ਓਸਨੂੰ ਚੰਨਣ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨਾਲ ਚੰਬੜਿਆ ਸੱਪ ਹੀ ਸਮਝਨਾ (ਜੋ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਤੇ ਚੰਨਣ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਸਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਭੀ, ਅਪਣੀ ਵਿਖ ਨਿਵਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ॥ ੩੧੯ ॥

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਕ ਅੰਗੀਆਂ ਕੂੜੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਧਿਰਕਾਰਕੇ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਸਰਬੰਗੀ ਸਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਦੇ ਹਨ:–

ਮੀਨ ਕਉ ਨ ਸੁਰਤਿ ਜਲ ਕਉ ਨ ਸ਼ਬਦ ਗਿਆਨੁ,
ਦੁਬਿਧਾ ਮਿਟਾਇ ਨ ਸਕਤ ਜਲੁ ਮੀਨ ਕੀ ॥

ਅਰਥ–ਮਛਲੀ ਨੂੰ ਸੂਝ ਨਹੀਂ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕੇ ਕਿ ਜਲ ਓਸਦੀਔਕੁੜ ਸਮੇਂ ਸਹੈਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ),ਅਤੇ ਜਲ ਨੂੰ ਸਬਦ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਛੀ ਦੀ ਚੀਕ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਸਕੇ, ਵਾ ਸ੍ਵਾਦ ਦੀ ਚਾਟ ਵਿਚ ਮਰੀਣੋਂ ਓਸਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਹਟਾਵੇ) ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ (ਵਿਚਾਰਾ) ਮਛੀ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ (ਦੁਚਿਤਾਈ) ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ (ਸਮਾਂ ਪਏ) ਨਹੀਂ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ॥ ਅਤੇ

ਸਰ ਸਰਿਤਾ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬਸੈ,
ਗ੍ਰਸੈ ਲੋਹ ਰਾਖਿ ਨ ਸਕਤ ਮਤਿ ਹੀਨ ਕੀ ॥

ਅਰਥ–ਅਥਾਹ (ਅਸਗਾਹ) ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ, ਅਥ੍ਵਾ "ਸਰਿਤਾ"–ਨਦੀ ਦੇ "ਪ੍ਰਬਲ"–ਤੀਬਰ ਬੇਗ (ਚਾਲ) ਵਾਲੇ ਰੋੜ੍ਹ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੋਈ(ਮਛੀ) ਜਦ ਕੁੰਡੀ ਨੂੰ 'ਗ੍ਰਸੈ'–ਨਿਗਲ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ 'ਮਤਿ ਹੀਨ' = ਮੂਰਖ (ਬਾਂ ਮਾਰੀ) ਦੀ ਰਖਯਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ॥

ਜਲ ਬਿਨੁ ਤਰਫ ਤਜਤ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰਾਨ ਮੀਨ,
ਜਾਨਤ ਨ ਪੀਰ ਨੀਰ ਦੀਨਤਾਈ ਦੀਨਕੀ ॥

ਅਰਥ–(ਇਉਂ ਕੁੰਡੀ ਜਾਲ ਫੱਥੀ) ਮਛੀ (ਜਦ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਾਨ ਪਜਾਰੇ) ਨੂੰ ਤਜਾਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਲ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਬਿਨਾਂ ਤੜਫ ੨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ

ਉਸ ਦੀਨ(ਆਤੁਰ)ਦੀ ਦੀਨਤਾ (ਆਤੁਰਤਾ)ਭੁਰੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਜਲ ਜਾਣਦਾਹੀਨਹੀਂ॥

ਦੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਮੀਨ ਕੁਲ ਦ੍ਰਿੜ
ਗੁਰ ਸਿਖ ਬੰਸ ਧ੍ਰਿਗ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਰਧੀਨ ਕੀ ॥੩੧੭॥

ਅਰਥ-ਤਾਂਤੇ ਐਸੀ ਦੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੀ ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਤ ਮਛਲੀ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ "ਦ੍ਰਿੜ"-ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਐਹੋ ਜੇਹੀ ਪਰਾਧੀਨ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬੰਸ (ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ) ਵਿਚ ਧਿਰਕਾਰਜਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ-ਜਿਸ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੇ ਮਰਣ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਲਿਆਂ ਭੀ ਪ੍ਰਾਧੀਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ, (ਮੋਖ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ॥ ੩੧੭ ॥

ਤਾਂਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਜਾਣ ਤਜਾਗਕੇ, ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਦੀਵ ਸੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਕਬੂਲੇ:-

ਦੀਪਕ ਪੈ ਆਵਤ ਪਤੰਗ ਪ੍ਰੀਤਿ ਰੀਤਿ ਲਗਿ,
ਦੀਪਕਹਿ ਮਹਾ ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ ਮਿਲੇ ਜਾਰਿ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਪਤੰਗਾ (ਵੰਬਟ) ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੀ "ਰੀਤੀ"-ਚਾਲ "ਲਗਿ"-ਪਿਛੇ (ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਲਗਨ ਵਾਲੀ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਕਾਰਣ) ਦੀਵੇ ਦੇ ਸਮੀਪ (ਪਾਸ) ਔਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ "ਦੀਪ"-ਦੀਵਾ"ਕਹਿ ਮਹਾਬਿਪ੍ਰੀਤਿ" = ਕੀਹ ਅਤਜੰਤ ਉਲਟੀਰੀਤ(ਕਰਦਾ ਹੈ) ਕਿ "ਮਿਲੇ ਜਾਰਿ ਹੈ"-ਮਿਲਦੇ ਸਾਰ ਹੀ (ਉਸਨੂੰ) ਸਾੜ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ ॥

ਅਲਿ ਚਲਿ ਆਵਤ ਕਮਲ ਪੈ ਸਨੇਹ ਕਰਿ,
ਕਮਲ ਸੰਪੁਟਿ ਬਾਂਧਿ ਪ੍ਰਾਨ ਪਰਹਾਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਭੌਰਾ ਪਜਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਉਪਰ ਔਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੌਲ ਫੁੱਲ (ਉਲਟਾ) ਅਪਣੇ "ਸੰਪੁਟ"-ਸਿਮਟਾਉ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਜਕੜਕੇ (ਉਸਦੇ) ਪ੍ਰਾਨਾਂ (ਜਾਨ) ਦੀ ਘਾਤ ਕਰ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ ॥

ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਜਲ ਮੀਨ ਲਿਵਲੀਨ ਗਤਿ,
ਬਿਛੁਰਤਿ ਰਾਖਿ ਨ ਸਕਤ ਗਹਿ ਡਾਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ-ਭਾਵ, ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਛਲੀ ਦੀ ਗਤਿ (ਦਸ਼ਾ) ਜਲ ਵਿਖੇ ਲਿਵਲੀਨ (ਸਨੇਹ ਵਿਚ ਮਗਨ) ਰਹਣਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਿਛੁੜਨ ਲਗਿਆਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਫੜਕੇ ਪਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ [ਵਾ ਜਦ ਸ਼ਿਕਾਰੀ (ਜਾਲੋਂ) ਫੜਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਛੁੜਦਿਆਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ]॥

ਦੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਕੈ ਮਰੈ ਨ ਟਰੈ,
ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਉ ਵਿਸਾਰ ਹੈ । ੩੧੮॥

ਅਰਥ-ਦੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੂਪ । ਪ੍ਰਤੀਤ ਧਾਰਕੇ (ਜੀਕੂੰ) ਇਹ ਜੀਵ ਮਰ

ਮਿਟਦੇ ਤੇ ਰੋਕੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੇ (ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਜੇਕਰ ਗੁਰ ਸਿਖ ਬਣਕੇ ਐਸਿਆਂ ਵਿਖਜਾਂ ਪਿਛੇ ਮਰ ਮਿਟਨੋਂ ਨਾਂ ਹਟ ਕੇ) ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਸੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂਦੀ ਨੂੰ ਜੇਕਰਵਿਸਰਦਾ ਹੈ(ਤਾਂ ਭਾਰੀ ਅਲੋਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ)।।੩੧੮॥

ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੇ ਸਰਬੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹੀ ਬਾਰਤਾ ਮੁੜ:-

ਦੀਪਕ ਪਤੰਗ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਦਰਸ ਹੀਨ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਧਿਆਨ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਗੰਮਿਤਾ ॥

ਅਰਥ-ਦੀਵੇ ਦੇ ਪ੍ਰਗਾਸ ਤੋਂ ਪਤੰਗੇ ਨੂੰ "ਦਿਬਯ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ" = ਸੁਖ ਸਰੂਪ ਤਕੱਨ ਹਾਰੀ ਨਿਘ੍ਹਾ (ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਕੀਹ, (ਉਸਦੇ) ਦਰਸਨ ਤੋਂ ਭੀ ਵੰਜਜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ-ਭਾਵ, ਝਲਕਾ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਭੀ ਓਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਝਾਕੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਥ੍ਵਾ-ਸਾਖਯਾਤ ਦੀਵੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਭੀ ਹੀਣਾ (ਵਿਰਵਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਯੋਂਕਿ ਸਾਮਨੇ ਔਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸੜ ਮਰਦਾ ਹੈ), ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ (ਪੁਰਖ ਨੂੰ) ਧਿਆਨ ਦ੍ਵਾਰੇ (ਐਂਵੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ) ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਭਰ ਦੇ ਗਯਾਨ ਦੀ ਗੰਮਤਾ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ॥

ਬਾਸਨਾ ਕਮਲ ਅਲਿਭ੍ਰਮਤ ਨ ਰਾਖਿ ਸਕੈ,
ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਗੁਰ ਅਨਤ ਨ ਗੰਮਿਤਾ ॥

ਅਰਥ-ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਭੌਰੇ ਨੂੰ ਭੌਣੋਂ (ਭਟਕਨੋਂ) ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦੀ-ਅਰਥਾਤ ਓਸਨੂੰ ਐਸਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ, ਕਿ ਓਸ ਕੌਲ ਫੁਲ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦੂਏ ਫੁੱਲਉਪਰ ਉਹ ਮੁੜ ਨਾਂ ਜਾਵੇ;ਪਰਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਸਰਣ ਔਣ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਮੁੜ "ਅਨਤ"-ਹੋਰਦਿਰੇ, "ਨ ਗੰਮਿਤਾ"-ਨਹੀਂ ਚੱਲਕੇ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ-ਭਾਵ, ਉਸਦੀ ਨਿਘ੍ਹਾ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਰੋਸਾਵਾ ਦਿਸੱਨਾ ਉਠ ਜਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਮੀਨ ਜਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਅੰਤ ਨ ਸਹਾਈ ਹੋਤ,
***ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਗਰ ਹੈ ਇਤ ਉਤ ਸੰਮਿਤਾ ॥**

---

*"ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਸਾਗਰ"-ਪਾਠਾਂਤਰ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਰਥ ਐਉਂ ਹੋਊ:- ਜਲ ਮਛਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨੇਮ (ਪ੍ਰਣ) ਅੰਤ ਪ੍ਰਯੰਤ ਨਿਭਦਿਆਂ ਭੀ ਓੜਕ ਨੂੰ ਓਸਦਾ ਸਹਾਈ (ਮੌਤੋਂ ਬਚੌਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਐਸੇ ਸੁਖ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹਨ, ਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਭੀ ਅਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ਦਹਨ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਯਾਗ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਭੀ ਪਰਲੌਕੀ ਸੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ॥

ਅਰਥ-ਮੱਛੀ ਜਲ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨੇਮ ਵਿਚ (ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ) ਬੱਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਓੜਕ ਸਿਰ (ਜਲ) ਉਸਦਾ ਮਦੱਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਜਾ ਕਰਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿੱਖ (ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅਸਥਾਨ) ਸਤਗੁਰੂ ਐਸੇ ਸਾਗਰ (ਅਥਾਹ-ਅਨੰਤ ਰੂਪ) ਹਨ, ਕਿ 'ਇਤ" (ਏਸ ਲੋਕ ਵਿਚ) ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ,ਤੇ "ਉਤ" (ਸਰੀਰ ਤਜਾਗਜਾਂ)ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ,ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੀ (ਸਿੱਖ ਦੀ) ਸਹੈਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥

ਏਕ ਏਕ ਟੇਕ ਸੈ ਟਰਤ ਨ ਮਰਤਿ ਸਬੈ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਸਰਬੰਗੀ ਸੰਗੀ ਮਹਾਤਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ॥੩੧੯॥

ਅਰਥ-(ਪਤੰਗਾ, ਭੌਰਾ, ਮੱਛੀ ਆਦ) ਸਾਰੇ ਇਕ ਇਕ ਟੇਕ (ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਕੇ) ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਦੇ ਤੇ ਓੜਕ ਨੂੰ ਮਰ ਜਾਂਦੇ (ਮੌਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਜਾ ਕਰਦੇ) ਹਨ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਐਸੇ ਸਰਬੰਗੀ (ਸਰਬ ਸਰੂਪੀ) ਹਨ ਕਿ ਇਨਾਂ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਅਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ "ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ"-ਅ+ਮਰਤਾ (ਅਬਿਨਾਸੀ ਪਦ) ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਤ-ਸਤਜ ਪਦਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਹੈ॥ ੩੧੯॥

ਜੁਗਤੀ ਪੂਰਬਕ ਮੁੜ ਓਹੀ ਨਿਰਣਾ:-

ਦੀਪਕ ਪਤੰਗ ਮਿਲਿ ਜਰਤ ਨ ਰਾਖਿ ਸਕੈ,
ਜਰੇ ਮਰੇ ਆਗੇ ਨ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਪਤੰਗੇ ਦੇ ਮਿਲਦਿਆਂ ਸਾਰ ਸੜਨੋਂ (ਦੀਵਾਂ ਓਸਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਜਾ ਕਰਦਾ (ਇਹ ਘਾਟਾ ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਇਹ ਪੌਂਦਾ ਹੈ), ਅਤੇ ਸੜਕੇ ਮਰ ਮਿਟਿਆਂ "ਅਗੇ"-ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ "ਪਰਮ-ਪਦੁ"-ਮੁਕਤੀ (ਏਸ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ॥

ਮਧੁਪ ਕਮਲ ਮਿਲਿ ਭ੍ਰਮਤ ਨ ਰਾਖਿ ਸਕੈ,
ਸੰਪੁਟ ਮੈ ਮੂਏ ਸੈ ਨ ਸਹਜਿ ਸਮਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਭੌਰਾ ਕਮਲ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੌਲ ਓਸਨੂੰ ਭਰਮਨੋਂ (ਫੁੱਲ ਫੁੱਲ ਉਪਰ ਭਟਕਨੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ), ਤੇ ਜਦ (ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਲਪਟ ਉਪਰ ਮਸਤ ਹੋਯਾ) ਕੌਲ ਫੁਲ ਵਿਚ ਸੰਧਜਾ ਸਮੇਂ ਸਮੀਟਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਇਸ ਮੌਤ ਤੋਂ) ਉਹ ਸਹਜ ਪਦ (ਸ਼ਾਂਤੀ ਸਰੂਪ-ਮੋਖ ਅਵਸਥ) ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਜਾ ਕਰਦਾ ॥ ਭਾਵ-ਇਕ ਅੰਗੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪਿਛੇ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਪਾਲ ਮਰਣਾ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਸੁਆਰ ਸਕਦਾ ॥

ਜਲ ਮਿਲਿ ਮੀਨ ਕੀ ਨ ਦੁਬਿਧਾ ਮਿਟਾਇ ਸਕੀ,
ਬਿਛੁਰ ਮਰਤ ਹਰਿ ਲੋਕ ਨ ਪਠਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਲ ਮਛਲੀ ਦੇ ਮੇਲ ਹੋਯਾਂ (ਵਿਸਦੀ) ਦੁਬਿਧਾ (ਜਲ ਤੋਂ) ਨਹੀਂ

ਮਿਟਾਈ ਜਾ ਸਕੀ, ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਓਸਨੂੰ (ਇਹ ਜਲ) ਵੈਕੁੰਠ ਵਿਖੇ ਨਾਂ ਪੁਚਾ ਸਕਯਾ। ਭਾਵ–ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਛਲੀ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਐਸੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਪਿਛੇ ਮਰ ਮਿਟਨ ਵਾਲਯਾਂ ਦਾ ਮਾਨੋ ਹਾਲ ਹੈ)॥

ਇਤ ਉਤ ਸੰਗਮ ਸਹਾਈ ਸੁਖਦਾਈ ਗੁਰ,
ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਆਏ ਹੈ ॥੩੨੦॥

ਅਰਥ–ਪਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੰਗਮ (ਮੇਲਾ) ਤਾਂ "ਇਤ"–ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਖੇ ਭੀ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਹਾਰਾ ਹੈ, ਅਤੇ "ਉਤ"–ਸਰੀਰ ਤਯਾਗ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪ੍ਰਲੋਕ ਗਾਮੀ ਹੋਯਾਂ ਉਸ ਲੋਕ ਵਿਖੇ ਭੀ "ਸਹਾਈ"–ਸਹੈਤਾ ਕਰਣਹਾਰਾ (ਪੂਰਾ ਨਿਭਦਾ) ਹੈ। ਕਯੋਂਕਿ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਅਪਣੇ ਸੰਗੀ ਨੂੰ) ਅਪਣੇ ਗਯਾਨ (ਉਪਦੇਸ਼) ਦਾ ਧਯਾਨ (ਧਾਰਣ ਕਰਾਣ) ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਆਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)॥ ੩੨੦ ॥

ਉਹੀ ਬਾਰਤਾ ਹੀ ਹੋਰਸ ਤਰਾਂ ਮੁੜ:-

ਦੀਪਕ ਪਤੰਗ, ਅਲਿ ਕਮਲ, ਸਲਲ ਮੀਨ,
ਚਕਈ ਚਕੋਰ, ਮ੍ਰਿਗ-ਰਵਿ ਸਸਿ ਨਾਦ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਪਤੰਗੇ ਦੀ, ਭੌਰੇ ਦੀ ਕੌਲ ਫੁਲ ਨਾਲ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮਛਲੀ ਦੀ, ਤੇ ਚਕਵੀ ਦੀ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਅਰੁ ਚਕੋਰ ਦੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਨਾਲ, ਤਥਾ ਮਿਰਗ ਦੀ ਨਾਦ (ਸ਼ਬਦ ਧੁਨੀ) ਨਾਲ (ਪ੍ਰੀਤੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥

ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਕ ਅੰਗੀ *ਬਹੁਰੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੰਗੀ ਕੋਊ,
ਸਬੈ ਦੁਖਦਾਈ ਨ ਸਹਾਈ ਅੰਤ ਆਦਿ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਇਹ ਪ੍ਰੀਤੀ ਇਕ ਅੰਗੀ ਹੈ (ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ) ਬਹੁਰੰਗੀ ਭੀ–ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ(ਨਾਲ ਨਹੀ ਨਿਭ ਸਕਦਾ), ਕਯੋਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਹੀ ਇਕ ਪਾਸੜੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਦੁਖਦਾਈ ਹਨ, ਤੇ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਆਦ ਅੰਤ (ਕਦਾਚਿਤ ਭੀ) ਸਹਾਈ (ਸਹੈਤਾ ਕਰਣ ਹਾਰੀਆਂ)ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ॥

ਜੀਵਤ ਨ ਸਾਧ ਸੰਗ ਮੂਏ ਨ ਪਰਮ ਗਤਿ,
ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹੈ॥

ਅਰਥ–(ਸੋ ਐਸੀਆਂ ਇਕ ਅੰਗੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਓੜਕ ਦੀ ਹੱਦ

---

*੧੬੪ ਅੰਗ ਦਾ ਕਬਿੱਤ ਇਸੇ ਹੀ ਭਾਵ ਉਪਰ ਦੂਸਰੀ ਸੈਂਚੀ ਵਿਚ ੨੧੨ ਸਫੇ ਤੇ ਦੇਖੋ। ੧੮੭ ਕਬਿੱਤ ਭੀ॥

ਤਕ ਨਿਬਾਹਨ ਵਿਚ ਏਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਉਕੁ ਜੀਵਾਂ ਵਤ ਹੀ) ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਤਾਂ ਭਲੇ ਸੰਗ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਮਰ ਗਿਆਂ ਪਰਮ ਗਤੀ (ਕਲਜਾਣ) ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਣੀ, (ਐਸਾ ਹੀ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਗਜਾਨ ਧਜਾਨ ਯਾ,ਗਜਾਨ ਧਜਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਹਾਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ(ਪਰਮ ਆਨੰਦ) ਹੀ,ਜੋ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਪਜਾਰੇ) ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ (ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਵਾ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ) ਰੂਪ (ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ)॥

ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਪਾਇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਯਾ ਨਿਧਾਨ,
ਚਰਨ ਸਰਨ ਸੁਖ ਫਲ ਬਿਸਮਦ ਹੈ॥ ੩੨੧॥

ਅਰਥ-ਤਾਂਤੇ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋਏ (ਪੁਰਖ) ਦਯਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਜਿਥੋਂ (ਇਥੇ ਉਥੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ) ਬਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਸੁਖ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥ ੩੨੧॥

ਵੀਚਾਰਃ-

ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ, ਇਕ ਪਾਸੜ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪੱਖ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਕ ਹੱਥੜ ਤੌੜੀ ਵਜਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰਣਾਮ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਦੁਪਾਸੜ ਵਰਤਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੋਵੇ,ਉਹ ਭਰਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਸਮਝਨਾ ਚਾਹੀਏ, ਕਜੋਂਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਸਮੂਲਚੀ ਸ੍ਵਾਰਥ ਪਰਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਸੋ ਖੋਜ ਕੀਤਿਆਂ ਸ੍ਵਾਰਥਤਾਈ ਦਾ ਦੁਵੱਲੀ ਘਾਟ ਹੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸ੍ਵਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਅਰ ਬੁਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਤੋਂ ਸਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੋਯਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਸਚਮੁਚ ਇਕ ਅੰਗੀ ਹੀ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਏ-ਭਾਵ, ਜਿਥੋਂ ਜਿਤਨਾਂ ਚਿਰ ਤਕ ਸ੍ਵਾਰਥ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ,ਓਦੋਂ ਤਕ ਤਾਂ ਓਥੇ ਹੀ ਅੜੇ ਰਹੇ,ਤੇ ਜਜੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਿਮਿੱਤ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਦਾ ਦਿਸਜਾ, ਤਾਂ ਸ੍ਵਾਰਥੀ ਹੁਰੀ ਹੋਰਸ ਘਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਗੋਲ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਯਾ ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਇਕੋ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਿੱਧੀ ਦੇ ਅਡੋ ਅੱਡ ਅੱਡੇ ਕੈਮ ਕਰਕੇ ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾ ਪਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਏਸਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਾਲੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੀ ਸੰਗੀ,ਇਹ ਭੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਨ ਵਾਲੀ ਆਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਫਲ ਏਸਦਾ ਭੀ ਭੈੜਾ ਅਰੁ ਦਖਦਾਈ-ਬਹੁਤੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਉਪਰ ਲੱਤਾਂ ਧਰ ਡੁਬਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂਤੇ ਸਜਾਣਾ ਮਨੁੱਖ ਨਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਾਲਾ ਸ੍ਵਾਰਥੀ ਹੀ ਬਣੇ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਾਲਾ

ਬਿਭਚਾਰੀ ਹੀ। ਬਣੇ ਤਾਂ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਇਕ ਰੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੀ।

ਇਕ ਅੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਬਾਂ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝਾਨ ਦਾ ਬਥੇਰਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਇਕ ਰੰਗੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਿ ਸਕਨ। ਸੋ ਇਸਨੂੰ ਉਕ੍ਤ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਹੀ ਵੀਚਾਰਕੇ ਅਛੀ ਤਰਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

(੧) ਭੌਰਾ ਕੌਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੌਲ ਨਹੀਂ-ਇਹ ਇਕ ਅੰਗਾ ਪਯਾਰ ਹੈ; ਕਿੰਤੂ ਭੌਰਾ ਪਯਾਰ ਦੇ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਗ੍ਰੈਹਣ ਕੀਤੇ ਕੌਲ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਯਾਰਿਆਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਕੌਲ ਫੁਲਾਂ ਯਾ ਬਾਗਾਂ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਹੋਰ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪਿਛੇ ਭੀ ਭਟਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਪਯਾਰ ਬਹੁਰੰਗਾ ਹੋਕੇ ਫਿਟਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੨) ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਜਲ ਦਾ ਮਛਲੀ ਨਾਲ ਪਯਾਰ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਛੀ ਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਅੰਗਾ ਪਯਾਰ ਹੈ; ਅਤੇ ਸ੍ਰੋਵਰ ਦੇ ਬੱਧੇ ਜਲ ਵਿਚੋਂ-ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਜਾ-ਉਥੇ ਹੀ ਪਰਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚੋਂ ਨਾਲੇ ਯਾ ਝੀਲ (ਛੰਬ) ਆਦ ਵਿਖੇ, ਕਿਸੇ ਨਿਮਿੱਤ ਪਹੁੰਚਕੇ ਓਥੇ ਹੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਏਸ ਭਾਂਤ ਦਾ ਪਯਾਰ ਬਹੁਰੰਗਾ ਤੇ ਧਿਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਦੇ ਪਯਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਬਾਬਤ ਭੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਵੀਚਾਰਕੇ ਘਟਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਖੇ ਵਰਤਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਗਿਰਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਕ ਰੰਗੀ (ਅਨੰਨ ਇਸ਼੍ਰੀ) ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ, ਜੇ ਫੇਰ ਭੀ ਥਾਂ ੨ ਭਟਕੇ, ਤਾਂ ਗਰਕਜਾ ਹੀ ਸਮਝਨਾ ਚਾਹਿਏ। "ਪੋਖਰ ਪੋਖਰ ਢੂੰਡਿਐ ਭਲੋ ਨ ਕਹਿ ਹੈ ਕੋਇ।" ਭਾਈ ਸਾਹਬਾਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼੍ਰਾ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਹੇਠੀ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਤਥਾ ਪੰਡਤਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਜਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਬਣਾਕੇ ਭੀ ਡੋਲਨਾਂ ਪਰਚਨਾਂ ਨਾਂ, ਤੇ ਇਕ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਅਰੁ ਬਿਰਹੇ ਵਿਚ ਵਰਤਕੇ ਅਪਨਾ ਨਮੂੰਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ॥

ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਦਰਸਾਨ ਦਾ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ "ਆਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਦਰਬਾਰਾ॥ ਤਾ ਸਗਲੀ ਮਿਟੀ ਪੁਕਾਰਾ॥ ਲਬਧਿ ਆਪਣੀ ਪਾਈ॥ ਕਤ ਆਵੈ ਕਤ ਜਾਈ" ਤੋਂ ਸਪਸ਼੍ਟ ਹੈ॥-॥

ਪਿਛੇ ਛੀਆਂ ਕਵਿੱਤਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਆਸ਼ਯ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਕਬਿੱਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਕ ਸਪਸ਼੍ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੈ,
ਲਹੈ ਨਿਜ ਘਰੁ ਅਰੁ ਸਹਜਿ ਨਿਵਾਸ ਜੀ॥

ਅਰਥ-ਗੁਰਮੁਖੀ ਮਾਰਗ (ਗੁਰਸਿੱਖੀ) ਵਿਖੇ "ਜੀ"-(ਮਨੁੱਖ) ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਯਾ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਲਨ ਪ੍ਰਾਇਣ ਰੂਪ ਧਯਾਨ, ਵਾ ਸਾਖਯਾਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਧਯਾਨ ਮਈ ਤਤ ਪਰਤਾ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨ

(ਭਤਪਰ = ਉਤਸਾਹਵਾਨ) ਰਹੇ, ਤਾਂ "ਨਿਜ ਘਰੁ"-(ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਦੇਸੋਂ ਔਣ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਜੋ ਏਸਦਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ ਓਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਹਜੇ ਹੀ ਉਥੇ ਨਿਵਾਸ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ-ਅਗੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਭਾਂਤ ਦੀ ਰੋਕ ਟੋਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ॥

ਸ਼ਬਦ ਬਿਬੇਕ ਏਕ ਟੇਕ ਨਿਹਚਲ ਮਤਿ,
ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਕੋ ਪ੍ਰਗਾਸ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਐਸਾ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵੀਚਾਰ (ਨਿਰਣਾਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝ ਕੇ) ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਓਸਦੀ ਟੇਕ ਧਾਰਕੇ (ਜਿਸਨੇ) ਅਪਣੀ ਮਤਿ (ਮਨੋ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਆਧਾਰ ਸ਼ਕਤੀ) ਨੂੰ ਅਚੱਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ-ਭਾਵ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਤਯਾਗਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ (ਹੋਰ ਵਿਰੇ) ਮਨ ਭਟਕਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਮਿਠੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਓਸਦੇ "ਜੀ"-ਆਤਮੇ (ਆਪੇ) ਅੰਦਰ(ਸਾਖ੍ਯਾਤ) ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਗਯਾਨ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਔਂਦਾ ਹੈ ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਨਿਧਾਨ ਪਾਨ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਸਿ ਭਏ ਬਿਸਮ ਬਿਸ੍ਵਾਸ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦਾ ਚਰਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ(ਜੋ)ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, (ਜਿਸਨੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ) ਪੀਤਾ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਅਨੁਭਵ) ਅਧੀਨ ਹੋ ਔਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ-ਅਨੁਭਵੀਅਵਸਥਾਵਿਖੇ ਹਰ ਸਮੇਂਸੁਤੇਹੀਉਹਟਿਕਯਾ ਰਹਿਸਕਦਾ ਹੈ)ਅਤੇ ਓਸਦੇ "ਜੀ"-ਅੰਤਾਕਰਣ ਵਿਖੇ"ਬਿਸਮਬਿਸ੍ਵਾਸ"-ਅਨੋਖੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਨਿਸਚਾ (ਆਤਮ ਭਰੋਸਾ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਔਂਦਾ ਹੈ-ਅਰਥਾਤ-ਸੰਸੇ, ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਆਦ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਓਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇਮ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਚੀਤਿ,
ਬਨ ਗ੍ਰਿਹ ਸਮਸਰਿ ਮਾਇਆ ਮੈ ਉਦਾਸ ਜੀ ॥੩੨੨॥

ਅਰਥ-(ਉਪਰ ਕਥਨ ਕੀਤੇ) ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ ਤਥਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨੇਮ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ (ਅਨੰਨ ਭਾਵ ਨਾਲ) ਪਾਲਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ (ਜਿਸਦੇ) ਚਿੱਤ ਅੰਦਰ ਐਹੋ ਜੇਹੀ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰਤੀਤੀ (ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਿਸਚਾ) ਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਬਨਬਾਸੀ (ਸੰਨਯਾਸੀ) ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਘਰ ਵਾਸੀ (ਗ੍ਰਹਸਥੀ) ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਮਾਯਾ ਵੱਲੋਂ ਜੀਓਂ ਉਦਾਸ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ੩੨੨ ॥

ਵੀਚਾਰ੪-

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ, ਜੋ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗਯਾਨ ਧਯਾਨ ਅਰੁ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੇ ਭਾਵ-ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਝਾਕਾਂ ਤ੍ਯਾਗ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਓਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪੂਰਣ

ਅਨੁਭਵ (ਯਥਾਰਥ ਆਤਮ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ) ਪੂਰਣ ਨਿਸਚਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਗ੍ਰਹਣ ਤ੍ਯਾਗ ਰੂਪ ਬਿਧੀ ਨਿਖੇਧ ਦੀ ਖਿੱਚ ਓਸ ਉਪਰ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕ੍ਯਾ ਕਰਦੀ।'-॥

ਗੁਰਮਤ ਧਾਰਕੇ ਫੇਰ ਜੋ ਹੋਰਦਿਰੇ ਸਰਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਾਂ ਨੀਚ ਪੁਰਖ ਹੈ:-

ਮਾਰਬੇ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸ ਦੇਖ ਚੋਰ ਨ ਤਜਤ ਚੋਰੀ,
ਬਟਵਾਰਾ ਬਟਵਾਰੀ ਸੰਗਿ ਹੁਇ ਤਕਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਚੋਰ "ਮਾਰਬੇਕੋ"-ਮਾਰ ਪਿੱਟ ਦੇ ਭੈ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾਹੋਇਆ ਭੀ ਚੋਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਯਾਗਦਾ;ਅਤੇ ਰਾਹਮਾਰ (ਧਾੜਵੀ) ਸੰਗੀ (ਸਾਥੀ = ਪੰਧਾਊਆਂ ਨਾਲ ਦਾ ਹੀ ਪੰਧਾਊ) ਬਣਕੇ ਭੀ "ਬਟਵਾਰੀ"-ਧਾੜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਤਕ੍ਯਾ (ਚਿਤਵਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ-ਬ੍ਯਸਨ ਦੀ ਚਾਟ ਵਿਚ(ਮਾਰੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ)।

ਬੇਸ੍ਵਾਰਤੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਭਏ ਮਨ ਮੈ ਨ ਸ਼ੰਕਾ ਮਾਨੈ,
ਜੂਆਰੀ ਨ ਸਰਬਸੁ ਹਾਰੇ ਸੈ ਥਕਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਵੇਸ੍ਵਾ ਲੰਪਟ ਪੁਰਖ "ਬ੍ਰਿਥਾ ਭਏ"-ਰੋਗੀ (ਆਤਸ਼ਕ,ਸੁਜ਼ਾਕ) ਆਦ ਪੀੜਾ ਦੇ ਹੋਗਿਆਂ ਭੀ (ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ,ਮਨ ਵਿਖੇ ਐਸੀ "ਸ਼ੰਕਾ"-ਗਿਲਾਨੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, (ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਿਰਲੱਜ ਹੋਇਆ ਓਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਤਾਂਘ ਰਖਦਾ ਹੈ)। ਅਤੇ ਜੂਆਰੀਆ ਸਰਬੰਸ ਹਾਰਕੇ ਭੀ (ਮੁੜ ਮੁੜ ਦਾਅ ਲੌਣੋਂ) ਨਹੀਂ ਥਕਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਅਮਲੀ ਨ ਅਮਲ ਤਜਤ ਜਿਉਂ ਧਿਕਾਰ ਕੀਏ,
ਦੋਖ ਦੁਖ ਲੋਗ ਬੇਦ ਸੁਨਤ ਛਕਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-(ਸ਼ਰਾਬੀ, ਅਫੀਮੀ, ਪੋਸਤੀ, ਚਰਸੀ ਆਦਿ) ਅਮਲੀ (ਨਸ਼ਈ ਆਦਮੀ) ਜਿਸਤ੍ਰਾਂ (ਹਿਤਕਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਬਾਰੰਬਾਰ) ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ (ਲੱਜਿਤ) ਕੀਤਿਆਂ ਜਾਕੇ ਭੀ, ਤੇ (ਹਰ ਇਕ) ਅਮਲ ਦੇ ਔਗੁਣ ਤਥਾ ਦੁੱਖਾਂ ਬਾਬਤ ਲੋਕਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਵਾ ਬੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਭੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਛਕੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥

ਅਧਮ ਅਸਾਧ ਸੰਗ ਛਾਡਤ ਨ ਅੰਗੀਕਾਰ,
ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਛਾਡ ਕਿਉਂ ਸਕਤ ਹੈ॥੩੨੩॥

ਅਰਥ-(ਜਦ ਉਪਰ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਐਸੇ ਐਸੇ) ਅਧਮ (ਪਾਂਬਰ-ਨੀਚ) ਲੋਗ ਭੈੜੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ (ਪ੍ਰਵਾਨ) ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਹਨ (ਓਸੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਹੀ ਖਿੱਚ ਧਾਰਦੇ ਹਨ) ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ (ਜਿਸਨੇ ਇਕੇਰਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾ ਲਿਆ) ਉਹ ਕਯੋਂ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ

ਛਡਕੇ ਦੂਸਰੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਸੱਕੇ । ੩੨੩ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਬੜੀ ਭੈੜੀ ਗਾਲ ਕੱਢਕੇ ਮਾਨੋ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕ.ਬੱਤ ਰਾਹੀਂ ਸੁਝਾਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਓਨਾਂ ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚ (ਓਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗਏ ਗੁਜਰੇ)ਹੋਣਗੇ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਹੋ,ਵਾ ਅਖ੍ਵਾਕੇ,ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਗੁਰਮਤ ਅਵਿਲੰਬੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਭੀ ਓਨਾਂ ਖ਼ਯਾਲ ਕੀਤਾ ॥੦੦॥

ਬੋਲੀ ਮਾਰਕੇ ਮੁੜ ਅਨੰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਉਪਜਾਨ ਖਾਤਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਦਮਕ ਦੈ ਦੇਖ ਦੁਖ ਅਪਜਸ ਲੈ ਅਸਾਧ,
ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਮੁਖ ਸਿਆਮਤਾ ਲਗਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਭੈੜੇ ਆਦਮੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪ੍ਰਤਿਸ਼੍ਟਾ ਰੂਪ ਦਮਕ ਨੂੰ "ਦੈ"-ਅਰਪਕੇ (ਓਸਦੇ ਬਦਲੇ) ਔਗੁਣ, ਦੁਖ, ਤੇ ਅਪਕੀਰਤੀ (ਨਿੰਦਯਾ) ਨੂੰ "ਲੈ"-ਲੈਂਦੇ (ਸਹੇੜਦੇ) ਹਨ; (ਜਿਸ ਕਰਕੇ) ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕਾਲਕ ਹੀ ਲਗਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ,ਭਾਵ, ਓਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਅੰਦਰ ਕਲੰਕੀ ਮੰਨੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਚੋਰ ਜਾਰ ਅਉ ਜੂਆਰ ਮਦਪਾਨੀ ਦੁਕ੍ਰਿਤ ਸੈਂ,
ਕਲਹ ਕਲੇਸ਼ ਭੇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਕਉ ਧਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸੇ ਤਰਾਂ) ਚੋਰ (ਪਰਾਏ ਮਾਲ ਨੂੰ ਚੁਰਾਨ ਹਾਰੇ), ਯਾਰ-ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨੇਹੁ ਲਗਾਨ ਹਾਰੇ ਬਿਭਚਾਰੀ ਲੋਗ, ਅਤੇ ਜੂਆ ਖੇਡਨ ਵਾਲੇ ਤਥਾ ਮਦ (ਸ਼ਰਾਬ) ਦੇ ਪੀਨ ਹਾਰੇ, 'ਦੁਕ੍ਰਿਤ ਸੈਂ"-ਭੈੜੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ (ਪਾਪਾਂ) ਦੇ ਕਰਣ ਕਰਕੇ "ਕਲਹ"-ਲੜਾਈ ਤੇ "ਕਲੇਸ਼"-ਬਖੇੜੇ (ਖੜੇ ਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ (ਵਿਰੋਧ ਉਤਪੰਨ ਕਰਣ ਹਾਰਿਆਂ), ਭੇਸਾਂ (ਸਾਂਗਾਂ) ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਵੱਲ ਹੀ ਦੌੜਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ-ਓਹੋ ਓਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵਜੋਂਤਾਂ ਅਤੇ ਬਣੌਟਾਂ ਉਹ ਢਾਲਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ,ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਲਹ ਕਲੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਬਿਧਾ ਹੀ ਖੜੀਆਂ ਕਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣ ॥

ਮਤਿ ਪਤਿ ਹਾਨਿ ਕਾਨਿ ਮੈਂ ਕਨੌਡੀ ਸਭਾ,
ਨਾਕ ਕਾਨ ਵਡ ਡੰਡ ਹੋਤ ਨ ਲਜਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-(ਇਉਂ) ਮਤਿ (ਸਜਨਪ) ਤੇ ਪਤਿ (ਪ੍ਰਤਿਸ਼੍ਟਾ) ਤਥਾ ਮਾਨ (ਆਦਰ ਭਾ) ਨੂੰ ਸਭ ਤਰਾਂ ਹਾਨਿ (ਗੁਵਾਕੇ) ਕਾਨਿ ਮੈਂ (ਆਨ ਸ਼ਾਨ ਵੱਲੋਂ) ਭੀ ਜੋ ਸਭਾ ਦੇ ਕਨੌਡੀ (ਕਲੰਕੀ-ਮੁਖ ਚੋਰ) ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ-ਅਰਥਾਤ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ

(ਸੰਗਾ) ਨਾਲ ਗਰਕੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਤੇ ਭੀ ਨੱਕ ਕੰਨ ਕਟੇ (ਸਮਾਨ) ਡੰਡੀ (ਵੱਡੇ ਹੋਏ) ਲੱਜਾ (ਸ਼ਰਮ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੇ ॥

ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਦਾਨ ਦਾਇਕ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ,
ਗੁਰਸਿਖ ਸਾਧੂ ਜਨ ਕਿਉਂ ਨ ਚਲ ਆਵਹੀ ॥੩੨੪॥

ਅਰਥ-(ਸਰਬੰਸ ਗੁਵਾਨ, ਅਪਕੀਰਤੀ ਕਰਾਣ ਤਥਾ ਦੰਡ ਆਦਿ ਦੁਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਾਰਣ ਜਾਣਕੇ ਭੀ, ਜਦ ਭੈੜੇ-ਅਸਾਧੂ ਪੁਰਖ ਅਪਣੀਆਂ ਮਨਮਤ-ਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਜਾਗਦੇ ਤਾਂ) ਸੰਪੂਰਣ ਨਿਧੀਆਂ (ਸੁਖ ਦਿਆਂ ਭੰਡਾਰਿਆਂ) ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਦਾਤੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਦੇ ਪੱਖੀ ਹੋਕੇ) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਾਧੂ ਜਨ (ਭਲੇ ਪੁਰਖ) ਗੁਰਮੁਖ ਸੇਵਕ ਰਜੋਂ (ਉਤਸਾਹੀ ਹੋ ਹੋਕੇ) ਨਹੀਂ ਚਲ ਚਲਕੇ ਔਂਦੇ-ਭਾਵ, ਓਨਾਂ ਭੈੜਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਜੋਂ ਨਿਘਰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਉਹ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਕੇ ਅਪਣੇ ੨ ਪੱਖ ਵਿਚ ਮਰਮਿਟਨਾ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਦੇਹਨ, ਤਾਂਕੀਹਸਦ ਹੀ ਅਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਅਗੰਮ ਪੁਰੇ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ ਪੈਰ ਧਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਪੱਖ ਸਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਖਾਤਰ ਨਾਂ ਮਰ ਮਿਟਨ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਹੈ । ੩੨੪ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੋਂ ਹੀ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੋਪਕਾਰ ਖਾਤਰ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਨ ਲਈ ਬਾਰੰ ਬਾਰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਮਿੱਤ ਨਹੀਂ:-

ਜੈਸੇ ਤਉ ਅਕਸਮਾਤ ਬਾਦਰ ਉਦੋਤ ਹੋਤ,
ਗਗਨ ਘਟਾ ਘਮੰਡ ਕਰਤ ਬਿਥਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-"ਜੈਸੇ ਤਉ"-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ "ਅਕਸਮਾਤ"-ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ (ਅਚੱਨਚੇਤ) ਕੁਦਰਤੋਂ ਹੀ ਬੱਦਲ ਉਦੇ ਹੋਕੇ (ਉਪਜਕੇ), ਆਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ "ਘਟਾ"-ਬਦਲੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਟ ਨੂੰ "ਘਮੰਡ"-ਚਾਰੋਂ ਓਰ ਪਸਾਰਦਾ ਹੋਯਾ ਭਾਵ, ਭਾਰੀ ਝੜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਪਯਾਰਯੋ !

ਤਾਹੀ ਤੇ ਸਬਦ ਧੁਨਿ ਘਨ ਗਰਜਤ ਅਤਿ,
ਚੰਚਲ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾਮਨੀ ਚਮਤਕਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸ ਝੜੀ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਧੁਨੀ (ਗਰਜਨਾਂ) ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਬੱਦਲ ਅਤਯੰਤ ਗਜਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੰਚਲ ਚੇਸ਼੍ਟਾ ਵਾਲੀ "ਦਾਮਿਨੀ"-ਬਿਜਲੀ ਭੀ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ (ਬਹੁਤ ਕੜਕਯਾ ਕਰਦੀ) ਹੈ ॥

ਬਰਖਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਮੁਕਤਾ ਕਪੂਰ ਤਾਂਤੇ,
ਅਉਖਧੀ ਉਪਾਰਜਨਾ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸ ਬੱਦਲ ਤੋਂ ਹੀ ਅਮਰੀ ਜਲ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ

ਦ੍ਵਾਰੇ ਮੋਤੀ ਅਰੁ ਕਪੂਰ ਤੱਥਾ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ "ਅਉਖਧੀਆਂ"-ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਵਾ ਅੰਨ ਫਲ ਆਦ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥

ਦਿਬ ਦੇਹ ਸਾਧ ਜਨਮ ਮਰਣ ਰਹਿਤ ਜਗਿ,
ਪ੍ਰਗਟਤ ਕਰਬੇ ਕਉ ਪਰਉਪਕਾਰ ਜੀ ॥ ੩੨੫ ॥

ਅਰਥ-(ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬਦੱਲ ਦਾ ਅਚਨਚੇਤ ਪ੍ਰਗਟਾਨਾ, ਗੱਜਨਾਂ ਬਿਜਲੀਆਂ ਕੜਕਾਨਾਂ ਤਥਾ ਮੀਂਹ ਪਾਨਾ, ਇਹ ਸਭ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਰਖਯਾ ਹਿਤ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਨਸਪਤੀਆਂ ਆਦ ਪ੍ਰਗਟਾਨਾ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ "ਸਾਧ"-ਭਲਿਆਂ ਪੁਰਖਾਂ-ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਦੇਹ "ਦਿੱਬ"-ਦੈਵੀ ਹੁਕਮ ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਯਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਂਵ ਇਹ ਜਨਮ ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਕੇਵਲ ਉਪਕਾਰ ਕਰਣ ਖਾਤਰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਭਾਵ, ਇਨਾਂ ਦਾ ਅਚੱਨਚੇਤ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਕਿਤੇ ਆ ਨਿਕਲਨਾ, ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਠਾਠ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰ ਬਹਿਨਾ, ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਗਰਜਨਾਂ, ਅਰੁ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੈਵੀ ਚਮਤਕਾਰ (ਕਰਾਮਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟਾਣਾ), ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਵਟੇਸੌਣਾ, ਅਤੇ ਅਦਬ ਪ੍ਰਮਾਣਬ ਸੰਬੰਧੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਬਖਸ਼ਨੀਆਂ-ਇਹ ਸਭ ਪਰੋਪਕਾਰ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਸਾ ਕਰਣ ਵਿਚ ਓਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥ ੩੨੫ ॥

ਵੀਚਾਰ੪-

ਪਿਛਲੇ ਛੀਆਂ ਸੱਤਾਂ ਕਬਿੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਦਿਲਵਾਲੇਨੇ ਭਾਈਸਾਹਬਾਂਉਪਰਸਿੱਧਾ ਯਾਵਲੇਵਾਂਪਾਕੇ ਓਨਾਂਦੇ ਸਾਖਯਾਤਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲਹੋਏਗੁਰਮੁਖ ਬਨਿਆਂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਕੋਈਕਰੜਾ ਕਟਾਂਜ ਕੀਤਾਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ-ਜਿਹਾ ਕਿ:-"ਆਪ ਬਰੰਬਾਰ "ਸਾਧਸੰਗਤ", 'ਸਾਧਸੰਗਤ", ਕੂਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਗੁਰਮੁਖਤਾ ਧਾਰਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇਹਨ। ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਕਹੋ, ਯਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ, ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਪਾਟੀ ਤਾਂ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖਤਾ ਦਾ ਢੌਂਗ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਹੀ ਖੜਾ ਕਰ ਲਜਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਚਲਾਏ ਅਪਨੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਮਤ ਵਿਚ ਹੀ ਲਜਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ-ਆਦਿ"। ਐਸੀ ਐਸੀ ਤਰਕਨਾਂ ਪ੍ਰਥਾਯ ਆਪ ਨੇ, ਇਹ, ਤੇ ਅਗਲਾ ਕਬਿੱਤ, ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ-ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸ੍ਰੋਤਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਨਾਂ ਦਾ ਕਾਸ਼ੀ ਪਧਾਰਨਾ ਸੁਤੇ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਥੇ ਪੁਜਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸਾ ਸੁਣਾਕੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਜਨਾਂ, ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ, ਜਿਗਜਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਸਫਲਾਨ ਦੀ ਜੋ ਪ੍ਰੇਰਣਾਂ ਆਦਿਕ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੋਪਕਾਰ ਖਾਤਰ ਹੈ, ਨਾਂਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨੂੰ

ਲੈਕੇ। ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਤਰਕਨਾਂ ਕਰੇ, ਚਾਹੇ ਦੂਖਣਾ ਲਾਵੇ, ਕੋਈ ਦੋਖ ਕੱਢੇ, ਅਥਵਾ ਤਾੜਨਾਂ ਦੇਵੇ, ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਤਾਂ ਧਰਮ ਹੀ ਏਹੋ ਹੈ,ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਜਾਵੇ ਤ੍ਰਕਾਲ ਕਲੂ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਕਲਜਾਣ ਦੇ ਹੇਤੂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕਰੇ॥-॥

ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਔਗੁਣਿਆਰੇ ਵਾ ਦੋਖੀ ਭੀ ਜਦ ਕਦ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚੋਂ ਵਰੋਸੋਂਦੇ ਹੀ ਹਨ-(ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਵਿਰਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ):-

ਸਫਲ ਬਿਰਖ ਫਲ ਦੇਤ ਜਿਉ ਪਖਾਨ ਮਾਰੇ,
ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਸਹਿ ਗਹਿ ਪਾਰਿ ਪਾਰਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਫਲਦਾਰ ਬਿਰਛ ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਪਖਾਨ"-ਪਥੱਰ (ਵੱਟਾ) ਮਾਰਿਆਂ (ਉਲਟ ਕੇ ਮਾਰਣ ਹਾਰੇ ਨੂੰ) ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਅਰਥਾਤ ਦੁਖ ਦੇਵਣ ਦਾ ਉਲਟਾ ਭਲਾ ਤਕਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫੇਰ ਇਹ ਬਿਰਛ) ਸਿਰ ਉਪਰ "ਕਰਵਤ"-ਆਰੇ (ਦਾ ਚੀਰ) ਸਹਾਰਕੇ (ਚੀਰਣ ਵਾਲੇ ਵਾ ਉਸਦੇ ਸੰਗੀ ਆਦ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹੀ) 'ਗਹਿ" = ਲੈਕੇ (ਅਪਣੇ ਉੱਤੇ ਵਾ ਬੇੜੀ ਰੂਪ ਹੋ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਸ੍ਵਾਰ ਕਰਕੇ "ਪਾਰਿ"-(ਨਦੀਓਂ ਲੰਘੌਂਦਾ) ਤਾਰਦਾ ਹੋਯਾ, "ਪਾਰਿ"-ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ (ਪਾਰ) ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਸਾਗਰ ਮੈ ਕਾਢਿ ਮੁਖ ਫੋਰੀਅਤਿ ਸੀਪ ਕੋ ਜਿਉਂ,
ਦੇਤ ਮੁਕਤਾਹਲ ਅਵਗਿਆ ਨ ਬੀਚਾਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਪ ਨੂੰ ਕੱਢਕੇ (ਮਰ ਜੀਊੜਾ = ਟੋਭਾ) ਮੂੰਹ ਉਸਦਾ ਫੋੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਪ ਅਪਣੀ "ਅਵਗਿਆ"-ਨਿਰਾਦਰ (ਤਾੜਨਾ) ਨੂੰ ਨਾਂ ਚਿਤਾਰ ਕੇ (ਸਗੋਂ ਉਸਨੂੰ) ਮੋਤੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਖਨਵਾਰਾ ਖਾਨਿ ਖਨਤਹਨਤ ਘਨ,
ਮਾਣਿਕ ਹੀਰਾ ਅਮੋਲ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਖਨਵਾਰਾ"-ਖਾਨਾਂ ਪੁੱਟਨ ਵਾਲਾ ਖਾਣ ਨੂੰ ਪੁੱਟਦਾ ਹੋਯਾ "ਘਨ ਹਨਤ"-ਵਦਾਨ ਤੇ ਵਦਾਨ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ (ਖਾਣ ਉਸਦੇ ਅਪਕਾਰ ਭੇੜਭਾਈ ਨੂੰ ਨਾਂ ਚਿਤਾਰਕੇ) ਅਗੋਂ ਅਮੋਲਕ-ਅਮੋਲਵੇਂ ਮਣੀਆਂ(ਰਤਨ ਜ੍ਵਾਹਰ) ਤੇ ਹੀਰਿਆ (ਆਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਅਰਪ ਕੇ) ਉਸ ਉਪਰ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਊਖ ਮੈ ਪਿਊਖ ਜਿਉਂ ਪਰਗਾਸ ਹੋਤ ਕੋਲੂ ਪਚੈ,
ਅਵਗੁਨ ਕੀਏ ਗੁਨ ਸਾਧਨ ਕੈ ਦੁਆਰ ਹੈ ॥੩੨੬॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕੋਲੂ ਵਿਚ "ਪਚੈ"-ਪੀੜਿਆਂ "ਊਖ"-ਗੰਨੇ ਵਿਚੋਂ "ਪਿਊਖ"-ਰਸ (ਰਹੁ) ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ "ਪਰਗਾਸ ਹੋਤ"-ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਯਾ

(ਉਪਜਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ) ਔਗੁਣ ਕੀਤਿਆਂ ਗੁਣ ਕਰਣਾ (ਬੁਰਾ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਣਾ) ਸਾਧਾਂ (ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ-ਸੰਤਾਂ) ਦੇ ਦੁਆਰੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ ॥ ੩੨੬ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ (ਗੁਰਮੁਖ ਪੰਥ) ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਕਿਸ ਪ੍ਰਤੱਖ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਕੇ ਵਰਤਦੀ ਹੈ:-

ਸਾਧ ਸੰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕੋ ਹੈ ਨਿਤਨੇਮ ਜਾਂਕੇ,
ਸੋਈ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਮਦਰਸ ਧਿਆਨੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਤ ਹੀ ਨੇਮ ਹੋਵੇ- ਅਰਥਾਤ ਹਰ ਦਿਨ ਟੀਚੇ ਸਿਰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪੁਜਨ ਦਾ ਜਿਸਨੇ ਬੰਧਾਨ ਬੰਨ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ "ਸਮ"-ਸਰੂਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਧਿਆਨ ਕਰਣ (ਤਕੱਨ) ਹਾਰਾ "ਦਰਸ਼ਨੀ"-ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ) ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪੰਧਾਊ ਹੈ।(ਮਾਨੋ ਇਸ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਖ੍ਯ ਰਮਜਾ ਤੱਕਨਾ ਇਹ ਪ੍ਰਤਖ੍ਯ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਨਿਆ ਹੈ) ॥

ਸ਼ਬਦ ਬਿਬੇਕ ਏਕ ਟੇਕ ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਬਸੈ,
ਮਾਨ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਸੋਈ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਸ਼ਬਦ"-ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਿਬੇਕ (ਮਰਮ) ਜਾਣ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਓਸੇ ਦੀ ਹੀ ਟੇਕ ਵੱਸ ਗਈ (ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਓਸਨੇ) ਓਸੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗਜਾਂਨ ਰੂਪ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਲਿਆ (ਬੱਸ) ਓਹੋ ਹੀ "ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ"-ਸਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਜਾਨੀ (ਸ਼ਬਦ ਦੇਵਤਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹੋਰਸ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਘਰ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ) ॥

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ *ਦਰਸ ਅਰ ਸ਼ਬਦ †ਸੁਰਤਿ ਮਿਲਿ,
ਪ੍ਰੇਮੀ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਉਨਮਨ ਉਨਮਾਨੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਨੇਤ੍ਰ ਤੇ ਦਰਸ (ਦਰਸ਼ਨ = ਨੇਤ੍ਰ ਬਿਰਤੀ) ਤਥਾ ਦੇਖਨ ਯੋਗਜ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਜ) ਪਦਾਰਥ, ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸੁਰਤਿ = ਸੁਨਣਾਂ ਵਾ ਸੁਰਤਿ (ਸੁਨਣ ਹਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ), (ਐਸਾ ਹੀ) ਪ੍ਰੇਮੀ (ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਣ ਹਾਰਾ) ਅਤੇ "ਪ੍ਰਿਅ" ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਣ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ (ਪਜਾਰ ਜੋਗ ਪਦਾਰਥ) ਵਾ ਪ੍ਰੇਮ (ਪਜਾਰ)-ਇਤਜਾਦੀ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ (ਜਿਸ ਅਨੁਭਵ ਸਰੂਪ ਆਤਮੇ ਦੇ ਘਾਟ ਤੇ) ਉਹੀ ਉਨਮਨੀ

---

*"ਦਰਸ" = ਦਰਸ਼ਨ ਬ੍ਰਿਤੀ)ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਜ ਅਰਥ (ਵਿਖ਼ਜ)ਦਾਬੋਧਕ ਹੈ।

†ਐਸਾ ਹੀ "ਸੁਰਤਿ" = ਸੁਣਨ ਸ਼ਕਤੀ (ਕੰਨ ਇੰਦ੍ਰੀ) ਤੇ ਸੁਨਣਾ ਕ੍ਰਿਯਾ ਦਾ ਵਾਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

ਜੋਤ ਸਰੂਪ (ਉਨਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ) ਉਨਮਾਨਗ੍ਯਾ (ਵੀਚਾਰਗ੍ਯਾ) ਹੈ ॥

ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਇਕ ਰੰਗ ਜੋਈ,
ਸੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਬਾਨੀ ਹੈ ॥ ੩੨੧ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸਬਦ ਦੇ ਗ੍ਯਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ, ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਰਮਜ਼ਾ ਜਾਣਕੇ, ਜਿਸਨੇ ਹੋਰ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਗ੍ਯਾਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ), ਇਉਂ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ (ਭੀਤਰ ਬਾਹਰ) ਇਕ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਬੁਝਕੇ ਜੋ ਇਸ ਇਕ ਰੰਗੀ ਤਾਰ) ਵਿਚ ਹੀ ਸਹਜੇ 'ਸਮਾਧਿ'-ਟਿਕਾਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਓਹੀ ਗੁਰਮੁਖ(ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ = ਖ਼ਾਲਸਾ) ਉਹੀ ਨਿਰਮਲ (ਨਿਰਮਲਾ) ਤੇ ਉਹੀ ਨਿਰਬਾਣ (ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਉਦਾਸੀ) ਹੈ ॥ ੩੨੧ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਵਿਤੰਡਾ ਵਾਦ ਵਾਲੀ ਕੁਤਰਕ ਦਾ ਉਤੱਰ ਨੰਮ੍ਰਤਾ ਭਰੇ ਸਲੂਕ ਦ੍ਵਾਰੇ ਭਾਈ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਤੱਕਕੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਰਥ ਦੀ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਸਾ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਹਰ ਇਕ ਨਵੀਨ ਪੁਰਾਤਨ ਮਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਖਾਤਰ ਵਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਕਯੋਂਕਿ ਖਟ ਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਪੋ ਅਪਣੇ ਮਤਾਂ ਦਾ ਥੰਮਾ ਰੂਪ ਥਾਪੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇ ਇਹ ਮਾਨੋ ਹਰ ਇਕ ਮਤ ਦੇ ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:-

ਗੇਣਤੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਇਹ ਛੀ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੋ, ਵਾ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾ ਪੰਜ, ਤੇ ਐਸਾਹੀ ਕਿਸੇਨੇਛੀਏਹੀਪ੍ਰਵਾਣਕੀਤੇਹੋਏਹਨ। ਇਨਾਂਦੇਨਾਮ:- ਪ੍ਰਤਖਯ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਅਰਥਾਪੱਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤੇ ਅਨੁਪਲਬਧੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ॥ ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਯੋਂਕਿ ਵੀਚਾਰਕੇ ਤਕੀਏ ਤਾਂ ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅੰਦਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਇਕ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥-॥

ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ:-

ਦਰਸ ਧਿਆਨ ਧਿਆਨੀ, ਸਬਦ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੀ,
ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਦ੍ਰਿੜ ਮਾਇਆ ਮੈ ਉਦਾਸੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ) ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਧਿਆਨ(ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹੀ)ਧਿਆਨੀ, ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਰਮ ਦੀ ਬੂਝ ਵਾਲਾ ਗ੍ਯਾਨੀ, ਤਥਾ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣਿ ਵਿਖੇ ਪਕਿਆਂ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਮਾਯਾ ਵਿਖੇ ਉਦਾਸੀ ਪ੍ਰਵਾਣਿਆ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਤਿਆਗ ਤਿਆਗੀ, ਬਿਸਮਾਦਿ ਕੈ ਬੈਰਾਗੀ ਭਏ,
ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਚੀਤ ਅਨਭੈ ਅਭਿਆਸੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਐਸਾ ਹੀ) ਹਉਮੈਂ (ਦੇਹ ਵਿਚ ਆਪਾ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲੀ ਬੁਧੀ - ਦੇਹ ਅਧਜਾਸ) ਨੂੰ ਤਯਾਗਕੇ ਤਯਾਗੀ ਬਨਦਾ ਹੈ-ਭਾਵ,ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਯਾ ਸਬਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਣ ਕਰਕੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸੁਧ ਗੁਵਾ ਬੈਠਨ ਵਾਲਾ ਤਯਾਗੀ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਅੰਦਰ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਚਮਤਕਾਰੀ ਅਵਸਥਾ ਕਾਰਣ ਜੋ ਅਚਰਜਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬੈਰਾਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਅਤੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਸੁਖੋਪਤੀ ਅੰਦਰ ਵਰਤਦੀ ਚਿੱਤ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਤੋ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣ ਮਈ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵੱਲੋਂ ਰਹਤ ਕਰਕੇ (ਰੋਕਕੇ),ਇਨਾਂ ਸਮੂਹ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਣ ਵਾਲੀ ਚੇਤੰਨਯ ਸਤਯਾ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੀ ਰਹਣ ਦਾ ਜੋ ਬਾਰੰਬਾਰ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇ,ਉਹ ਅਭਯਾਸੀ ਸਦਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਦੁਬਿਧਾ ਅਪਰਸ ਅਉ ਸਾਧ ਇੰਦ੍ਰੀ ਨਿਗ੍ਰਹ ਕੈ,
ਆਤਮ ਪੂਜਾ ਬਿਬੇਕ ਮੂੰਨ ਮੈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਦੂਈ ਦ੍ਵੈਤਾ ਤੋਂ ਅਛੋਹ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਅਪਰਸ,ਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਖਯਾਂ ਵੱਲਦੌੜਨੋਂ ਰੋਕਰਖਣ(ਸਾਧਨ)ਵਾਲਾਹੋਣਕਰਕੇਸਾਧ,ਅਤੇਸਰੀਰ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤਥਾ ਮਨ ਆਦ ਦੇ ਸਾਖੀ ਸਰੂਪ ਚੇਤੰਨ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਨਿਸਚਾ ਧਾਰਨ ਰੂਪ ਪੂਜਾ ਕਰਤਾ ਬਿਬੇਕੀ, ਅਰੁ ਅਫੁਰ (ਸਰਬ ਸੰਕਲਪ ਰਹਤ-ਮੂੰਨ ਸਰੂਪ) ਹੋਏ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ-ਸੰਨਯਾਸੀ ਪ੍ਰਵਾਣਿਆ ਹੈ ॥

ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਕਰਿ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਭਏ,
ਸੇਵਾ ਸਰਬਾਤਮ ਕੈ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸ੍ਵਾਸੀ ਹੈ ॥ ੩੨੯ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਤਮਪ੍ਰਾਯਣਹੋਅਫੁਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਯਾ,ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਆਦ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਆਨ ਬਣਿਆਂ) ਜਦ ਸਹਜ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਕਾਰਜ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਦ ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰ ਸਰਬਾਤਮ ਸਰੂਪ ਤੱਕਦਾ ਹੋਯਾ ਸੇਵਾ ਵਜੌਂਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਹੇ,ਤਾਂ ਓਸ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਵਾ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵੀ-(ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ੩੨੯ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਚ ਤਯਾਗ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੀ "ਸਾਧਸੰਗਤ" ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਐਸਾ ਨਹੀਂ, ਕਯੋਂਕਿ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਯਾਰੀ ੨ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਮਈ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕੁਛ-ਗਯਾਨੀ, ਧਯਾਨੀ, ਉਦਾਸੀ, ਬੈਰਾਗੀ, ਸੰਨਯਾਸੀ ਆਦ ਪ੍ਰਵਾਣੇ ਹਨ । ਤੇ ਗ੍ਰਿਸਤੀ ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਤਯਾਗੀ ਓਹੋ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸਾਧੂ ਮੰਨੀਦੇ ਹਨ;ਤੇ ਇਨਾਂ ਦਾ ਸੰਗ ਹੀ ਸਾਧੂ ਸੰਗ। ਭਾਵ,ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਭੇਖ ਵਿਖੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਕਾਰਣ ਓਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਯਾਰੇ ੨ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਮਾਰਥੀ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਨਯਾਰੇ ੨ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨਾਂ ਦੇ ਭੀ ਦਰਜੇ

ਵਾਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਨ ਨਾਮ ਉਚਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ-ਜਿਹਾ ਕਿ : ਜਿਸਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਸਿੱਕ ਕਾਰਣ ਇਕ ਏਹੋ ਹੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਰਹੇ,ਉਹ ਦਰਸ ਧਜਾਨੀ ਆਖਣਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸਬਦ ਵਿਚ ਪਰਚਿਆ ਰਹੇ ਉਹ ਗਜਾਨੀ। ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਹੋਰਸਭਮੋਹਮਾਯ ਦੇਜਾਲਜੰਜਾਲ ਰੂਪ ਜਾਣਕੇਉਨਾਂਨੂੰਤਜਾਗ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਸਰਣਵਿਖੇ ਹੀ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਧਾਰ ਲਿਆਹੈ ਉਹਉਦਾਸੀਸਦੋਂਦਾਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਤਜਾਗੀ, ਬੈਰਾਗੀ, ਅਭਜਾਸੀ, ਬਿਬੇਕੀ, ਸੰਨਜਾਸੀ ਤਥਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤ ਭਾਵੀ ਦਸ਼ਾ ਬਾਬਤ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ॥-॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਾਂ ਧਾਰਣ ਕਰੇਃ-

ਜੈਸੇ ਜਲ ਅੰਤਰ ਜੁਗੰਤਰਿ ਬਸੈ ਪਖਾਨ,
ਭਿਦੈ ਨ ਰਿਦੈ ਕਠੋਰ ਬੂਡੈ ਬਜਰ ਭਾਰ ਕੈ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਪਥਰ "ਜੁਗੰਤਰਿ"-ਜੁਗ ਭਰ (ਲਖਾਂ ਬਰਸਾਂ ਤਾਂਈ) ਜਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ(ਟਿਕਜਾ)ਰਹੇ,ਪਰ"ਰਿਦੈ"-ਅੰਦਰੋਂ ਉਹ ਕਠੋਰਤਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਭਿਜਿਆ ਕਰਦਾ,ਤੇ"ਬਜਰ ਭਾਰ"ਅਤਜੰਤ ਭਾਰ ਕਰਕੇਡੁਬਜਾਹੀਰਹਿੰਦਾਹੈ।

ਅਠ ਸਠਿ ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਕਰੈ ਤੋਂਬਰੀ, ਤਊ
ਮਿਟਤ ਨ ਕਰਵਾਈ ਧੋਏ ਵਾਰ ਪਾਰ ਕੈ॥

ਅਰਥ-(ਐਸਾਹੀ)ਤੂੰਬੀ ਚਾਹੇ ਅਠਾਹਠ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਖੇ ਸਨਾਨ ਕਰਾ ਲਿਆਈਏ, ਤਦ ਭੀ (ਭਾਵੇਂ) ਉਰਾਰ ਧੋਈਏ ਤੇ (ਭਾਂਵੇ) ਪਾਰ-ਉਸਦੀ ਕੁੜੱਤਨ ਨਹੀਂ ਹੀ ਮਿਟਜਾ ਕਰਦੀ।"ਭੋਏ"-ਪਾਠਾਂਤਰ (ਧੋਏ) ਦੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਰਥ:- ਉਰਾਰ ਚਾਹੇ ਪਾਰ ਭਜੋਂਵੀਂਏ ਤਾਂ ਭੀ ਉਸਦੀ ਕੌੜੱਤਨ ਨਹੀਂਹੀ ਮਿਟਜਾ ਕਰਦੀ॥

ਅਹਿਨਿਸਿ ਅਹਿ ਲਪਟਾਨੋ ਰਹੈ ਚੰਦਨਹਿ,
ਤਜਤ ਨ ਬਿਖੁ ਤਊ ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ ਕੀ॥

ਅਰਥ-ਦਿਨੇ ਰਾਤ "ਅਹਿ"-ਸਰਪ ਚੰਨਣ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਚੰਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਐਡੀ ਅਤਜੰਤ ਸੀਤਲਤਾ ਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਮੀਪੀ ਭੀ ਭਾਂਵੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਤਦ ਭੀ (ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤਥਾ ਇਛਜਾਚਾਰੀ-ਨਾਗਾਂ ਦੇ ਬੰਸ ਦਾ ਅੰਗ ਹੋਣ ਦੇ ਮਦ ਰੂਪ) ਹਉਮੈਂ ਅਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਵਿਹੁ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਜਿਆ ਕਰਦਾ॥

ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਦੇਹ ਨਿਹਫਲ ਭਏ ਜਗਤ ਮੈ,
ਸੰਤਨ ਕੋ ਹੈ ਦੋਖੀ ਦੁਬਿਧਾ ਬਿਕਾਰ ਹੈ॥ ੩੨੯॥

ਅਰਥ-(ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਲੋਕ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਆਪ ਹੀ) "ਦੁਬਿਧਾ"-ਦ੍ਵੈਤਾ (ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ) ਦਾ "ਬਿਕਾਰ"-(ਵਿਗਾੜ) =

ਬਖੇੜਾ ਖੜਾ ਰਖਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀ (ਉਲਟੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ, ਸਾਧਾਂ ਉਪਰ ਦੂਖਣਾ ਅਰੋਪਣ ਕਰਣ ਵਾਲੇ) ਬਣਦੇ ਹਨ--ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਾਨੋ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਅਫਲ ਹੀ ਜੰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥ ੩੨੯ ॥

ਵੀਚਾਰਃ—

ਜਿਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਠੋਰ ਕੌੜਾ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਚਾਹੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਤਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਕਲਜਾਣ ਰੂਪ ਲਾਭ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ! ਕਪਟ ਪਿਆਰ-ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਰਤ ਵਰਤਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਐਸੇ ਲੋਗ ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਖੇ ਦ੍ਵੈਤਾ ਯਾ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਬਖੇੜਾ ਖੜਾ ਕਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਦੂਖਣ ਸੰਤ ਉਪਰ ਉਲਟ ਲਗੌਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਹ ਅਮੁਕੇ ਦਾ ਪੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਮੁਕੇ ਦੀ ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਹੇਠੀ ਕਰਵੌਂਦੇ ਹਨ। ਐਸਾ ਸੁਭਾਵ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੀ ਅਫਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਸੰਗੀ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਰਖਕੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਨੰਮ੍ਰਤਾ ਭਰਜਾ ਮਿਠੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲਾ ਤਥਾ ਹਉਮੈ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬਣਾਕੇ ਵਰਤਨਾਂ ਚਾਹੀਏ ॥-॥

ਜਿਸ ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਰਾਧਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਓਹੋ ਜਿਹੀ ਮੁਰਾਦ ਫਲ ਔਂਦੀ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਸਹਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨਃ—

ਜੈਸੇ ਨਿਰਮਲ ਦਰਪਨ ਮੈਂ ਨ ਚਿਤ੍ਰ ਕਛੁ,
ਸਕਲ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਦੇਖਤ ਦਿਖਾਵਈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਭਾਂਤ 'ਨਿਰਮਲ'—ਸਾਫ ਸੁੱਛ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਖੇ (ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਤਾਂ) 'ਕੁਛ'—ਥੋੜਾ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ "ਚਿਤ੍ਰ"—ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ(ਬੁੱਤ)ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿੰਤੂ "ਦੇਖਤ"—ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਣਾਂ ਤੇ (ਉਹ) "ਚਿਤ੍ਰ"—ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਬੁੱਤ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ "ਚਰਿਤ੍ਰ"—ਦੀ ਜਜੋਂ ਕੀ ਤਜੋਂ ਚੇਸ਼੍ਟਾ (ਦਸ਼ਾ) ਦਿਖਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਬਰਨ ਅਤੀਤ ਰੀਤਿ,
ਸਕਲ ਬਰਨ ਮਿਲਿ ਬਰਨ ਬਨਾਵਈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸੁੱਛ ਜਲ ਦੀ "ਰੀਤਿ"—ਸੁਭਾਵ ਵਾ ਚਾਲ "ਬਰਨ ਅਤੀਤ"—ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿਆਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਕੇ ਉਹ ਓਹੋ ਓਹੋ ਜੇਹੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਹੀ (ਨਿਜਦਾ) ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਜੈਸੇ ਤਉ ਬਸੁੰਧਰਾ ਸੁਆਦ ਬਾਸਨਾ ਰਹਿਤ,
ਅਉਖਧੀ ਅਨੇਕ ਰਸ ਗੰਧ ਉਪਜਾਵਈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਫੇਰ "ਬਸੁੰਧਰਾ"—ਧਰਤੀ ਵਿਖੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਹੀ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਸੁਗੰਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ (ਸਮਾਂ ਸੰਜੋਗ ਪਾਕੇ ਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ "ਅਉਖਧੀਆਂ"—ਬਨਸਪਤੀਆਂ ਤੇ

ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਰਸ ਤਥਾ "ਗੰਧ" = ਮਹਿਕਾਰਾਂ (ਸੁਗੰਧੀਆਂ) ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਧਰਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸੇਵ ਅਲਖ ਅਭੇਵ ਗਤਿ,
ਜੈਸੋ ਜੈਸੋ ਭਾਉ ਤੈਸੀ ਕਾਮਨਾਂ ਪੁਜਾਵਈ ॥੩੩੦॥

ਅਰਥ–ਤਿਮੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ "ਅਲਖ"–ਸਰੂਪ ਨਾਂ ਲਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤੇ ਓਨਾਂ ਦੀ "ਗਤਿ" = ਮਿਤ (ਮ੍ਰਯਾਦਾ) ਦਾ ਮਰਮ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪ ਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇਹੇ ਜੇਹੇ ਭਾਵ (ਭੌਣੀ, ਨੂੰ ਲੈਕੇ (ਕੋਈ ਓਨਾਂ ਨੂੰ) ਸੇਵੇ (ਆਰ ਧ) ਉਹ ਵੈਸੀ ਵੈਸੀ ਹੀ ਕਾਮਨਾ (ਮੁਰਾਦ) ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ਭਾਵ–ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਵਤ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਜੇ ਉਸਦੀ ਉਕੂੰ ਹੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰ, ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਵੈਰੀ, ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਤੇ ਗਜਾਨ ਪ੍ਰਦ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰੁ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਜਨ ਕੇ ਅਰਾਧੇ ਹੋਏ ਅਪਣੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਵਣ ਹ ਰੇ ਹੋ ਫਲਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੩੩੦ ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਭੌਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੇ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਭੁਗਤਦੀ ਹੈ–ਐਸੀ ਜਿਗਜਾਸਾ ਪ੍ਰਥਮ ਆਪ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਘਰ ਭਾਵ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਨਾਂਕਿ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ:–

ਸੁਖ ਦੁਖ ਹਾਨਿ ਮ੍ਰਿਤ ਪੂਰਬ ਲਿਖਤ ਲੇਖ,
ਜੰਤ੍ਰਨ ਕੈ ਨ ਬਸ ਕਛੁ, ਜੰਤ੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–"ਪੂਰਬ"–ਧੁਰ ਦੀ ਲਿਖੀ ਲਿਖੰਤ (ਨੇਤ) ਹੈ, ਕਿ ਸੁਖ ਦੁਖ, ਹਾਨਿ (ਵਾ ਲਾਭ), ਮ੍ਰਿਤ (ਮੌਤ ਵਾ ਜਨਮਨਾ), (ਇਹ ਸਭ ਹਾਲਤਾਂ ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰੀਆਂ ਉਪਰ ਵਰਤਨ । ਇਸ ਲਈ (ਇਨਾਂ ਖਾਤ੍ਰ) "ਜੰਤ੍ਰ"–ਵਾਜੇ ਵਾ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਸਮਾਨ (ਸਮੂਹ) ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀਂ, ਕਯੋਂਕਿ ਸਰੀਰਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ "ਜੰਤ੍ਰੀ"–ਵਜੰਤ੍ਰੀ ਵਾ ਇਨਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਪੁਰਖ–ਈਸ਼੍ਵਰ(ਆਪ)ਹੈ॥

(੫) ਭੋਗਤਿਬਿਵਸਿ ਮੇਵ (੨) ਕਰਮ(੩) ਕਿਰਤ (੪) ਗਤਿ,
(੧)ਜਸਿਕਰਤਸਿ(੮)ਲੇਪਕਾ(੯)ਨ(੭)ਕੋ(੬)ਈਸ(੧੦)ਹੈ॥

ਅਰਥ–(ਇਸ ਕਾਰਣ) (੧) ਜੈਸੇ ਦਾ ਤੈਸਾ (ਜਸੋਂ ਕਾ ਤਸੋਂ) (੨) ਕ੍ਰਮ (ਸਿਲ ਸਿਲਾ = ਨਿਯਮ) (੩) ਕ੍ਰਿਤ (ਕੀਤਾ = ਥਾਪਣਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ) (੪) ਓਸ ਅਨੁਸਾਰ (੫) ਅਵਸ਼ਯ ਮੇਵ ਭੋਗਤਬਯ = ਅਵਸ਼ਯ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭੋਗਨਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੁਖ ਦੁਖ ਆਦਿ ਭ ਣੇ ਵਿਚ ਔਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਨਾਂ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਦੇਹ ਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਵਸ਼ਯ ਹੀ ਵਾਸ੍ਤਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਤ ਦੀ ਭੌਣੀ ਧ ਰ ਲਿਪ ਯਮਾਨ ਬਣ ਬੈਠਦ ਹਾਂ । ਪਰ (੬) ਨੇਤ (ਭਾਣੇ) ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਈਸ਼੍ਵਰ ਨੂੰ (ਅਪਣੀ) (੭) ਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ (੧੦) ਲੇਪ (ਸੰਗ) ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ॥

ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਿਧੋ ਕਰਮ ਕਿਧੋ ਹੈ ਜੀਉ,
ਘਾਟਿ ਬਾਢਿ ਕਉਨ ਕਉਨ ਮਤਿ ਬਿਸ੍ਵਾ ਬੀਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–(ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਕ੍ਤ ਸੁਖ ਦੁਖ ਆਦ ਦੀ) ਕਰਤਾ, ਪ੍ਰਧਾਨ (ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ–ਮਾਯਾ) ਹੈ, ਅਥਵਾ ਕਰਮ ਹਨ, ਜਾਂਕਿ ਜੀਵ ਹੈ; (ਏਨਾਂ ਕਲਪਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੌਨ ਮਤਿ (ਨਿਸਚਾ) ਵਧੀਆ ਤੇ ਕੌਨ ਘਟੀਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੌਨ ਨਿਸਚਾ ਵੀਹ ਵਿਸ੍ਵੇ (ਯਤਾਰਥ) ਹੈ–ਅਰਥਾਤ, ਘੱਟ ਵੱਧ ਨਹੀਂ–ਇਕ ਸਾਰ ਤੁਲਵਾਂ ਹੈ ? (ਐਸਾ ੨–ਕੀਹ ਅਖੀਏ, ਇਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਬਤ ਤਾਂ ਸੋਚਨਾ ਹੀ ਬਜਰਥ ਹੈ) ॥

ਅਸਤੁਤਿ ਨਿੰਦਾ ਕਹਾ ਬਿਆਪਤ ਹਰਖ ਸੋਗ,
ਹੋਨਹਾਰ ਕਹੈ ਕਹ ਗਾਰਿ ਅਉ ਅਸੀਸ ਹੈ ॥ ੩੩੧ ॥

ਅਰਥ–ਕੀਹ ਉਸਤਤੀ ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ, ਤੇ ਕੀਹ ਹਰਖ ਸੋਗ ਦਾ ਸੁਖ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੋਕੇ ਬਿਆਪਨਾਂ, ਅਤੇ ਕੀਹ ਗਾਲੀ ਅਰੁ ਅਸੀਸ (ਬਾਬਤ) ਆਖਾਂ, (ਇਹ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਂ (ਭਉ) ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਭ ਠਾਠ ਭੁਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ–ਤੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਦੀ ਨੇਤ ਮੂਜਬ ਐਸਿਆਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਖੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਆਦ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਨਿਮਿਤੱਕ ਇਹ ਵਜੋਂਤ ਸਭ "ਹੋਨਹਾਰ"–ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਨੇਤ, ਰਜ਼ਾ, ਜਾਂ ਭਾਣਾ ਹੈ (ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ) ॥ ੩੩੧ ॥

ਵੀਚਾਰਃ–

ਹੋਰ ਤਰਾਂ ਭੀ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੀਰਘ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਿਆਂ, ਇਹੀ ਅਰਥ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ਯ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੀਕੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਵਾਦੀਆਂ ਯਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ) ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰਨ, ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਿਰਨੇ ਨੂੰ ਨਿਸਤਾਰਨ ਦੀ ਬਬੇਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਨਭਉ ਕੀਤੀ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬਜਰਥ ਗੋਰਖਧੰਦੇ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਣਾ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਭੌਂਦਾ। ਸੋ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰ ਮਾਤ੍ਰ ਸ਼ਿਖਯਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਐਸੇ ਕਥਨ ਵਿਚੋਂ ਸੁਨਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨੇ ਅਪਣੀ ਮੌਜ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਥਾਪਕੇ (ਭਾਵਨਾਂ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਵਾ ਬਾਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਫਲ ਭੁਗਤਾਨ ਖਾਤਰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਇਸ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ "ਹੋਣਹਾਰ"–ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਹੋ ਯਾ ਨੇਤ ਅਥਵਾ ਰਜਾ ਤਥਾ ਭਾਣਾ, ਇਹ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਦਾ ਅੱਟਲ ਨਿਯਮ ਰੂਪ ਹੈ ॥

ਐਉਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਫੇਰ ਉਸਤਤੀ ਕੀਹ ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਹ–ਏਨਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਕਨੌਂ ਵਾਪਰੇ ? ਹਰਖ ਸੋਗ ਦੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਕਨੌਂ ਅੰਦਰ ਧਸਨ ? ਕੀਹ ਗਾਲ (ਸ੍ਰਾਪ ਦੁਰਬਚਨ ਆਦ) ਤੇ ਕੀਹ ਅਸੀਸ (ਵਰ ਆਦ ਆਸ਼ੀਰ ਬਾਦ) ? ਜੋ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸੋ ਸਹਜੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਅਸਾਡੇ

ਮਤ ਵਿਚ "ਸਤਿਗੁਰ ਸਹਜੇ ਦਾ ਖੇਤ ਹੈ" ਅਰੁ "ਮਨ ਭਾਵਨੀ ਤੇ ਸਿਧਿ ਹੋਇ"– ਜੇਹੋ ਜੇਹਾ ਭਾਵ ਧਾਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਰਾਧੇ, ਉਹ ਓਹੋ ਓਹੋ ਜੇਹਾ ਹੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਏਹੋ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਵੈ ਭਾਵ ਰੂਪ ਈਸ਼੍ਵਰੀਯ ਭਾਵਨਾਂ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਇਸਥਿਤੀ ਤਥਾ ਸੰਘਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਭਾਵਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਵਾਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਸੰਗਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਭਾਵ ਮੂਜਬ ਹੀ ਫਲ॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਵਸ਼੍ਯ ਹੈ, ਪਰ ਓਸਤੋਂ ਗੁਰਮਤ ਨੂੰ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰਿਸ਼੍ਟੀ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਮਤ ਨਹੀਂ ਆਖਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਯੋਂਕਿ "ਕਰਮ"–ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ (ਸਥਲ ਭੇਦ) ਅਨੁਸਾਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ੨ ਅਰਥ ਹਨ: ਕਿਤੇ "ਕ੍ਰਮ", ਕਿਤੇ "ਕੰਮ", ਕਿਤੇ ਕਿਰਪਾ ਆਦ, ਤਥਾ ਕਿਤੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਗਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ, ਸੋ ਪਾਠਕਾਂ ਤਥਾ ਜਿਗਯਾਸੂਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਤਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਸਥਾਨ ਭੇਦ ਤਾਈਂ ਸਮਝਕੇ ਮਰਮ ਨੂੰ ਬੂਝਨ ਦਾ ਯਤਨ ਚਾਹੀਏ। ੩੩੩ ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਅਸਲ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟਾਨ ਦਾ ਉਦਮ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਤੋਂ ਸਾਫ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ॥–॥ (ਦੇਖੋ ਵੀਚਾਰ ੩੩੭ ਕਬਿੱਤ ਭੀ) ॥–

ਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਿਲਤ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਭਾਵਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਖੌਂਦੇ ਹਨ:–

ਮਾਨਸਰ ਪਰ ਜਉ ਬੈਠਾਈਐ ਲੇ ਜਾਇ ਬਗ,
ਮੁਕਤਾ ਅਮੋਲ ਤਜਿ ਮੀਨ ਬੀਨ ਖਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ–(ਖ਼ਜ਼ੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੋਮੇ) ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜੇਕਰ ਬਗਲੇ ਨੂੰ ਲਜਾ ਬਿਠਾਈਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਨਮੁੱਲਿਆਂ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਯਾਗ ਤਯਾਗਕੇ ਮਛੀਆਂ ਨੂੰ "ਬੀਨ"–ਚੁਣ ਚੁਣਕੇ ਖਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਯੋਂਜੁ ਓਸਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਹੀ ਮਛੀਆਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਉਪਰ ਵੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਢੋਗਾ ਓਸਨੇ ਸਮਝ੍ਯਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)।

ਅਸਥਨ ਪਾਨ ਕਰਬੇ ਕਉ ਜਉ ਲਗਾਈਐ ਜੋਕ,
ਪੀਅਤ ਨ ਪੈ ਲੈ ਲੋਹੂ ਅਚਏ ਅਘਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ–(ਇਸੇ ਤਰਾਂ) ਜੇਕਰ ਜੋਕ ਨੂੰ ਥਨ (ਮੰਮਾ) ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਉਹ 'ਪੈ'–ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਆ ਕਰਦੀ, ਸਗੋਂ (ਅਪਣੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਭਾਵਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਲਹੂ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਲੈ = ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ ਕਰ ਕੇ "ਅਚਵੀ"–ਛਕਦੀ ਤੇ ਰਜਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ॥

ਪਰਮ ਸੁਗੰਧ ਪਰਿ ਮਾਖੀ ਨ ਰਹਿਤ ਰਾਖੀ,
ਮਹਾਂ ਦੁਰਗੰਧਿ ਪਰ ਬੇਗ ਚਲਿ ਜਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ–(ਇਸੇ ਭਾਂਤ ਹੀ) ਅਤਯੰਤ ਬਾਸਨਾਂ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ-ਫੂਲਾਂ ਦੇ ਅਤਰ

ਆਦ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂਈ ਉਪਰ ਮੱਖੀਰਖੀ(ਮਜਬੂਰ ਕੀਤੀ = ਹੋੜੀ ਹੋਈਨਹੀਂ ਰਿਹਾਕਰਦੀ, (ਤੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰੀ) ਝੱਟ ਹੀ ਮਹਾਂਨ ਦੁਰਗੰਧੀ ਵਾਲੀ ਗੰਦੀ ਥਾਂ = ਫੋੜੇ ਫਿੰਸੀ ਆਦ ਲਹੂ ਪਾਕ ਭਰੇ ਟਿਕਾਣੇ) ਵੱਲ ਦੌੜ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਗਜ ਮਜਨ ਕੈ ਡਾਰਤ ਹੈ ਛਾਰ ਸਿਰਿ,
ਸੰਤ ਕੈ ਦੋਖੀ ਸੰਤ ਸੰਗ ਨ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ॥ ੩੩੨ ॥

ਅਰਥ–(ਐਸੇ ਹੀ)ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਾਥੀ ਸਨਾਨ ਕਰਕੇ। ਸੁੱਧ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਕੇ) ਭੀ ਅਪਣੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ–(ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੁਭਾਵਨਾ ਰੂਪੀ ਦੂਖਣਾਂ ਨਾਲ ਦੂਖਿਤ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ) ਸੰਤ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ (ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਬਣਪੈਣ ਤੇ ਭੀ)ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।।੩੩੨।।

੩੩੦ ਅੰਕ ਵਾਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਖੇ ਨਿਰੂਪੇ 'ਭਾਵ' ਦਾ ਨਿਰਣਾ ੩੩੨ ਕਬਿੱਤ ਅੰਦਰਲੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਥਨ ਕਰਕੇ, ੩੩੧ ਅੰਕ ਦੇ ਕਬਿੱਤ ਅੰਦਰ ਵਿਧਾਨ ਕੀਤੇ ਪੱਖ ਦ੍ਵਾਰਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਾਤ੍ਰ ਕਹੇ ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਸਪਸ਼੍ਟਤਾ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:–

ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿ ਏਕ ਟੇਕ ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ,
ਸ਼ਿਵ ਨ ਸਕਤਿ ਗਤਿ, ਅਨਭੈ ਅਭਿਆਸੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਖੇ "ਇਕ"–ਮਾਤ੍ਰ ਵਸਤੂ ਹੀ ਸਤ੍ਯ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ ਓਸੇ ਹੀ ਇਕ ਦੀ "ਟੇਕ"–ਧਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਭਾਵ, ਓਸੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਦੀਵਕਾਲ ਟਿਕਾਉ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਹੈ,(ਇਸ ਇਕ ਤੋਂ ਭਿੰਨ) ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ ਕੁਛ(ਕਰਮਆਦਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਪਸਾਰਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇਸ ਇਕ ਵਿਖੇ ਕਿਸੇ)ਸ਼ਿਵ ਸ਼ਕਤੀ ਆਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗਤੀ (ਗੰਮਤਾ) ਨਹੀਂ-ਅਰਥਾਤ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਜਾਨਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਔਂਦੀ। ਸੋ (ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਖੇ) ਇਸੇ ਇੱਕੋ ਦੇ ਹੀ ਅਨਭੌਦਾ ਅਭ੍ਯਾਸੀ ਹੋਈਦਾ ਹੈ ॥

ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਜੀਤ ਹਾਰ ਨ ਹਰਖ ਸੋਗ,
ਸੰਜੋਗ ਬਿਓਗ ਮੇਟਿ ਸਹਜ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–(ਜਿਸ ਅਭ੍ਯਾਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਗੁਰਮੁਖ) ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ (ਰਹਤ) ਹੋਯਾ, ਭਾਵ-ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਗਾਮੀ ਹੋ, ਆਹ ਜਿੱਤ ਹੈ ਤੇ ਆਹ ਹਾਰ ਹੈ, ਤਥਾ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਤੋਂ ਹੋਣ ਹਾਰੇ–ਆਹ ਕੁਛ ਹਰਖ ਵਾ ਸੋਗ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਹ ਸੰਜੋਗ ਬਿਓਗ (ਮੇਲ ਵਿਛੋੜਾ ਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ)ਹੈ(ਇਤ੍ਯਾਦਿ ਸਭ ਦ੍ਵੰਦਾਂਨੂੰ) ਮੇਟਕੇ (ਮੇਸਕੇ–ਚਿੱਤ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ) "ਸਹਜ"–ਪਦ (ਆਤਮ ਪਦ = ਸ਼ਾਂਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਚੈਤੰਨ੍ਯ ਪਦ) ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋਏ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ॥

ਚਤੁਰ ਬਰਨ ਇਕ ਬਰਨ ਹੁਇ ਸਾਧ ਸੰਗਿ,

ਪੰਚ ਪਰਪੰਚ ਤਿਆਗ ਬਿਸਮ ਬਿਸ੍ਵਾਸੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–(ਸਾਰ ਕੀਹ ਕਿ)ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ) ਅੰਦਰ ਚਾਰੋਂ ਹੀ ਵਰਨਾਂ ਦਾ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖਤ੍ਰੀ ਆਦਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਹੇ ਕੋਈ)ਹੋਵੇ, 'ਇਕਬਰਨ" –ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਬੰਸੀਆ ਸਿੱਖ ਬਣਕੇ, "ਪੰਚ ਪਰਪੰਚ"–ਪੰਚ ਤੱਤ ਰਚਿਤ ਪਰਪੰਚ (ਦੇਹ ਆਦੀ ਸਥੂਲ ਸੰਘਾਤ) ਨੂੰ ਤਯਾਗ ਕਰਕੇ "ਬਿਸਮ" = ਅਚਰਜ ਰੂਪ, ਵਾ ਵਿਸ਼ੇਖ ਕਰਕੇ ਸਮ ਸਰੂਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਮਾਤ੍ਰ ਇੱਕੋ ਇਕ)ਹੀ ਹੈ–ਐਸੇ ਨਿਸਚੇ (ਬਿਸ੍ਵਾਸ–ਭ੍ਰੋਸੇ) ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਖਟ ਦਰਸਨ ਪਰੈ ਪਾਰ ਹੁਇ ਸਾਤ ਸਰ,
ਨਵ ਦੁਆਰ ਉਲੰਘ ਦਸਮਈ ਉਦਾਸੀ ਹੈ ॥੩੨੩॥

ਅਰਥ–(ਅਰਥਾਤ) ਪੰਜ ਗਯਾਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਛੀਵਾਂ ਮਨ, (ਏਨਾਂ) ਛੀਆਂ ਵਿਖੇ ਜੋ ਪਦਾਰਥ+ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਯਾਂ ਤੇ, ਪਾਰਲੀ ਹੱਦ ਸੱਤਵੀਂ (ਸੱਤਵਾਂ ਸਰੋਵਰ) ਜੋ ਸਰਬ ਗਯਾਨਾਂ ਦਾ ਗਯਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਸੱਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਕਰਕੇ ਸਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ–ਜੋ ਚੈਤੰਨਯ ਸਰੂਪ ਸ੍ਵਯੰ ਗਯਾਨਮਯ–ਸੱਤਵਾਂ ਸਰ (ਸਭ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਰੂਪ) ਹੈ, ਓਸਦਾ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀਹ ਕਿ ਨਵਾਂ ਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਵਰਤਨਹਾਰੇ ਦੇਹ ਇੰਦ੍ਰੀ ਭਾਵੀ (ਸਥੂਲ ਸੂਖਮ) ਸੰਘਾਤ(ਸਮੂਹ) ਤੋਂ ਉਲੰਘ ਕੇ (ਇਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮ ਭਾਵਨਾਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ) ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ "ਮਈ" (ਮਹੀ = ਮਧਯ) ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋਕੇ, ਦੇਹ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਵੱਸਦਾ ਹੋਯਾ ਭੀ "ਉਦਾਸੀ" = ਉਤ+ਆਸੀ = ਉੱਚੀ ਯਾ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਆਸ ਵਾਲਾ–ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੩੨੩॥

ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਧੀਨ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਚੁਕਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮੁੜ ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੋਤਯਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਣ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਨ ਖਾਤਰ ਵੈਰਾਗਮਈ ਉਪਦੇਸ਼:–

ਨਦੀ ਨਾਵ ਕੋ ਸੰਜੋਗ ਸੁਜਨ ਕੁਟੰਬ ਲੋਗ,
ਹੋਇਗੋ ਜੋ ਦੀਓ ਸੋਈ ਮਿਲੈ ਆਗੈ ਜਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ–(ਜਿਸ ਤਰਾਂ) ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਲਗਿਆਂ, ਬੇੜੀ ਅੰਦਰਬੈਠਿਆਂ ਦਾ (ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ) ਸੰਜੋਗ ਮੇਲਾ ਹੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ) "ਸੁਜਨ"– ਪ੍ਰਵਾਰ ਤੇ "ਕੁਟੰਬ"–ਕੋੜਮੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਇਵੇਂ ਹੀ ਨਦੀ ਨਾਵ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਤ ਮਰਣ ਕਾਲ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਭੀ ਆਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ਅਰੁ ਜੋ (ਵਰਤਮਾਨ) ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਖੇ (ਇਸ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ) ਲੋੜ ਥੋੜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਥੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਣ ਖਾਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ ਅਗੇ ਜਾਣ ਤੇ (ਦੂਸਰੇ

ਸਤੀਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਣ ਉਪਰ) ਹੋਰਨਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਜੂਨਾਂ ਜੂਨਾਂਤ੍ਰਾਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਮਿਲਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਸਨ ਬਸਨ ਧਨ ਸੰਗਿ ਨ ਚਲਤ, ਚਲੈ
ਆਪੇ ਦੀਜੈ ਧਰਮਸਾਲਾ ਪਹੁੰਚਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾਯ ਹੋਰ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ) "ਅਸਨ"-ਆਹਾਰ ਰੂਪ ਖਾਣ ਪਾਨ ਆਦ ਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਵਾ "ਬਸਨ"-ਬਸਤ੍ਰ (ਪਹਿਨਣ ਪਹਿਰਾਣ ਦੇ ਸਾਮਾਨ) ਅਥਵਾ "ਧਨ"-ਦੌਲਤ ਹੋਵੇ, ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ; "ਚਲੈ"-ਜਾਊ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਓਹੋ ਹੀ ਸਾਥ, ਜੋ ਕੁਛ ਧਰਮਸਾਲਾ ਵਿਖੇ ਧਰਮਅਰਥੀ (ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ) ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

ਆਠੋਂ ਜਾਮ ਸਾਠੋਂ ਘਰੀ ਨਿਹਫਲ ਮਾਇਆ ਮੋਹ,
ਸਫਲ ਪਲਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਮਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਚਾਹੇ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਤੇ ਸੱਠ ਘੜੀਆਂ (ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੀ) ਮਾਯਾ ਦਾ (ਵਿਹਾਰਾਂ ਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਮੋਹ(ਪਜ ਰ = ਪਰਚਾ)ਕੋਈ ਪਾਲਦਾ ਰਹੇ,ਇਹ ਬਯਰਥ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ-ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਹਾਂ! ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਜੇਕਰ "ਪਲਕ"-ਅੱਖ ਦੀ ਫੋਰ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ "ਸਮਾਈ ਕਰੇ" ਰਲ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸਮਾਂ ਭੀ ਸਫਲਾ ਹੋਯਾ (ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਪਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਅਉ ਬਿਕਾਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹੋਤ,
ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗ ਲਿਵ ਲਾਇਕੈ ॥ ੩੩੪ ॥

ਅਰਥ-(ਤਾਂਤੇ ਸਫਲ ਭਾਵੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵੱਲੋਂ ਸਮਾਂ ਨਾਂ ਖੁੰਝਾਵੇ,ਕਯੋਂਕਿ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ (ਤਾਰ) ਲਗਾਣ ਕਰਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ ਆਦ ਦੇ ਪਯਾਰੇ, ਤਥਾ ਆਪਣਯਾਂ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਦੇ ਭਰਿਆਂ(ਗੰਦਿਆਂ)ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪਯਾਰ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਅਥਵਾ ਵਿਖਯਵਾਸਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਨਾਂ ਸ਼ਰੀਰਾਂ ਦੇ ਲਿੰਬਨ-ਪੋਚਨ ਸੁਆਰਣ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਰਹਣ ਵਾਲੇ (ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਧਾਰੀ) ਅਰੁ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਲੰਪਟ (ਵਿਕਾਰੀ) ਲੋਗ ਭੀ "ਨਿਰੰਕਾਰੀ" = ਗੁਰਮੁਖ (ਰੱਬੀ ਬੰਦੇ) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸੱਚੇ ਸਿਖ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥ ੩੩੪ ॥

ਸਤਿਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦਸ਼ਾ (ਹੋਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਦੀ ਸਭ ਭਟਕਨਾਂ ਓਨਦੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ):-

ਹਉਮੈ ਅਭਿਮਾਨ ਅਸਥਾਨ ਤਜਿ ਬੰਝ ਬਨ,
ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਸੰਪੁਟ ਸਮਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਬੰਝ ਬਨ"-ਵੰਝਾਂ (ਵਾਸਾਂ) ਦਾ ਜੰਗਲ (ਜੋ ਦੂਰੋਂ ਉੱਚਾ ਦਿਸੱਨ

ਵਾਲਾ ਤੇ ਨੇੜੇ ਆਯਾਂ ਰੰਗੀਲਾ ਅਤੇ ਚਿਕਨਾਹਟ ਮਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਸੇ ਸਮਾਨ ਹੀ) ਬਾਹਰੋਂ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਵਿਚ ਵਰਤਨ ਹਾਰਾ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਨ ਮੱਤੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਗ੍ਰਸਿਆ ਹੋਯਾ ਇਹ "ਹਉਮੈ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ" ਦਾ ਟਿਕਾਨਾ (ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਹੈ) ਸੁਗੰਧੀਓਂ-ਸੂੰਨ ਜਾਣ ਇਸਨੂੰ) ਤਯਾਗਕੇ (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਏ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮਨ ਰੂਪੀ ਭੌਰਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਰੂਪ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ (ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ।

ਅਤਿ ਹੀ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਹੇਰਤ ਹਿਰਾਨੇ ਦ੍ਰਿਗ,
ਅਨਹਦ ਗੂੰਜਤ ਸ੍ਰਵਨ ਹੂੰ ਸਿਰਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਦੇ ਸਾਰ) ਅਤਯੰਤ ਕਰਕੇ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ "ਰੂਪ"-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ "ਹੇਰਤ"-ਤੱਕਦਿਆਂ "ਦ੍ਰਿਗ"-ਨੇਤ੍ਰ ਭੀ "ਹਿਰਾਨੇ"-ਥਕਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ (ਮਗਨਤਾ ਨਾਲ ਗੁੱਟ ਬਣ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। ਅਰੁ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦੀ ਗੂੰਜ ਨਾਲ ਕੰਨ ਹੋਰਨਾਂ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਸੁਨਣ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਰਸਨਾ ਬਿਸਮ ਅਤਿ ਮਧੁ ਮਕਰੰਦ ਰਸ,
ਨਾਸਿਕਾ ਚਕਿਤ ਹੀ ਸੁਬਾਸ ਮਹਿਕਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਧੂਲੀ ਰੂਪ) ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਜੋ ਅਤਯੰਤ ਹੀ "ਮਧੁ"-ਮਿੱਠਾ ਹੈ (ਪਾਨ ਕਰਨ-ਛਕਨ ਸਾਰ) ਰਸਨਾ "ਬਿਸਮ"-ਰਸਾਂ ਵੱਲ ਭਟਕਨੋਂ ਵਿਸਮਤਾ (ਵਿਖਮਤਾ) ਨੂੰ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ (ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)। (ਅਤੇ ਐਸਾ ਹੀ ਉਕ੍ਤ ਧੂਲੀ ਦੀ) ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਮਹਕ (ਲਪਟ) ਔਂਦੇ ਸਾਰ ਨਾਸਾਂ "ਚਕਿਤ"-ਹੈਰਾਨ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ-ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਭੀ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਖੀਵਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਕੋਮਲਤਾ ਸੀਤਲਤਾ ਪੰਗ ਸਰਬੰਗ ਭਏ,
ਮਨ ਮਧੁਕਰ ਪੁਨਿ ਅਨਤ ਨ ਧਾਏ ਹੈ ॥ ੩੨੫ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ) ਕੋਮਲਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਮਨ ਰੂਪੀ "ਮਧੁਕਰ"-ਭੌਰੇ ਦੇ "ਸੀਤਲਤਾ"-ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ "ਸਰਬੰਗ"-ਸਭੇ ਹੀ ਵਾ ਸਮੂਲਚੀ ਤਰਾਂ ਅੰਗ "ਪੰਗ"-ਪਿੰਗਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ "ਪੁਨਿ"-ਫੇਰ ਇਹ "ਅਨਤ"-ਹੋਰਦਿਰੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਆਦਿ ਵਾ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵੱਲ) ਨਹੀਂ ਧੌਂਦਾ (ਭਟਕਦਾ) ਹੈ ॥ ੩੨੫ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਪਿਛਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਆਯਾਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਲਗਨੀ ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਨਿਰੂਪੀ ਹੈ। ਓਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਖੇ ਦੱਸਕੇ, ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਲਛਣ ਆਪ ਨੇ ਸੁਝਾਏ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰੀ

ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇ ਝਬੇਲੇ ਵਿਚੋਂ ਸੰਭਲਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਚਰਣ ਸਰਣੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਸਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਮਸਤਾਨੇ,ਤੇ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਦੀ ਰੁਣਝੁਣਕਾਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਦਿਮਾਗ ਸਰਸ਼ਾਰ (ਖੀਵਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਰਸਨਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸ੍ਵਾਦਾਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦੀ–ਤਾਤਪ੍ਰਯ ਕੀਹ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸਰਬਾਂਗ (ਸਰਬ ਭਾਵ) ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਚੰਚਲ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੋਇਆ ਭਰਮਨਾਂ ਭਟਕਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਮੁਕਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥–॥

ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਭਟਕਨਾਂ ਦੇ ਮਿਟਨ ਤਥਾ ਇਕ ਟੇਕ ਵਿਖੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਸਰੂਪ (ਸਹਜ ਸਮਾਧ ਰੂਪ) ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:–

ਬਾਸਨਾ ਕੋ ਬਾਸ ਦੂਤ ਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾਸ ਕਾਲ,
ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਏਕ ਟੇਕ ਪਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–(ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਟੇਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, (ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ) "ਕੋ+ਬਾਸ" = ਕੁਬਾਸ ਰੂਪ ਭੈੜੀ ਬਾਸਨਾਂ ਵਾ ਵਾਸਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਸਨਾਂ, ਅਥ੍ਵਾ ਵਾਸਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਨਾਂ (ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾਂ); ਦੂਤ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ, ਤਥਾ ਕਾਲ (ਸਗਨ ਅਪਸਗਨ, ਦਿਸ਼ਾ-ਸੂਲ ਆਦ ਦੀ ਤੱਕ ਤੱਕਣੀ) "ਬਿਨਾਸ"–ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ (ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਭੈ ਜਲ ਭਇਆਨਕ ਲਹਿਰ ਨ ਬਿਆਪ ਸਕੈ,
ਨਿਜ ਘਰ ਸੰਪਟ ਕੈ ਦੁਬਿਧਾ ਮਿਟਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਭੈ ਹੀ ਹੈ ਜਲ ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਐਸਾ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਜੋ ਅਤਯੰਤ ਡਰੌਣਾ ਹੈ (ਹਰਦਮ ਪੈਰ ਪੈਰ ਉਪਰ ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਡਰ ਸੰਸੇ ਤੇ ਤੌਖਲੇ ਹੀ ਵਾਪਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਓਸ ਦੀਆਂ ਲਹਰਾਂ–ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਆਦਕ, ਓਸਨੂੰ ਨਹੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀਆਂ, ਤੇ ਆਤਮੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਰੂਪ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਖੇ "ਸੰਪਟ ਕੈ" ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੁਬਿਧਾ (ਦੁਚਿਤਾਈ) ਭੀ (ਓਸਦੀ) ਦੂਰ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥

ਆਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਿਮਰਨ ਬਿਸਿਮਰਨ ਕੈ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਸਿ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਨ ਪਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਗ੍ਯਾਨ ਬਾਝੋਂ ਹੋਰ ਗ੍ਯਾਨ (ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ–ਸਜਾਣਪਾਂ), ਤਥਾ ਧਿਆਨ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਅਰਾਧਨੇ ਵਾ ਐਸੇ ਹੀ ਸਿਧਾਂ ਭੂਤਾਂ ਤਥਾ ਬੀਰ ਆਰਾਧਨ ਆਦ ਦੀਆਂ ਤਾਘਾਂ) ਅਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਹੋਰ ਜਪ ਮੰਤ੍ਰ ਆਦਕਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਨੂੰ "ਬਿਸਿਮਰਨ ਕੈ"–ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਏ ਓਸਦੇ ਅੰਦਰ "ਆਸਾ"–(ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੇਦਾਂ) ਅਰੁ "ਮਨਸਾ"–ਐਸੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵਾ ਕਾਮਨਾਂ "ਨ ਪਾਈ ਹੈ"–ਲੱਭੀ ਦੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ॥

ਦੂਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਏਕ ਟੇਕ ਨਿਹਚਲ ਮਤਿ,
ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਉਨਮਨਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹੈ ॥ ੩੩੬ ॥

ਅਰਥ-ਦੂਜੀ ਗੱਲ (ਦ੍ਵੈਤਾ ਭਾਵ) ਦੀ "ਨਾਸਤਿ"-ਨਮੋ ਨਾਸ੍ਤੀ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਕ ਅਦ੍ਵੈਤ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵ ਦੀ ਟੇਕ (ਸਹਾਰੇ-ਨਿਸਚੇ) ਕਾਰਣ "ਮਤਿ"- ਓਸਦੀ ਮਨੋ ਬਿਰਤੀ ਅਚੱਲ ਹੋਈ, ਉਨਮਨੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਗਾਕੇ ਸਹਜੇ ਹੀ ਇਸਥਿਤ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥ ੩੩੬ ॥

ਗੁਰਮੁਖਤਾ ਪ੍ਰਦ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਨਜਾਰੇ ਨਜਾਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸੇਵਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ:-

ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਜ ਮਸਤਕਿ ਲੇਪਨ ਕੈ,
ਭ੍ਰਮ ਕਰਮ ਲੇਖ ਸ੍ਯਾਮਤਾ ਮਿਟਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਰਜ ਮਹਾਤਮ:-ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਧੂਲ ਮੱਥੇ ਉਪਰ ਲਗਾਣ ਕਰਕੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿਖੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਲਿਖੰਤ ਦੇ ਭ੍ਰਮ ਦੀ ਕਾਲਕ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਮਲੀਨ ਮਨ,
ਕਰਿ ਨਿਰਮਲ ਦੂਤ ਦੁਬਿਧਾ ਮਿਟਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ:-ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਣ (ਛਕਨ ਕਰਕੇ) ਮੈਲਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭੈੜੇ ਮਨੋਰਥ ਕਰਣੇ ਤ੍ਯਾਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) ਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਦੂਤ ਜੋ ਦੁਬਿਧਾ (ਦੁਚਿਤਾਈ) ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਭੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਸੁਖ ਸੰਪੁਟ ਸਹਜ ਘਰਿ,
ਨਿਹਚਲ ਮਤਿ ਏਕ ਟੇਕ ਠਹਿਰਾਈ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਧ੍ਯਾਨ ਮਹਾਤਮ:-ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ (ਧ੍ਯਾਨ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਟਿਕਾਂਦਿਆਂ) "ਸਹਜ ਘਰਿ"-ਚੈਤੰਨ੍ਯ ਪਦ (ਆਤਮੇ ਦੇ ਸਥਾਨ) ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਸੁਖ ਸੰਪੁਟ (ਸੁਖ ਵਿਚ ਮਗਨ) ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਓਸੇ ਦੀ ਹੀ ਟੇਕ ਧਾਰਕੇ "ਮਤਿ"-ਮਨੋ ਬਿਰਤੀ ਅਡੋਲ ਟਿਕ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਗੁਰ ਮਹਮਾਂ ਅਗਾਧ ਬੋਧ,
ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਅਉ ਸਕਲ ਫਲਦਾਈ ਹੈ ॥੩੩੭॥

ਅਰਥ-ਮਹਮਾਂ ਮਹਾਤਮ:-ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਮਹਮਾਂ (ਉਸਤਤੀ) ਗਾਯਨ ਤੋਂ ਜੋ ਬੋਧ (ਗ੍ਯਾਨ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ-ਕ੍ਯੋਂਕਿ ਉਹ ਸਮੂਹ ਨਿਧੀਆਂ ਤਥਾ ਸੰਪੂਰਣ (ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ

ਮੋਖ ਰੂਪ) ਫਲਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ ॥ ੩੩੭ ॥ (ਵੇਖੋ ੩੩੧ ਕਬਿੱਤ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਭੀ)॥

ਵੀਚਾਰ:—

ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਯਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਖੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਡੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕਯੋਂਕਿ ਜੇਕਰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਭੀ ਵਰਤਜਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਔਣ ਦਾ ਮਹੱਤ ਕੀਹ ਰਹੂ। ਐਸਾ ਹੀ ਜੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਫਲ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਭਜਨ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀ ਫੇਰ ਕੀਹ ਲੋੜ—ਆਪੇ ਹੀ ਕਰਮ ਸਭ ਕੁਛ ਭੁਗ੍ਹਾ ਲੈਣਗੇ ? ਇਉਂ ਤਾਂ ਐਸਿਆਂ ੨ ਖਯਾਲਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕਰਣ ਹੋਣ ਲਗ ਪਊ, ਜੋ ਦ੍ਵੇਖ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਐਸੇ ਨਿਸਚੇ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਹਨ। ਪਰ ਐਸਾ ਨਿਸਚਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅੰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਭਜਨ ਆਦ ਉਪਰ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਬੱਝਨ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ॥ ਫਿਰ ਐਸਾ ਆਦਮੀ ਮੋਖ ਦੀ ਭੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦਾ। ਕਯੋਂਕਿ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਗੇੜ ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਜੁ ਚਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਦ ਭੁਗਤੇ, ਤੇ ਕਦ ਮੋਖ ਦੀ ਇਛਾ ਜਾਗੇ ॥

ਲੋਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਮਝਨੋਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਭ ਕੁਛ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਓਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪਿਛਲਿਆਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਉਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਭ੍ਰੋਸਾ ਅਤੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਫਲ ਦੀ ਆਸ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲਗਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਭਜਨ ਸਿਮ੍ਰਨ ਵੱਲੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ॥

ਸਚ ਮੁਚ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੀਵ ਫਲ ਭੁਗਤਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਨਾਂਦਾਫਲ ਭੁਗਤ ਨ ਹਾਰਾ ਈਸ਼੍ਵਰ ਹੈ। ਇਹ ਧ੍ਵਾ ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਚਲਾਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਇਹ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਦੀ ਨੇਤਹੈ ॥ ਸੋ ਕਰਮ ਜੀਵ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨਮੰਨੀ ਮੌਜ (ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ) ਨਾਲ—ਐਥੋਂ ਤਕ, ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕੁਛ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਵਾ ਦੂਏ ਵਾਸਤੇ ਭਲਾ ਅਥ੍ਵਾ ਬੁਰਾ ਕਰਣ ਵਾਸਤੇ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਹਾਂ! ਫਲ ਭੁਗਤਨ ਖਾਤਰ (ਕਰਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਜਿਤਨਾਂ ਹੀ) ਇਹ ਈਸ਼੍ਵਰ ਦੀ ਪਰਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਲ ਭੁਗਤਾਨ ਵਾਸਤੇ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਇਸਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮ ਦੇ ਭਲੇ ਅਥ੍ਵਾ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨਾ ਚਾਹੇ ਓਹ ਇਸਦਿਆਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਣ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ (ਕ੍ਰਮ) ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਂਗੋ ਪਾਂਗ ਲੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਯਾ ਕਰਦਾ! ਉਹ ਐਉਂ ਢਾਲ ਢਾਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਜਨਮਾਂ ਵਿਖੇ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੋਯਾ ਇਹ ਆਪਣੀ ਜੋਗਤਾ ਅਜੋਗਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਣ ਤਥਾ ਭੋਗਣ ਦੀ ਸੰਗਲੀ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਕਲਪਾਂ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਲਯ ਵਾ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਲਯ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ॥ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਰਮ ਸਤਿਸੰਗ ਬਿਨਾਂ ਇਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ

ਸਕਦਾ, ਤੇ ਤਦ ਤਕ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਾਰਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ॥ ਸਤਿ ਸੰਗ ਵਿਖੇ ਭੈ ਭਾਵ ਦੀ ਲੋੜ ਐਹੋ ਜਿਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥ ਇਸ ਕਾਰਣ ਜੇਕਰ ਮਨ ਚਿੰਦੀਆਂ (ਸ਼ੁਤਰ ਬੇਮੁਹਾਰੀਆਂ) ਕਰਤੂਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੰਭਲ ਕੇ ਭਜਨ ਸਤਿਸੰਗ ਆਦਿ ਕਲਜਾਣ ਨਿਮਿਤੱਕ (ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰਣ) ਰੂਪ ਕਰਮ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਇਸਉਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਧਾਰ ਇਸਨੂੰ ਕਲਜਾਣ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਕਲਜਾਣ ਕਿਸ ਤੋਂ ? ਕੇਵਲ ਓਨਾਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਵਿਖੇ ਇਸਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਾਨ ਖਾਤਰ ਓਸਨੇ ਇਸਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਤੇ ਵਜੋਂਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ॥

ਸੋ ਆਓ ! ਇਸ ਰਸਤੇ ਵੱਲੋਂ ਮੋੜਾ ਮੋੜੋ—ਤੇ ਆਹ ਜੋ ਕਲਜਾਣ ਨਿਮਿਤਕ (ਭੁਜਨ ਬੰਦਗੀ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪ) ਕਾਰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦਯਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ ਪੈਰ ਧਰੋ। ਏਹੋ ਹੀ ਦਯਾ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਣ ਤੇ ਕੇਵਲ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ "ਤਜਿ ਕਰਮ ਭਰਮ ਬਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲੇਹੀ"—ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਭੀ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੁਆਰਾ "ਭਰਮ ਕਰਮ ਲੇਖ ਸਿਆਮਤਾ"—ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਲੇਖ (ਭਾਲਾਂ ਨੂੰ—ਮਾਨੁਖੀ ਸਿਰੋਮਣਿਤਾਈ) ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਰਮਦਾ ਕਲੰਕ ਲਗਾ ਹੋਯਾ ਆਖਯਾ ਹੈ । ਕਯੋਂਕਿ ਏਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਭਰਮ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਖਿਲੇਰਾ ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਇਸ ਭਰਮ ਚਕ੍ਰ ਵਿਚੋਂ ਆਪਨੇ ਆਪਨੂੰ ਕਢਸੇ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਚਰਣ ਸਰਣ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਆਣ, ਭਜਨ ਸਿਮਰਣ ਵੱਲ ਰੁਖ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਇਹ ਕਲੰਕ ਕਦਾਚਿਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਾ ॥—॥

ਹੋਰਸ ਤਰਾਂ ਉਹੀ ਬਾਰਤਾ ਮੁੜ:—

ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਜ ਮਜਨ ਕੈ ਦਿਬਿ ਦੇਹ,
ਮਹਾ ਮਲਮੂਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਕੀਨੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਧੂਲੀ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਮਰਦਨ ਕਰਣ ਨਾਲ ਦੇਹ ਦਿਬਜ ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਅਤਜੰਤ ਮਨੋਹਰ (ਸੁੰਦ੍ਰ = ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਭਰੀ ਦਮਕ ਵਾਲੀ) ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ "ਮਹਾਂ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਧਾਰੀ"—ਅਤਜੰਤ ਕਰਕੇ ਹੱਡ ਚੰਮ ਦੀ ਲਿੰਬਾ ਪੋਚੀ ਤੇ ਸੁਆਰ ਸਿੰਗਾਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਆਯੂ ਬਿਤੀਤ ਕਰਣ ਹਾਰੇ,ਨਿਰੰਕਾਰੀ = ਰੱਬੀ ਲੋਕ (ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਾਲੇ = ਗੁਰਸਿੱਖ) ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਨਿਧਾਨ ਪਾਨ,
ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਚੀਤ ਆਪਾ ਆਪ ਚੀਨੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—"ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਿਧਾਨ"—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਧੋਵਣ+ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕੀਤਿਆਂ (ਛਕਿਆਂ) ਚਿੱਤ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਰਾਜਸੀ,

ਤਾਮਸੀ ਵਾ ਸਾਤਕੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ "ਅਤੀਤ"–ਅਸੰਗ ਹੋਕੇ ਆਪੇ ਵਿਖੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਵਾ ਸਰਬ ਸਰੂਪੀ ਆਪ ਹੀ ਆਪ (ਭਗਵੰਤ ਰਮਜਾ) ਹੋਯਾ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਨਿਜ ਆਸਨ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕੈ,
ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਅਉ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਗੰਮਿਤਾ ਪ੍ਰਬੀਨੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੰਘਾਸਨ (ਧਜਾਨ ਵਿਖੇ ਪਰਮ ਉਪਯੋਗੀ ਪੰਚਮੁਖੀ ਆਸਨ) ਦੀ ਭੌਣੀ ਧਾਰਕੇ ਜਿਸਨੇ "ਨਿਜ ਆਸਨ"–ਆਪਣੀ ਇਸਥਿਤੀ (ਉਨਾਂ ਵਿਖੇ) ਕੀਤੀ, ਉਹ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਅੰਦਰਲੇ ਤਥਾ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ "ਗੰਮਿਤਾ"–ਗਜਾਤ (ਜਾਣਕਾਰੀ) ਲਈ "ਪ੍ਰਬੀਨੇ ਹੈ"–ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਭੀ ਤਕੱਨ ਹਾਰੇ (ਇਸ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਜਾਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਠਾਠ ਜਜੋਂ ਕਾ ਤਜੋਂ ਦੇਖਨ ਵਾਲੇ–ਤੱਤ ਦਰਸ਼ੀ) ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਸ ਗੰਧ ਰੂਪ ਸੀਤਲਤਾ,
ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਏਕ ਟੇਕ ਲਿਵ ਲੀਨੇ ਹੈ ॥ ੩੩੮ ॥

ਅਰਥ–(ਸਾਰ ਕੀਹ ਕਿ) ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੇ ਪੀਣ ਹਾਰੇ, ਰਜ ਨੂੰ ਮਸਤਕ ਤੇ ਲਗਾਂਦੇ ਮਾਨੋ ਸੁੰਘਨ ਹਾਰੇ, ਤੇ "ਰੂਪ"–ਓਨਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਹਾਰੇ, ਤਥਾ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਕਰ ਦਿਬਜ ਸੀਤਲਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਣ ਹਾਰੇ (ਪੁਰਖ) ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚੋਂ ਦੂਈ (ਦ੍ਵੈਤਾ) ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਟੇਕ ਧਾਰਕੇ ਉਹ ਲਿਵ ਲਗਾਈ–ਮਗਨ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ੩੩੮ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਖੇ ਸਭਨੀਂ ਥੋਕੀਂ ਪਰਮਾਰਥੀ ਸਾਧਨ ਦੇ ਸਹਾਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਏਹੋ ਹੀ "ਨਿਜ ਆਸਨ" ਅਤਮ ਪਦ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਰੂਪ ਹਨ । ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਵਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬੈਠਨ ਦੇ ਤਖਤ ਚੌਂਕੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸਦਿੱਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਇਸਥਿਤੀ ਦੀ ਮਹਮਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੇਵਲ "ਸਿੰਘਾਸਨ" ਸ਼ਬਦ ਇਥੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਜੋਕਿ ਅਗਾ ਪਿੱਛਾ ਨਾਂ ਵੀਚਾਰਕੇ ਕਈ ਅਰਥ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਪੰਚਮਖੀ ਆਸਨ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨੂੰ ਬਨੌਣ ਖਾਤਰ ਅਸਾਨੂੰ ਭੀ ਅਨੁਵਾਦ ਜਰੂਰੀ ਜਾਪਜਾ । ਸੋ ਠੀਕ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿਯਤ ਆਸਨ (ਬੈਠਕ ਦੇ ਥਾਪੇ ਹੋਏ ਢੰਗ) ਅਨੁਸਾਰ ਬੈਠਨਾਂ ਭਜਨ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰੁ ਨਜਾਰੀ ਨਜਾਰੀ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੂੰ ਲਈ ਨਜਾਰੇ ੨ ਆਸਨ ਪ੍ਰਵਾਣੇ ਹਨ, ਜੋ ਗੇਣਤੀ ਵਿਚ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਹਨ, ਜਿਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੁਰਾਸੀ ਚੁਣਕੇ, ਫੇਰ ਪਦਮ, ਸਿੱਧ, ਸਿੰਘ, ਸੁਸਤਿਕ ਆਸਨ ਇਹ

ਚਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ "ਪੰਚਾਨਨ" ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਪੰਚ ਮੁਖੀ ਭੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿਖੇ ਬੈਠਨ ਦੀ ਰੀਤੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣ ਬੈਠਕ ਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੰਘ ਬੈਠਨ ਲਗਾ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾਕੇ ਅੰਡ ਕੋਸ਼ਾਂ (ਨੱਲਾਂ) ਦੇ ਥੱਲੇ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿਊਣ ਵਾਲੀ ਨਾੜੀ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਗਿੱਟੇ ਲਗਾਕੇ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਸ ਆਸਨ ਖਾਤਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਖੱਬਾ ਗਿੱਟਾ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਸੱਜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਗੋਡਿਆਂ ਉਪਰ ਹਥੇਲੀਆਂ ਚੰਗੀਤਰਾਂ ਲਗਾਕੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਪਸਾਰ ਦੇਈ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੂੰਹ ਖੁੱਲਾ ਰੱਖਕੇ ਨਿਘਾ ਨਕੂਲੀ ਉਪਰ ਟਿਕਾਇ ਰਖਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਸ ਇਸਤਰਾਂ ਬੈਠਿਆਂ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੀ ਇਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਵਾਣੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਫਲ ਸ਼ਰੀਰ ਦੀ ਅਰੋਗਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,ਤੇ ਧਯਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਪਕੱਤਾ। ਏਸੇ ਬੈਠਕ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਨਿਘਾ ਮੀਲਾ ਉਪਰੋਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਪੰਚਾਨਨ ਹੈ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਭੀ ਇਸੇ ਹੀ ਆਸਨ ਉਪਰ ਇਸਥਿਤ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਆਸਨ ਭੀ ਆਖਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀਹ ਕਿ ਏਸੇ ਆਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਮ੍ਰਿਗਾਣ ਅੰਤਰ ਮੁਖੀ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਖੇ ਵਰਤੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਧਯਾਨ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮਨਚਿੰਦੀ ਸਿੱਧੀ ਸ਼ੀਘਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਆਵੇ। (ਇਸ ਆਸਨ ਦਾ ਨਮੂੰਨਾਂ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਤਯਾਰ ਬਰ ਤਯਾਰ ਬੈਠਕ ਦੇਖਨ ਤੋਂ ਭੀ ਜਾਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ)।

ਇਹ ਵਿਥਯਾ ਕੇਵਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਵੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਅਡੰਬਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਯੋਂਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ "ਸੁਖ ਆਸਨ" ਤੇ ਬੈਠਨਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸੁਖ ਆਸਨ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ "ਸ੍ਵਸਤਿਕ ਆਸਨ" ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬੈਠਨ ਦੀ ਰੀਤੀ ਸਾਧਾਰਣ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰਣ ਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਪਿੰਨੀਆਂ ਤੇ ਪੱਟਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਐਕੂੰ ਪੈਰ ਦੇਕੇ ਬੈਠਨਾਂ, ਜੀਕੂੰ ਕਿ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਤਲੁਵੇ ਪੱਟਾਂ ਨਾਲ ਲਗ ਜਾਣ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਲੀਆਂ ਨਾਲ। ਇਉਂ ਕੀਤਿਆਂ ਗੋਡੇ ਭੀ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਲਗ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰੀਰ ਉਂਞ ਤਾਂ ਗਰਦਨ, ਛਾਤੀ ਤੇ ਕਮਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਰਲ ਰਖਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵੈਸੇ ਬਿਲਕੁਲ ਢਿੱਲਾ-ਤਣੌਟ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਆਸਨ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਖ ਤੇ ਕਲਯਾਣ ਸੁਖੇਣ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਸਹਜੇ ਹੀ ਬੈਠਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸਹਜ ਆਸਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣਯਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਭੀ ਬੰਧਨ ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਜੀਕੂੰ ਚਾਹੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਬੈਠੰ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਓਟ ਸਦਾ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖੇ ਐਸਾ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਮੂਹ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬੱਸ ॥-॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਧੂਜ (ਧੂਲੀ) ਮਾਤ੍ਰ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਲਗੌਣ ਦਾ ਮਹਾਂ ਮਹਾਤਮ॥–

ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਜ ਮਜਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤਿ,
ਪੁਰਬ ਤੀਰਥ ਕੋਟਿ ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਧੂਲੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਮਾਰਜਨ (ਮਰਦਨ) ਕਰਣ ਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਮਲਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਅਤਯੰਤ ਹੀ ਅਧਿਕ ਹੈ, ਕਯੋਂਜੁ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ) ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸਰਣਿ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਪੁਰਬ ਸਦੀਵਕਾਲ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਜ ਸੇਵਨ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭੇ ਹੀ ਅਨੰਤ ਪੁਰਬਾਂ ਸਮੇਂ ਤੀਰਥ ਪਰਸਨ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਭਾਵ–ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਪਰਸਨ ਦੀ ਲੋੜ ਓਨਾਂ ਦੀ ਚੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਜ ਮਜਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤਿ,
ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸੇਵਕ ਹੁਇ ਪੂਜਤ ਚਰਨ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਰਜ ਦ੍ਵਾਰੇ "ਮਜਨ"–ਉਜਲਿਆਂ (ਸੁੱਧ) ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਐਥੋਂ ਤਕ ਅਤਯੰਤ ਅਧਿਕ ਹੈ, ਕਿ ਸਮੂਹ ਦੇਵੀਆਂ ਅਰੁ ਦੇਵਤੇ ਸੇਵਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਰਜ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬੰਦਨ ਕਰਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ–ਭਾਵ ਚਰਣ ਰਜ ਸੇਵਨ ਕਾਰਣ ਸਭ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਦ ਦਾ ਸ੍ਵਯੰ ਅਰਾਧਨ ਜੋਗ ਦੇਵਤਾ ਬਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੁੜ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਪੂਜਨ ਆਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਜ ਮਜਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤਿ,
ਕਾਰਨ ਅਧੀਨ ਹੁਤੇ ਕੀਨ ਕਾਰਨ ਕਰਨ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਰਜ ਦਾ ਮਹੱਤ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਧਿਕ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸੇਵਨ ਮਾਤ੍ਰ ਭੇ ਹੀ ਜੋ (ਮਨੁੱਖ) "ਕਾਰਣ"–ਨਿਮਿੱਤਾਂ (ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ) ਦੇ ਅਧੀਨ (ਦਾਸ ਵਤ) ਸਦਾ ਵਰਤਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ) "ਕਾਰਣ ਕਰਣ"–ਸ੍ਵਯੰ ਨਿਮਿੱਤਾਂ ਦੇ ਰਚਣ ਹਾਰੇ (ਵਾ ਘੜਨ ਭੰਨਣ ਸਮਰਥ) ਬਣਾ ਦਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ॥

ਚਰਣ ਕਮਲ ਰਜ ਮਜਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਤਿ,
ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਭਏ ਤਾਰਨ ਤਰਨ ਹੈ॥ ੩੩੯॥

ਅਰਥ–ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਧੂਲੀ ਸਰੀਰ ਪੁਰ ਲਗੌਣ ਦਾ ਐਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਕਿ "ਪਤਿਤ" = ਅਨਾਚਾਰੀ = ਪਾਪੀ ਪੁਰਖ ਭੀ, "ਪੁਨੀਤ"– ਪਵਿਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ (ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰੋਂ) "ਤਾਰਨ"–(ਪਾਰ ਕਰਨ

ਲਈ) "ਤਰਨ"-ਜਹਾਜ਼ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥ ੩੩੯ ॥

ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੀ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਰਸੌਂਦੇ ਹਨ:-

ਮਾਨਸਰ ਹੰਸ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਰਮ ਹੰਸ,
ਧਰਮ ਧੁਜਾ ਧਰਮਸਾਲਾ ਚਲਿ ਆਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਜੀਕੂੰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਉਪਰ ਹੰਸ ਪੰਖੀ ਦੂਰੋਂ ੨ ਚਲੇ ਆਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਓਸ ਦੇ ਧਰਮ (ਪ੍ਰਭਾਵ) ਦੀ "ਧੁਜਾ"-ਨਿਸ਼ਾਨ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਖਾਤਰ ਪਰਮ ਹੰਸ (ਪਰਮ ਬਿਬੇਕੀ) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਧੁਜਾ ਰੂਪ ਹਨ, ਧਰਮ ਸਾਲਾ (ਗੁਰੂ ਕੇ ਦੁਆਰੇ) ਦੇਸ ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਉਤ ਮੁਕਤਾਹਲ ਅਹਾਰ ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ,
ਇਤ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਉਤ = ਉੱਥੇ (ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਵਿਖੇ) ਤਾਂ ਮੋਤੀ ਚੁਗਨ ਵਾਸਤੇ (ਹੰਸਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ) ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਇਤ (ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ (ਗੁਰਸਿੱਖ) ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਲਿਵ ਲਗਾਇਆ (ਪਰਚਿਆ) ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਉਤ ਖੀਰ ਨੀਰ ਨਿਰਵਾਰੋ ਕੈ ਬਖਾਨੀਅਤ,
ਇਤ ਗੁਰਮਤਿ ਦੁਰਮਤਿ ਸਮਝਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਉਤ (ਉੱਥੇ) ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਦੇ "ਨਿਰਵਾਰੋ ਕੈ"-ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਰਣ ਦੀ ਚਾਲ, ਆਖਨ ਵਿਚ ਔਂਦੀ-ਭਾਵ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਤੇ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਆਹ ਹੈ, ਤੇ ਦੁਰਮਤਿ ਔਹ ਹੈ-(ਐਸੇ ਐਸੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾਂ) ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਉਤ ਬਗ ਹੰਸ ਬੰਸ ਦੁਬਿਧਾ ਨ ਮੇਟਿ ਸਕੈ,
ਇਤ ਕਾਗ ਪਾਗਿ ਸਮ ਰੂਪ ਕੈ ਮਿਲਾਵਹੀ ॥ ੩੪੦ ॥

ਅਰਥ-ਉਧਰ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਬਗਲੇ ਅਤੇ ਹੰਸ ਦੇ ਬੰਸ ਦੀ (ਧੁਰ ਦੀ) ਦੁਬਿਧਾ (ਨਿਖੇੜ) ਨਹੀਂ ਮਿਟ ਸਕਦੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਏਧਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਕਾਂ ਸਮਾਨ (ਮਲ ਭੱਛੀ = ਪਾਪੀਆਂ) ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਭੀ "ਪਾਗਿ"- ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਪਰਚਾਕੇ "ਸਮ ਰੂਪ ਕੈ"-ਅਪਣੇ ਸਮਾਨ ਹੀ (ਪਰਮ ਹੰਸ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾ) ਮਿਲਾ ਲਿਆ (ਅਭੇਦ ਕੀਤਾ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ੩੪੦ ॥

ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਛਿਨ ਭਰ ਅਉਸਰ ਨੂੰ ਭੀ ਲੋਕ ਲੋਕਾਂਤਰ ਬਾਸੀ ਸਭ ਸਿੱਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਗੁਰਸਿਖ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਾਪ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਛਿਨ,
ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਨ ਪਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-(ਤਾਂਤੇ) ਐਸੀ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਿ (ਸਤਿ ਸੰਗਤੀ) ਦੇ ਛਿਣ ਭਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਮਹੱਤ ਸ਼ਿਵਜੀ ਸਨਕਾਦਿਕ ਤਥਾ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਤੋਂ ਆਦ ਲੈ ਸਮੂਹ ਦੇਵਤਾ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣਾ ਲੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਅਰਥਾਤ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਛਿਣ ਭਰ ਦੇ ਭੀ ਏਸ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਸਿੱਕ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਕਯੋਂਕਿ ਇਹ ਮੌਜ, ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਵਰਤ ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ) ॥

ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰਾਨ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਉ ਨਾਦ ਬਾਦ,
ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਹੂੰ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰ ਗਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸੇ ਭਾਂਤ ਹੀ) ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ੨੭, ਤੇ ਪੁਰਾਣ ੧੮, ਬੇਦ ੪, ਸਾਸਤ੍ਰ ੬,ਅਤੇ ਗੰਧਰਬ ਵਿਦਜਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਰ ਸਾਜ ਆਦਿ,ਤਥਾ ਰਾਗ ਰਾਗਨੀਆਂ ਭੀ (ਇਸ ਦੀ ਮਹਮਾਂ ਨੂੰ-ਨਹੀਂ ਬਸ, ਨਹੀਂ ਬਸ (ਅਨੰਤ, ਅਨੰਤ),ਆਖ ਆਖਕੇ ਗਾਯਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥

ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ਅਉ ਸਕਲ ਫਲ,
ਸ੍ਵਰਗ ਸਮੂਹ ਸੁਖ ਧਿਆਨ ਧਰ ਧਿਆਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ (ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਪਣੇ ਸ਼ਕਤੀ ਧਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ) ਤਥਾ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ (ਵਿਭੂਤੀਆਂ), ਅਤੇ ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਮੋਖ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਫਲ, ਸੁਰਗ ਲੋਕ (ਤੋਂ ਲੈ ਸਭ ਉਪਰਲੇ ਲੋਕਾਂ) ਦੇ ਸਮੂਹ ਸੁਖ, ਧਜਾਨ ਧਰ ਧਰਕੇ (ਇਸੇ) ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਧਿਔਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥

ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਵਧਾਨ ਜਾਨਿ,
ਗੁਰਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਲਾਵਹੀ ॥ ੩੪੧ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅੰਦਰ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ "ਸਾਵਧਾਨ" = ਸਾਖਯਾਤ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਜਾਣਕੇ (ਓਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ੇ ਹੋਏ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਲਿਵ ਲਗੌਂਦੇ ਹਨ । (ਮਾਨੋ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋਤ ਦੀ ਹਾਜਰੀ ਵਿਚ, ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਮੂਹ ਲੋਕ ਬਾਸੀ ਐਸੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਛਿਣ ਭਰ ਭੀ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇ,ਤਾਂਜੋ ਊਹ ਭੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਕੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰ ਸਕਨ ॥੩੪੧॥

ਲਿਵ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕੁਛ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ:-

ਰਚਨਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਬਿਸਮ ਬਚਿਤ੍ਰਪਨ,
ਕਾਹੂ ਸੋ ਨ ਕੋਊ ਕੀਨੋ ਏਕ ਹੀ ਅਨੇਕ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਰਚਨਾਂ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਾਤ੍ਰ) ਦਾ ਚਲਿਤ੍ਰ (ਸੁਪਨੇ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ) ਜੀਕੂੰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ (ਸਾਕਾਰ ਭਾਵ ਵਿਖੇ) ਹੋ ਪਸਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰਤਾ (ਅਨੇਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿਖੇ ਨਾਨਾ ਭਾਵ ਧਾਰਕੇ) (ਐਉਂ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਤੋਂ ਇਹ ਬਾਤ ਅਨੁਭਉ ਵਿਖੇ ਸਪਸ਼ਟ ਜਾਪਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ) "ਕਾਹੂ ਸੋ ਨ ਕੋਊ ਕੀਨੋ"-ਕਿਸੇ ਹੋਰਸ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਰਚਿਆ ਗਿਆ, ਤੇ ਇਕ ਆਪ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ (ਰਚਨਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਨੇ) ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ (ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ) ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥

(੨)ਨਿਪਟ ਕਪਟ(੩)ਘਟਿ ਘਟਿ(੧) ਨਟ (੪) ਵਟ(੫)ਨਟ
(੬) ਗੁਪਤ (੭) ਪ੍ਰਗਟ (੯) ਅਟ ਪਟ (੮) ਜਾਵਦੇਕ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(੧) ਨਟ ਦੇ (੨) ਨਿਪਟ (ਸਮੂਲਚੇ) ਕਪਟ = ਭਰਮ ਛਲਾਵੇ ਵਤ (੫) ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਨਟ (ਸਿਰਜਨ ਹਾਰ ਸ੍ਵਾਂਗੀ) ਹੀ (੩) ਸਰੀਰ ਸਰੀਰ (ਅਨੇਕਾਂ ਆਕਾਰਾਂ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (੪) ਵੱਟ ਵੱਟ ਕੇ (ਬਦਲ ਬਦਲਕੇ) (੮) ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਭੀ (ਕਿਹਾ ਸੁਣਿਆ ਯਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) (੬) ਗੁਪਤ (ਸੂਖਮ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਤਾਂ, (੭) ਅਰੁ ਪ੍ਰਗਟ (ਸਥੂਲ) ਸਰੂਪ ਵਿਚ, ਤਾਂ-ਸਭ ਇੱਕ ਅਪਣੇ ਤੋਂ ਹੀ-(੯) ਅਟ ਪਟਾ = ਉਲਝਨ ਭਰਨਾ (ਮਨ ਬਾਣੀ ਆਦ ਤੋਂ ਅਗੰਮ) ਖੇਲ ਵਰਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥

ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਨ ਦਰਸਨ ਸੋ ਦਰਸੁ,
ਬਚਨ ਸੋ ਬਚਨ ਨ ਸੁਰਤਿ ਸਮੇਕ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਨਿਗ੍ਹਾ ਵਰਗੀ ਨਿਗ੍ਹਾ, ਯਾ ਤੱਕਣੀ ਇਕ ਦੂਏ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਐਸਾ ਹੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਯਾ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਔਣ ਹਾਰੇ-ਦਰਸ਼ਨ = ਰੂਪਵਾਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਰਗੇ ਦਰਸ (ਦੇਖਨ ਜੋਗ ਪਦਾਰਥ) ਭੀ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ; ਭਾਵ-ਸੂਰਤਾਂ ਭੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਬੋਲੀ ਵਰਗੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ (ਇਕ ਦੂਏ ਦੀ), ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਸੁਨਾਵਟ ਵਰਗੀ ਸੁਨਾਵਟ ਨਹੀਂ-ਉਹ "ਸਮੇਕ ਹੈ"-ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ (ਵਸਤੂ ਭਾਸ ਰਹੀ) ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਢੰਗ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਦਿਸੀਂਦਿਆਂ ਭੀ ਜਿਉਂ ਸਭ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਵਰਤਦੇ ਹੋਇਆਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਡਰਾ ਪਨ (ਅਨੇਕਤਾ) ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ।

ਰੂਪ ਰੇਖ ਲੇਖ ਭੇਖ ਨਾਦ ਬਾਦ ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ,
ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਭੇਦ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕ ਹੈ ॥ ੩੪੨ ॥

ਅਰਥ-(ਤਾਤਪ੍ਰਜ ਇਹ ਕਿ) ਰੂਪ (ਸੂਰਤ) ਅਰੁ ਰੇਖਾ (ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਆਦ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ), ਐਸਾ ਹੀ ਸੁਖ ਦੁਖ ਆਦ ਭੋਗ ਰੂਪ ਲਿਖੰਤ, ਤਥਾ "ਭੇਖ"-ਸ਼ਰੀਰ ਵਾ ਪਹਿਰਾਵੇ ਆਦ ਦੀ ਡੌਲ, ਅਤੇ "ਨਾਦ ਬਾਦ" = ਸੁਰ ਤਾਲ ਆਦ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਜੋਂ (ਸਭ ਕੁਛ ਹੀ) "ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ"-ਨਜਾਰੀ ਨਜਾਰੀ ਭਾਂਤ ਦਾ ਹੀ (ਠਾਠ) ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਸਦਾ ਬੋਧ (ਬੁਝਨਾ) ਅਗੰਮ (ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ) ਤਥਾ "ਅਗਾਧ"-ਅਸਗਾਹ (ਅਥਾਹ) ਹੈ, (ਕਜੋਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ) ਬ੍ਰਹਮ "ਬਿਬੇਕ ਹੈ" = ਬਿਬ+ਏਕ ਹੈ = ਦੋ (ਦ੍ਵੈਤ) ਅਰਥਾਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਵਿਖਾਲਨ ਦੀ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਦੂਈ ਵਿਚ ਭੀ ਇਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੋਯਾ (ਰਮਜਾ) ਪਿਆ ਹੈ। ਅਥ੍ਵਾ ਉਕ੍ਤ ਨਾਨਾ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਅਗਮ ਅਗਾਧ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਬੋਧ ਦਾ ਬਿਬੇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਲਿਵ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ)। ੩੪੨॥

ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਤ੍ਯ ਸਰੂਪਤਾ ਦੀ ਸਾਖਜਾਤ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਨੁਭਵ ਵਿਖਲਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਅਨਭਉਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਜੋਗ ਨਿਸਚੇ ਕਰੌਂਦੇ ਹਨ;-

ਸਤਿ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨ,
ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ "ਰੂਪ"-ਦਰਸ਼ਨ ਸਤ੍ਯ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧ੍ਯਾਨ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ "ਨਾਮੁ"-ਉਪਦੇਸ਼ਜਾ ਹੋਯਾ ਸਿਮਰਣ ਜੋਗ ਮੰਤ੍ਰ ਸਤ੍ਯ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ "ਸਤਿ"-ਸਚਮੁਚ ਏਹ ਨਾਮ ਹੀ (ਸਾਖਜਾਤ ਨਾਮੀ ਸਰੂਪ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਹੈ॥

ਸਤਿ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਅਨਾਹਦ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥ ਸਤਿ ਗੰਮਿਤਾ ਅਗਮ ਹੈ॥

ਅਰਥ-(ਅਗੰਮੀ ਧੁਨ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਹੀ ਲਗ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ ਦੀ ਤਾਰ) ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਜੋ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਇਹ ਸਤ੍ਯ ਸਰੂਪ ਹੈ-ਏਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ, ਗ੍ਯਾਨੋ (ਜਾਨੋ), ਵਾ ਏਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗ੍ਯਾਨ ਹੈ। (ਐਸਾ ਮਾਰਗ ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ-ਉਹ) ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੰਥ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਚਲਾਯਾ ਹੋਯਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪੰਥ) ਸਤ੍ਯ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਸਚਮੁਚ ਹੀ (ਇਸ ਵਿਖੇ ਮਿਲਯਾਂ ਅਗੰਮ ਪਦ (ਅਗਮ ਸਰੂਪ) ਦੀ ਗੰਮਿਤਾ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(੧) ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਗ (੩) ਬ੍ਰਹਮ ਸਥਾਨ (੨) ਸਤਿ,
(੪) ਕੀਰਤਨ ਸਮੈ (੭) ਹੁਇ (੬) ਸਾਵਧਾਨ (੫) ਸਮ (੮) ਹੈ॥

ਅਰਥ-(੧) ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (੨) ਸਚਮੁਚ ਹੀ (੩) ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ (ਸੱਚ ਖੰਡ) ਹੈ। ਕਜੋਂਜੁ (੪) (ਜਦ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਲਾਨ ਜੰਮਜਾ ਹੋਯਾ) ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਸਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (੫) ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਮਤਾ ਭਾਵ

ਵਿਖੇ (ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚ ਪਰੁੱਚੇ (੬) ਸਭ ਹੀ ਸਾਵਧਾਨ (ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਆਪੇ ਦੀ ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਹਰ ਹੋਏ ਹੋਏ ਉਹ ਸਭ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—"ਆਪੁ ਗਇਆ ਤ ਆਪਹਿ ਭਏ") ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਉ ਚਾਉ ਸਤਿ,
ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਮੋ ਨਮ ਹੈ ॥ ੩੪੩ ॥

ਅਰਥ—(ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ) ਗੁਰਮੁਖੀ ਭੌਣੀ, ਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵ = ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਜਾ ਭਾਵ, ਤਥਾ ਚਾਉ (ਉਤਸਾਹ) ਸਤਜ ਸਰੂਪ (ਪ੍ਰਵਾਣੇ ਗਏ) ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸੁਭਾਉ ਹੈ—ਅਰਥਾਤ ਓਨਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਸੁਭਾਵਿਕੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਯਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਐਸਿਆਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤਾਂਈਂ ਬਾਰੰਬਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥ ੩੪੩ ॥

ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਐਸੀ ਅਨੁਭਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਓਸਦਾ ਨਿਜ ਰੂਪ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:—

ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਨਿਰਾਹਾਰ ਨਿਰ ਬਿਕਾਰ,
ਅਜੋਨੀ ਅਕਾਲ ਅਪਰੰਪਰ ਅਭੇਵ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—(ਉਹ) ਨਿਰਾਕਾਰ = ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਵਾ ਨਿਰ + ਅਯੰਕਾਰ = ਆਹ ਕੁਛ (ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਿਘਾ ਗੋਚਰ) ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਆਸਰੇ (ਸਹਾਰੇ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ = ਸ੍ਵੈਭਾਵ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤ ਹੈ, ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਦੀ ਭੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਨਿਰਬਿਕਾਰ (ਇਕਰਸ ਸਰੂਪ) ਹੈ, ਮਾਤ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਔਣ ਹਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਕਾਲ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ = ਅਕਾਲ (ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ) ਹੈ, ਸਥੂਲ ਸੂਖਮ ਆਦ ਕਾਰਯ ਕਾਰਣ ਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਅਰੁ ਜਿਸਤੋਂ ਪਰੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਐਸਾ ਅਪਰੰਪਰ, ਅਭੇਵ ਹੈ—ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਵ (ਮਰਮ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥

ਨਿਰਮੋਹ ਨਿਰਬੈਰ ਨਿਰਲੇਪ ਨਿਰਦੋਖ,
ਨਿਰਭੈ ਨਿਰੰਜਨ ਅਤਹ ਪਰ ਅਤਏਵ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਪਸਾਰ ਪਰਚੇ ਰੂਪ ਮੋਹ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬੈਰ ਭਾਵ ਭੀ ਓਸ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੋ ਸੰਪੂਰਣ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਵਰਤਮਾਨ ਹੋਕੇ ਭੀ ਲਿਪਾਯਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਅਰੁ ਐਸਾ ਹੀ) ਦੂਖਣ ਵਾ ਤ੍ਰੁਟੀ ਅਥ੍ਵਾ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। "ਨਿਰਭੈ" ਸਰੂਪ, ਮਾਯਾ ਅਵਿਦਯਾ ਰੂਪੀ ਅੰਜਨ (ਸਯਾਮਤਾ) ਤੋਂ ਹੀਨ 'ਅਤਹ ਪਰ ਅਤ ਏਵ ਹੈ"—ਏਵ = ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ ਅਤਅੰਤ ਤੋਂ ਭੀ ਅਤਅੰਤ ਪਰੇ ਹੈ—ਭਾਵ, ਅਤੀ, ਅਤੀ ਅਧਿਕ ਤੇ (ਅਤੀ + ਅੰਤ)

ਅਤਜੰਤ-ਇਹ ਤਿੰਨ ਦਰਜੇ ਹੱਦੋਂ ਟਪੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਐਸੇ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵਧਵੇਂ ਅੰਤਲੇ ਦਰਜੇ ਤੋਂ ਭੀ ਅਤਜੰਤ ਪਰੇ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੱਦ ਵਾਕੂੰ ਬੇਹੱਦ ਭੀ ਇਕ ਹੱਦ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਉਹ ਹੱਦ ਬੇਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦੋਂ ਪਾਰ ਹੈ)॥

ਅਬਿਗਤਿ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਗਾਧ ਬੋਧ,

ਅਚੁਤ ਅਲਖ ਅਤਿ ਅਛਲ ਅਛੇਵ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਉਸਦੀ ਗਤੀ ਯਾ ਗਜਾਨ ਨਿਰੂਪਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਵਾ ਅਬਜਕ੍ਤ (ਅਪ੍ਰਕਟ) ਸਰੂਪ ਹੈ, ਮਨ ਬੁਧੀ ਆਦ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ,ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਯ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਐਸਾ ਹੀ ਪ੍ਰੱਤਖ ਅਨੁਮਾਨ ਸ਼ਬਦ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦਾ ਬੋਧ ਗ੍ਰਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤੇ ਉਹ 'ਅਚੁਤ'-ਚਲਾਯਮਾਨ ਹੋਣ ਵਲ ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਅਤਿਸੈਂ ਕਰਕੇ ਅਲਖ (ਲਖਯਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ), ਮਾਯਾ ਦੇ ਛਲ ਦਾ ਬਲ ਭੀ ਓਸ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ "ਅਛੇਵ"। ਅਦਾਗ ਵਾ ਅਕੱਟ ਹੈ॥

ਬਿਸਮੈ ਬਿਸਮ ਅਸਚਰਜੈ ਅਸਚਰਜ ਮੈ,

ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤ ਗੁਰਦੇਵ ਹੈ॥ ੩੪੪॥

ਅਰਥ-ਅਚੰਭੇ ਨੂੰ ਭੀ ਅਚੰਭੇ ਵਿਚ ਪੌਣ ਹਾਰਾ, ਤੇ ਅਲੌਕਿਕਤਾ (ਅਪੂਰਬਤਾ) ਨੂੰ ਭੀ ਅਸਚਰਜ ਮੈ (ਛਊਂ ਮਾਊਂ) ਬਨਾਣਹਾਰਾ, ਅਨੋਖੇ ਪਨ ਦਾ ਭੀ ਪਰਮ ਅਨੋਖਾ ਪਨ ਐਸਾ "ਦੇਵ"-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਹੈ॥ ੩੪੪॥

ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ (ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਪੰਥ) ਧਰਤੀ ਮੰਡਲ ਉਪਰ ਸਥਾਪਨ ਕੀਕੂੰ ਕੀਤੀ-ਐਸੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵਾਰਣ ਖਾਤਰ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਕਟ ਸਰੂਪ ਧਰ ਔਣ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੰਖੇਪ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਸੁਝੌਂਦੇ ਹਨਃ-

ਕਾਰਤਕ ਮਾਸ ਰੁਤਿ ਸਰਦ ਪੂਰਨਮਾਸੀ,

ਆਠ *ਜਾਮ ਸਾਠ ਘਰੀ ਆਜ ਤੇਰੀ ਬਾਰੀ ਹੈ॥

ਅਰਥ-(ਬਿਰਤਾਂਤ ਉੱਚਾਰਨ ਲਗੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆਣਕੇ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਦੇ ਬੋਲੇ ਹਨਃ-) ਕਤੱਕ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਰੁੱਤ ਸਰਦ ਤੇ ਪੁੰਨਯਾ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ, (ਇਸ ਭਾਂਤ) ਅੱਠਾਂ ਪਹਿਰਾਂ ਤੇ ਸੱਠਾਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿਖੇ ਜਿਥੇ ਕਾਲ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਐਸੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਉਪਰ) ਅੱਜ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ

---

*ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਸਮੇਂ ਦਿਹਾੜਾ ਭੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਤਾਂ ਕਰਕੇ "ਆਜ"-ਸਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਐਸਾ ਹੀ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ੩੪੮ ਅੰਕ ਦੇ ਕਬਿੱਤ ਪ੍ਰਯੰਤ ਕਥਨ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੀ ਭੀ ਵਾਰੀ ਆ ਗਈ–ਭਾਵ, ਦੂਸਰੇ ਪੂਰਬਲੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਾਂ ਹੋ ਸਕਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਣ ਖਾਤਰ, ਓੜਕ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਭੀ ਆਕੇ ਹੀ ਰਹੀ ॥

ਅਉਸਰ *ਅਭੀਚ ਬਹੁ ਨਾਇਕ ਕੀ †ਨਾਇਕਾ ਹੁਇ,
ਰੂਪ ਗੁਨ ਜੋਬਨ ਸਿੰਗਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਅਭੀਚ (ਅਭਿਜਿਤ) ਨਛੱਤ੍ਰ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ, "ਬਹੁ ਨਾਇਕ" = ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ–ਬਹੁਆਂ ਦੇ ਨਾਇਕ (ਸ੍ਵਾਮੀ ਨਿਰੰਕਾਰ) ਦੀ ਨਾਇਕਾ (ਸ੍ਵਾਮਨੀ ਸਮੂਹ ਅਵਤਾਰਾਂ ਸਿਰ ਅਵਤਾਰ ਬਣਕੇ ਹੀ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਯੋਂ। ਰੂਪ (ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਨ ਦਰਸਨ ਦੀ ਰੰਮਤਾ), ਗੁਣ(ਬਿਨਯ ਆਦਿ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਜੁਗਤਤਾ), ਜੋਬਨ (ਤੁਰਣਾਈ, ਸਾਰੀਰਕ ਨਵੇਂ ਨਿਰੋਏ ਪਣੇ) ਤਥਾ ਸਿੰਘਾਰ (ਨਰ ਰਤਨ ਹੋਣ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨਤਾ) ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਸਭ ਪੂਰਬਲੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ) ਤੂੰ ਅਧਿਕ ਹੈਂ ॥

ਚਾਤਿਰ ਚਤੁਰ ਪਾਠ ਸੇਵਕ ਸਹੇਲੀ ਸਾਂਠਿ,
ਸੰਪਦਾ ਸਮਗ੍ਰੀ ਸੁਖ ਸਹਜ ਸਚਾਰੀ ਹੈ ॥

---

*ਜੋਤਿਸ਼ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਅਭਿਜਿਤ ਨਛਤ੍ਰ ਸਮੇ ਪ੍ਰਗਟੇ, ਓਹ ਅਤਯੰਤ ਸੁਲਲਿਤ ਕਾਂਤੀ ਵਾਲਾ (ਪਰਮ ਮਨੋਹਰ), ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਭੌਣਾ ਅਤੇ ਸਜੱਨਾਂ (ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਪੁਰਖਾਂ, ਬਹੁਤ ਮਿਤ੍ਰਾਂ) ਕਰਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਬਿਨੀਤ ਤੇ ਉਜੱਲ ਕੀਰਤੀ ਵਾਲਾ ਅਰੁ ਸੁਭਾਗਾ, ਸੁਲੱਖਣਾ (ਸੁੰਦ੍ਰ ਵੇਸ ਵਾਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਬਾਣੀ ਸਪਸ਼੍ਟ ਬੋਲਣ ਹਾਰਾ ਤਥਾ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਗੜਾ ਡੀਲ (ਮਹਾਂ ਕਾਯ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਅਰੁ ਅਰੋਗਤਾ ਦਾ ਧਨੀ, ਬਲ ਬੀਰ ਤਥਾ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਦਾ ਜੇਤਾ (ਜਿੱਤਨ ਹਾਰਾ) ਕ੍ਰਿਤਗਯ, ਲਖਸ਼ਮੀ ਸੰਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬੰਸ ਦੇ ਵਿਖਯਾਤ ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਭੂਪਤੀ (ਧਰਤੀ ਭਰ ਦੇ ਭੋਗਣ ਹਾਰਾ) ॥–॥ ਸਅਰਦ ਰੁੱਤ (ਕਤਕ) ਪੁੰਨਯਾਂ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ, ਸੰਜੋਗ (ਸੁਖ ਯੋਗ) ਤਥਾ ਸੁਭ ਲਗਨ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਮਹੱਤ ਭੀ ਓਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸੀ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਉਪ੍ਰੋਕ੍ਤ ਕਥਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥–॥

†ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਲਾ ੧ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ "ਠਾਕੁਰ ਏਕ ਸਬਾਈ ਨਾਰਿ" ਵਾਲੇ ਪੱਖ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਓਸੇ ਹੀ ਰੀਤੀਨੂੰ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਕਤੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕਰਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਚਾਤਿਰ" = ਨਜੈਤਾ ਪਣੇ ਵਾਲਾ (ਸਿਖਯਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤਣ ਹਾਰਾ) = ਪਰਮ ਕੁਸ਼ਲ, ਅਰੁ "ਚਤੁਰ"-ਆਲਸ ਤੋਂ ਹੀਣ (ਸਦੀਵਕਾਲ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਹਾਰਾ), ਵਾ ਪ੍ਰਬੀਨ; ਸੇਵਕ ਰੂਪ ਸਹੇਲੀਆਂ (ਸੰਗਨਾਂ) ਨੂੰ "ਸਾਂਠਿ"-ਜੋੜਕੇ-ਮਿਲਾਕੇ (ਓਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਨ ਹਾਰਾ, ਵਾ ਅਭਜਾਸ ਕਰਾਣ ਵਾਲਾ (ਪਰਮ ਗੁਰੂ) ਹੈਂ। ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦ ਰੂਪ ਸਮਿਗ੍ਰੀ ਵਾਲੇ ਬਨਾਕੇ (ਓਨਾ ਨੂੰ) ਸਹਜ ਸੁਖ ਵਿਖੇ ਸੰਚਾਰ (ਪ੍ਰਵਿਰਤ) ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਹੈਂ-ਅਥ੍ਵਾ ਸਹਜ ਸੁਖ ਦਾ ਸਹਚਾਰੀ (ਸਾਥੀ ਵਾ ਮਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ) ਬਨਾਣ ਹਾਰਾ ਹੈਂ॥

ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਸੁਭ ਲਗਨ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ,
ਜੀਵਨ ਜਨਮ ‡ਧੰਨਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ॥ ੩੪੫ ॥

ਅਰਥ-ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਵਿਖੇ (ਸਰਬਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਖੇ 'ਪੰਜ ਪ੍ਰਵਾਣੇ' ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਜੀ ਪੰਜਾਬ ਧਰਤੀ ਅੰਦਰ), ਸ਼ੁਭ ਲਗਨ = (ਭਲੇ ਮਹੂਰਤ) ਦੇ ਉਦੇ ਹੋਇਆਂ-ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ, "ਸੰਜੋਗ"-(ਨਿਰੰਕਾਰ ਮਾਲਕ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ) ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਿਆਂ (ਹਰਸਮਯ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦਿਆਂ ਤੇ ਏਕੂੰ ਹੀ ਸਦਵਾਂਦਿਆਂ ਤੁਸਾਂ) ਆਪਣੇ 'ਜੀਊਨ ਮਾਨਣ ਵਾਲੇ ਜਨਮ ਨੂੰ "ਧੰਨਿ"-ਧੰਨਤਾ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦਿਖਾਯਾ ਹੈ। ਧੰਨ ਹੋ, ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਜਾਰੇ ਵਾਹਗੁਰੂ ਸਤਿਕਰਤਾਰ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੋ !!! ੩੪੫ ॥

(*)ਅਧਜਾਤਮ ਪੱਖ ਬੋਧਕ ਅਰਥ (ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਾਤ੍ਰ ਲਈ ਕਲਜਾਣ ਨਿਮਿਤਕ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਿਰੂਪਦੇ ਹਨ:-

"ਕਾਰਤਕ" = ਕਾਰ ਤਕੱਨ ਦੀ (ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਭਾਵ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਔਣ ਹਾਰੇ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੇ ਥਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤਕੱਨ-ਚਿਤਨ ਕਰਦਾ) "ਮਾਸ"-ਮਤ ਆਸਾ ਕਰ (ਏਨਾਂ ਦੀ ਉਮੇਦ ਨਾਂ ਰਖ); ਕਜੋਂਕਿ ਸਮੂਹ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਓੜਕ ਦੀ (ਇਹ) "ਰੁਤਿ" (ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਵਾਰੀ) "ਸਰ+ਦ" = ਗਜਾਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਾ ਸ਼ਰਤ (ਸ਼ਾਂਤੀ ਠੰਢਕ ਪ੍ਰਦਾਤੀ) ਆ ਗਈ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਜੋ ਹੀ ਤੇਰੀ ਵਾਰੀ ("ਇਹੀ ਤੇਰਾ ਅਉਸਰ ਇਹੀ ਤੇਰੀ ਬਾਰ") ਹੈ; ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅੱਠੋ

---

‡"ਧਾਂਨ"-ਸ਼ਬਦ ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਕ ਵਤ ਵਰਤਜਾ ਗਿਆ ਹੈ ॥-॥ ਅਧਜਾਤਮ ਪੱਖ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸੇ ਕਬਿੱਤ ਦੇ ਅਰਥ ਅੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥

(*)ਐਸੇ ਅਵਤਾਰੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨਾਂ ਕੇਵਲ ਵਡੇ ਹੋਕੇ ਹੀ ਅਪਣੇ ਓਹੋ ਜੇਹੇ ਕਾਰਨਾਮੇ-ਕਰਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਗਮਾਂ ਏਨਾਂ ਦੀ ਅਵਤਾਰ ਲੈਣ ਦੀ ਘੜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਤਖ ਵਿਚ ਇਹ ਅਪਣੀ ਮਹਾਂ ਮੁਗਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਵਰਤਦੇ ਭੀ ਛਿਣ ਛਿਣ ਅੰਦਰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਲਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਭਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਬਾਰਤਾ ਦਿਖਾਣ ਖਾਤਰ ਭਾਈ ਸਾਹਬਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦਾ ਨਿਰੂਪਜਾ ਹੈ ॥

ਪਹਰ ਸੱਠੇ ਘੜੀਆਂ ਹੀ ਮਾਲਿਕਦੀਸੰਭਾਲ ਕਰ(ਸਮਾਂ ਅਜਾਈਂ ਨਾਂ ਜਾਣ ਦੇਹ)॥

"ਅਉਸਰ" = ਸਮਾਂ, "ਅਭੀਚ" (ਅ+ਭਿਚ) = ਭੀਚ-ਨਿਪੀੜੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ (ਮੁਕ੍ਤੀ) ਦਾ (ਮਿਲਿਆ) ਹਈ, ਤਾਂਤੇ "ਬਹੁ ਨਾਇਕ ਕੀ ਨਾਇਕਾ"- ਬਹੁਤਿਆਂ (ਅਨੰਤ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ) ਦੇ ਨਾਯਕ (ਮਾਲਕ) ਦੀ "ਨਾਯਕਾ"-ਸ੍ਵਾਮਨੀ (ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤਨ ਵਾਲੀ = ਸਿੱਕ ਵੰਦ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਬਣ। ਇਸ ਜਨਮ ਵਿਖੇ ਜੈਸਾ ਸੁੱਛ ("ਰੂਪ") ਵਾਨ,ਤੇ ਸਾਧਨ ("ਗੁਣ") ਸੰਪੰਨ,ਅਰੁ (ਪਰਮਾਰਥੀ ਬਲ ਦੀ ਸਾਜਨਾਂ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਣਾ ਲੋੜੀਏ) ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਓਸ ਭਾਂਤ ਦੇ "ਜੋਬਨ ਸ਼ਿੰਗਾਰ" = ਸੰਜੁਗਤ ਹੋਣ ਦਾ ਤੂੰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈਂ"॥

ਉਠ ! ਆਲਸ ਰਹਿਤ ("ਚਤੁਰ") ਹੋ, ਤੇ "ਚਾਤੁਰ" ਅਪਣੇ ਸੁਭਾਵ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਨਜੇਤਾ (ਪ੍ਰੇਰਕ) ਬਣ, ਅਤੇ "ਸੇਵਕਾਂ ਸਹੇਲੀਆਂ"-ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਪਜਾਰੇ ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ "ਸਾਂਠਿ"-ਜੁੜ ਮਿਲਕੇ "ਪਾਠ"-ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਖਜਾ ਲੈ, ਵਾ ਅਭਜਾਸ ਆਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰ । ਐਸਾ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ "ਸਹਜ ਸੁਖ" ਅਰੁ ਰੱਬੀ ਵਿਭੂਤੀ ਦੀ "ਸਮਿਗ੍ਰੀ" (ਸਾਜਨਾਂ) ਦਾ ਸੰਚਾਰ (ਪ੍ਰਵਿਰਤਨਾਂ) ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਆਵੇਗਾ॥

ਅਰੁ ਸੁੰਨ ਦ੍ਵਾਰ (ਸਹਜ ਸੁੰਨ ਦੇ ਘਾਟ) ਰੂਪ "ਸੁੰਦ੍ਰ ਮੰਦਰ"-ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਸਥਾਨ (ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਾ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ) ਵਿਖੇ, "ਸੁਭ ਲਗਨ"ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਵਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਲਗਨ ਲਿਵ,ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ (ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਨਣੇ ਯੋਗਜ,ਦਿਬਜ ਭੋਗ (ਰੱਬੀ ਮਿਲਾਪ) ਨੂੰ ਮਾਨਦਾ ਹੋਯਾ ਧੰਨ ਜਨਮਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰੁ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪਜਾਰਾ॥ ੩੪੫॥

ਵੀਚਾਰਃ-

ਭਾਈ ਸਾਹਬਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਗਮ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਬਾਲਜ ਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਸੂਚਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦੇਣ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਔਕੁੜ ਹੱਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਅੰਦਰ ਮਤ ਭੇਦ ਖੜਾ ਕਰਣ ਦੇ ਆਦੀ ਕੁਛ ਆਦਮੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਅਉਸਰ ਪਾਕੇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਅਉਕੜ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਮਾਤਲੋਗ ਤਜਾਗੀ ਕੁਛ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭੂਤ ਗੁਵਾਹੀ ਯਾ ਤਾਂ ਹਾਫਜ਼ਾ ਬਾਦੀ ਵਿਲਾਯਤ ਅੰਦਰਲੀ ਲਿਖਤੀ ਅਕਸ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਯਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਤੁਕ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈਃ-"ਘਰਿ ਘਰਿ ਅੰਦਰ ਧਰਮਸਾਲ ਹੋਵੇ ਕੀਰਤਨ ਸਦਾ ਵਿਸੋਆ"-॥

ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾਯ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤਿਥੀ ਪ੍ਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ੧੫੨੬ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਤਿਥ ਪਤ੍ਰੀ ਲਭਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ੧ ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਹੀ ਕਰਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਭੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਬਹਾਦੁਰੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਐਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਕੋਈ ਐਡੀਆਂ ਨਿਗਰ ਨਹੀਂ ਹਨ--ਕਯੋਂਕਿ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਭੀ ਉਪਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਕਈ ਸਿੱਖ ਘਤਾਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਹਿੰਦਾਲੀ ਖਯਾਲਾਂ ਨਾਲ ਦੂਖਿਤ ਹਨ-ਪਰ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਕਤੱਕ ਪੂੰਨਜਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਕੂੰ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ ਵਿਲਾਯਤ ਅੰਦਰਲੀ ਹਾਫਜ਼ਾਬਾਦੀ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਬਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀਹੈ-ਕੀਹ ਜੇ ਕੋਈ ਉਕੂ ਹਿੰਦਾਲੀਪੁਰਾਣਾ ਨੁਸਖਾ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਅਕਸੀ ਰੂਪ ਵਿਚਭਾਰਤ ਵਿਖੇ ਪੁਜਦਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਹਿੰਦਾਲੀ ਦੂਖਣਾਂ ਕਰਕੇ ਸੰਪੰਨ ਭੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਜਕ੍ਰੀ ਦਾ ਏਕੂੰ ਹੀ ਮੰਨਜਾ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਘਾ ਵਿਚ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ-ਜਿਸਨੂੰ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਮੰਡਲ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਬਨੌਣਾ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਨਾ ਚਾਹੀਏ॥

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ੧੫੨੬ ਦੀਆਂ ਤਿਥੀ ਪਤ੍ਰੀਆਂ ਬਨਾਰਸੋਂ ਲੱਭਨੇ ਓਨਾਂ ਤੋਂ ੧ ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੱਧ ਕਰਣਾ ਸੀ, ਓਹ ਜਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਮਨੌਣ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਓਨਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਵਿਚ ਲਯੌਣਾਂ ਹੀ ਕੁਛ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ॥

੧੫੨੬ ਦੀਆਂ ਤਿਥੀ ਪਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਥਾਂਵੇ ਉਚਿਤ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ, ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਉਹ ਅਸਲੀ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਾਚਾ ਭਾਈ ਲਲੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਮੁੜ ਕਿਧਰੋਂ ਓਸਨੂੰ ਲਭਕੇ ਉਪ੍ਰੰਤ ਐਸਾ ਖਯਾਲ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ-ਜੋ ਕੁਛ ਅਰਥ ਭੀ ਰਖਦਾ॥

ਫੇਰ ਇਹ ਭੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮੇਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜੁ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਜਜਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਏਹੋ ਹੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸਨ॥

ਐਸੇ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਸਬੂਤ ਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਹੱਥ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕਲਮੀ ਘੋੜੇ ਦੁੜੌਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤੇ ਆਪ ਅਪਣੇ ਦਾਵ੍ਹੇ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ-ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੁੰਡਲੀ ਵਿਸਾਖ ਦੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਾਂ ਕਰਣਾਂ। ਅਤੇ ਕਤੱਕ ਪੂੰਨਜਾ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕੁੰਡਲੀ ਨੂੰ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਲੀ ਆਵਣ ਤੇ ਭੀ ਅਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੱਸਨ ਦਾ ਫੋਕਾ ਜਤਨ ਕਰਣਾ॥

ਵਿਸਾਖ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ੰਕ੍ਰਾਂਤ ਜਯੋਤਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਕੁਛ ਹੋਰ ਚੀਜ ਹੈ, ਤੇ ਕਤੱਕ ਪੂੰਨਜਾ ਕੁਛ ਹੋਰ ਹੀ ਵਸਤੂ। ਏਨਾਂ ਵਿਖੇ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਯੋਤਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭੂਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਤੱਕ ਪੂੰਨਜਾਂ ਦੀ ਕੁੰਡਲੀ ਸਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ॥

ਇਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਭੀ ਦਸਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਬ ਅਰੁ ਸ੍ਰੀ

ਕੇਸ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਹੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਬ ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ–ਜੋ ਪੂਰੀ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ–ਕਯੋਂਕਿ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਬ ਜਿਤੀ ਧੂਮ ਨਾਲ ਕਤੱਕ ਦਾ ਪੁਰਬ ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਰੌਣਕੋਂ ਭੀ ਬਹੁਤ ਦਰਜੇ ਘੱਟ ਕਿਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੀ ਸੰਗ੍ਰਾਂਤ ਸਮਝਕੇ ਲੁਕਾਈ ਆਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਦਿਨ ਸੱਚ ਮੁਚ ਗੁਰਪੁਰਬ ਜਾਣਕੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੱਸ ਛਡਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਦਾ ਮਨਾਯਾ ਜਾਣਾ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰਮ ਚਾਰੀ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਸਮਯ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਆਪਣੀ ਇਛਾ ਨਾਲ ਯਾ ਅਪਣੇ ਸਾਥੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਦੱਸਕੇ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ॥

ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚੋਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਜ਼ਮਾਨਾ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਨਿਰਭਾਰ ਉਕਤ ਢਾਲੀ(ਦਲੀਲਬਾਜ਼ੀ,ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਹੈ,ਅਤੇ ਕੁਛ ਕੁਛ ਅਪਣੇਪੱਖ ਦੀ ਧੜੇ ਬਾਜ਼ੀ ਉਪਰ । ਪਹਿਲਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸ਼੍ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਅਧਿਕ ਸੀ, ਤੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼੍ਵਾਸ ਨੂੰ ਡੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਕੁਤਰਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਥ ਭੂਸ਼ਣ,ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਗੁਰਮਤ ਉਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਅਸਰ ਨਾਂ ਪਾਵਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਚਿਰ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪੰਥ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਰਹੀ ਦਿੱਸੇ,ਓਸ ਉਪਰ ਕਿੰਤੂ ਕਰਣਾ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਇਸ ਸਮਯ ਜਿਸਨੂੰ ਜਰਾ ਮਾਨ ਆਦਰ ਅਧਿਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਹੀ ਹਾਨੀ ਲਾਭ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਚਹੁਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਹੀ ਓਸਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗ ਤੁਰੇ, ਚਾਹੇ ਸਤਿਕਾਰ ਜੋਗ ਪਿਛਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼੍ਟਾ ਕਿਸੇ ਖੱਡੇ ਵਿਚ ਕਯੋਂ ਨਾਂ ਜਾ ਪਵੇ।

ਐਸੇ ਲੋਗ ਅਪਣਾ ਮੰਤਬਯ (ਔਲੂ) ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕੋਈ ਲੇਖ ਤੋੜ ਮੋੜਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕਰਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹਾਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਬ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕੇਵਲ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਕ੍ਤ ਤੁਕ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ । ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਦੀ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੀ ਹੋਵੇ–ਅਰੁ ਕਬਿੱਤ ਸੂਯਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ਧਯਾਨ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਭੀ ਐਸਾ ਨਾਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਜਰੂਰ ਹੀ ਇਸੇ ਬਾਤ ਦਾ ਅਨੁਕਰਣ ਕਰਦੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਦਾ ਸਾਫ ਆਸ਼ਯ ਕਤੱਕ ਪੂੰਨਮ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸੁਭਾਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।

ਸਦੀਆਂ ਬੀਤ ਗਈਆਂ, ਜਦ ਤੋਂ ਕਿ ਕਤੱਕ ਪੂੰਨਯਾਂ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਹੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਗ ਪਗ ਹਰ ਜਗਾ ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਨਾਫ਼ਾ ਗੁਬ

ਪੁਰਬ ਹੈ–ਜੋ ਮੰਨੀਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਟੇਰਾ ਫੇਰੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਕੀਹ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਲਾਭ ਯਾ ਪੰਥਿਕ ਉੱਨਤੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਥੋੜੇ ਬਰਸ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਲਿਖ੍ਵਾਈ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਨੇ ਅਸਲੀ ਟੇਵੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਪਤ੍ਰੀ ਮੰਗਾਈ ਸੀ–ਜਿਸਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਸਮੂਹ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਿਚ ਕਤੱਕ ਪੂਨਿਆਂ ਦਾ ਦਿਨ ਲਿਖਯਾ ਹੈ। ਜੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਦੋ ਢਾਈ ਸੌ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਪਿਰਤਾਂ ਹੀ ਰੱਦੀ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਹਿੰਦਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੂਖਿਤ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਕੂੰ ਹੀ, ਕਦੀ ਕੂ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਲੋਕ ਭੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ ਚੇਤ੍ਰ ਯਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਲਈ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋਣ–ਜਿਸਤੋਂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕੁਛ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਨਾ ਤੇ ਨਾਂਹੀ ਕੁਛ ਏਸ ਦਾ ਅਰਥ ਯਾ ਪਰਮਾਰਥ ਹੀ ਸੌਰਨਾ ਹੈ। ਹਾਂ! ਇਤਿਹਾਸ ਯਾ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤਕੜੀ ਸੱਟ ਵੱਜਕੇ ਹਾਨੀ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਖ੍ਯ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਬਿੱਤ (੩੪੫) ਨੂੰ ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਭੂਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸਤੋਂ ਸਿਵਾਯ ਕਤੱਕ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੂਰਯੀ ਗਰਦਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾ ਜ੍ਯੋਤਿਸ਼ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰ ਨਿਰੂਪਤ "ਮਾਸ ਮਹਾਤਮ" ਪੱਖ ਮੂਜਬ ਅਧਿਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇ ਪੂਨਯ ਰੂਪ ਮਹੀਨਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਗੁਲਾਬੀ ਰੁੱਤ ਸਾਰਬ ਜਨਿਕ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਕਾਰਣ, ਸਰਬ ਸੁਹੌਨੇ ਭਾਵ ਦ੍ਵਾਰਾ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਅਵਸ਼੍ਯ ਹੀ ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਅਵਤਾਰ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਾਨੋ ਇਸੇ ਰਾਹੀਂ, ਉਹ ਅਪਣੇ ਸੁਭਾਵ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸਧੀਨ ਹਾਰੇ ਉਦੇਸ਼ਯ ਦਾ ਜਗਤ ਭਰ ਨੂੰ ਪਰਚਾ ਦੇ ਸਕਨ। ਜੋ ਓਨਾਂ ਕੱਤਕ ਦੀ ਗੁਲਾਬੀ ਰੁੱਤ ਸੁਹੌਣੀ ਵਾਕੂੰ ਹੀ ਅਪਣੀ ਕੌਤੁਕੀ ਕ੍ਰੀੜਾ ਵਰਤਾਕੇ ਦਸਯਾ ॥

ਇਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੁਛ ਸ਼ਰਖ ਬਿਤੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਇਕ ਹਰਿਦ੍ਵਾਰੀ ਵੇਦ ਪਾਠੀ ਪੰਡਿਤ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਪਾਸ ਭ੍ਰਿਗੂ ਸੰਘਿਤਾ ਭੀ ਸੀ– ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਬਾਬਤ ਬਹੁਤ ਵੀਚਾਰ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਭ੍ਰਿਗੂ ਸੰਘਿਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭੀ ਕਤੱਕ ਦੀ ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਹੀ ਸਿਧ ਹੋਈ ਸੀ। ਐਸਾ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪੰਡਿਤ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਇਹੀ ਨਿਸਚਾ ਹੋਯਾ ਸੀ। ਤੇ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਰਚਿਤ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ (ਜਿਸ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹਿੰਦੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ੧੪ ਯਾ ੧੫ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ) ਕਤੱਕ ਦੀ ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ–ਕਯੋਂਕਿ ਵਿਸਾਖ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕੁੰਡਲੀ

ਦਾ ਜਿਕਰ ਤਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ ਸੀ ॥

ਸੋ ਜਿਤਨੀ ਕੁ ਸਚਾਈ ਦੀ ਖੋਜ ਸਾਡੇ ਜੈਸੀ ਇਕ ਅਸਹਾਯ ਬਜਕ੍ਰੀ ਤੋਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸਤੋਂ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਜਿਤਨਾਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੈਕੇ—ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਏਹੋ ਨਿਸਚਾ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਬਿੱਤਾਂ ਵਿਚੋਂ, (ਸ਼ੰਸੇ ਗ੍ਰਸਤਾਂ ਦੇ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ) ਸਮਝਕੇ ਇਹ ਵਿਸਤਰਿਤ ਵੀਚਾਰ (ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੈਂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਤਿਗਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਵਾਹਗੁਰੂ ਕਰੇ ਜੋ ਸੰਸੇ ਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ; ਤੇ ਐਸੀ ਖਿੱਚ ਭਰੀ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਉਹ ਅਪਣੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਲਾਭਦਾਯਕ ਆਰਥਿਕ ਵਾ ਪਰਮਾਰਥਿਕ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਨ ॥–॥

ਗੁਰਪੁਰਬ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਨਿਮਿਤ ਸ਼ਾਰੀਰਿਕ ਸੁੱਧੀ ਸਨਾਨ ਆਦ ਕ੍ਰਮ ਦੁਆਰੇ ਬਾਲਕ ਪਣੇ ਵਾਲੇ—ਗੁਰੂ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਨਮੂਨਾ:—

(੧) ਦਿਨ ਕਰ ਕਿਰਨਿ (੨) ਸੁਹਾਤ (੪) ਸੁਖਦਾਈ ਅੰਗ,
(੬) ਰਚਤ ਸਿੰਗਾਰ (੫) ਅਭਰਨ (੩) ਸਖੀ ਆਇ ਕੈ ॥

ਅਰਥ—(੧) ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ (੨) ਸੁਹੌਦੇ (ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ) ਸਾਰ (੩) ਸਖੀ ਆਣਕੇ (੪) ਤੇਰੇ ਸੁਖਦਾਈ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ (੫) "ਅਭਰਨ"—ਗਹਿਣਿਆਂ ਨਾਲ (੬) ਸੁਆਰ (ਸਿੰਗਾਰ) ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਸੀ) ॥

(੭) ਪ੍ਰਿਥਮ ਉਬਟਨਾ ਕੈ (੮) ਸੀਸ ਮੈ *ਮਲਾਉਨੀ ਮੇਲ,
(੧੧) ਮਜਨ (੧੦) ਉਸਨ ਜਲ (੯) ਨਿਰਮਲ ਭਾਇ ਕੈ ॥

ਅਰਥ—(੭) (ਪਰ ਇਉਂ), ਪਹਿਲੇ ਵਟਨਾਂ (ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਮਲ ਕੇ) ਅਤੇ (੮) ਸਿਰ ਵਿਚ ਮੈਲ ਨਿਵਾਰਣੀ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਹੀਂ ਸਾਬਨ ਵਤ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪੌਣ ਜੋਗ ਵਸਤੂ) ਪਾਕੇ (੧੦) ਗਰਮ ਜਲ ਨਾਲ (੯) ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਬਕ (ਸ਼ੁਧ ਭੌਣੀ ਸਹਿਤ) = ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ (੧੧) ਸਨਾਣ ਕਰੌਂਦੀ ਹੈ (ਸੀ) ॥

(੧੨) ਕੁਸਮ ਅਵੇਸ (੧੭) ਕੇਸ (੧੩) ਬਾਸਤ ਫੁਲੇਲ (੧੪) ਮੇਲ,
(੧੮) ਅੰਗ (੧੫) ਅਰਗਜਾ (੧੯) ਲੇਪ (੧੬) ਹੇਤ ਉਪਜਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ—(੧੨) ਫੁੱਲ (ਤੇਲ ਵਿਚ ਆਵੇਸ਼ ਕੀਤੇ—ਮਿਲਾਕੇ ਤਯਾਰ ਹੋਏ

---

*ਕਈ ਗਯਾਨੀ ਮਲਾਉਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਮੌਲੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਸ ਭਾਵ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ। ਜੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ (ਸੰਕੇਤਿਕ) ਸ਼ਬਦ ਮੰਨਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜਾਣਕੇ ਅਸਾਂ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਣਿਆ ॥

ਹੋਏ) (੧੩) ਸੁਗੰਧਿਤ ਫੁਲੇਲ, (੧੪)ਮੇਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ(੧੫)"ਅਰਗਜਾ"– ਅਤਰ ਅਬੀਰ (ਜਿਸ ਵਿਚ), (੧੬) ਪਜਾਰੀਆਂ ਪਜਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ (੧੭/੧੮) ਕੇਸਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗਾਂ (ਸ਼ਰੀਰ) ਉਪਰ (੧੯) ਲਗੌਂਦੀ ਹੈ (ਸੀ) ॥

(੨੦) ਚੀਰ ਚਾਰ (੨੧) ਦਰਪਨ ਮਧਿ ਆਪਾ ਆਪੁ ਚੀਨ,
(੨੨) ਬੈਠੀ ਪਰਜੰਕ ਪਹਿ(੨੩) ਧਾਵਰੀਨ ਧਾਇਕੈ ॥ ੩੪੬॥

ਅਰਥ–(ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਫੇਰ) (੨੧) "ਚਾਰੁ ਚੀਰ" = ਸੁੰਦ੍ਰ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਰਾ ਤੇ (੨੧) ਆਰਸੀ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾ (੨੨) (ਜਦ ਤੂੰ) "ਪ੍ਰਯੰਕ"–ਪਲੰਘ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਈ ਗਈਓਂ (ਬਿਠਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੈਂ), ਤਾਂ (੨੩) "ਧਾਵਰੀਨ"–ਦੂਤੀਆਂ (ਦਾਸੀਆਂ) ਦੌੜਕੇ ਆ ਗਈਆਂ (ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ) ॥ ੩੪੬ ॥

ਮੁੜ ਇਸੇ ਕਬਿੱਤ ਦੇ ਹੀ ਅਧ੍ਯਾਤਮ ਪੱਖ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿ ਬਾਲ ਪੁਣੇ ਦੀ ਨਿੱਤ ਚਰਯਾ ਸਾਨੂੰ ਕੀਹ ਸਿਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ–ਸੋ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਧਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਅਨਭਉ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦਾਹੈਃ–

"ਦਿਨ ਕਰ ਕਿਰਨਿ"–(ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਰੂਪ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਜਦ) ਆਤਮ ਜ੍ਯੋਤੀ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਿਰਣ "ਸੁਹਾਤ"–(ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ, (ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅਤ੍ਯੰਤ) "ਸੁਖਦਾਈ" (ਪਰਮ ਆਨੰਦੀ) ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । (ਜਦਕਿ) "ਸਖੀ ਆਇਕੈ"–ਕਰੁਣਾ ਮੈਤ੍ਰੀ ਮੁਦਿਤਾ ਉਪੇਖ੍ਯਾ ਰੂਪ ਸਖੀਆਂ ਆਣਕੇ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ) "ਅੰਗ ਅਭਰਣ ਸਿੰਗਾਰ ਰਚਤ"–ਅੰਗ ਅੰਗ (ਰੋਮ ਰੋਮ) ਵਿਖੇ ਮੁੰਦ੍ਰ ਸੁੰਦ੍ਰ ਅਨੂਪਮ ਚਮਤਕਾਰੀ ਭਾਵਾਂ ਰੂਪ ਗਹਿਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥

(ਪਰ ਏਸ ਅਵਸਥਾ ਵਾਸਤੇ ਯਤਨ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ "ਪ੍ਰਥਮ ਉਬਟਨਾ ਕੈ"–ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਥਮੇ ਉਲਟੀ ਬਾਟ ਚੱਲ"ਸੀਸ ਮੈ ਮਲਾਉਨੀ) ਮੇਲਿ"–ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਚੀਰਣੀ ਕਢੀਦੀ ਹੈ ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲ ਤੁਰਣ ਵਾਲੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਮੇਲੇ, ਤਾਂ ਜਿਸ "ਮਜਨ ਉਸਨ ਜਲ"– ਉਤਸੰਨ ਭਾਵੀ(ਉਤਪੰਤਿਤ)ਉਤਾਹਾਂ ਨੂੰ ਉਠ ਰਹੀ ਜਲ ਧਾਰਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ)ਦਾ ਅਨਭਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਖੇ ਬਾਰੰਬਾਰ) ਮਗਨ ਹੋਣ ਰੂਪ ਮਜਨ(ਸਨਾਨ)ਕਰਣ ਕਰਕੇ "ਨਿਰਮਲ ਭਾਇਕੈ"–(ਗੁਰਮੁਖ) ਨਿਰਮਲ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

(ਅਨੰਤਰ)"ਕੁਸਮ ਅਵੇਸ਼ਕੇਸ ਬਾਸਤ"–ਕੇਸਜਿਸਠੌਰਵੱਸਦੇ(ਸਮੇਟੇ)ਜਾਂਦੇ ਹਨ,ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ ਵਾਲੇ "ਕੁਸਮ"–ਕਮਲ ਵਿਖੇ (ਧ੍ਯਾਨ ਦੇ ਕੇਂਦ੍ਰ ਅੰਦਰ), ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਕੇਜਦਵਸਦਾ(ਟਿਕਦਾ)ਹੈ,ਤਾਂ"ਫੁਲੇਲ ਮੇਲਿ"–ਪ੍ਰੇਮਮਈ(ਸਨੇਹ)ਫੁਲੇਲ(ਸਮਾਨ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਖਿੜਾਨ ਵਾਲੇ ਵਿਗਾਸ ਦਾ) ਮੇਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ) ਹੋ ਔਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ) "ਅੰਗ ਅਰਗਜਾ"–ਅੰਗ = ਸ਼ਰੀਰ (ਵਿਖੇ ਵਸਦਾ ਹੀ)

ਅਲਗ 'ਅਸੰਗ,'ਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ,ਵਾਹਗੁਰੂ ਦਾ"ਲੇਪ"ਉਪਜਾਇਕੈ"–ਅਰਥਾਤ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੇਪ = ਲਿਵਲੀਣ ਹੋਇਆਂ, ਓਸਦਾ ਉਪ = ਸਮੀਪੀ+ ਜਾਇਕੈ = ਹੋਕੇ, ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਐਸਾ ਹੋਜਾਈਦਾ ਹੈ।

(ਇਉਂ) "ਚੀਰ ਚਾਰ"–ਵ ਲਨਾਂ ਵਾਲਕੇ ਅਤੇ "ਦਰਪਨ ਮਧਿ ਆਪਾ ਆਪੁ ਚੀਨਿ"–ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰ ਰੂਪ ਦਰਪਣ ਵਿਚਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਪਛਾਣਕੇ, ਜਾਂ "ਪਰਜੰਕ ਪਰਿ ਬੈਠੀ"–ਇਸਥਿਤੀ ਰੂਪ ਪਲੰਘ ਉਪਰ ਇਸਥਿਰ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ "ਧਾਵਰੀ ਨ ਧਾਇਕੈ"–ਧਾਵਨ ਵਾਲੀ = ਬਿਰਤੀ, ਨਹੀਂ (ਫੇਰ ਕਦਾਚਿਤ ਹੋਰਦਿਰੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ) ਧਾਈ (ਦੌੜ ਧੂਪ) ਕਰਦੀ,ਅਥ੍ਵਾ ਅਵਿਦ੍ਯਾ ਰੂਪ"ਧਾਵਰੀ"– ਦੂਤੀ ਹੁਣ ਏਸ ਉਪਰ ਧਾਈ (ਹਮਲਾ) ਚੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ॥ ੩੪੬ ॥

ਸ਼ਰੀਰਿਕ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸੁਆਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਾਲਕ ਬਿਰਤਾਂਤਃ–

ਕਕਹੀ ਦੈ ਮਾਂਗ ਉਰਝਾਏ ਸੁਰਝਾਏ ਕੇਸ,
ਕੁੰਕਮ ਚੰਦਨ ਕੋ ਤਿਲਕ ਦੈ ਲਿਲਾਰ ਮੈਂ ॥

ਅਰਥ–(ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ) ਮਾਂਗ (ਸੰਧੂਰ ਦੀ ਧੜੀ) ਸੁਆਰੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕੰਘੀ (ਨਾਲ ਵਾਹਕੇ) ਉਲਝਿਆਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾ (ਵਾਹ ਸੁਆਰ) "ਦੈ"–ਦਿੱਤਾ, ਤੇ "ਲਿਲਾਰ ਮੈਂ"–ਮਸਤਕ ਵਿਖੇ ਕੇਸਰ ਚੰਨਣ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ॥

ਅੰਜਨ ਖੰਜਨ ਦ੍ਰਿਗ ਬੇਸਰਿ ਕਰਨ ਫੂਲ,
ਬਾਰੀ ਸੀਸ ਫੂਲ ਦੈ ਤਮੋਲ ਮੁਖ ਦੁਆਰ ਮੈਂ ॥

ਅਰਥ– "*ਖੰਜਨ"–ਮਮੋਲੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸ੍ਯਾਮ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ "ਅੰਜਨ"–ਸੁਰਮਾ ਪਾਕੇ "ਬੇਸਰਿ"–ਨਕੌੜਾ (ਨੱਕ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ), ਤੇ "ਕਰਣ ਫੂਲ"–(ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ) ਝੁਮਕੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ,ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਰੀ(ਵਾਲੀਆਂ) ਮਰਕੀਆਂ ਭੀ, ਅਤੁ "†ਸੀਸ ਫੂਲ" ਸਿਰ ਤੇ ਫੁੱਲ (ਚੌਕ ਫੂਲ) ਪਾਏ, ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ "ਤਮੋਲ"–ਪਾਨ ਚਬਾਯਾ ॥

---

*ਮਮੋਲਾ ਚੰਚਲਤਾ ਖਾਤਰ ਭੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ ਥਾਂ ਐਸੇ ਸਮੇ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਲਕ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਅਚੰਚਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਚੰਚਲਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਦਾ ਇਥੇ ਅਭਿਪ੍ਰਾਇ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ! ਸ੍ਯਾਮਤਾ ਓਸਦੀ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਯੋਂਕਿ ਇਸਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਸ੍ਯਾਮਤਾ ਭੀ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਕਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਆਂ ਦੀ ਭੀ ॥

†ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤੇ ਚੌਕ ਫੁੱਲ ਪੌਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਪਰ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਤਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੋਨੇ ਜਾਂ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਠੀਪਾ ਜਿਹਾ ਪਾਕੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਕੰਠ ਸਤੀ ਕਪੋਤ ਮਰਕਤ ਅਉ ਮੁਕਤਾਹਲ,
ਬਰਨ ਬਰਨ ਫੂਲ ਸ਼ੋਭਾ ਉਰਹਾਰ ਮੈਂ ॥

ਅਰਥ–ਕੰਠ ਮਾਲਾ (ਜਿਸ ਗੱਲੇ) ਕਬੂਤਰ (ਦੇ ਆਕਾਰ ਵਰਗੀ ਦਿਨਾਮੀ ਪਰੁੱਚੀ ਹੋਈ ਹੈ), ਅਤੇ "ਮਰਕਤ"–ਸਬਜ਼ ਰੰਗੀ ਨਗੀਨੇ ਤੇ ਮੋਤੀ "ਬਰਨ ਬਰਨ" = ਵੰਨੋ ਵੰਨੀ ਭਾਂਤ ਦਿਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੜੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਜਿਸ ਵਿਚ, ਐਸਾ ਸੁੰਦ੍ਰ) ਹਾਰ "ਉਰ"–ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥

ਚਚਰਚਰੀ ਕੰਕਨ ਮੁੰਦ੍ਰਿਕਾ ਮਹਦੀ ਬਨੀ,
ਅੰਗੀਆ ਅਨੂਪ ਛੂਦ੍ਰ ਪੀਠ ਕਟਿ ਧਾਰ ਮੈਂ ॥ ੩੪੭ ॥

ਅਰਥ–"ਚਚਰਚਰੀ"–ਆਰਸੀ, "ਕੰਕਨ"–ਕੜੇ, "ਮੁੰਦ੍ਰਿਕਾ"–ਮੁੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੇ "‡ਮਹਦੀ"–ਉਂਗਲੀਆਂ ਉਪਰ "ਬਨੀ" = ਫਬ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਰੁ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਸੁੰਦ੍ਰ) "ਅੰਗੀਆ"–ਅੰਗਾ ਰਖੀ ਪਹਰਾਈ ਹੋਈ, ਅਤੇ "ਕਟਧਾਰ"–ਲੱਕ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ "ਛੂਦ੍ਰ ਪੀਠ"–ਸੋਹਣੀ ਤੜਾਗੀ ਕੱਸੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥ ੩੪੭ ॥

ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੰਤਰਮੁਖ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਨੁਭਵ ਖਾਤਰ (ਅਧ੍ਯਾਤਮਿਕ ਅਰਥ):–

ਕਕਹੀ ਦੈ ਮਾਂਗ ਉਰਝਾਏ ਸੁਰਝਾਏ ਕੇਸ,
ਕੁੰਕਮ ਚੰਦਨ ਕੋ ਤਿਲਕ ਦੈ ਲਿਲਾਰ ਮੈ ॥

ਅਰਥ–ਜੀਕੂੰ ਉਲਝਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਕੰਘੇ ਨਾਲ ਸੁਲਝਾਇਆ (ਵਾਹਿਆ ਸੁਆਰਿਆ) ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਦਾ (ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਗ੍ਹਾ ਵਿਚ) ਰਖਦਾ ਹੋਇਆ, "ਮਾਂਗ"–ਧਾਰਨਾਂ ਰੂਪ ਧੜੀ ਨੂੰ ਸੁਆਰੇ । ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮਿਤਾ ਰੂਪ ਕੇਸਰ ਤਥਾ ਸੀਤਲ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਅਭ੍ਯਾਸ ਦਾ ਤਿਲਕ ਮਸਤਕ ਉਪਰ ਲਗਾਵੇ । ਭਾਵ–ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰੋਂ ਦਲੀਲਾਂ ਯਾ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੜਾਂਧ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਿੱਟੇ ॥

ਅੰਜਨ ਖੰਜਨ ਦ੍ਰਿਗ ਬੇਸਰਿ ਕਰਣ ਫੂਲ,
ਭਾਰੀ ਸੀਸ ਫੂਲ ਦੈ ਤਮੋਲ ਮੁਖ ਦੁਆਰ ਮੈ ॥

ਅਰਥ–"ਖੰਜਨ"–ਮਮੋਲੇ ਵਤ ਚਪਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਵਿਹਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਖੇ ਵਸਤੂ ਵੀਚਾਰ ਹਰ ਬਾਤ ਦੇ (ਯਥਾਰਥ ਮਰਮ ਤਾੜ ਜਾਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਨ) ਰੂਪੀ ਅੰਜਨ ਪਾਵੇ; ਅਤੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਚਾਹਨਾਂ ਵਾ ਵਾਸਨਾਂ ਵੱਲ ਭੁਟਕੀਨੋਂ ਨੱਥੀ ਰਖਣ ਦੇ ਜਤਨ ਦੀ ਬੇਸਰ (ਨਥੱਜਾ ਨਕੌੜਾ) ਪਾਵੇ, ਅਰੁ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਕੀਰਤਨ ਵਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਨਣ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਖੇ

---

‡ ਹਿੰਦੀ–ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਗਹਿਣਾ ਜੜਾਊ ਜਾਲੀਦਾਰ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਾਂਤੋਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਲੇ ਪਪੋਟਿਆਂ ਉਤੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਫੈਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਸਿੱਕਵੰਦ ਬਨਾਣ ਰੂਪ "ਕਰਨ ਫੂਲ", ਤਥਾ ਕੁਸੰਗਤੀ ਬਚਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵਾ ਸੰਸਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ, ਵਾਰੀ (ਹੋੜੀ) ਰਖਣ ਦੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ (ਮੁਰਕੀਆਂ) ਪਾਵੇ। ਅਰੁ ਸਿਰ ਵਿਖੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਅੰਦਰ ਜੋ ਸਹਸ੍ਰਾਰ ਪਦਮ (ਰੱਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਠੌਰ) ਹੈ, ਉਸ ਵਿਖੇ ਧਯਾਨ ਪੂਰਬਕ ਕਰਨ ਰੂਪ ਚੌਕ ਫੂਲ ਪਾਵੇ। ਅਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ੍ਵਾਦਾਂ ਵਾ ਰਸਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਟਾਂ ਦੀ ਤਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਉਲਟਾਈ (ਮੋੜੀ) ਰਖਣਾ "ਤਮੋਲ" = ਪਾਨ ਦਾ ਚਬਨਾਂ ਕਰੇ। ਅਥਾ ਦ੍ਵੈਤਾ ਭਰੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਣ ਦੀ ਬਾਣ ਹੀ ਮੁਖ ਦੀ ਮਿਟਾਨ ਦਾ ਜਤਨ ਰੂਪ ਤਮੋਲ ਚਬਾਵੇ ॥

ਕੰਠ ਸਰੀ ਕਪੋਤ ਮਰਕਤ ਅਉ ਮੁਕਤਾਹਲ,
ਬਰਨ ਬਰਨ ਫੂਲ ਸੋਭਾ ਉਰਹਾਰ ਮੈਂ ॥

ਅਰਥ:-ਸ੍ਵਾਸ ਸ੍ਵਾਸ ਨਾਮ ਜਪਨ ਰੂਪ ਕੰਠ ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਧਾਰੇ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਸ੍ਵਾਸ ਪ੍ਰਸ੍ਵਾਸ ਦੇ ਆਉ ਜਾਈ ਦੀ ਗੰਢ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਰੂਪ ਅਨਾਮ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਐਸਾਹੀ ਪੰਨਿਆਂ (ਸਬਜ਼ ਮਣੀਆਂ) ਤਥਾ ਮੋਤੀਆਂ ਆਦ ਦੀ ਆਬ ਸਮਾਨ ਰੰਗਾਂ ਰੰਗੀ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਚਮਤਕਾਰੀ ਵਿਭੂਤੀਆਂ ਸਹਤ ਹਿਰਦੇ ਕਮਲ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਖਯਾਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਾਨੋ ਪੁਸ਼ਪ ਹਾਰ ਸੀਨੇ ਉਪਰ ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ॥

ਚਰਚਰੀ ਕੰਕਨ ਮੁੰਦ੍ਰਿਕਾ ਮਹਦੀ ਬਨੀ,
ਅੰਗੀਆ ਅਨੂਪ ਛੁਦ੍ਰ ਪੀਠ ਕਟ ਧਾਰ ਮੈ ॥

ਅਰਥ-ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਚਾਉ "ਚਰਚਰੀ"-ਆਰਸੀ ਪਹਿਰੇ, ਤੇ ਕਰਣੀ ਦੇ ਕਰੜਿਆਂ (ਪੱਕਾ) ਰਹਿਣ ਦੇ ਕੜੇ ਕੰਗਣ ਪਹਿਨੇ, ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਂਗਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਨੌਣੋਂ ਉਂਗਲਾਂ ਉਪਰ ਮੋਹਰ ਲਗਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਮੁੰਦ੍ਰੀ ਪਾਵੇ। ਹੱਥ ਹਰਾਮ ਵੱਲ ਉਠਣੋਂ ਮਲਿਤ ਕੀਤੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮਹਿੰਦੀ ਧਾਰੇ, ਅਤੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਸਮੇਟੀ ਰਖਣ ਦੀ ਸੁੰਦ੍ਰ ਅੰਗੀ (ਅੰਗ ਰਖੀ) ਪਹਨੇ। ਇਵੇਂ ਹੀ "ਕਟ (ਲੱਕ) ਧਾਰ ਮੈ"-ਕਮਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੀਡੀ ਰਖਣ ਦੀ ਤੜਾਗੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ (ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਸੁਹਾਗ ਭਰੇ ਵੇਸ ਵਾਲੀ ਸੁਹਾਗਨ) ਪਯਾਰੇ ਦੀ ਚਾਹੇਤੀ ਤੂੰ ਹੋਵੇਂਗੀ ॥ ੩੪੭ ॥ ਸੋ ਬਣ ਐਸੇ ਗੁਣਾਂ ਸੰਪੰਨ-ਸਾਧਨ ਸ਼ੀਲ-ਤੇ ਏਸ ਸੁਭਾਗੇ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਬਾਰੰਬਾਰ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ-ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ:-

੩੪੫ ਤੋਂ ੩੪੭ ਕਬਿੱਤ ਤਕ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਾਲਜ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਿਰੂਪਕੇ, ਹੁਣ ਸਪਸ਼੍ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਵਨ੍ਹੇ ਰੰਢ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਜੀਵਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕੀਹ ਕੁਛ ਸਿਖਾਂਦਾ ਹੈ ਇਤਿ ਆਦ ਬਾਤਾਂ ਦੱਸ, ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਿਸ ਕਿਸਤਰਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਨਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ:-

ਸੋਭਿਤ ਸਰਦ ਨਿਸਿ ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਸਸਿ,

ਪ੍ਰਥਮ ਸਹੇਲੀ ਕਹੈ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਚਾਖੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਸਰਦ ਰਾਤ੍ਰੀ ਵਿਖੇ "ਸਸਿ"-ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਜਗਮਗ ਜਗਮਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। "ਪ੍ਰਥਮ ਸਹੇਲੀ"- ਮੁੱਖ ਸਖੀ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ (ਆਓ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚਖੀਏ (ਮਾਣੀਏ)। ਅਥ੍ਰਾ ਸਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੱਖ ਹੋ ਪ੍ਰਗਟੀ ਨਾਯਕਾ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ "ਕ+ਹੈ" = ਕੇ+ਹੈ੍ = ਦੇ (ਸਿੱਖ) ਬਣਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਨੂੰ ਚੱਖੀਏ (ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਦਾ ਸ੍ਵਾਦ ਲਈਏ)। ਵਾ ਪ੍ਰਥਮ ਸਖੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਐਉਂ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਤੇਰੇ ਆਏ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ,
ਮਿਲੀਐ ਨਿਰੰਤਰ ਕੈ ਹੁਇ ਅੰਤਰ ਨ ਰਾਖੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਤੁਸਾਡੇ ਘਰ (ਮਾਤ ਲੋਕ) ਵਿਖੇ (ਉਹ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ (ਆਪ ਮਹਾਰਾਜ) ਪੂਰਣ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਏ (ਪ੍ਰਗਟੇ) ਹਨ। (ਆਓ) ਅੰਤਰਾਯ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋਕੇ-ਸੰਗਾ ਲਾਹਕੇ ਮਿਲੀਏ! ਅੰਤਰ (ਵਿੜ ਵਿੱਥ = ਭੇਦ ਭਾਵ) ਵਿਚਾਲੇ(ਮੂਲੋਂ ਹੀ) ਨਾਂ ਰਖੀਏ। (ਅਰਥਾਤ ਪੂਰਣ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰੀਏ)॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਲੁਭਿਤ ਹੁਇ,
ਮਨ ਮਧੁਕਰ ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਭਿਲਾਖੀਐ ॥

ਅਰਥ-(ਤਾਤਪ੍ਰਯ ਇਹ ਕਿ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਧੂਲੀ ਰੂਪ ਮਕਰੰਦ ਰਸ ਖਾਤਰ ਲੁਭਾਯਮਾਨ ਹੋਏ ਮਨ ਰੂਪ "ਮਧੁਕਰ"-ਭੌਰਿਆਂ ਨੂੰ "ਸੁਖ ਸੰਪਟ"-ਸੁਖ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਣ ਦੇ "ਅਭਿਲਾਖੀ"-ਸਿੱਕਵੰਦ ਬਣਾਈਏ (ਸੱਚੀ ਜਿਗਜ਼ਾਸਾ ਵਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਜਾਈਏ)॥

ਜੋਈ ਲਜਾਇ ਪਾਈਐ ਨ ਪਦਮ ਦੈ,
ਪਲਕ ਅਮੋਲ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗ ਮੁਖ ਸਾਖੀਐ ॥ ੩੪੯ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣੋਂ ਕਿਸੇ ਭਾਂਤ) ਲੱਜਾ ਨੂੰ ਧਾਰੇਗਾ (ਸੰਕੋਚ-ਸੰਗਾ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕਰੇਗਾ), ਉਪ੍ਰੰਤ "ਪਦਮ"-(ਪਦਮਾਂ ਦੰਮ = ਅਸੰਖਾਂ ਰੁਪਯੇ) ਖਰਚਿਆਂ ਭੀ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ) ਦੇ ਮੇਲ ਦੀ ਅਨੋਲਕ ਪਲਕ = ਪਲ ਤਾਰ (ਵਾ ਘੜੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ, "ਮੁਖ ਸਾਖੀਐ"-ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਲੋਕ(ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਖੀਏ ਰਿਖੀ ਮਹਾਤਮਾਂ) ਇਸ ਵਿਖੇ ਸਾਖੀ ਹਨ। ਵਾ "ਮੁਖ+ਸ+ਆਖੀਐ = ਮੁਖ ਸੇ ਆਖੀਐ (ਧੰਨ ਧੰਨ ਮੂੰਹੋਂ ਆਖੀਏ, ਉਸ ਘੜੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਓਸ ਪਜਰੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅੱਖ ਦੀ ਫੋਰ ਮਾਤ੍ਰ ਵਾ ਪਲ (ਘੜੀ) ਭਰ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ)॥੩੪੯॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਆਸ਼ਯ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ (ਗੁਰਪੁਰਬ) ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੇ ਉਤਸਾਹ ਨੂੰ ਸੂਚਨ ਕਰੌਣ ਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਿਰੰਤ੍ਰ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀਵਾਨ ਲਗਾਅ ਗੁਰੂ ਜਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਢੰਗ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦਸਯਾ ਹੈ ॥

ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਜਿਹਾ ਕਿ "ਪ੍ਰਥਮ ਸਖੀ"—ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਸਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਥਮ ਸਖੀ ਦੇ ਅਰਥ ਉਤਮ ਜਿਗਯਾਸੂ ਆਦ ਕਰਨੇ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਕਯੋਂਕਿ ਬਿਵਹਾਰਕ ਪੱਖ ਵਿਚਅਰਥ ਕਰੀਏ ਤਾਂ "ਪਹਿਲੀ ਸਖੀ"—ਮਾਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਪ ਤੇਜ ਦੇ ਖਿੱਚੇ ਆਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਹੋ ਪ੍ਰਗਟੇ, ਅਰੁ ਪਹਿਲਾ ਸੰਬੰਧ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਸੀ। ਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਖਾਤਰ ਯੋਗਯ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਸਰ ਕਰਕੇ ਮਾਵਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਵ੍ਹਾ ਧੁਵਾ ਤੇ ਸੁਆਰ ਸਿੰਗਾਰ ਮੰਜੇ ਉਪਰ ਬਿਠਾ ਲੋਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਉਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਖੇੜਨ ਵਾਸਤੇ "ਆਓ ਨੀ ਸਖੀਓ ਯਾ ਭੈਣੋ—ਆ ਨੀ ਅਮੁਕੀਏ ਢੂਲਾਨੀਏ, ਵੇਖੋ ਮੇਰੇ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਆਓ ਨੀ! ਅੱਖਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਕਰੋ।" ਆਦਿ, ਸੋ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਤਸਾਹੀ ਬਿਲਾਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਭਾਈ ਸਾਹਬਾਂ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਾਕੇ ਮਾਤਾ ਯਾ ਪਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਮਿੱਤ ਸਤਿਸੰਗ ਜਾਰੀ ਹੋਣਾ ਭੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੂਚਨ ਕਰਾਯਾ—ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਵਹਾਰਿਕ ਕੋਟੀ ਵਿਚ ਪਿਛਲਿਆਂ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੇ ਅਧਯਾਤਮਕ ਪੱਖ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ 'ਪ੍ਰਥਮ ਸਖੀ" ਦੇ ਅਰਥ "ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ" ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਭ ਅਧਯਾਤਮਕ ਸਿਧਾਂਤ ਭੀ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧॥

ਦੂਸਰੇ "ਪ੍ਰਥਮ ਸਖੀ"—ਦਾ ਸਾਖਯਾਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ ਹੋ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪਸਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅਵਤਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਖਾਲਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, 'ਪ੍ਰਥਮ ਸਖੀ"—ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਯਾ ਅਨੁਸਾਰਣੀ ਦੱਸਨ ਤੋਂ ਭੀ ਇਹ ਸਾਫ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਕਬਿੱਤ ਨੰਬਰ ੩੪੫ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇਉਂ ਅਵਤਾਰ ਕਾਲ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਾਰ ਮਾਤ੍ਰ ਦੱਸ ਕੇ ਮਾਨੋ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਕੱਤਕ ਪੂੰਨਯਾ ਦੀ ਸਰਦ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਵਤਾਰ ਲੈਕੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸਹੇਲੀ ਰੂਪ ਸਖੀ (ਅਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਕਲਯਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਭਾਂਤ ਸਤਿਸੰਗ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਹ ਕੁਛ ਉਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਅਰੁ ਇਸ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੧॥

ਤਾਂ ਤੇ ਐਸ ਅਵਤਾਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਏ—ਮੂਲ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਅਵਸ਼ਯ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰੇ:—

ਚੈਖਨ ਅਨੂਪ ਜੈਸੇ ਭੂਮਤ ਉਨਾਗੀ ਬਿਖੈ,

ਸੁਧ ਭਏ ਭ੍ਰਮਤ ਨ ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਕੁਠਾਰੀ ਵਿਚ "ਅਸ਼ੁੱਧ"—ਖੋਟਾ ਸੋਨਾ (ਤਾਇਆਂ) ਜੀਕੂੰ ਭਰਮਿਆ (ਚੱਕ੍ਰੀ ਲੈਣ ਲਗ ਪਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ (ਖੋਟ ਦੇ ਸੜ ਜਾਣ ਤੇ) ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਗਿਆਂ "ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੈ"—ਅੱਗ ਵਾਕੂੰ ਲਟ ਲਟ ਦਮਕਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ (ਤੇ ਫੇਰ) ਨਹੀਂ ਭਵਿਆਂ ਕਰਦਾ॥

ਜੈਸੇ ਕਟ ਕੰਕਨ ਅਨੇਕ ਸੇ ਪ੍ਰਗਟ ਧੁਨਿ,
ਏਕੈ ਏਕ ਟੇਕ ਪੁਨਿ ਧੁਨਿ ਕੋ ਬਿਨਾਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸਤਰਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ ਕੜੇ ਕੰਙਣ ਆਦਿ "ਅਨੇਕ" ਗਹਿਣਿਆਂ ਤੋਂ "ਧੁਨਿ"—ਛਨਕਾਰ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ (ਜਦ ਉਹ ਅਨੇਕਤਾ ਨੂੰ ਤ੍ਯਾਗਕੇ) ਇੱਕੋ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਟੇਕ ਧਾਰਦੇ, (ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਵਿਖੇ ਟਿਕ "ਏਕੈ"—ਇਕ ਸਰੂਪੀ ਹੀ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਨਾਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਭੀ ਮਿਟ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਖੁਧਿਆ ਕੈ ਬਾਲਕ ਬਿਲਲਾਤ ਅਕੁਲਾਤ ਅਤਿ,
ਅਸਥਨ ਪਾਨ ਕਰਿ ਸਹਜਿ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਅਤ੍ਯੰਤ ਬ੍ਯਾਕੁਲ ਹੋਯਾ ਹੋਯਾ (ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ) ਬੱਚਾ "ਬਿਲਲਾਤ"—ਰੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਥਨ ਪੀਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ (ਜਿਸ ਤਰਾਂ) "ਸਹਜਿ"—ਸੁਖ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ (ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਮਾਇਆ ਭ੍ਰਮਤ ਚਤੁਰ ਕੁੰਟ ਧਾਵੈ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿਹਚਲ ਗ੍ਰਿਹਿ ਪਦ ਬਾਸ ਹੈ॥੩੪੯॥

ਅਰਥ—ਤਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਮਨ "ਮਾਇਆ"—ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੇ, ਵਾ ਮੋਹ ਮਮਤਾ (ਅਗ੍ਯਾਨ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਰਮਿਆ (ਭਟਕਦਾ) ਹੋਯਾ, ਚਾਰੋਂ ਕੁੰਡਾਂ ਵਿਚ (ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਉਦਭਿਜ ਰੂਪ ਚਾਰੋਂ ਖਾਣਾਂ ਵਿਖੇ) ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਧੌਂਦਾ (ਦੌੜ ਧੂਪ ਕਰਦਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਜ੍ਯੋਂ ਹੀ ਕਿ) ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਨਿਹਚਲ ਘਰ (ਸੱਚਖੰਡ) ਰੂਪ "ਪਦ"—ਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਪਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ—ਭਰਮਨਾਂ ਭਟਕਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਛੁੱਟ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੩੪੯॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਯਾਂ, ਜੇ ਸਮਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਲਈ ਨਾਂ ਕਢ੍ਯਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਛਤਾਵਾ ਹੀ ਰਹੂ (ਛੇਤੀ ਕਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ):—

ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਦਿਪਤ ਭਵਨ ਉਜਿਆਰੋ ਹੋਤ,
ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪ੍ਰਗਟਿ ਦਿਖਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸਤਰਾਂ ਦੀਵੇ ਦੇ ਜਗਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੰਦਿਰ (ਘਰ) ਅੰਦਰ

ਚਾਨਣਾਂ ਹੀ ਚਾਨਣਾਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ (ਘਰ ਦੀ ਵਿਭੂਤੀ) "ਪ੍ਰਗਟਿ"–ਜਜੋਂ ਕੀ ਤਜੋਂ (ਸਾਫ ਪਈ ਹੋਈ) ਦਿਖਾਈ ਦਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਓਤ ਪੋਤ ਜੋਤ ਹੋਤ ਕਾਰਜ ਬਾਂਛਤ ਸਿਧਿ,
ਆਨੰਦ ਬਿਨੋਦ ਸੁਖ ਸਹਜ ਬਿਹਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–"ਜੋਤ"–ਚਾਨਣੇ ਦੇ "ਓਤਪੋਤ" = ਇਉਂ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਰਮਿਆਂ ਹੋਯਾਂ, ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਮਨ ਮੰਨੀ ਤਰਾਂ "ਸਿਧਿ ਹੋਤ"–ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਮੌਜ ਅਰੁ ਆਨੰਦ ਪੂਰਬਕ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਲਾਲਚ ਲੁਭਾਇ ਰਸ ਲੁਭਿਤ ਨਾਨਾ ਪਤੰਗ,
ਬੁਝਤ ਹੀ ਅੰਧਕਾਰ ਭਏ ਅਕੁਲਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਲਾਟ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸ ਖਾਤ੍ਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਫੰਬਟ ਲਾਲਚ ਦੇ ਭ੍ਰਮਾਇ ਹੋਏ (ਓਸ ਉਪਰ) "ਲੁਭਿਤ"–ਲੱਟੂ ਹੋ ਹੋ ਪਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ–ਪਰ ਜਾਂ ਦੀਵਾ ਬੁਝਕੇ (ਓਸਦੀ ਲਾਟ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) ਤਾਂ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਪਸਰ ਪਿਆਂ ਸਭੇ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਤੈਸੇ ਬਿਦਮਾਨ ਜਾਨੀਐ ਨ ਮਹਿਮਾ ਮਹੱਤ,
ਅੰਤਰੀਛ ਭਏ ਪਾਛੇ ਲੋਗ ਪਛੁਤਾਤ ਹੈ ॥ ੩੫੦ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਬਿਦਮਾਨ"–ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਧਰਤੀ ਮੰਡਲ ਉਪਰ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਮਹਮਾਂ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣੀਦਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦ ਉਹ "ਅੰਤਰੀਛ" = ਅੰਤਰ ਧਯਾਨ (ਲੋਪ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਲੋਕ ਪਛੋਤਾਵੇ ਨੂੰ ਕਰਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੩੫੦ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

"ਨਾਮ ਰਹਿਓ ਸਾਧੂ ਰਹਿਓ ਰਹਿਓ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ"–ਇਹ ਸਭਨਾਂ ਪਰਮਾਰਥੀ ਪ੍ਰਪਾਟੀਆਂ ਵਿਚ ਮੰਨਯਾ ਪ੍ਰਮੰਨਯਾ ਅਸੂਲ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਿਗਯਾਸੂ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤਿਆਂ ਇਸਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੀ ਸਤਯ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਤੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਤਥਾ ਸੰਗਤ ਭੀ ਸਤਯ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਰੁ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਤਯ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚੋਜ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਮੌਜ ਆ ਗਈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰ ਲਿਆ, ਤੇ ਜਦ ਮੌਜ ਆ ਗਈ ਸਮੇਟ ਲਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰੁ ਓਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਦੀ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ। ਦੀਵੇ ਦੇ ਜਗਨ ਬੁਝਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਐਸੀ ਕੁਭਾਵਨ ਪੈਦਾ ਕਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੂਢਤਾ

ਤੂੰ ਅਜਾਨਤਾ ਸਮਝਨੀ ਚਾਹੀਏ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਉਪਜੋਗੀ ਅੰਗ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦਨੂੰ ਟੱਪਕੇ ਸਮੂਲਚੇ ਅੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਨਾਲ ਦਾਰਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ ਸਮਤਾ ਨੂੰ ਤੋਲਨ ਦਾ ਹੀਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥-॥

ਉਹੀ ਬਾਰਤਾ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਮੁੜਃ -

ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਦਿਪਤਿ ਮਹਾਤਮੈ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਊ,
ਬੁਝਤ ਹੀ ਅੰਧਕਾਰ ਭਟਕਤ ਰਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੀਵੇ ਦੇ ਜਗਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਓਸਦੇ ਮਹਾਤਮ (ਲਾਭ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ-ਅਰਥਾਤ ਓਸਦੀ ਐਡੀ ਗਹੁ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਬੁਝਨ ਸਾਰ (ਜਦ) ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਰਾਤ ਭਰ ਹੀ ਭਟਕਦੇ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਦ੍ਰੁਮ ਆਂਗਨ ਅਛਤ ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨੈ,
ਕਟਤ ਹੀ ਛਾਹਿ ਬੈਠਬੇ ਕਉ ਬਿਲਲਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਆਂਗਨਿ"-ਵਿਹੜੇ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰੁਮ"-ਬਿਰਛ ਦੇ "ਅਛਤ"-ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ(ਓਸਦੀ "ਮਹਿਮਾ"-ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦੀ,ਪਰ "ਕਟਤ"-ਕਟੀਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ (ਫੇਰ) ਛਾਂਵੇ ਬੈਠਨ ਵਾਸਤੇ ਪਏ ਬਜ਼ਾਕੁਲ ਹੋਯਾ (ਘਬ੍ਰਾਯਾ) ਫਿਰੀਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਰਾਜ ਨੀਤਿ ਬਿਖੈ ਚੈਨ ਹੁਇ ਚਤਰ ਕੁੰਟ,
ਛਤ੍ਰ ਢਾਲਾ ਚਾਲ ਭਏ ਜਤ੍ਰ ਕਤ੍ਰ ਜਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ "ਰਾਜ ਨੀਤਿ"-ਰਾਜ ਸ਼ਾਸਨਾਂ ਵਿਖੇ (ਰਾਜ ਦੀ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਸਥਾਪਨ) ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਚਹੁੰਚੱਕੀਂ ਅਰਾਮ ਚੈਨ (ਵਰਤਯਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਛਤ੍ਰ ਦੀ ਢਾਲ(ਓਟ ਦੇ ਚਲਾਯਮਾਨ ਹੋਯਾਂ (ਚਾਲੂ ਹੋਇਆਂ-ਰਾਜ ਗਰਦੀ ਦੀ ਗੜ ਬੜ ਵਾਪਰਿਆ) ਪਰਜਾ ਜਿਧਰ ਕਿਧਰ ਤੁਰਦੀ (ਹੁੰਦੀ) ਹੈ ।ਭਾਵ, ਰਾਜ ਮ੍ਰਜ਼ਾਦਾ ਨੂੰ ਤਯਾਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥

(੧)ਤੈਸੇ(੩)ਗੁਰ(੪)ਸਿਖ(੫)ਸਾਧਸੰਗਮ(੬)ਜੁਗਤਿ(੨)ਜਗ
(੭) ਅੰਤਰੀਛ ਭਏ (੮) ਪਾਛੇ ਲੋਗ ਪਛੁਤਾਤ ਹੈ॥ ੩੫੧॥

ਅਰਥ-(੧) ਇਸੇਤ੍ਰਾਂ ਹੀ (੨) ਜਗਤ ਵਿਖੇ (੩) ਗੁਰੂ ਅਤੇ (੪) ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ (੫) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ (੬)ਜੁਗਤ ਦਾ(ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾਸਮਝੋ, ਜਦ (੭) ਅੰਤਰ ਧਯਾਨ (ਲੋਪ) ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ (੮) ਪਿਛੋਂ ਲੋਕ ਪਏ ਪਛੋਤਾਵਾ ਕਰਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ॥ ੧੫੧ ॥

ਦਿਲ ਲਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ (ਤਮਾਸ਼ ਬੀਨਾਂ) ਵਤ ਸਤਿਸੰਗ

ਬਾਰਤਾ ਦਾ ਦੇਖਣਾ, ਸੁਨਣਾ ਆਦ ਅਲੇਖ ਦੇ ਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਪੂਰਬਕ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾ ਗ੍ਰੈਹਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਃ-

ਜਉਪੈ ਜਾਨੈ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਦ੍ਰਿਗਨ ਕੈ ਦੇਖੀਅਤ,
ਲੋਚਨ ਅਛਤ ਅੰਧ ਕਾਹੇ ਨ ਪੇਖਈ ॥

ਅਰਥ-ਜੇ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀਏ ਕਿ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਦੇ (ਦਰਸ਼ਨ) ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਤੱਕੀਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਅੰਨ੍ਹੇ ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਭੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨੌ ਬਰਨੌ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿੰਤੂ ਦੀਂਹਦਾ ਕੱਖ ਨਹੀਂ, ਸੋ ਐਸੇ ਦੇਖਨ ਮਾਤ੍ਰ ਦੇ) "ਲੋਚਨ ਅਛਤ"-ਦੀਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਜਾ ਕਰਦਾ ॥

ਜਉ ਜਾਨੈ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਰਸਨਾ ਬਖਾਨੀਅਤ,
ਜਿਹਬਾ ਅਛਤ ਕਤ ਗੁੰਗ ਨ ਸਰੇਖਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਜੇਕਰ ਜਾਣੀਏ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਰਸਨਾ ਹੀ ਵਰਨਣ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੂੰਗਾ ਆਦਮੀ ਜੀਭ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਿਚ ਹੁੰਦਜਾਂ ਸੁੰਦਜਾਂ (ਬੋਲਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਸਰੀਖ਼ਾ ਕਜੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ-ਕਿਸ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ) ॥

ਜਉਪੈ ਜਾਨੈ ਰਾਗ ਨਾਦ ਸੁਨੀਅਤ ਸ੍ਰਵਨਕੈ,
ਸ੍ਰਵਨ ਸਹਤ ਕਿਉ ਬਹਰੋ ਬਿਸ਼ੇਖ ਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਜੇਕਰ ਜਾਣੀਏ ਕਿ ਰਾਗ ਨਾਦ ਕੰਨਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੰਨਾਂ ਸਮੇਤ ਬੋਲੇ ਦੇ ਹੁੰਦਜਾਂ ਹੋਯਾਂ ਭੀ ਕਜੋਂ ਓਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (ਫਰਕ) ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ, ਦੂਸਰੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ॥

ਨੈਨ ਜਿਹਵਾ ਕੇ ਸ੍ਰਵਨ ਕੋ ਨ ਕਛੂਐ ਬਸਾਇ,
ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੋ ਅਲੇਖ ਲੇਖ ਲੇਖ ਹੀ ॥੩੫੨॥

ਅਰਥ-(ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ) ਅੱਖਾਂ ਦੇ, ਰਸਨਾਂ ਦੇ ਵਾ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਕੁਛ ਨਹੀਂ-(ਚਾਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾ ਸਤਿਸੰਗ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕਿੰਨਾ ਤੱਕ ਛਡੇ, ਅਥਵਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਬੁਲੇਲ ਕੰਨੀਂ ਸੁਣ ਆਵੇ, ਯਾ ਅਪਣੀ ਵਿਦਜਾ ਚਤੁਰਾਈ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਚਰਚਾ ਗੋਸ਼ਟ ਭੀ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਖਪਾ ਆਵੇ, ਪਰ ਜਦ ਕਦ) ਸ਼ਬਦ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦ੍ਵਾਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ੇ ਸ਼ਬਦ) ਵਿਖੇ ਸੁਰਤਿ (ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਭਜਾਸ) ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਓਸ ਅਲਖ ਦੇ ਲੇਖੇ (ਗਜਾਨ) ਨੂੰ "ਲੇਖ"-ਲਖਤਾ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ॥ ੩੫੨ ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਮਾਤਾ ਸਮਾਨ ਦਜਾਲੂ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਰੂਪ ਬਾਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਗਜਾਨ ਵਾ ਗਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਲਦੇ ਹਨਃ-

ਜਨਨੀ ਜੁਗਤ ਕਰ ਜੁਗਵੈ ਜਠਰ ਰਾਖੈ,
ਤਾਂਤੇ ਪਿੰਡ ਪੂਰਣ ਹੁਇ ਸੁਤ ਜਨਮਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–"ਜਨਨੀ"–ਮਾਤਾ (ਜਨਣ ਹਾਰੀ "ਜੁਗਤ ਕਰ"–ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ (ਸੰਜਮ ਸਾਧਦੀ) "ਜੁਗਵੈ"–ਸੰਭਾਲ ਸੰਭਾਲਕੇ ਰਖਯਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ (ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣ ਗਿਣਕੇ) "ਜਠਰ ਰਾਖੈ"–ਗਰਭ ਦੀ ਪਾਲਨਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਕਰਕੇ "ਪਿੰਡ"–ਸਰੀਰ(ਬਾਲਕ) ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਬਣਕੇ,ਪੁਤਰ ਜੰਮਯਾ ਕਰਦਾਹੈ।

ਬਹੁਰਿਓ ਅਖਾਦਿ ਖਾਦਿ ਸੰਜਮ ਸਹਿਤ ਰਹੈ,
ਤਾਹੀਤੇ ਪੈ ਪੀਅਤ ਅਰੋਗ ਪਨ ਪਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਉਪ੍ਰੰਤ (ਆਹ ਕੁਛ) "ਅਖਾਦਿ"–ਨਹੀਂ ਖਾਣ ਲੈਕ, ਤੇ (ਆਹ ਕੁਛ "ਖਾਦਿ"–ਖਾਣੇ ਜੋਗ ਹੈ, (ਐਸਾ ਸਮਝਕੇ ਵਰਤਨਾ ਰੂਪ) ਸੰਜਮ ਸਮੇਤ "ਰਹੈ"–ਰਹਿੰਦੀ (ਵਰਤਦੀ) ਹੈ। ਤਿਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ (ਬਾਲਕ) ਦੁਧ ਪੀਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਅਰੋਗਪਣੇ (ਸੁਸਥਤਾ) ਨੂੰ "ਪਤ"–ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਧਾਰਕ ਬਿਚਾਰ ਨ ਬਿਚਾਰੈ ਚਿਤ,
ਕਰੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਬਾਲ ਤਉ ਤਨ ਗਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਬਾਲਕ ਦੇ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਧਾਰਣ ਹਾਰਾ (ਵਿਸ੍ਟਾ ਮੂਤ੍ਰ ਵਿਚ ਲਿੱਬੜਿਆ = ਗੰਦਾ) ਹੋਣ ਦੀ "ਬਿਚਾਰ"–ਸੋਚ ਚਿੱਤ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਫੁਰੌਂਦੀ, ਤੇ (ਉਸਦੀ) ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ,"ਤਉ"–ਤਦੇ ਹੀ (ਉਹ) "ਤਨਗਤ"–ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਤ੍ਰਾ (ਦੇ ਲੈਕ–ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਨਿਬਾਹਨ ਹਾਰਾ) ਬਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਅਰਭਕ ਰੂਪ ਸਿਖ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਮਧਿ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਇਆਲ ਕੀ ਦਇਆ ਸਨਗਤ ਹੈ ॥੩੫੩॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ "ਅਰਭਕ"–ਬਚੇ (ਬਾਲਕ) ਸਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ (ਮਾਤਾ ਸਮਾਨ) ਦਯਾਲੂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਦਯਾ ਕਰਕੇ "ਸਨਗਤ"–ਸਹਤ ਗਤੀ ਦੇ (ਸਿੱਧੀ ਸੰਪੰਨ, ਵਾ ਗਜਾਨ ਸੰਜੁਗਤ (ਗਯਾਨਵਾਨ) ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ੩੫੩ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਰਹਣੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਐਉਂ ਤਾਰਦੇ ਹਨ:–

ਜੈਸੇ ਤਉ ਜਨਨੀ ਖਾਨ ਪਾਨ ਕਉ ਸੰਜਮ ਕਰੈ,
ਤਾਂਤੇ ਸੁਤ ਰਹੈ ਨਿਰਬਿਘਨ ਅਰੋਗ ਜੀ ॥

ਅਰਥ–"ਤਉ"–ਫੇਰ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮਾਤਾ ਖਾਨ ਪੀਨ ਆਦ ਵੱਲੋਂ ਸੰਜਮ (ਪ੍ਰਹੇਜ) ਰਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਸ ਤੋਂ ਪੁਤਰ (ਉਸਦਾ) ਵਿਘਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ

ਖੁੱਲਾ ਡੁੱਲਾ–ਜੀਓਂ ਅਰੋਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿ ਰੀਤਿ ਚਕ੍ਰਵੈ ਚੇਤੰਨ ਰੂਪ,
ਤਾਂਤੇ ਨਿਹਚਿੰਤ ਨਿਰਭੈ ਬਸਤ ਲੋਗ ਜੀ॥

ਅਰਥ–(ਐਸਾ ਹੀ) ਜਿਸਤਰਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ (ਰਾਜ ਧਰਮ) ਦੀ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਵਿਖੇ ਰਾਜਾ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਰਜਾ ਦੇ ਲੋਗ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਨਿਸ-ਚਿੰਤ ਹੋਏ (ਦੇਸ ਵਿੱਚ) ਵਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜੈਸੇ ਕਰੀਆ ਸਮੁਦ੍ਰ ਬੋਹਿਥ ਮੈ ਸਾਵਧਾਨ,
ਤਾਂਤੇ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚਤ ਪਥਿਕ ਅਸੋਗ ਜੀ॥

ਅਰਥ–(ਇਵੇਂ ਹੀ) ਜਿਸ ਭਾਂਤ "ਕਰੀਆ"–ਮਲਾਹ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਅੰਦਰ "ਬੋਹਿਥ"–ਜਹਾਜ ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ (ਸੁਚੇਤ) ਰਹੇ, ਤਾਂ ਇਸਤੋਂ ਪਾਂਧੀ–ਲੋਕ ਚਿੱਤੋਂ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਾਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੈਸੇ ਗੁਰਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲਿਵ,
ਤਾਂਤੇ ਨਿਰਦੋਖ ਸਿੱਖ *ਨਿਜ ਪਦ ਜੋਗ ਜੀ॥ ੩੫੪॥

ਅਰਥ–ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ, ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗਜ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ (ਓਸੇ) ਧਜ਼ਾਨ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਗਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਭੀ (ਓਸੇ ਢਾਲ ਦੀ ਚਾਲ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ) "ਜੀ"–ਜੀਵਨ ਭਰ ਹੀ "ਨਿਜ-ਪਦ"–ਆਤਮ ਪਦ (ਪਰਮ ਪਦ) ਵਿਖੇ "ਜੋਗ"–ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥ ੩੫੪॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਾ ਕ੍ਰੋਪੀ ਜਦ ਕਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਖਾਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਰਿਖੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਆਦ ਦਾ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਲੂਕ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਹਾਨੀ ਕਾਰਕ:–

ਜਨਨੀ ਸੁਤਹਿ ਜਉ ਧਿਕਾਰ ਮਾਰ ਪਿਆਰ ਕਰੈ,
ਪਿਆਰ ਝਿਰਕਾਰ ਦੇਖਿ ਸਕਤ ਨ ਆਨ ਕੋ॥

ਅਰਥ–ਮਾਤਾ ਪੁਤਰ ਨੂੰ ਜੇਕਰ "ਧਿਕਾਰ"–ਫਿਟਕਾਰ ਕੇ (ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਕੇ) ਮਾਰੇ (ਅਤੇ ਮੁੜ) ਪਜ਼ਾਰ ਕਰੇ–ਅਰਥਾਤ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਵੇ (ਤਾਂ ਸਭਤਰਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਓਸੇ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜੇਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨਾਲ ਐਕੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ "ਪਜ਼ਾਰ"–ਆਦਰ, ਵਾ 'ਧਿਰਕਾਰ'–ਨਿਆਦਰ, ਦੂਏ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਜ਼ਾ ਕਰਦੀ।

---

*"ਨਿਜ ਪਜ ਜੋਗ"–ਦੇ ਅਰਥ, ਨਿਜ ਪਦ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ–ਕਰਣੇ, ਅਸ਼ੁਧ ਹਨ, ਕਜ਼ੋਂਕਿ ਐਸਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

ਜਨਨੀ ਕੋ ਪਿਆਰ ਅਉ ਧਿਕਾਰ ਉਪਕਾਰ ਹੇਤ,
ਆਨ ਕੋ ਧਿਕਾਰ ਪਿਆਰ ਹੈ ਬਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ ॥

ਅਰਥ–(ਕਜੋਂ ਜੁ) ਮਾਂ ਦਾ ਪਜ਼ਰ ਤਥਾ ਫਿਟਕਾਰ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) (ਬਾਲਕਦੇ) ਭਲੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਵਾ ਪਜ਼ਾਰ ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ "ਬਿਕਾਰ"–ਖੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਜੋਂਕਿ ਦੂਏ ਅੰਦਰ ਉਹ ਦਰਦ ਨਹੀਂ)।

ਜੈਸੇ ਜਲ ਅਗਨਿ ਮੈ ਪਰੈ ਬੂਡ ਮਰੈ ਜਰੈ,
ਤੈਸੇ ਕਿਰਪਾ ਕ੍ਰੋਪ ਆਨ ਬਨਿਤਾ ਅਗਿਆਨ ਕੋ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸਤਰਾਂ ਜਲ ਵਿਚ ਪਿਆਂ (ਕੁੱਦਿਆਂ) ਡੁੱਬ ਮਰੀਦਾ ਹੈ (ਚਾਹੇ ਉਹ ਠੰਢਾ ਹੈ), ਅਰੁ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਸੜ ਮਰੀਦਾ ਹੈ (ਕਜੋਂਕਿ ਉਹ ਤੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ), ਇਸੇ ਤਰਾਂ "ਆਨ ਬਨਿਤਾ"–ਦੂਸਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ (ਹੋਰ ਹੋਰ ਮਤਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂਵਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾ ਆਗੂਆਂ ਰਿਖੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ) ਦੀ (ਚਾਹੇ ਹੋਵੇ) ਕ੍ਰਿਪਾ, ਤੇ ਚਾਹੇ ਕ੍ਰੋਪੀ-ਅਰਥਾਤ ਵਰ ਸ੍ਰਾਪ, (ਇਹ ਸਭ) ਅਗਜ਼ਾਨ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਕੋ ਜੁਗਵਤ ਜਤਨ ਹੈ,
ਦੁਬਿਧਾ ਨ ਬਿਆਪੈ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ ਕੋ ॥ ੩੫੫ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ (ਮਾਤਾ ਵਾਕੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਵਾਰੇ, ਅਰੁ ਵਿਕਾਰੀ ਦਸ਼ਾ ਤਕਜ਼ਾਂ ਕ੍ਰੋਪੀ ਦ੍ਵਾਰੇ, ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਭਾਵ ਹੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਕਲਯਾਣ ਖਾਤਰਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਕਜੋਂਕਿ ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਿਧਾਨ (ਭੰਡਾਰ) ਸਾਗਰ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਬਿਧਾ ਦੁਚਿਤਾਈ ਕਦੀ ਵਰਤਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਭਾਵ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਇਕ ਸਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਭਲੇ ਖਾਤਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਯੋਗਜ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਵਰਤਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੩੫੫ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਰਣ ਧਾਰਣ ਕਰਣ ਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿਤ ਹੋਰ ਹੋਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਆਚਾਰਯਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦੀ ਭੁੱਲਕੇ ਭੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਣੀ ਚਾਹੀਏ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭ੍ਰਮੌਣ ਤਥਾ ਵਿਚਲੌਣ ਖਾਤਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਧਮਕੀ ਜਾਂ ਤਾੜਨਾਂ ਚਾਹੀਂ ਸ੍ਰਾਪ ਆਦਿ ਦਾ ਭੈ ਦਿਖਾਲਨ, ਤਾਂ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰਿਜਮ ਭਰ ਭੀ ਤੌਖਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਏ । ਗੁਰੂ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪਣੇ ਬਾਲਕਿਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਾ ਖਾਤਰ ਦਾਰੀ ਲਈ ਸ੍ਵਯੰ ਸਮਰੱਥ ਹਨ । ਓਹ ਸਿੱਖ ਲੱਜਾ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਮਰੱਥ ਦੇ ਪੱਖ ਉਪਰ ਪੂਰਾ ਪਹਿਰਾ ਨਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੂਥੀਆਂ ਸੁੰਘਨ ਲਈ ਭਟਕਜ਼ਾ ਕਹਿਦੇ ਹਨ॥–॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਹਸਜ਼ ਭਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਆਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ:–

ਜੈਸੇ ਕਰ ਗਹਤ ਸਰਪ ਸੁਤ ਪੇਖਿ ਮਾਤਾ,
ਕਹੈ ਨ ਪੁਕਾਰ ਫੁਸਲਾਇ ਉਰ ਮੰਡ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ, ਸੱਪ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਦਿਆਂ ਤੱਕ ਕੇ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਦੀ ਹੋਈ (ਉਸਨੂੰ) ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ (ਹੋੜਦੀ), ਅਤੇ ਝਾਸਾ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਕੇ (ਵਲਾ ਕੇ) (ਉਸਨੂੰ ਟਾਲ) ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਬੈਦ ਰੋਗੀ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੈ ਨ ਬਿਥਾਰ ਬ੍ਰਿਥਾ,
ਸੰਜਮ ਕੈ ਅਉਖਧ ਖੁਵਾਇ ਰੋਗ ਡੰਡ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਬੈਦ ਰੋਗੀ ਤਾਈਂ ਉਸਦੇ ਰੋਗ (ਬ੍ਰਿਥਾ = ਪੀੜਾ) ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦਸਣਾ ਕਰਦਾ,ਕਿੰਤੂ ਸੰਜਮ ਪੂਰਬਕ (ਅਨੁਪਾਨ ਦਾ ਪੱਥ ਕਰੌਂਦਿਆਂ) ਦੁਆਈ ਖੁਵਾਕੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਭੂਲ ਚੂਕ ਚਟੀਆ ਕੀ ਨ ਬੀਚਾਰੈ ਪਾਂਧਾ,
ਕਹਿ ਕਹਿ ਸੀਖਿਆ ਮੂਰਖਤਿ ਮਤਿ ਖੰਡ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਪਾਂਧਾ ਚਾਟੜੇ (ਸ਼ਗਿਰਦ) ਦੀ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਿਖਣਾ (ਪਾਠ = ਸਬਕ) ਹੀ "ਕਹਿ ਕਹਿ" = ਪੜ੍ਹਾ ਪੜ੍ਹਾਕੇ (ਉਸਦੀ) ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੀ ਮਤਿ (ਬੇ ਸਮਝੀ) ਗੁਵਾ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ।

ਤੈਸੇ ਪੇਖਿ ਅਉਗਨ ਕਹੈ ਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾਹੂ,
ਪੂਰਨ ਬਿਬੇਕ ਸਮਝਾਵਤ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈ ॥੩੫੬॥

ਅਰਥ-ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੀ ਕਿਸੇ (ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ)ਦੇ ਅਉਗਨ (ਅਪ੍ਰਾਧ) ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ (ਸਪਸ਼ਟ) ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਕਰਦੇ, ਸਗਮਾਂ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਵੀਚਾਰ (ਸਮਝੌਤੀ) ਦੁਆਰੇ ਸਮਝੌਂਦੇ ਸਮਝੌਂਦੇ ਹੀ, "ਪ੍ਰਚੰਡ" = ਪਰ + ਚੰਡ = ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ + (ਉਸ ਨੂੰ) ਚੰਡ ਘੱਤਦੇ ਹਨ-ਭਾਵ, ਸਜਾਣਾ (ਤਿੱਖੀ ਮਤਿ ਵਾਲਾ) ਭਲੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਗੇ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਭੀ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕਰਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਨਾਂ ਰਹੇ ॥ ੩੫੬ ॥

ਗੁਰੂ ਰੋਕੇ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਖੌਂਦੇ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰਾਸ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਜੈਸੇ ਮਿਸ਼੍ਟਾਨ ਪਾਨ ਪੇਖਿ ਤੇਖਿ ਬਾਲਕਹਿ,
ਅਸਥਨ ਪਾਨ ਬਾਨ ਜਨਨੀ ਮਿਟਾਵਈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਮਿਠੇ ਮਿਠੇ ਪਦਾਰਥ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਖੁਵਾਲ ਪਿਆਲ ਰਜਾ ਪੁਜਾਕੇ ਮਾਤਾ (ਉਸਦੀ) ਦੁਧ ਚੁੰਘਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਹਟਾ ਲਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮਿਸਰੀ ਮਿਲਾਇ ਜੈਸੇ ਅਉਖਧਿ ਖਵਾਵੈ ਬੈਦ,
ਮੀਠੋ ਕਰਿ ਖਾਤ ਰੋਗੀ ਰੋਗਹਿ ਘਟਾਵਈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸਤਰਾਂ ਬੈਦ ਮਿਸਰੀ ਖੰਡ ਦ੍ਵਾਈ ਵਿਚ ਮਿਲਾਕੇ ਰੋਗੀ ਨੂੰ ਖ੍ਵਾਲਦਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਮਿਠੀ ਦ੍ਵਾਈ ਸਮਝਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਸੋ ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਜਲ ਸੀਚਿ ਸੀਚਿ ਧਾਨਹਿ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਪਾਲੈ,
ਪਰਪਕ ਭਏ ਕਟਿ ਘਰ ਮੇ ਲਿਆਵਈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸਤਰਾਂ "ਕ੍ਰਿਸਾਨ"–ਖੇਤੀ ਵਾਹੀ ਕਰਣਹਾਰਾ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਪਾਣੀ ਸਿੰਜ ਸਿੰਜਕੇ ਧਾਨਾਂ ਨੂੰ (ਛੋਲੇ ਜੌਂ ਆਦਿ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ) ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਦ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਉਹ ਪੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵੱਢਕੇ ਘਰ ਲੈ ਔਂਦਾ ਹੈ।

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਕਾਮਨਾਂ ਪੁਜਾਇ ਨਿਹਕਾਮ ਕਰਿ,
ਨਿਜ ਪਦ ਨਾਮੁ ਧਾਮੁ ਸਿਖੇ ਪਹੁਚਾਵਈ ॥ ੩੫੭ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ,ਸਿੱਖ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ (ਮਨੋਰਥ–ਮੁਰਾਦਾਂ) ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਕਰਕੇ (ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ) ਨਿਸ਼ਕਾਮ (ਕਾਮਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਬਣਾਕੇ, ਨਿਜ ਪਦ ਹੈ ਨਾਮ ਜਿਸ ਧਾਮ (ਪਰਮਾਰਥ ਪਦਵੀ) ਦਾ, ਉਸ ਵਿਖੇ (ਉਸਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ੩੫੭ ॥

ਤਾਂਤੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਣ ਰਹਿਕੇ ਯਮ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪੈਣੋਂ ਬਚੇ:–

ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਤ ਰਾਖਤ ਜਨਨਿ ਪ੍ਰਤਿ,
***ਅਵਗੁਨ ਗੁਨ ਮਾਤਾ ਚਿਤ ਮੇ ਨ ਚੇਤ ਹੈ ॥**

ਅਰਥ–ਜੀਕੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ (ਸਮਝ ਬੂਝ) ਨੂੰ, ਧ੍ਯਾਨ(ਲੋੜ ਥੋੜ ਦੀ ਸੋਚ ਫਿਕਰ ਵਾ ਤਾਂਘ) ਨੂੰ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣ (ਅਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਰਖ੍ਯਾ = ਪ੍ਰਤਿ-ਪਾਲਾ) ਨੂੰ "ਜਨਨਿ ਪ੍ਰਤਿ"–ਮਾਤਾ ਤਾਈਂ (ਸੌਂਪੀ) ਰਖਦਾ, ਵਾ ਮਾਤਾ ਗੋਚਰੀ ਰਖਦਾ (ਸਮਝਦਾ) ਹੈ, (ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ (ਮਾਂ ਭੀ ਉਸਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ "ਗੁਣ"–ਵੀਚਾਰ ਕੇ ਚਿੱਤ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰਿਆ ਕਰਦੀ ॥

ਜੈਸੇ ਭਰਤਾਰਿ ਭਾਰਿ ਨਾਰਿ ਉਰ ਹਾਰਿ ਮਾਨੇ,

---

*"ਅਵਗੁਨ ਗੁਨ ਪੇਖਿ"–ਪਾਠਾਂਤ੍ਰ ਹੈ ॥ ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ–ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਗੁਣ ਰੂਪ ਤੱਕਦੀ ਹੋਈ ਮਾਤਾ......ਪਰ ਇਹ ਪਾਠ ਵਰਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਅਸ਼ੁਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਲਿਖਤੀ ਪਾਠ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ੁਧ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ॥

ਤਾਂਤੇ ਲਾਲੁ ਲਾਲਨਾ ਕੋ ਮਾਨੁ ਮਨਿ ਲੇਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਤੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ "ਉਰ"- ਹਿਰਦੇ (ਗਲੇ) ਦਾ ਹਾਰ ਮੰਨਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਰਤਾ ਭੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਿਯਾ ਦੇ ਮਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਾ ਓਸਦੇ ਆਦਰ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ (ਮਨ) ਵਿਚ ਲਈ (ਧਾਰੀ) ਰਖਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਚਟੀਆ ਸਭੀਤਿ ਸਕੁਚਤ ਪਾਧਾ ਪੇਖਿ,
ਤਾਂਤੇ ਭੂਲ ਚੂਕ ਪਾਧਾ ਛਾਡ ਤਨ ਹੇਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਚਾਟੜੇ (ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਬਾਲਕੇ) ਪਾਧੇ (ਪੜ੍ਹੌਨ ਹਾਰੇ)ਨੂੰ ਤਕੱਕੇ "ਸਭੀਤਿ" = ਭੈਵਾਨ ਹੋ "ਸਕੁਚਤ"-ਸੰਗਾ ਧਾਰਯਾਂਦੇ ਸੰਕੋਚ ਖਾ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ, ਤੇ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਾਧਾ ਭੁਲ ਚੁੱਕ (ਉਨਾਂ ਦੀ) ਛਡਕੇ (ਵਿਸਾਰਕੇ) ਤਨ ਬਾਲਕਿਆਂ (ਸ਼ਾਗਿਰਦਾਂ) ਨਾਲ ਹਿਤ ਹੀ ਕਰਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਥ੍ਵਾ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਾਧਾ ਓਨਾਂ ਦੀ ਭੁਲ ਚੁੱਕ ਨੂੰ ਛਡਤ (ਤਯਾਗ ਦਿੰਦਾ) ਹੈ। 'ਪਰ' ਛਾਡਤ ਨ ਹੇਤ ਹੈ-ਪਯਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਯਾਗ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦਾ। (ਇਉਂ "ਛਾਡਤ"-ਦਿਹਲੀ ਦੀਪਕ ਸ਼ਬਦ ਵਤ ਭੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ) ॥

ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਗੁਰ ਚਰਨਿ ਸਰਨਿ ਸਿੱਖ,
ਤਾਂਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜਮ ਦੂਤਹਿ ਨ ਦੇਤ ਹੈ ॥੩੫੮॥

ਅਰਥ-(ਇਸੇ ਤਰਾਂ, ਸਿੱਖ ਭੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੋਯਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ-ਅਰਥਾਤ ਓਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਯਣ (ਆਸਰੇ ਪੂਣੇ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੀ ਓਸਨੂੰ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਭਵ-ਵਸਿ ਵਿਚ (ਕਦਾਚਿਤ) ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦੇ॥੩੫੮॥

ਮਨ ਤੇ ਮਾਨਸੀ ਸੈਣਾਂ ਦਾ ਵਾਰ ਭੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ:-

ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਕਾਮ ਕਟਕ ਹੋਇ ਕਾਮਾਰਥੀ,
ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਕ੍ਰੋਧ ਕ੍ਰੋਧੀ ਵੰਤ ਆਹਿ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਕਾਮਦੇਵ "ਕਾਮਾਰਥੀ"-ਕਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਾਧਨ ਹਾਰੇ ਕਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੈਣਾਂ ਬਣਾਕੇ, ਵਾ ਕਾਮ ਅਰਥੀ ਹੋਕੇ (ਚੜ੍ਹ ਔਣ), ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਹੀ ਕ੍ਰੋਧ ਕ੍ਰੋਧ ਵੰਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਣਾ ਬਣ, ਵਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵੰਤਯਾਂ ਨੂੰ ਵੈਰ ਭਾਵ ਲਈ (ਜੋੜ) ਲਿਔਣ ॥

ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਲੋਭ ਲੋਭੀ ਹੋਇ ਲਾਲਚ ਕਰੈ,
ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਮੋਹ ਮੋਹਿ ਅਵਗਾਹ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਹੀ ਲੋਭ, ਲੋਭੀ ਬਣਕੇ ਲਾਲਚ ਕਰਣ (ਲੁੱਟਨਾ

ਚਾਹੁਨ), ਅਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਹੀ ਮੋਹ ਭੀ (ਇਕਠੇ ਹੋਕੇ) ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ "ਅਵਗਾਹ"-ਹਿਨਾਹਾਂ ਉਤਾਂਹਾਂ ਹੋਣ (ਗੋਤੇ ਲੈਣ), ਅਰਥਾਤ ਮਨਸੂਬੇ ਬੰਨਣ।

ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਅਹੰਕਾਰ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੁਇ,
ਰੂਪ ਰਿਪੁ ਸੰਪੈ ਸੁਖ ਬਲ ਛਲ ਚਾਹਿ ਜੀ॥

ਅਰਥ-ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਹੀ ਹੰਕਾਰ, ਹੰਕਾਰੀਆਂ (ਦੀ ਸੈਨਾ) ਬਣ ਆਵਣ, (ਅਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਸੈਣਾਂ ਭੀ ਚਾਹੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਲ ਆਣ ਕੇ) 'ਰੂਪ" (ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ), "ਸੰਪੈ" (ਸੰਪਦਾ = ਵਿਭੂਤੀ), "ਸੁਖ"-ਆਨੰਦ ਬਿਲਾਸ, ਤਥਾ "ਬਲ"-ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ "ਰਿਪੁ"-ਸਤ੍ਰੂ ਹੋਕੇ ਛਲਣਾਂ ਚਹੁਨ। ਤਾਂ ਭੀ

ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖੰਨ ਕੇ ਰੋਮਹਿ ਨ ਚਾਂਪ ਸਕੇ,
ਜਾ ਮੇ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਸ਼ਤ੍ਰ ਸਨਾਹਿ ਜੀ। ੩੫੯।

ਅਰਥ-ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਗਜ਼ਾਨ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪਹਿਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੇ ਧਜਾਨ ਦਾ ਸੰਜੋਆ ਧਾਰਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ। (ਓਨਾਂ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਨੂੰ ਭੀ ਵਿੰਗਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਵੀਚਾਰ:-

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਮੂਲਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਉਠਿਆ ਕਰਦਾ। ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਤਕੱਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਓਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ ਧੁਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ-ਜਨਮ ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਤੋਂ ਭੁੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਕੁਮਾਰਗੀ ਦੁਸ਼੍ਰ ਕਪੱਤੇ ਲੋਗ ਇਹ ਆਪਣੀ ਧੁਰਾਹੂੰ ਨੀਚਤਾ ਕਾਰਣ ਇਨਾਂ ਨਿਰਵੈਰਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਰਣ ਹੀ ਵੈਰ ਵਿਹਾਝਦੇ, ਤੇ ਇਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਸੋਐਸਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਧੀਰਜ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰੌਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਚਰਣ ਸ਼ਰਣ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨਿਰੂਪਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਐਸੀਆਂ ਘਟਨਾਂ ਜੋ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੀ ਜਜੋਂ ਕੀ ਤਜੋਂ ਸਾਮਰਤੱਖ ਸਾਖ ਭਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ-ਸੋ ਰੂਪ ਵੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮੀ, ਤੇ ਕਾਮ (ਪ੍ਰਯੋਜਨ) ਸਿੱਧੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੌਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਹਾਰੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਕ੍ਰੋਧੀ, ਤਥਾ ਧਨ ਸੰਪਦਾ ਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਭੀ ਲੁਟੇਰੇ ਆਦ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਬਲ ਛਲ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਭੀ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਉਪਰ ਵਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਦੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ-ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ॥-॥

ਅਪਦਾ ਔਕੜ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿਤ ਵਿਚਲਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਸਿੱਖ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਦਮਕਦਾ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਤਉ ਸੁਮੇਰ ਊਚ ਅਚਲ ਅਗੰਮ ਅਤਿ,
ਪਾਵਕ ਪਵਨ ਜਲ ਬਿਆਪ ਨ ਸਕਤਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਤਉ"-ਤੈਸੇ ਹੀ ਫੇਰ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਮੇਰ "ਅਚਲ"-ਪਰਬਤ ਅਤਯੰਤ ਅਗੰਮ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਤੇ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ) "ਪਾਵਕ"-ਅੱਗ, ਪੌਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ (ਅਸਰ) ਓਸ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ॥

ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਤਾਸ ਬਾਨੀ ਚਉਗਨੀ ਚੜ੍ਹਤ,
ਪਉਨ ਗਉਨ ਧੂਰਿ ਦੂਰਿ ਹੋਇ ਚਮਕਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਅੱਗ (ਜੇਕਰ) ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਰੇ (ਉਸ ਸੁਮੇਰੁ ਉਪਰ) ਪ੍ਰਚੰਡਤਾ ਵਰਤਾਵੇ, ਤਾਂ ਓਸਨੂੰ ਚੋਗੁਣੀ ਵੰਨੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ-ਭਾਵ, ਉਹ ਚੌਗੁਣਾ ਹੋ ਚਮਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੌਣ ਜੇਕਰ ਓਸ ਉਪਰ ਗਉਨ ਕਰੇ (ਅਪਣਾ ਹੁੱਲੜ ਚਲਾਵੇ), ਤਾਂ ਧੂੜ ਓਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਓਹ ਅਧਿਕ ਚਮਤਕਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਸੰਗਮ ਸਲਿਲ ਮਲ ਧੋਇ ਨਿਰਮਲ ਕਰੈ,
ਹਰੈ ਦੁਖ ਦੇਖਿ ਸੁਨਿ ਸੁਜਸ ਬਕਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਤੇ ਜੇਕਰ) "ਸਲਿਲ"-ਜਲ ਦਾ ਸੰਗਮ (ਸਮਾਗਮ) ਉਸ ਉਪਰ ਆਣ ਮਿਲੇ (ਮੋਹਲੇ ਧਾਰ ਬਰਖਾ ਪੈਣ), ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਓਸਦੀ ਮੈਲ ਧੋਤੀ ਜਾਕੇ (ਓਸਨੂੰ) ਨਿਰਮਲ (ਸ੍ਵਛ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਭੀ ਐਸੇ (ਆਪਦਾ ਆਦ ਸਮੇਂ ਉਪਰ ਭੀ ਅਹਿੱਲ ਅਡੋਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਲਟਾ ਇਨਾਂ ਆਫਤਾਂ ਤੋਂ ਵ੍ਰਿਧਤਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਵਰਨ ਦੇ ਪਰਬਤ-ਸੁਮੇਰੂ) ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਵੇ ਸੁਣ ਲਵੇ ਯਾ ਇਸਦੇ ਸੁਜਸ ਨੂੰ ਵਰਨਣ ਕਰੇ, ਓਸਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਮਾਨੋ ਐਸਾ ਸ਼ੁੱਧ ਅਰੁ ਪ੍ਰਭਾਵਵਾਨ ਇਹ ਹੈ)।

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਜੋਗੀ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ਚੀਤ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸਬਦਿ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਤਿ ਹੈ ॥ ੩੬੦॥

ਅਰਥ-ਤਿਸ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਨਯਾਈਂ ਹੀ ਓਸ ਵਾਹਗੁਰੂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਜੜਯਾ ਹੋਯਾ ਸਿੱਖ ਤ੍ਰਿੰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣੋਂ ਅਸਪਰਸ਼ ਚਿੱਤ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਬਦ ਦੇ ਰਸ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਛਕਿਆ (ਪੀਤਾ) ਹੋਯਾ ਹੈ, ਵਾ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਛਕਿਆ (ਅਘਾਯਾ) ਹੋਯਾ-ਸਿੱਖ ਸਮਝੋ। ਭਾਵ-ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭੀ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਨਯਾਈਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆਂ ਕੇਵਲ ਅਡੋਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਗਮਾਂ ਸ਼ਬਦ ਰਸ ਵਿਚ ਅਧਿਕ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਹੀ ਛਕਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖੀ ਦੀ ਦਮਕ ਵਿਚ ਦਮਕਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੩੬੦ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਿੱਤ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਬਰਕਤ ਬਰਸਦੀ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਸੁਕਦੇਵ ਕੇ ਜਨਮ ਸਮੈ ਜਾਕੇ ਜਾਕੇ,
ਜਨਮੁ ਭਇਓ ਤੇ ਸਕਲ ਸਿਧ ਜਾਨੀਐ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਕਦੇਵ ਮੁਨੀ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਜਿਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਯਾ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿੱਧ (ਸਿੱਧੀ ਸੰਪੰਨ) ਲੋਕ ਜਾਣੇ ਗਏ-ਤ੍ਰਾਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ॥

ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਜੋਈ ਜੋਈ ਪਰਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਬਿਖੈ,
ਸੀਪ ਕੈ ਸੰਜੋਗ ਮੁਕਤਾਹਲ ਬਖਾਨੀਐ॥

ਅਰਥ-ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਨਿਛੱਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਬਰਸੀ ਹੋਈ ਜਿਹੜੀ ਜਿਹੜੀ ਬੂੰਦ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਸਿੱਪ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਪੌਂਦੀ ਹੈ, (ਓਹੀ ਓਹੀ ਹੀ) ਮੋਤੀ ਮੋਤੀ (ਨਾਮ ਦ੍ਵਾਰੇ) ਪੁਕਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥

ਬਾਵਨ ਸੁਗੰਧ ਸਨਬੰਧ ਪਉਨ ਗਉਨ ਕਰੈ,
ਲਾਗੈ ਜਾਹੀ ਜਾਹੀ ਦ੍ਰੁਮ ਚੰਦਨ ਸਮਾਨੀਐ॥

ਅਰਥ-ਬਾਵਨ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ (ਮੇਲ) ਪਾ ਕੇ, ਪੌਣ ਚਲਦੀ ਚਲਦੀ ਜਿਸ ਜਿਸ ਬਿਰਛ ਨੂੰ ਲਗਦੀ (ਛੂਹਂਦੀ) ਜਾਵੇ, ਓਹੋ ਓਹੋ ਹੀ ਚੰਨਣ ਦੀ ਸਮਤਾ (ਨੂੰ) ਧਾਰ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸੰਗ ਜੋ ਜੋ ਜਾਗਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋਗ,
ਸ਼ਬਦੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਮੋਖ ਪਦ ਪਰਵਾਨੀਐ॥੩੬੧॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋਗ"-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਓਸੇ ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੋਖ ਪਦਵੀ (ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਪ੍ਰਵਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ-ਭਾਵ, ਓਹੋ ਓਹੋ ਹੀ ਮੋਖ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਥਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥ ੩੬੧॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੁਕਾਂ ਅੰਦਰ ਨਿਰੂਪੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਿਤਜ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਖ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਿਰੂਪਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜਣੌਂਦੇ ਹਨ:-

(੧) ਸੁਕਦੇਵ ਮੁਨੀ ਜਿਸ ਛਿਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਿਆ, ਕੇਵਲ ਓੱਸੇ ਛਿਣ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਯਾ ਦਾ ਸਮੇਟਿਆ ਜਾਣਾ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ੮੮੦੦੦ ਹਜ਼ਾਰ ਰਿਖੀਆਂ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਦਾ ਹੇਤੂ ਉਹ ਛਿਣ ਹੋਯਾ। (੨) ਅਰੁ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਨਛੱਤਰ ਖ਼ਾਸ ਮਹੀਨੇ

ਅੰਦਰ ਲਗਜਾਂ ਬਰਖਾ ਪੈਕੇ, ਓਸਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਮੋਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂਹਨ, ਨਾਂਕਿ ਹਰਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਹੀ ਮੋਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।(੩)ਐਸਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁੱਤ ਦੀ ਪੌਣ ਦੇ ਬੇਗ ਦਾਹੀਂ ਹੀ ਚੰਨਣ ਸਮੂਹ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਚੰਨਣ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾਂਕਿ ਨਿੱਤ ਦੀ ਚਲਣ ਹਾਰੀ ਪੌਣ ਦੇ ਫਰਾਟੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੁਗੰਧੀ ਦ੍ਵਾਰਾ। (੪) ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੋਗ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਲੈਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਐਸਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਿੱਤ ਹੀ ਓਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜੋ ਕੋਈ ਭੀ ਓਸ ਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ (ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ = ਬਰਕਤ), ਤੇ ਮੁਕਤ ਪਦਵੀ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਘਰੋਂ ਹੀ ਉਹ ਵੇਲਾ ਸਦਾ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਤਥਾ ਮੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਖਾਤਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ॥-॥

ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਜਾਸਤ ਦੀ ਅਮਰਨਾਥ ਨਾਮੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਦ੍ਵਾਰ ਉਪਰ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਅਮਰ ਕਥਾ ਸੁਣਾਂਦਿਆਂ-ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਜਾਣ ਤੇ, ਬੋਤ੍ਰ ਉਪਰ ਛਿਪਕੇ ਤੋਤੇ ਨੇ ਹੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇ ਦੇ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਸੁਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਸੁਕਦੇਵ ਮੁਨੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ। ਜਾਂ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਧਿਆਨ ਖੋਲਿਆ, ਤਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਮਗਨ ਦੇਖ ਸੂਏ(ਤੋਤੇ) ਨੂੰ ਭਾਲਿਆ-ਜਿਸਨੇ ਅਮਰ ਕਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੂਖਮ ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਸ੍ਰਾਪ ਦੇ ਭਯ ਤੋਂ ਬਜਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਗਰਭ ਦੀ ਓਟ ਲਈ, ਅਰੁ ਬਾਰਾਂ ਬਰਸ ਉਥੇ ਹੀ ਵਾਸਾ ਰਖਿਆ। ਜਦਕਿ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸਨੂੰ ਸਮੇਤ ਸਭ ਦੇਵਤਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਮਾਯਾ ਸਮੇਟਨ ਤੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਓਸ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸਿਧ ਮੁਨੀ ਹੋਏ। ਐਸਾ ਪੁਰਾਣਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ ॥-॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਸ੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮੁਕ੍ਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈਃ-

ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰਾ ਸਮੈ ਨ ਏਕ ਸੈ ਆਵਤ ਸਭੈ,
ਕਾਹੂ ਸਾਧੂ ਪਾਛੈ ਪਾਪ ਸਭਨ ਕੇ ਜਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰਾ ਦੇ (ਪੁਰਬ) ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਤ੍ਰੀ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਨਹੀਂ ਆਯਾ ਕਰਦੇ-ਅਰਥਾਤ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਹੀ ਮਨੋਰਥ ਭਲੇ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, (ਐਸਾ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਪੁਰਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ, ਕਿਸੇ "ਸਾਧੂ"-ਭਲੇ (ਪੁੰਨਜਾਤਮਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ) ਪਿੱਛੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ-ਭਾਵ, ਜਿਸਦੇ ਪਿਛੇ ਤੀਰਥ ਆਪਣੀ ਨਿਸ਼ਪਾਪ ਰਹਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੇ ਸਨਾਨ ਕਰਣ ਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥

ਜੈਸੇ ਨ੍ਰਿਪ ਸੈਨਾ ਸਮਸਰਿ ਨ ਸਕਲ ਹੋਤ,

ੲੇਕ ੲੇਕ ਪਾਛੈ ਕਈ ਕੋਟਿ ਪਰੇ ਖਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੈਨਾਂ ਵਿਖੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਸਾਰਖੇ (ਜੋਧੇ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਕਿੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ (ਵਿਰਲੇ ਸੂਰਮੇ) ਪਿਛੇ ਹੀ ਕਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ (ਸਿਪਾਹੀ ਲੋਗ ਪਏ ਖਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਤਉ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਜਲ ਬਿਮਲ ਬੋਹਿਥ ਬਸੈ,
ੲੇਕ ੲੇਕ ਪੈ ਅਨੇਕ ਪਾਰਿ ਪਹੁਚਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਤਉ"-ਫੇਰ ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ "ਬਿਮਲ"-ਨਿਰਮਲ ਗੰਭੀਰ = ਡੂੰਘੇ) ਜਲ ਵਿਖੇ ਜਹਾਜ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, "ਪੈ"-ਪ੍ਰੰਤੂ "ਇਕ ਇਕ"-ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ (ਓਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਐਸਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ) ਪਾਰ ਪੁਚਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸ਼ਾਖਾ ਅਨਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੁਆਰ,
ਸਨਮੁਖ ਓਟ ਗਹੇ ਕੋਟਿ ਬਿਆਸਾਤ ਹੈ ॥੩੬੨॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ (ਨਿਰਮਲੇ, ਨਿਹੰਗ, ਖਾਲਸੇ ਅਰੁ ਉਦਾਸੀ ਆਦਿ) ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਾਖਾਂ (ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਹਨ,ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਸਨਮੁਖ ਰਖਕੇ ਓਟ ਧਾਰ ਲਈ ਜਾਵੇ,ਤਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਲੋਕ (ਓਸ ਓਸ ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਦ੍ਵਾਰੇ ਹੀ) ਵਰੋ ਸਾਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਉਧਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ॥ ੩੬੨ ॥

ਵੀਚਾਰਃ-

ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਏਸ ਕਬਿੱਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਦਰਸੌਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕੋ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੇਵਕ ਜਾਣਕੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਭ੍ਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਰਤਨ,ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਣ ਦੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੂਏ ਪਾਸੇ ਇਕ ਮੁੱਖੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੱਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਭੀ ਸ੍ਰੇਣੀ ਯਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਹੋਵੇ,ਓਹ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਣ ਲਈ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਉਪਰ ਉਟੰਕਣ ਕਰਣ ਦਾ ਕਦੀ ਹੌਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਏ। ਅਰੁ ਐਸਾ ਹੀ ਜਿਗ੍ਯਾਸੂ ਜਨ ਭੀ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਰਣਾਗਤ ਹੋਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਨਣਾ ਚਾਹੇ, ਬਿਨਾਂ ਖਿਚੋਤਾਣ ਦੇ ਓਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥-॥

ਗੁਰਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਵਸ਼੍ਯਕਤਾ:-

ਭਾਜਨ ਕੈ ਜੈਸੇ ਕੋਊ ਦੀਪ ਕੈ ਦੁਰਾਇ ਰਾਖੈ,

ਮੰਦਰ ਮੈ ਅਛਤ ਹੀ ਦੂਸਰੋ ਨ ਜਾਨਈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਕੋਈ (ਆਦਮੀ) ਦੀਵੇ ਨੂੰ "ਭਾਜਨ ਕੈ"-ਬਰਤਨ ਨਾਲ ਢੱਕ ਰਖੇ, ਤਾਂ ਮੰਦਰ ਵਿਚ (ਓਸਦੇ) ਹੁੰਦਿਆਂ ਸੰਦਿਆਂ ਭੀ ਦੂਆ (ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਿਆ ਕਰਦਾ ॥

ਜਉ ਪੈ ਰਖਵਈਆ ਪੁਨ ਪ੍ਰਗਟ ਪ੍ਰਗਾਸ ਕਰੈ,
ਹਰੈ ਤਮ ਤਿਮਰ ਉਦੋਤਿ ਜੋਤਿ ਠਾਨਈ ॥

ਅਰਥ-ਪਰ ਜੇਕਰ ਰਖਵਾਲਾ(ਢੱਕਣ ਹਾਰਾ)ਫੇਰ ਓਸਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ(ਉਜਾਲਾ) ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ-ਅਰਥਾਤ ਢਕਨਾਂ (ਬਰਤਨ) ਉਪਰੋਂ ਚੁੱਕ ਦੇਵੇ ਤਾਂ "ਜੋਤਿ"-ਲਾਟ "ਉਦੋਤਿ"-ਉਦੇ (ਉਘੀ) ਹੋਕੇ, "*ਤਮ ਤਿਮਿਰ"-ਨਿਬੜ ਅੰਧਕਾਰ (ਹਨੇਰੇ ਘੁੱਪ) ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਸਕਲ ਸਮਿਗ੍ਰੀ ਗ੍ਰਿਹ ਪੇਖੀਐ ਪ੍ਰਤੱਛ ਰੂਪ,
ਦੀਪਕ ਦਿਪਈਆ ਤਤ ਖਿਨ ਪਹਿਚਾਨਈ ॥

ਅਰਥ-ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਘਰ ਦੀ ਸਾਮਰਤੱਖ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਦੀਵੇ ਦੇ ਜਗੌਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਤਤਕਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਅਵਘਟ ਘਟ ਗੁਪਤ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਨਮਾਨੀ ਉਨਮਾਨਈ ।੩੬੩॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਘਟ"-ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ "ਅਵਘਟ"-ਉਲਟਾ ਘਟ ਵਾ ਉਚਾਂ ਘਟ ਜੋ ਦਸਮ ਦ੍ਵਾਰੀ ਮੰਡਲ ਹੈ, ਓਸ ਵਿਖੇ ਪਰਮਾਤਮ ਜੋਤੀ ਗੁਪਤ ਹੋਈ ਹੋਈ (ਛਿਪੀ ਪਈ) ਹੈ; (ਜਦ) ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ "ਉਨਮਾਨੀ"-ਉਨਮਾਨ ਕਰਣ ਹਾਰੇ (ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਰਤੇ = ਅੰਦਰ ਵਸਾਨ ਵਾਲੇ) ਬਣ ਜਾਈਏ ਤਾਂ "ਉਨਮਾਨਈ"-ਓਸਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ (ਥੌਹ) ਨਿਸਚਾ ਆ ਜਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਜੋਂ ਕਾ ਤਜੋਂ ਓਸਦਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੩੬੩॥

ਗੁਰਉਪਦੇਸ਼ੀ (ਗੁਰਮੁਖ) ਦੀ ਅਵਸ਼ਜ ਹੀ ਕਲਜਾਣ:-

"*ਤਮ"-ਦੇ ਤੇ "ਤਿਮਿਰ" ਦੇ ਅਰਥ-ਹਨੇਰਾ ਹਨਾਸੋ ਹਨੇਰਾ ਹਨੇਰਾ-ਏ ਵਾਰ ਅਕਿਆਂ, ਸੰਘਨਾ ਹਨੇਰਾ,ਘੁਪ ਅੰਧਕਾਰ-ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰੁ ਫੇਰ ਜੀਕੂੰ ਤਿਮਿਰ ਨਾਮ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਹੈ,ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਤਿਮਿਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਥਿਰ, ਅਚੱਲ ਅਰੁ ਅਚੰਚਲ ਭੀ ਹਨ-ਸੋ ਇਸਤ੍ਰਾਂ "ਤਮ ਤਿਮਿਰ" = ਅਡੋਲ ਹਨੇਰਾ, ਟਿਕਿਆ ਹੋਯਾ ਹਨੇਰਾ-ਹਨੇਰਾ ਘੁਪ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਿਥਾਵੰਤ ਜੰਤ ਅਉਖਧੀ ਹਿਤਾਇ ਰਿਦੇ,
ਬ੍ਰਿਥਾ ਬਲ ਬਿਮੁਖ ਹੋਇ ਸਹਜ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਬ੍ਰਿਥਾ ਵੰਤ ਜੰਤ"–ਪੀੜਾ ਵਾਲੇ (ਰੋਗੀ) ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦ੍ਵਾਈ ਅੰਦਰ ਸੁਖਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਓਸਦੀ "ਬ੍ਰਿਥਾ"–ਪੀੜਾ (ਰੋਗ) ਦਾ ਬਲ (ਜੋਰ = ਬੇਗ) "ਬਿਮੁਖ"–ਬੇਮੁਖ (ਉਲਟੇ ਰੁਖ) ਹੋ (ਵਲ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ। ਤੇ "ਸਹਜ"–ਸੁਖ ਸਾਂਤੀ (ਅਰੋਗਤਾ) ਦਾ ਵਾਸੀ (ਉਹ) ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਆਨ ਧਾਤ ਮੇ ਤਨਕ ਹੀ ਕਲੰਕ ਡਾਰੇ,
ਅਨਿਕ ਬਰਨ ਮੇਟਿ ਕਨਿਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਧਾਤੂਆਂ (ਲੋਹੇ ਤਾਂਬੇ ਕਲੀ ਆਦਿ) ਵਿਖੇ "ਤਨਕ ਹੀ"–ਥੋੜੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਨਿਹਕਲੰਕ ਬੂਟੀ (ਰਸਾਯਣੀਬੂਟੀ) ਪੌਣ ਸਾਰ, ਜੋ ਉਨਾਂ ਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਰੰਗ (ਨਜਾਰੇ ਨਜਾਰੇ ਭਾਂਤਾਂ ਦੇ ਭੇਦ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਓਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਮਿਟਾਕੇ (ਓਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ) ਸੁੱਧਾ ਸੋਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਕੋਟਿ ਭਾਰ ਕਰ ਕਾਸਟਿ ਇਕਤ੍ਰਤਾ ਮੇ,
ਰੰਚਕ ਹੀ ਆਂਚ ਦੇਤ ਭਸਮ ਉਦਾਸ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ (ਅਨੰਤ) ਪੰਡਾਂ ਕਾਠ (ਲਕੜਾਂ) ਦੀਆਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕਰ (ਢਾਲ ਲਾਕੇ) ਓਸ ਵਿਖੇ ਥੋੜੀ ਮਾਤ੍ਰ ਚਿੰਗਰਾੜੀ ਅੱਗ ਦੀ ਪਾ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਆਹ ਬਣਕੇ "ਉਦਾਸ ਹੈ"–ਉਡਨ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਰ ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਭਏ,
ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੁਖ ਦੋਖਨ ਬਿਨਾਸ ਹੈ ॥੩੬੪॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ (ਸ਼ਬਦ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ (ਉਹ) ਜਨਮ ਮਰਣ ਰੂਪ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੋਖਾਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਸਮੂਲਚਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਮਿੱਟਦਾ ਹੈ ॥ ੩੬੪ ॥

ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤਤਕਾਲ ਸੁਖਦਾਈ:–

ਜੈਸੇ ਅਨੀ ਬਾਨ ਰਹਿਤ ਟੂਟਿ ਦੇਹੀ ਬਿਖੈ,
ਚੁੰਬਕ ਦਿਖਾਏ ਤਤਕਾਲ ਨਿਕਸਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਅਣੀ"–ਨੋਕ ਵਾ ਧਾਰਾ ਬਾਣ ਦੀ ਟੁੱਟਕੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ (ਕਦਾਚਿਤ) ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਚਮਕ ਪਥਰ ਦਿਖੌਂਦੇ ਸਾਰ (ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ ਓਸ ਟਿਕਾਣੇ ਸਾਮਣੇ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰ) ਹੀ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ॥

ਜੈਸੇ ਜੋਕ *ਤੋਬਰੀ ਲਗਾਈਅਤ ਰੋਗੀ ਤਨ,
ਐਂਚ ਲੇਤ ਰੁਧਿਰ ਬ੍ਰਿਥਾ ਸ੍ਰਮ ਖਸਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਰੋਗੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ (ਪੀੜਿਤ ਥਾਂ ਤੇ) ਜੋਕ ਵਾ ਤੂੰਬੀ ਲਗਾਈਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਲਹੂ (ਗੰਦੇ) ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ, ਅਰੁ ਪੀੜਾ ਤੋਂ ਹੋਏ ਸ੍ਰਮ (ਦੁੱਖ) ਨੂੰ ਗੁਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਜੁਵਤਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਮਰਦਨ ਕਰੇ ਦਾਈ,
ਗਰਭ ਸਥੰਭਨ ਹੁਇ ਪੀੜਾ ਨ ਗ੍ਰਸਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦਾਈ, ਤੀਵੀਂ (ਗਰਭਨੀ ਦੀ ਧਰਨ) ਨੂੰ ਮਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗਰਭ ਠਹਿਰ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫੇਰ (ਓਸ ਨੂੰ) ਪੀੜਾ ਨਹੀਂ ਗ੍ਰਸ ਸਕਿਆ ਕਰਦੀ ॥

ਤੈਸੇ ਪਾਂਚੋ ਦੂਤ ਭੂਤ ਬਿਭ੍ਰਮ ਹੋਇ ਭਾਗ ਜਾਤ,
ਸਤਿਗੁਰ ਮੰਤ ਜੰਤ ਰਸਨਾ ਰਸਤ ਹੈ ॥ ੩੬੫ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਮ ਆਦਿ ਪੰਜੇ ਭੂਤ "ਦੂਤ" ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਕਰਣ ਵਾਲੇ "ਬਿਭ੍ਰਮ ਹੋਇ"–ਘਾਬਰਕੇ (ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਕੇ) ਨੱਸ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਜਦ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਰਸੀਲੇ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਜੀਵ ਰਸ ਜਾਵੇ। ਵਾ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਸਨਾਂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ॥ ੩੬੫ ॥

ਗੁਰਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਲੋਕੀ ਖਿੱਚੇ ਚਲੇ ਔਂਦੇਹਨ:–

ਜੈਸੇ ਤਉ ਸਫਲ ਬਨ ਬਿਖੈ ਬਿਰਖਾ ਬਿਬਿਧ,
ਜਾਕੋ ਫਲ ਮੀਠੋ ਖਗ ਤਾਪੈ ਚਲਿਜਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਫੇਰ "ਸਫਲ ਬਨ"–ਬਾਗ ਅੰਦਰ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬਿਰਛ ਬੂਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸਦੇ ਫਲ ਮਿਠੇ ਮਿਠੇ ਹੋਣ ਪੰਛੀ ਓਸ ਉਪਰ ਹੀ ਚਲ ਚਲ (ਉਡੇ ਉਡੇ) ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

---

*ਕਈ ਲੋਕ ਤੋਬਰੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਿੰਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸੁਧ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਜੀਕੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਡਾਕਟਰ ਲੋਗ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਲੌਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਏਕੂੰ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁੱਜੇ ਐਸੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਨ ਲਈ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਓਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਨੌਲ ਰਿਖੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਹੱਥ ਹੀ ਇਹ ਵਿਦਯਾ ਆਯੁਰ ਵੇਦ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਦ ਉਹ ਪਸਲੀ ਦਰਦ ਆਦਿਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੂੰਬੀਆਂ ਲਾਯਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਐਸਾ ਹੀ ਸਿੰਗੀ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਤਾਂ ਚਿਕਿਤ-ਸਕਾਂ ਦਾ ਚਲਾਯਾ ਹੋਯਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਪਰਬਤ ਬਿਖੈ ਦੇਖੀਐ ਪਾਖਾਨ ਬਹੁ,
ਜਾ ਮੈ ਤੇ ਹੀਰਾ ਖੋਜੀ ਖੋਜ*ਖਨਵਾਰਾ ਲਲਚਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਰਬਤ ਅੰਦਰ ਬਰੇਤ ਪਥਰ ਹੀ ਪਥਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਪਰਬਤ ਵਿਖੇ ਹੀਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, "ਖੋਜੀ ਖਨਵਾਰਾ" ਖਾਨ ਪੁਟਾਊ ਖੋਜੀ, ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਖੋਜਨ ਵੱਲ ਲਲਚੌਂਦਾ ਹੈ-ਭਾਵ ਸਧਾਰਣ ਪਥਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਖੇ ਨਹੀਂ ਭਰਮਦਾ॥

ਜੈਸੇ ਤਉ ਜਲਧਿ ਮਧਿ ਬਸਤ ਅਨੇਤ ਜੰਤ,
ਮੁਕਤਾ ਅਮੋਲ ਜਾ ਮੈ ਹੰਸ ਖੋਜ ਖਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਫੇਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਖੇ ਅਨੰਤ (ਅਸੰਖਾਂ ਹੀ) ਜੀਵ ਵੱਸਦੇ ਹਨ (ਪਰ) ਹੰਸ (ਅਨੰਤ ਜੰਤ ਵਾਸ ਨੂੰ ਧਜਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਜੌਂਦਾ ਤੇ) ਜਿਸ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ) ਵਿਚ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀ ਹੋਣ (ਓਸਨੂੰ ਹੀ) ਖੋਜਕੇ (ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਕੇ) ਮੋਤੀ ਖਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਹੈ ਅਸੰਖ ਸਿੱਖ,
ਜਾ ਮਹਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਤਾਹਿ ਲੋਕ ਲਪਟਾਤ ਹੈ ॥੩੯੯॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣਿ ਅਸੰਖਾਂ (ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ-ਅਨਗਿਣਤ) ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ "ਜਾ ਮਹਿ"-ਜਿਸ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਗਜਾਨ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ) ਹੋਵੇ-ਅਰਥਾਤ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਜੋਂ ਕਾ ਤਜੋਂ ਕਮਾਵਨ ਤੇ, ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸਾਖਜਾਤ ਕਾਰ ਹੋ ਆਯਾ ਹੋਵੇ, "ਤਾਹਿ"-ਤਿਸ ਵੱਲ ਹੀ (ਤਿਸਦੀ ਸੰਗਤ ਖਾਤਰ ਹੀ) ਲੋਕ ਖਿਚੀਵਿਆ (ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਜਾ) ਕਰਦੇ ਹਨ॥ ੩੯੯॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਦੇਹ ਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਇਸ ਘਰ ਦਿਆਂ, ਅਥਵਾ ਬਾਹਰ ਦਿਆਂ (ਅਨਜਮਤੀਆਂ) ਵੱਲੋਂ ਛੇੜਜਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਬੜੀ ਉਤਮਤਾ ਨਾਲ ਕਰ ਛਡਜਾ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਿੱਖ ਸਿਖਜਾ ਨੂੰ ਕਮਾਕੇ ਗੁਰ ਗਜਾਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਰਹਿਕੇ ਗੁਰ ਸਿਖਜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੁਤੇ ਹੀ ਓਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।-॥

ਪੂਰਣ ਸਿੱਖ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਬੰਦ ਨੀਯ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

---

*ਕਈਆਂ ਪਿਰਤਾਂ ਵਿਚ ਏਹੋ ਹੀ ਪਾਠ ਤੱਕ ਕੇ ਨਵੀਨ ਪਿਰਤ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਖੇ "ਖਨਵਾਰਾ"-ਸ਼ਬਦ ਲੋਪ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਣਿਆ॥

ਜੈਸੇ ਸਸਿ ਜੋਤਿ ਹੋਤ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਗਾਸ ਤਾਸਿ,
ਚਿਤਵਤ ਚਕ੍ਰਿਤ ਚਕੋਰ ਧਿਆਨ ਧਾਰ ਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਗਾਸ ਵਿਚ ਹੋਵੇ-ਭਾਵ, ਪੂੰਨਜਾਂ ਦੇ ਚੰਦ ਦਾ ਪੂਰਾ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ "ਤਾਸਿ"-ਤਿਸਨੂੰ "ਚਿਤਵਤ"-ਤੱਕਦਿਆਂ ਚਕੋਰ "ਚਕ੍ਰਿਤ"-ਹਰਾਨ ਹੋਕੇ (ਅਚਰਜ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ) ਓਸਦੇ ਧਯਾਨ ਨੂੰ ਧਾਰ ਲਿਆ ਕਰਦਾ-ਅਰਥਾਤ, ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਸਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਖੈ ਦੀਪ ਹੀ ਦਿਪਤ ਦੇਖਿ,
ਅਨਿਕ ਪਤੰਗ ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਹੋਇ ਗੁਜਾਰ ਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਜਗਦਿਆਂ ਦੇਖਨ ਸਾਰ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪਤੰਗੇ "ਓਤਿਪੋਤਿ"-ਐਧਰੋਂ ਓਧਰੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ, ਗੂੰਜਨ (ਗੁੰਜਾਰ ਕਰਣ = ਘੂੰ ਘੂੰ ਕਰਣ) ਲਗ ਪਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

(੧)ਜੈਸੇ ਮਿਸ੍ਟਾਨ ਪਾਨ(੩)ਜਾਨ (੨) ਕਾਜ (੪)ਭਾਜਨ ਮੈ,
੫ ਰਾਖਤ ਹੀ ੭/੬ ਚੀਟੀ ਕੋਟਿ ੯ ਲੋਭਿ ੧੦ ਲੁਭਤਿ ੮ ਅਪਾਰ ਹੀ॥

ਅਰਥ-(੧) ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮਿਠਿਆਈ ਸ਼ਰਬਤ ਆਦਿ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਨੂੰ (੨) ਕੰਮ ਦੇ ੩) ਜਾਣਕੇ (੪-੫) ਬਰਤਨ ਵਿਖੇ ਰਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ (੬-੭) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੀੜੀਆਂ (੮-੯) (ਓਸ ਖਾਤਰ) ਅਪਾਰ (ਅਤਯੰਤ) ਲੋਭ ਨੂੰ ਧਾਰਕੇ (੧੦) "ਲੁਭਿਤ"-ਲੁਭਾਯਮਾਨ (ਲੱਟੂ) ਹੋ ਹੋ ਪਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥

ਤੈਸੇ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਜਾਮੈ,
ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਤਾਸ ਚਰਣਿ ਨਮਸਕਾਰ ਹੀ ॥੩੬੭॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਭਾਂਤ ਪਰਮ ਨਿੱਧਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਗਯਾਨ ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ-ਭਾਵ, ਜਿਸਦੇ ਨਿਸਚੇ ਅੰਦਰ ਜਯੋਂ ਕਾ ਤਯੋਂ ਜਚ ਆਯਾ ਹੋਵੇ,ਸਾਰਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਓਸ ਦਿਆਂ ਚਰਣਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ, ਓਹੁ ਜਗਤ ਭਰ ਦਾ ਹੀ ਪੂਜਯ ਪੁਰਖ (ਬੰਦਨਾਂ ਜੋਗ) ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ੩੬੭ ॥

ਪਯਾਰ ਦੇ ਸਭ ਯਾਰ ਪਰ ਤਾੜਦੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਸਿੱਖ:-

ਜੇਤੇ ਫੂਲ ਫੂਲੈ ਤੇਤੇ ਫਲੁਨ ਲਾਗੈ ਦ੍ਰੁਮ,
ਲਾਗਤ ਜਿਤੇਕੁ ਪਰਪਕ ਨ ਸਕਲ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਤਨੇ ਫੁੱਲ "ਦ੍ਰੁਮ"-ਬਿਰਛ ਨੂੰ ਲਗਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਓਤਨੇ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਗਯਾ ਕਰਦੇ, ਅਰ ਜਿਤਨੇ ਕੁ (ਫਲ) ਲਗਦੇ ਹਨ (ਓਹ) ਸਾਰੇ

ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਕਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ॥

ਜੇਤੇ ਸੁਤ ਜਨਮਤ ਜੀਅਤ ਰਹੈਂ ਨ ਤੇਤੇ,
ਜੀਅਤ ਹੈ ਜੇਤੇ ਤੇਤੇ ਕੁਲ ਨ ਕਮਲ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਐਸਾ ਹੀ) ਜਿਤਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਜੰਮਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਤਨੇ ਜੀਊਂਦੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ; ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਜੀਊਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਤਨੇ ਕੋਈ ਕੁਲ ਦੇ ਕਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ ਕਰਦੇ; ਭਾਵ-ਕੁਲ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ ਪਸਾਰਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ॥

ਦਲ ਮਿਲਿ ਜਾਤ ਜੇਤੇ ਸੁਭਟ ਨ ਹੋਹਿ ਤੇਤੇ,
ਜੇਤਿਕ ਸੁਭਟ ਜੂਝਿ ਮਰਤ ਨ ਥਲ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਮਿਲ (ਸ਼ਾਮਲ = ਭਰਤੀ ਹੋ) ਕੇ ਜਿਤਨੇ ਕੁ (ਸਿਪਾਹੀ) ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੋਈ ਸਭ ਦੇ ਸਭ "ਸੁਭਟ"-ਸੂਰਮੇ ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ ਕਰਦੇ; ਅਤੇ ਜਿਤਨੇ ਕੁ ਸੂਰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਉਹ ਕੋਈ ਸਾਰੇ) "ਥਲ"-ਮੈਦਾਨ (ਜੰਗ ਭੂਮੀ) ਵਿਖੇ ਲੜ ਨਹੀਂ ਮਰਜਾ ਕਰਦੇ ॥

ਆਰਸੀ ਜੁਗਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਭ ਹੀ ਕਹਾਵੈ,
ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਭਏ ਬਿਰਲੇ ਅਚਲ ਹੈ ॥ ੩੬੯ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸੇ ਤਰਾਂ) "ਆਰਸੀ ਜੁਗਤਿ"-ਆਰਸੀ ਵਤੂੰ ਹੱਥ ਦੇ ਛਲੇ (ਪਿਆਰ ਨਾਲ) ਰਖੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਭ ਹੀ (ਮੰਗਤੀਏ) ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਦੌਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ "ਪਾਵਕ" ਅੱਗ ਦੇ "ਪ੍ਰਗਾਸ ਭਏ"-ਬਲਿਆਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਟਿਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਭਾਵ, ਜੀਕੂੰ ਆਰਸੀ ਵਿਚ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਕੇ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਹੱਥ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਮਾਨ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਰਾ ਭਰ ਅੱਗ ਦੇ ਸੇਕ ਲਗਾਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਤਿੜਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਲਾਡਲੇ ਸਿੱਖ ਬਥੇਰੇ ਆਕੜੀ ਫਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਪ ਦੀ ਅਗਨੀ ਅਗੇ ਠਹਰ ਸਕਨ ਵਾਲੇ ਫੁਲਦਾਰ ਸੀਸਿਆਂ ਵਾਕੂੰ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਜੇਰੇ ਦਾਰ ਸਿੱਖ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਸਿਖੀ ਕੇਵਲ ਡੀਂਗਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕਿੰਤੂ ਕਸੌਟੀ ਸਹਨ ਦੀ ਹੈ ਇਹ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ) ॥ ੩੬੯ ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਹਿਤ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਅਗਨਿ ਕਉ ਬਾਲਕ ਬਿਲੋਕ ਧਾਵੈ,
ਗਹਿ ਗਹਿ ਰਾਖੇ ਮਾਤਾ ਸੁਤ ਬਿਲਲਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਬਾਲਕ ਸੱਪ ਤੇ ਅੱਗ ਨੂੰ (ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਣਕੇ) "ਬਿਲੋਕਿ"-ਤੱਕਨ ਸਾਰ (ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ) ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ

ਫੜ ਫੜਕੇ "ਰਾਖੈ"-ਰੋਕਦੀ ਹੈ, (ਅਰੁ ਉਹ ਹੋੜਨ) ਕਰਕੇ ਰੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਬ੍ਰਿਥਾਵੰਤ ਜੰਤ ਜੈਸੇ ਚਾਹਤ ਅਖਾਦਿ ਖਾਦਿ,
ਜਤਨ ਕੈ ਬੈਦ ਜੁਗਵਤ ਨ ਸੁਹਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਰੋਗੀ ਆਦਮੀ ਜਿਸਤਰਾਂ "ਅਖਾਦਿ"-ਨਾ ਖਾਣ ਜੋਗ (ਵਿਕਾਰੀ ਵਸਤੂ) ਨੂੰ "ਖਾਦਿ"-ਖਾਣ ਜੋਗ (ਅਨੁਕੂਲ) ਜਾਣਕੇ "ਚਾਹਤ"-ਚੌਂਹਦਾ (ਮੰਗਦਾ ਯਾ ਉਸ ਖਾਤਰ ਲਲਚੌਂਦਾ) ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਵੈਦ (ਹਕੀਮ) ਜਤਨ ਕਰ ਕਰਕੇ "ਜੁਗਵਤ" (ਉਸ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਵਸਤੂ ਵੱਲੋਂ) ਹੋੜਿਆ (ਰੋਕਿਆ) ਸੰਭਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ (ਰੋਗੀ ਨੂੰ) ਇਹ ਗੱਲ ਭਾਯਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ॥

ਜੈਸੇ ਪੰਥ ਅਪੰਥ ਬਿਬੇਕਹਿ ਨ ਬੂਝੈ ਅੰਧ,
ਕਰਿ ਗਹੇ ਅਟਪਟੀ ਚਾਲਿ ਚਲਿਓ ਜਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ "ਅੰਧ"-ਅੰਨ੍ਹਾ = ਮੁਨਾਖਾ (ਨੇਤ੍ਰ ਹੀਣਾ) ਆਦਮੀ "ਪੰਥ ਅਪੰਥ"-ਵਾਟ ਕੁਵਾਟ ਦੇ ਬਿਬੇਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ (ਪਛਾਨਯਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ (ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ) ਹੱਥੋਂ ਫੜਿਆ ਹੋਯਾਭੀ "ਅਟਪਟੀ ਚਾਲ"-ਅਸ੍ਰ ਬਜਸ੍ਰ (ਲਟਬੌਰੀ) ਤੋਰ ਹੀ ਤੁਰੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਤੈਸੇ ਕਾਮਨਾ ਕਰਤ ਕਨਿਕ ਅਉ ਕਾਮਨੀ ਕੀ,
ਰਾਖੈ ਨਿਰਲੇਪ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਕੁਲਾਤ ਹੈ॥ ੩੬੯॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖ, "ਕਨਿਕ"-ਸੁਵਰਣ ਆਦ ਤਥਾ "ਕਾਮਨੀ"-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰ ਆਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਸਨੂੰ ਅਲੇਪ (ਅਸੰਗ) ਰਖਯਾ ਕਰਦੇ (ਵੈਰਾਗ ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੋੜਦੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਕਿੰਤੂ ਸਿੱਖ ਬਯਾਕੁਲ ਹੋ ਹੋ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ ੩੬੯॥

ਸਿੱਖੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਯਥਾ ਅਧਿਕਾਰ:-

ਜੈਸੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਅਨੇਕ ਉਪਜਾਤ ਸੁਤ,
ਪੂੰਜੀ ਦੈ ਦੈ ਬਨਜ ਬਿਉਹਾਰਹਿ ਲਾਵਹੀ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ, ਓਨਾਂ ਨੂੰ (ਮਾਯਾ ਦੀ) ਰਾਸ ਪੂੜੀ ਦੇ ਦੇ ਕੇ, ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਆਦਿ (ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ) ਵਿਖੇ ਲਾਇਆ (ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਿਆ) ਕਰਦੇ ਹਨ॥

ਕਿਰਤ ਬਿਰਤਿ ਕਰਿ ਕੋਊ ਮੂਲ ਖੋਵੈ ਰੋਵੈ,
ਕੋਊ ਲਾਭ ਲਭਤਿ ਕੈ ਚਉਗੁਨੋ ਚਢਾਵਹੀ॥

ਅਰਥ-ਕੋਈ ਤਾਂ (ਓਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) "ਬਿਰਤਿ"-ਉਪਜੀਵਿਕਾ ਸੰਬੰਧੀ

"ਕਿਰਤ"-ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਮੂਲ (ਮੂੜੀ) ਨੂੰ ਖੁਹਾ ਬੈਠਕੇ ਰੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਲਾਭ (ਲਾਹੇ) ਵਾਲੀ ਲਭੱਤ ਨੂੰ ਵਾ ਲਾਹੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ ਮੂੜੀ ਨੂੰ ਚੌਗਣੀ ਕਰ ਵਧੌਂਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਜੈਸੋ ਜੋਈ ਕੁਲਾਧਰਮ ਹੈ ਕਰਮ ਕਰੈ,
ਤੈਸੋ ਤੈਸੋ ਜਸੁ ਅਪਜਸੁ ਪ੍ਰਗਟਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-(ਗੱਲ ਕੀਹ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ) ਜਿਸ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਹੈ (ਕੁਲ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ, ਓਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ) ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ ਓਸੇ ਓਸੇ ਤਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਜਸ ਵਾ ਅਪਜਸ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਿਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

੧ ਤੈਸੈ ਸਤਿਗੁਰ ਸਮਦਰਸੀ ੬ ਪੁਹਪ ਗਤਿ,
੩ ਸਿਖ ੫ ਸਾਖਾ ੪ ਬਿਬਿਧ ੨ ਬਿਰਖ ੭ ਫਲ ੮ ਪਾਵਹੀ॥੩੭੦॥

ਅਰਥ-(੧) ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਮਦਰਸੀ (੨) ਬਿਰਛ ਹਨ (ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਰੂਪ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੋਈ (੩) ਸਿਖ ਤਾਂ (੪) ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ (੫) ਸ਼ਾਖਾਂ (ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੇ) ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ-ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਆਦ ਨਿਬਾਹਨ ਦਾ ਸਿਕਵੰਦ ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਵਧਾਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤੇ (੬) ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਪ ਗਤੀ (ਫੁੱਲ ਰੂਪਤਾ) ਨੂੰ ਅਰਥਾਤ-ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਪਾਲਨ ਹਾਰਾ, ਅਥ੍ਵਾ (ਸਿੱਖੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਿਖੇ ਸੰਪੰਨ) ਵਾ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰਣ ਹਾਰਾ ਹੀ ਬਣ ਸੰਤੁਸ਼੍ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਰੁ ਕੋਈ (੭-੮) ਫਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ-ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ ਨੂੰ ਜਥੌਂ ਕਾ ਤਥੌਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲੀਣ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ੩੭੦ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਧਾਰਣ ਕਰਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਪਸਿੰਦ ਔਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਜਾਗ ਆਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰੁ ਕੋਈ ਕੇਵਲ ਭਜਨ ਸਿਮਰਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਹਰਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਸ ਕਿਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਰਤੇ ਜੇਕਰ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਪੂਰਬਕ ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਆਨ ਵਰਤਯਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਓਸ ਦੀ ਘਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵਕ, ਤੇ ਸਿਖ੍ਯਾ ਦਾ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਕਮਾਨ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਜੁਟ੍ਯਾ ਹੋਯਾ

ਦੂਸਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਯਾ ਸਾਧ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਜੋ ਭਜਨ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਰੂਪ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਤ ਅਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਂਞ ਇਨਾਂ ਦੇ ਇਸਤਰਾਂ ਸਿੱਖੀ ਵਿਖੇ ਉਨਤੀ ਕਰਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਦਰਜੇ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਗ ਇਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਹੀ ਲਗੇ (ਜੁੜੇ) ਰਹਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਅੰਗ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹਨ ॥-।

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਨਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਦਾ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਰਮਜ਼ ਪਾ ਗਿਆ, ਬਸ ਓਹੀ ਭਾ ਗਿਆ:-

ਜੈਸੇ ਨਰ ਪਤਿ ਬਹੁ ਬਨਿਤਾ ਬਿਵਾਹ ਕਰੈ,
ਜਾਕੈ ਜਨਮਤ ਸੁਤ ਵਾਂਹੀ ਗ੍ਰਿਹਿ ਰਾਜ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰੌਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ) ਜਿਸਦੇ (ਘਰ) (ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਥਮੇ) ਪੁਤ੍ਰ ਜੰਮ ਪਵੇ ਰਾਜ (ਭਾਗ) ਭੀ ਓਸੇ ਦੇ ਹੀ ਘਰ (ਆ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ) ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਉਦਧਿ ਮਧਿ ਚਹੂੰ ਓਰ ਮੈਂ ਬੋਹਿਥ ਚਲੈ,
ਜੋਈ ਪਾਰ ਪਹੂੰਚੈ ਪੂਰਨ ਸਰਬ ਕਾਜ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਉਦਧਿ"-ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੀਂ ਹੀ ਜਹਾਜ ਚਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਪਾਰ ਪੁਜ ਪਵੇ (ਓਸੇ ਦੇ ਯਾਤ੍ਰੂਆਂ ਦੇ ਹੀ) ਸਭ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਖਾਨਿ ਖਨੰਤ ਅਨੰਤ ਖਨਵਾਰਾ ਖੋਜੀ,
ਹੀਰਾ ਹਾਥ ਚੜ੍ਹੈ ਜਾਕੈ ਤਾਕੈ ਬਾਜ ਬਾਜ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਖਾਣਾਂ ਵਾਲੇ ਅਨੰਤ ਖੋਜੀ ਖਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਸਦੇ ਹੱਥ ਹੀਰਾ ਆਣ ਚੜ੍ਹੈ-ਭਾਵ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੀਰਾ ਲਭ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਓਸਦੇ ਘਰ ਬਾਜੇ ਵੱਜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ-ਆਨੰਦ ਮੰਗਲ ਖਿੜ ਔਂਦੇ ਹਨ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਵਤਨ ਅਉ ਪੁਰਾਤਨ,
ਜਿਨ ਪਰ ਕਟਾਛ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਛਬਿ ਛਾਜ ਹੈ ॥ ੩੭੧ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਵਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨਾਂ ਉਪਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖਸ਼ ਕਰ ਦੇਣ (ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਬਰਕਤ ਭਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਤਕ ਲੈਣ, ਓਸੇ ਦੀ ਹੀ "ਛਬਿ"-ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ "ਛਾਜ ਹੈ"-ਸੁਹੌਣੀ ਹੋ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਓਸੇ ਦੀ ਹੀ ਰਹਤ ਬਹਤ ਤਥਾ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਣਾਂ ਸਭ ਦਿਆਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਹਾਰੀ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥ ੩੭੧ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰੋਂ ਵਰੋਸੌਣ ਖਾਤਰ ਕੋਈ ਮੁੱਦਤ ਮਿਆਦ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਰਧਾ ਭ੍ਰੋਸੇ ਅਤੇ ਭੌਣੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਪਾਲਵਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ, ਓਹੋ ਹੀ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਇਹ ਬਰਕਤ ਘੜੀ ਪਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਚਾਹੇ ਦਿਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਰਸਾਂ ਵਿਖੇ, ਵਾ ਕੁਛ ਜਨਮ ਪਾਕੇ ॥

ਇਹ ਗੱਲ ਕੁਛ ਤਾਂ ਅੰਤਾਕਰਣਾਂ ਦੀ ਬਣੌਟ ਉਪਰ ਨਿਰਭਾਰ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕੁਛ ਸੁਭਾਵ ਉਪਰ, ਜੋ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਦੀਆਂ ਕਾਰਣ ਪੱਕ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੰਕੂ ਖੱਟੇ ਮਿੱਠੇ ਆਦ ਸੁਆਦ ਦੇ ਭਾਵਣ (ਰੁਚਨ) ਵਿਚ ਅਡੋ ਅੱਡ ਰੁਚੀਆਂ ਤੇ ਤਬੀਅਤਾਂ ਦਾ ਨਜਾਰੇ ਨਜਾਰੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਨੁਮਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਇਸ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਭੀ ਸਮਝ ਲਵੋ। ਹਾਂ! ਜਿਸਤਰਾਂ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਖਾਤਰ ਵੈਦਾਂ ਹਕੀਆਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਸੰਜਮ ਦਾ ਪੱਥਪਾਲਣ ਵਾਲ ਨੂੰ ਹੀ ਅਰੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਉਹ ਅਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਤਬੀਅਤ ਉਪਰ ਪਰਬਲ ਪੈ ਇਸ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਵੱਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਖਿਚੀਂਦੇ ਅਥ੍ਵਾ ਭਜਨ ਵੱਲੋਂ ਸੁਕਚੀਂਦੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਮੋੜ ਮੋੜਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਜੁਟਜਾ ਰਹੇ, ਤੇ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਉਤਸਾਹ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਗਯਾ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਨ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੀਘਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੇਰ ਸ੍ਵੇਰ ਅੰਦਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ ਦੀ ਰਿਜਮ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਨੀ ਚਾਹੀਏ ॥

ਜਿਹੜੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਚਿਰਕਾਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਅਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤੇ ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਭਾਸਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਹਿ ਸਕਿਆ ਕਰਦੇ, ਓਨਾਂਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਰਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਕਢਨ ਦਾ ਛੇਤੀ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ, ਤਾਕਿ ਜਨਮਾਂ ਯਾ ਮੁੱਦਤਾਂ ਉਪਰ ਲੇਖੇ ਨਾਂ ਪੈਣੇ ਪੌਣ। ਇਹ ਗੱਲ ਓਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਅਪਣੇ ਅਧੀਨ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ॥-॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜੇਰੇ ਦੀ ਸਮਾਈ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, (ਹੋਛੇ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਦੀ ਪਰਖ ਬੋਲਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ):-

ਬੂੰਦ ਬੂੰਦ ਬਰਖ ਪਰਨਾਰੇ ਬਹਿ ਚਲੈ ਜਲ,
ਬਹੁਰਿਓ ਉਮਗਿ ਬਹੇ ਬੀਥੀ ਬੀਥੀ ਆਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਲ ਇਕ ਇਕ ਬੂੰਦ ਬੂੰਦ ਹੋ (ਬੂੰਦਾ ਬਾਦੀ) ਬਰਸ ਬਰਸ

ਪਰਨਾਲਿਆਂ ਥਾਨੀਂ ਵਗ ਤੁਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ "ਬਹੁਰਿਓ"-ਉਪ੍ਰੰਤ (ਉਹੀ ਪਾਣੀ) ਗਲੀਆਂ ਕੂਚਿਆਂ ਵਿਚ ਆਣਕੇ ਉਛਲ ਵਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਤਾਂਤੇ ਨੋਰਾ ਨੋਰਾ ਭਰਿ ਚਲਤ ਚਤਰ ਕੁੰਟਿ,
ਸਰਿਤਾ ਸਰਿਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ਮਿਲਤ ਹੈ ਜਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-"ਤਾਂਤੇ"-ਤਿਸੇ ਵਹਣ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਲੀ ਨਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰਕੇ, ਉਹ (ਨਗਰਾਂ ਗ੍ਰਾਮਾਂ ਦੀਆਂ) ਚਾਰੋਂ ਕੂੰਟਾਂ ਵਿਚ ਦੀ ਵਗਦਾ ਹੋਯਾ "ਸਰਿਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ਸਰਿਤਾ"-ਨਦੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਨਦੀਓਂ (ਫੇਰ ਹੋਰ ਬੜੀ) ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਨਦੀਓਂ ਨਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਯਾ ਉਹ-

ਸਰਿਤਾ ਸਕਲ ਜਲ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਿ,
ਸੰਗਮ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਹੋਤ ਸਮਤ ਸਮਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ (ਇਕਠਾ ਹੋਯਾ) ਜਲ ਭਾਰੇ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਗਦਾ ਵਗਦਾ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਸੰਗਮ (ਮੇਲੇ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ, ਓਸ ਵਿਚ ਸਮਾਕੇ (ਮਿਲਕੇ) "ਸਮਤ"-(ਉਸਦੀ) ਸਮਤਾ ਵਾਲਾ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ) ਹੀ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜਾ ਮੈ ਜੈਸੀਐ ਤੈਸੀਐ ਮਹਮਾਂ ਬਡਾਈ,
ਓਛੇ ਅਉ ਗੰਭੀਰ ਧੀਰ ਬੂਝੀਐ ਬੁਲਾਇਕੈ ॥ ੩੭੨ ॥

ਅਰਥ-(ਗੱਲ ਕੀਹ ਕਿ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੇਹੋ ਜੇਹੀ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਓਹੋ ਜੇਹੀ ਹੀ ਓਸਦੀ ਮਹਮਾਂ ਤੇ ਵਡਯਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਹੋਛੇ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲ ਧੀਰਜੀ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬੁਲਾਇਆਂ ਹੀ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥ ੩੭੨ ॥

ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹਮਾਂ ਕਮਾਈ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਜਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਕਿਤੇ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਹੀਰਾ ਹਾਥ ਮੈ ਤਨਕ ਸੋ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ,
ਮੋਲ ਕੀਏ ਤੇ ਦਮਕਨ ਭਰਤ ਭੰਡਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੱਥ ਵਿੱਚ (ਲਿਆਂ) ਹੀਰਾ "ਤਨਕ ਸੋ"-ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੁੱਲ ਕੀਤਿਆਂ "ਦਮਕਨ"-ਦੰਮ ਦੇ ਕਣਾਂ (ਰੁਪਯਾਂ) ਦਮੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਬਰ ਬਾਧੇ ਹੁੰਡੀ ਲਾਗਤ ਨ ਭਾਰ ਕਛੂ,
ਆਗੈ ਜਾਇ ਪਾਈਅਤਿ ਲਛਮੀ ਅਪਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਬਰ"-ਬਰੇ ਕਪੜੇ ਦੇ ਲੜ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੁੰਡੀ ਦਾ

ਕੁਛ ਭੀ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਲਗਜਾ (ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ) ਕਰਦਾ, ਪਰ "ਅਗੇ"-ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਗਿਆਂ ਬਜੈਂਤ ਧਨ (ਓਸਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ) ਮਿਲਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਬਟ ਬੀਜ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਸਰੂਪ ਹੋਤ,
ਬੋਏ ਸੈ ਬਿਬਿਧ ਕਰੈ ਬਿਰਖਾ ਬਿਸਥਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬੋੜ੍ਹ ਦਾ ਬੀ "ਸਰੂਪ"-ਸੂਰਤ ਵਿਚ "ਅਤਿ ਸੂਖਮ" ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਕੜਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੀਜਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬਿਰਖਾ-ਬਿਰਛ ਬਣਕੇ "ਬਿਬਿਧ ਬਿਸਥਾਰ ਕਰੈ"-ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ (ਟਾਹਣੀਆਂ ਵਾਹਣ ਆਦ) ਪਸਾਰਾ ਪਸਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, "ਜੀ" ਹੇ ਭਾਈਓ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਬਚਨ ਸਚਨ ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਮੈ,
ਜਾਨੀਐ ਮਹਾਤਮ ਗਏ ਹੀ ਹਰਿਦੁਆਰ ਜੀ ॥੩੭੩॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਮੈ"-ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ "ਗੁਰਬਚਨ"-ਗੁਰਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਚੇ (ਸਿਗ੍ਰਹਿ) ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ-ਭਾਵ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਟਿਕ ਜਾਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਭੀ, ਲੌਕਿਕ ਅਖੌਤ ਮੂਜਬ ਹਰਿਦ੍ਵਾਰ ਗਿਆਂ ਹੀ ਹਰਿ-ਦ੍ਵਾਰ ਦੀ ਮਹਮਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਜਾਨਣ ਵਤ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ-ਅਰਥਾਤ, ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕਣ ਦੀ ਮਹਮਾਂ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕਹਿਣ ਗੋਚਰੀ ਨਹੀਂ, ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥ ੩੭੩ ॥

ਸਤਜਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ, ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੀਹ ਕੁਛ ਮਹਾਨ ਫਲ ਹੈ-ਜਜੋਂ ਹੀ ਕਿ ਇਹ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਬੱਸ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਮਦ ਪੀਅਤ ਨ ਜਾਨੀਐ ਮਰਮੁ ਤਾਂਕੋ,
(੨) ਪਾਛੈ (੩) ਮਤਵਾਰੋ ਹੋਇ (੧) ਛਕੈ (੪)ਛਕਿ ਜਾਤ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮਦਿਰਾ ਪੀਂਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਓਸਦਾ ਮਰਮ(ਪ੍ਰਭਾਵ-ਅਸਰ) ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਦਾ, ਪਰ (੧) ਛਕੇ (ਪੀਤਿਆਂ) (੨) ਪਿਛੋਂ (੩) ਮਤਵਾਲੇ ਹੋਕੇ (੪) ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ-(ਤਾਂ)-(ਅਥ੍ਵਾ, ਛਕੀ ਉਪਰ ਛਕੀ ਹੀ ਜਾਈਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੀਹ ਅਗੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਸੁੱਧ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ) ॥

ਜੈਸੇ ਨਾਰਿ ਭੇਟਤ ਭਤਾਰਹਿ ਨ ਭੇਦ ਜਾਨੈ,
ਉਦਿਤਿ ਅਧਾਨ ਆਨ ਚਿਹਨ ਦਿਖਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤ੍ਰਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਨੂੰ (ਆਪਾ, ਅਰਪਦੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸ

ਗੱਲ ਦਾ ਭੇਦ ਜਾਣਿਆ ਕਰਦੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦ "ਅਧਾਨ"-ਗਰਭ ਆਨ "ਉਦਿਤਜਾ" ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਆਪ ਤੇ ਆਪ ਹੀ) ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਿੱਸਨ ਲਗ ਪਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥

ਕਹਿ ਪਰ ਮਾਨਕ ਨ ਲਾਗਤਿ ਹੈ ਭਾਰੀ ਤੋਲ,
ਮੋਲ ਸੰਞਾ ਦਮਕਨ ਹੇਰਤਿਹੇਰਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਹੱਥ ਉਪਰ ਹੀਰੇ ਦਾ ਤੋਲ ਭਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੁੱਲ ਦੇ ਦੰਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਕਦਿਆਂ ਸਾਰ "ਹੇਰਾਤ ਹੈ"-ਹਰਾਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ, ਵਾ ਅੱਖਾਂ ਥੱਕ ਮਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਨਿ ਮਾਨਹਿ ਸਿਖ,
ਜਾਨੈ ਮਹਿਮਾ ਜਉ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸਮਾਤਿ ਹੈ ॥੩੭੪॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ "ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ"-ਸਤਜਨਾਮ (ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼) ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਜੋ ਸਿੱਖ ਮੰਨਦੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਦੇ) ਹਨ, ਉਹ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮਹਿਮਾ (ਇਸਦਾ ਮਹੱਤ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ "ਜਉ"-ਜਦਕਿ (ਝੱਟ ਹੀ) ਸੁਖ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਪਰਮਾਤਮ ਪਦ) ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੩੭੪॥

ਕੀਹ ਗ੍ਰਹਸਥ ਵਿਚ ਗੁਰਉਪਦੇਸ਼ ਕਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਐਸੀ ਜਿਗਯਾਸਾ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ:-

ਜੈਸੇ ਮਛ ਕਛ ਬਗ ਹੰਸ ਮੁਕਤਾ ਪਖਾਨ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਖੈ ਪ੍ਰਗਾਸ ਉਦਧਿ ਸੈ ਜਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਮੱਛ, ਕੱਛੂ ਕੁੰਮੇ, ਬਗਲੇ, ਹੰਸ, ਮੋਤੀ, ਪਥੱਰ, (ਘੁੱਗੇ ਸੰਖ ਆਦ), ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਹ (ਇਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ) ਪ੍ਰਗਾਸ = ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੋਂ "ਜਾਨੀਐ"-ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਤਾਰੋ ਤਾਰੀ ਤਉ ਆਰਸੀ ਸਨਾਹਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ,
ਲੋਹ ਏਕ ਸੇ ਅਨੇਕ ਰਚਨਾ ਬਖਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ "ਤਉ"-ਫੇਰ ਤਾਲਾ (ਜੰਦ੍ਰਾ) ਤੇ ਤਾਲੀ (ਚਾਬੀ), "ਆਰਸੀ"-ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵਾ ਲੋਹਾ ਮਣੀ (ਫੁਲਾਦ), ਸੰਜੋਆ (ਕਵਚ), ਤਥਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ (ਇਹ ਸਭ ਪਦਾਰਥ) ਇਕੋ ਲੋਹੇ ਦੀ ਅਨੇਕ ਰਚਨਾਂ ਰੂਪ ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਭਾਂਜਨ ਬਿਬਿਧ ਜੈਸੇ ਹੋਤ ਏਕ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਸੈ,
ਖੀਰ ਨੀਰ ਬਿੰਜਨਾਦਿ ਅਉਖਧਿ ਸਮਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਬਣਦੇ

ਹਨ, ਅਤੇ ਦੁੱਧ, ਪਾਣੀ ਤਥਾ "ਬਿੰਜਨਾਦਿ"-ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਸੁਾਦੀਕ ਵਸਤੂਆਂ ਅਰੁ "ਅਉਖਧਿ"-ਜੜ੍ਹੀ ਬੂਟੀਆਂ (ਵਾ ਅੰਨ ਆਦ ਬੱਨਸਪਤੀਆਂ) ਭੀ ਸਭ (ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ) "ਸਮਾਨੀਐ" = ਸਮ + ਆਨੀਐ = ਇਕ ਸਮ (ਓਕੂੰ ਹੀ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥

ਤੈਸੇ ਦਰਸ਼ਨ ਬਹੁ ਬਰਨ ਆਸ਼੍ਰਮ ਧਰਮ,
ਸਕਲ ਗ੍ਰਿਹਸਤਿ ਕੀ ਸ਼ਾਖ਼ਾ ਉਨਮਾਨੀਐ ॥੩੭੫॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਤ ਮਤਾਂਤਰ ਭਾਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਅਰੁ ਚਾਰੋਂ ਬਰਣ ਤਥਾ ਚਾਰੋਂ ਆਸ਼੍ਰਮ-ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਹੀ ਇਕ ਗ੍ਰਹਸਥ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਹੀ ਸਮਝੋ ॥ ੩੭੫ ॥

ਪੁਸ਼੍ਰੀ ਨਿਮਿੱਤ ਉਹੀ ਬਾਰਤਾ ਮੁੜ:-

ਜੈਸੇ *ਸਰ ਸਰਿਤਾ ਮੈ ਸਕਲ ਮੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਬਡੋ,
ਮੇਰੁ ਮੈ ਸੁਮੇਰੁ ਬਡੋ ਜਗਤਿ ਬਖਾਨਿ ਹੈ।

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਲਾਵਾਂ ਨਦੀਆਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਡਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਗਤ ਭਰ ਸੁਮੇਰੁ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਵਡਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ॥

ਤਰਵਰ ਵਿਖੈ ਜੈਸੇ ਚੰਦਨ ਬਿਰਖ ਬਡੋ,
ਧਾਤੁ ਮੈ ਕਨਿਕ ਅਤਿ ਉਤਮ ਕੈ ਮਾਨਿ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਬਿਰਛਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਚੰਨਣ ਦਾ ਬਿਰਛ ਵਡਾ (ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ) ਹੈ, ਤੇ ਧਾਤੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਅਤੀ ਉਤਮ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਪੰਛੀਅਨ ਮੈ ਹੰਸ ਮ੍ਰਿਗ ਰਾਜਨ ਮੈ ਸਾਰਦੂਲ,
ਰਾਗਨ ਮਹਿ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਪਾਰਸ ਬਖਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਪੰਛੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਸ, ਮ੍ਰਿਗ (ਚਿਤ੍ਰੇ, ਲਗੜ, ਸ਼ੇਰ ਆਦਿ) ਵਿਚੋਂ ਸਾਰਦੂਲ ਸਿੰਘ (ਕੇਸਰੀ ਸ਼ੇਰ), ਅਰੁ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਤੇ ਪਥੱਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰਸ (ਵਡਾ ਹੈ) ॥

ਗਿਆਨਨੁ ਮੈਂ ਗਿਆਨ ਅਰੁ ਧਿਆਨਨੁ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਗੁਰੁ,
ਸਕਲ ਧਰਮ ਮੈਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ॥ ੩੭੬ ॥

ਅਰਥ-ਲੌਕਿਕ, ਸਾਸ਼ਤ੍ਰਿਕ ਵਾ ਬੈਦਿਕ ਆਦਿ ਸਮੂਹ ਗਜਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ, ਤਥਾ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰ ਆਦ ਦੇਵ ਧਜਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ (ਇਸ਼੍ਟ ਦੇਵ ਦਾ) ਧਜਾਨ (ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਸਮੂਹ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਧਰਮ

*ਵ੍ਰਗਨ ਵਾਲੇ ਨਦੀਆਂ ਆਦ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ।

ਪ੍ਰਧਾਨ (ਮੁਖ਼ਜ-ਅਤਯੰਤ ਉਤਮ) ਹੈ ॥ ੩੧੬ ॥

ਗੁਰੂ ਕੀ ਓਟ ਲੈਣੀ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਣਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸਫਲ ਹੈ:-

ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਕਰਬੈ ਕੋ ਹੈ ਇਹੈ ਗੁਨਾਓ,
ਨਿਰਮਲ ਤਨ ਤ੍ਰਿਖਾ ਤਪਤਿ ਨਿਵਾਰੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਤੀਰਥ ਵਿਖੇ ਸਨਾਨ ਕਰਣ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਫਲ ਹੈ, ਕਿ ਸਰੀਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਪਯਾਸ ਅਰੁ "ਤਪਤਿ"-ਦਾਹ (ਸੜਨ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥

ਦਰਪਨ ਦੀਪ ਕਰ ਗਹੈ ਕੋ ਇਹੈ ਗੁਨਾਓ,
ਪੇਖਤ ਚਿਹਨ ਮਗ ਸੁਰਤਿ ਸੰਭਾਰੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਣ (ਲੈਣ) ਦਾ ਏਹ ਫਲ ਹੈ ਕਿ (ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ) ਚਿਹਨ ਚਕ੍ਰਾਂ ਦੀ (ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਦੀ) ਸੋਝੀ ਹੋ ਔਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਦੀਵੇ (ਲਾਲਟੈਨ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਨ ਦਾ ਇਹ ਲਾਭ ਕਿ ਰਸਤੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸੰਭਾਲ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭੇਟਤ ਭਤਾਰਿ ਨਾਰਿ ਕੋ ਇਹੈ ਗੁਨਾਓ,
ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਸੀਪ ਗਤਿ ਲੈ ਗਰਭ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦੇ ਭੇਟਨ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਲਾਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸਿੱਪੀ ਦੇ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਲੈਣ ਸਮਾਨ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਗਰਭ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ (ਉਸਦੀ) ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ਕਰੇ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਚਰਨਿ ਸਰਨਿ ਕੋ ਇਹੈ ਗੁਨਾਓ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਿ ਹਾਰ ਉਰ ਧਾਰੀਐ ॥ ੩੧੭ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਣ (ਸਰਨਾਗਤ ਹੋਣ = ਆਸਰਾ ਓਟ ਲੈਣ) ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਫਲ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ (ਲੈਕੇ) ਅਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਹਾਰ ਬਣਾਕੇ ਧਾਰੀ ਰਖੇ ॥ ੩੧੭ ॥

ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਰ:-

ਜੈਸੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਨ ਬਿਚਾਰਤ ਬਿਕਾਰ ਸੁਤ,
ਪੋਖਤ ਸ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਹਸਤ ਬਿਹਸਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਬਿਗਾੜ (ਔਗੁਣ) ਨੂੰ ਧਯਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਯਾ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਹੱਸ ਹਸਾਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਤ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਪਾਲਿਆ (ਲਡਾਯਾ) ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਿਥਾਵੰਤ ਜੰਤ ਬੈਦਹਿ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਕਹੈ,

ਪਰਖ ਪਰੀਖਾ ਉਪਚਾਰਤ ਰਸਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਭਾਂਤ "ਬ੍ਰਿਥਾਵੰਤ"–ਪੀੜਾਵਾਨ (ਰੋਗੀ) ਆਦਮੀ, ਬੈਦ (ਹਕੀਮ) ਤਾਈਂ (ਆਪਣੀ) ਵਿਥਯਾ ਸੁਣੌਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਅਗੋਂ (ਰੋਗ ਦੀ) ਪਰੀਖ੍ਯਾ (ਪੜਤਾਲ) ਦ੍ਵਾਰੇ "ਪਰਖ"–ਪਛਾਣ ਕਰ, "ਰਸਾਇਕੈ ਉਪਚਾਰਤ"– (ਓਸਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲੁਭਾਕੇ = ਔਖਧੀ ਖਾਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਉਪਜਾਕੇ) ਇਲਾਜ ਕਰਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਚਟੀਆ ਅਨੇਕ ਜੈਸੇ ਏਕ ਚਟਸਾਰ ਵਿਖੈ,
ਬਿਦਿਆ ਵੰਤ ਕਰੇ ਪਾਂਧਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੈ ਪੜ੍ਹਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਚਾਟੜੇ (ਵਿਦਯਾਰਥੀ) ਇਕ ਚਟਸਾਲਾ (ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ = ਸਕੂਲ) ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪਾਂਧਾ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਪਯਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾ ਪੜ੍ਹਾਕੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਸਿਖਨ ਕੇ ਅਉਗੁਨ ਅਗਿਆਨ ਮੇਟੈ,
ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕ ਸੈਂ ਸਹਜਿ ਸਮਝਾਇਕੈ ॥ ੩੭੯ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ = ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰ) ਦ੍ਵਾਰੇ "ਸਹਜ"–ਪਦ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਸਮਝਾਕੇ, ਵਾ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸਮਝਾਇਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਤੇ ਅਗਯਾਨ ਨੂੰ ਮੇਟ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥-੩੭੯ ॥

ਹਰ ਕੋਈ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਬਖਸਸ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ:–

ਜੈਸੇ ਤਉ ਕਰਤ ਸੁਤ ਅਨਿਕ ਇਆਨਪ,
ਤਊ ਨ ਜਨਨੀ ਅਉਗਨ ਉਰਿ ਧਾਰਿਓ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫੇਰ ਪੁਤ੍ਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮੂਰਖਤਾਈਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ' ਮਾਂ ਤਦ ਭੀ (ਓਸਦਿਆਂ) ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦੀ ॥

ਜੈਸੇ ਤਉ ਸਰਨਿ ਸੂਰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਗਿਆ ਰਾਖੈ,
ਅਨਿਕ ਅਵਗਿਆ ਕੀਏ ਮਾਰਿ ਨ ਬਿਡਾਰਿਓ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸਤਰਾਂ "ਤਉ"–ਐਸੇ ਹੀ ਸੂਰਮਾਂ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਸ਼ਰਣਿ (ਸਹਾਰਾ) ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, (ਤੇ ਜੇਕਰ ਸਰਣਾਗਤ) ਅਨੇਕਾਂ ਅਪ੍ਰਾਧ ਭੀ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਭੀ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਿੱਟਦਾ–ਭਾਵ, ਸਭ ਤਰਾਂ ਦੀ ਛਿਮਾ ਧਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਓਟ ਬਣਯਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਤਉ ਸਰਿਤਾ ਜਲ ਕਾਸ਼ਟਹਿ ਨ ਬੋਰਤ,
ਕਰਤ ਚਿਤ ਲਾਜ ਅਪਨੋਈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਿਓ ਹੈ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਫੇਰ ਨਦੀ ਦਾ ਜਲ (ਪ੍ਰਵਾਹ) ਕਾਠ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ, ਤੇ (ਅਪਣੇ) ਚਿੱਤ ਵਿਚ (ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ) ਲਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਕਾਠ ਉਸਦਾ ਅਪਣਾ ਹੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਲਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਪਰਮ ਗੁਰ ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਗਤਿ,
ਸਿਖਨ ਕੋ ਕਿਰਤ ਕਰਮੁ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ ਹੈ ॥੩੭੯॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ 'ਪਰਮ ਗੁਰ"-ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ (ਦਾ ਬਿਰਦ ਭੀ) ਪਾਰਸ ਦੇ ਪਰਸਨ ਸਮਾਨ (ਇਕ ਸਾਰਖਾ ਹੀ ਉਦਾਰ ਹੈ) ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੀ ਕੁਛ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਾਵ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਾਰਸ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਵਿੰਗੀ ਸਿੱਧੀ ਮੈਲੀ ਸੁੱਚੀ ਆਦਿ ਸਭ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਮੀਪ ਆਈ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਧਾਤੂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੀ ਕਰਮ ਅਕਰਮ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਂ ਸਰਣਾਗਤਾਂ ਦਾ ਅਵਸ਼੍ਯ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੩੭੯ ॥

ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੂਰਬਕ ਨਿਰੂਪਣ:-

ਜੋਈ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕੈ ਸੁਚਾਰ ਚਾਰ,
ਸੋਈ ਪਰਵਾਰ ਬਿਖੈ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਬਖਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਨੂੰ "ਸੁਚਾਰ"-ਸੁਚਾਲ "ਚਾਰ"-ਸੁੰਦ੍ਰ-ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਚਾਲਾ ਜਾਣਕੇ (ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ) ਕਰਮ (ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ) ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ-ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਸੁਚਾਲ (ਭਲਾ ਕਰਮ) ਜਾਣਕੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਦਾ (ਵਰਤਦਾ) ਹੈ, ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ (ਭਲਾ ਭਲਾ) ਆਖਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਬਨਜ ਬਿਉਹਾਰ ਸਾਚੋ ਸ਼ਾਹ ਸਨਮੁਖ ਸਦਾ,
ਸੋਈ ਤਉ ਬਨਉਟਾ ਨਿਹਕਪਟ ਕੈ ਮਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-(ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ) ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਮਣੇ ਸਦੀਵਕਾਲ ਸੱਚੇ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਸੇ ਹੀ "ਬਨਉਟਾ"-ਵਣਜੇਟੇ (ਸੁਦਾਗਰ ਬੱਚੇ) ਨੂੰ ਨਿਰਛਲੀਆ (ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਸਾਫ ਸੱਚਾ) ਕਰਕੇ ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ ॥

ਸੁਆਮਿ ਕਾਮ ਸਾਵਧਾਨ ਮਾਨਤ ਨਰੇਸ ਆਨ,
ਸੋਈ ਸ੍ਵਾਮਿ ਕਾਰਜੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ "ਨਰੇਸ"-ਰਾਜੇ ਦੀ ਆਨ ਦੀਨ ਨੂੰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਸੁਆਮੀ (ਮਾਲਿਕ) ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ ਸ੍ਵਾਮੀ ਦਾ "ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਾਰਜੀ"-ਨਾਮੀ ਕੰਮ ਕਰਣੇ ਹਾਰਾ ਪਛਾਣੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ-ਉਹ ਮਾਲਕ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੇਵਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਿਘਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥

ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਪਰਵੇਸ਼ ਰਿਦਿ ਅੰਤਰ ਹੈ,
ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੋਈ ਸਿੱਖ ਜਗ ਜਾਨੀਐ ॥ ੩੮੦ ॥

ਅਰਥ - (ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਜਿਸਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਲਗੌਣ ਦੇ ਉਪਦੇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਓਹੋ ਹੀ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ॥ ੩੮੦ ॥

ਗੁਰੂ ਅਪਨਾਏ ਦੀ ਲਾਜ ਨਿਬੌਂਹਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਿੱਖ ਬਾਬਤ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ:-

ਜਲ ਕੈ ਧਰਨਿ ਅਰੁ ਧਰਨਿ ਕੈ ਜੈਸੇ ਜਲੁ,
ਪ੍ਰੀਤਿ ਕੈ ਪਰਸਪਰ ਸੰਗਮ *ਸੁਮਾਰਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਜਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਲ ਨਾਲ (ਪ੍ਰੀਤੀ), (ਅਰੁ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਪ੍ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਆਪੋ-ਵਿਚ ਦੇ "ਸੰਗਮ"-ਸਾਥ ਨੂੰ "ਸ਼ੁਮਾਰ"-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੰਨਦੇ (ਕਦਰ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦੇ) ਹਨ-ਅਥ੍ਵਾ, ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਦੇ ਸੰਗਮ ਨੂੰ "ਸਮਾਰਿ"-ਸੰਭਾਲਦੇ (ਨਿਬੌਂਹਦੇ) ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਜਲ ਸੀਂਚ ਕੈ †ਤਮਾਲਿ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੀਅਤ,
ਬੋਰਤ ਨ ਕਾਸ਼ਟਹਿ ਜ੍ਵਾਲਾ ਮੈ ਨ ਜਾਰਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਜਲ ਸਿੰਜ ਸਿੰਜ (ਉਛੱਲ ਉਛੱਲ) ਕੇ ਤਮਾਲ ਬਿਰਛ (ਤਾੜਾਂ) ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਲੀਦਾ ਹੈ, (ਜਿਸਦੀ ਲਾਜ ਨੂੰ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੋਯਾ ਜਲ) ਕਾਠ ਨੂੰ ਡੋਬਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਹੀ ਸੜਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਲੋਸ਼ਟ ਕੇ ਜੜਿ ਗੜਿ ਬੋਹਿਥ ਬਨਾਈਅਤ,
ਲੋਸ਼ਟਹਿ ਸਾਗਰ ਅਪਾਰ ਪਾਰ ਪਾਰਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਇਥੋਂ ਤਕ ਲਿਹਾਜ ਕਾਠ ਦਾ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਲੋਹੇ (ਦੀਆਂ ਪਤਰੀਆਂ ਮੇਖਾਂ) ਨੂੰ ਜੜ ਜੜ (ਗੱਡ ਗੱਡ) ਕੇ "ਗੜਿ ਬੋਹਿਥ ਬਨਾਈਅਤ"-

---

*ਕਿਤੇ ਪਾਠ "ਸੁਮਾਰਿ ਹੈ" ਤੇ ਕਿਤੇ "ਸਮਾਰਿ ਹੈ"-ਇਸ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

†ਹੋਰਨਾਂ ਬਿਰਛਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਛੱਡਕੇ "ਤਮਾਲ"-ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਲਕੜੀ ਹੀ ਬੇੜਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥

ਜਹਾਜ ਨੂੰ ਘੜ ਬਣਾਈਦਾ ਹੈ-ਅਥ੍ਵਾ ਇਕ ਗੜ੍ਹ=ਕਿਲੇ ਸਮਾਨ ਜਹਾਜ ਬਣਾ ਲਈਦਾ ਹੈ (ਸੋ ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਕਾਠ ਨਾਲ ਲਗੇ) ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਅਪਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਭੀ "ਪ੍ਰਾਰ ਪਾਰ ਹੈ"-ਪਾਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ (ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ, ਐਡਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ॥

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਜਾਨੀਜੈ ਜਨ ਜਨ ਕੈ ਜਾਨੀਜੈ ਪ੍ਰਭੁ,
ਤਾਂਤੇ ਜਨ ਕੇ ਨ ਗੁਨ ਅਉਗੁਨ ਬੀਚਾਰਿ ਹੈ ॥ ੩੯੧ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਾਣੀਦੇ ਹਨ ਜਨ ਭਗਤ ਲੋਕ-) ਭਜਨ ਕਰਨ ਹਾਰੇ ਉਸਦੇ ਪੁਜਾਰੇ, ਤੇ ਜਨ (ਭਜਨੀਕ ਪੁਰਖਾਂ) ਦਾ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਭੂ; ਤਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ (ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਨ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਪੁਜਾਰਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਅਉਗੁਣ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ। ਭਾਵ, ਅਮੁਕੀ ਗੱਲ "ਮੇਰੇ ਪੁਜਾਰੇ ਨੇ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅਮੁਕੀ ਮੰਦੀ"-ਐਸੀ ਵੀਚਾਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਕੁਛ ਪੁਜਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਕੁਛ ਉਹ ਭਲਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣਦਾ ਹੈ ॥ ੩੯੧ ॥

ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਰੂਪ ਕਰਮ (ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ) ਕਾਰਣ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਹੋ, ਮਨੁੱਖ ਊਚ ਨੀਚ ਪਦਵੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ:-

ਬਿਆਹ ਸਮੈ ਜੈਸੇ ਦੁਹੂੰ ਓਰ ਗਾਈਅਤ ਗੀਤ,
ਏਕੈ ਹੁਇ ਲਭਤ ਏਕੈ *ਹਾਨਿ ਕਾਨਿ ਜਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਬਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਹੀ (ਧੀਤਿਆਂ ਪੁਤ੍ਰੇ-ਤਿਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ) ਗੀਤ (ਗੌਣ) ਗਾਂਵੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਫਲ ਓਸ ਗੌਣੇ ਦਾ ਦੁਵੱਲੀਂ ਹੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ਇਕਨਾਂ (ਪੁਤ੍ਰੇਤਿਆਂ) ਨੂੰ ਤਾਂ "ਲਭਤਿ" ਲਾਭ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਕਨਾ ਨੂੰ (ਧੀਤਿਆਂ ਨੂੰ) (ਧੀ ਦੇਣ ਦੀ) ਕਾਨ ਕਾਰਣ "ਹਾਨਿ"-ਹੇਠੀ ਸਮਝੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਦੁਹੂੰ ਦਲ ਬਿਖੈ ਜੈਸੇ ਬਾਜਤ ਨੀਸਾਨ ਤਾਨ,
ਕਾਹੂ ਕਉ ਜੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਪਰਾਜੈ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਦੋਹਾਂ ਦਲਾਂ (ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸੈਨਾਂ) ਵਿਖੇ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਤਾੜ ਤਾੜ ਵਾ ਕੱਸ ਕੱਸਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਨਗਾਰੇ) ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਾਰ ਪਛਾਣੀਦੀ ਹੈ ॥

---

*ਜਿਨਾਂ ਧੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਨਾਂ ਪਿਛੇ ਕੀਹ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਯਾ ਧੀਆਂ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰਣੀਆਂ, ਐਸੀਆਂ ੨ ਗੱਲਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਗਤ ਚਾਲੀ ਵਜੋਂ ਇਸ ਕਾਨ ਭਰੀ ਹੇਠੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਦੁਹੂੰ ਕੂਲ ਸਰਿਤਾ ਮੈ ਭਰਿ ਨਾਉ ਚਲੈ,
ਕੋਊ ਮਾਂਝ ਧਾਰਿ ਕੋਊ ਪਾਰਿ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਨਦੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਵਿਖੇ ਬੇੜੀਆਂ (ਪੂਰ) ਭਰ ਭਰਕੇ ਚਲਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਮੰਝ ਧਾਰਿ (ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ) ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਰ ਭੀ ਜਾ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ—ਅਰਥਾਤ ਕੋਈ ਧੀਮੀਆਂ ਚੱਲਕੇ ਅਜੇ ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਯਾ ਡੁਬ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਰਵਿਘਨ ਪਾਰ ਜਾ ਲਗਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ) ॥

ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਕਰਮ ਕੈ ਅਸਾਧ ਸਾਧ,
ਊਚ ਨੀਚ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਉਨਮਾਨੀਐ ॥੩੯੨॥

ਅਰਥ—ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਧਰਮ ਰੂਪ ਸ਼ੁਭ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ "ਸਾਧ"—ਭਲੇ ਪੁਰਖ (ਗੁਰਮੁਖ) ਤਾਂ ਊਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਰੂਪ ਅਸ਼ੁਭ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ "ਅਸਾਧ"—ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ ਨੀਚ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੀਚਾਰ(ਸੰਸਾਰਅੰਦਰ ਸਭ ਕੋਈਹੀਜਾਣਦਾਹੈ)॥੩੯੨॥

ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਪਰਖ ਕਰਕੇ ਜਦ ਕਦ ਭਲੇ (ਸਾਧੂ) ਪੁਰਖ ਵਾ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਹੀ ਲੋਚੇ:—

ਪਾਹਨ ਕੀ ਰੇਖ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਿਰਬਾਹੁ ਕਰੈ,
ਟਰੇ ਨ ਸਨੇਹ ਸਾਧ ਬਿਗ੍ਰਹ ਅਸਾਧਕੋ ॥

ਅਰਥ—ਪੱਥਰ ਦੀ ਲੀਕ ਜੀਕੂੰ ਆਦ ਅੰਤ ਪ੍ਰਯੰਤ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ—ਅਰਥਾਤ ਜੀਕੂੰ ਪੱਥਰ ਉਪਰ ਲੀਕ ਪਾਈਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਦ ਤਕ ਉਹਪਥਰਆਪਛਿੰਨ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਦ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਟਿਆ ਕਰਦੀ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ "ਸਾਧ"—ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦਾ "ਸਨੇਹ" ਪਜਾਰ ਅਤੇ "ਅਸਾਧ"—ਭੈੜੇ ਦਾ "ਬਿਗ੍ਰਹ"—ਵੈਰ (ਵਿਰੋਧ) ਯਾ ਹਠ ਭੀ ਟਾਲਿਆ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਟਲ ਸਕਦਾ (ਸਿਰਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ॥

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮੈ ਲਕੀਰ ਧੀਰ ਨ ਧਰਤਿ ਤਤ,
ਅਧਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਉ ਬਿਰੁਧ ਜੁਧ ਸਾਧ ਕੋ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਾਣੀ ਅੰਦਰ ਲਕੀਰ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ "ਤਤ"—ਸੋ (ਉਹ) ਧੀਰ (ਟਿਕਾਉ) ਨਹੀਂ ਧਾਰ ਸਕਣਾ ਕਰਦੀ (ਖਿਚੀਂਦੀ ਖਿਚੀਂਦੀ ਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ) ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰਾਂ "ਅਧਮ"—ਨੀਚ (ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ) ਅਤੇ ਸਾਧ ਦਾ (ਕਿਸ਼ੇ ਦੇ) ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ "ਜੁੱਧ"—(ਲੜਾਈ) ਸਮਝੋ । ਭਾਵ, ਨੀਚ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੇ ਭਲੇ ਦਾ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਛਿਣ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕੇ ਰਹਿ ਸਕਣਾ ਕਰਦੇ ॥

ਥੋਹਰਿ ਉਖਾਰੀ ਉਪਕਾਰੀ ਅਉ ਬਿਕਾਰੀ,
ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਵ ਸਾਧ ਅਧਮ ਉਪਾਧਕੋ ॥

ਅਰਥ-(ਫਿਰ ਜੀਕੂੰ) ਥੋਹਰ ਤੇ ਉਖਾੜੀ (ਗੰਨਾ) । ਉਹ "ਬਿਕਾਰੀ"-(ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਿਗਾੜ ਕਰਣ ਵਾਲੀ), ਅਤੇ ਇਹ "ਪਰਉਪਕਾਰੀ"-ਭਲਾ ਕਰਣ (ਸੁਖ ਦੇਣ) ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਤੀਕੂੰ ਹੀ) "ਅਧਮ ਉਪਾਧਕੋ ਸੁਭਾਵ"-ਨੀਚ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਉਪਾਧ (ਦੰਗਾ) ਖੜੇ ਕਰਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਹੈ ਅਤੇ "ਸਾਧਕੋ ਸਹਜ ਸੁਭਾਵ"-ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਹਜ = ਸੁਖ ਦੇਣ ਹਾਰਾ ਵਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥

ਹੂੰਜਾ ਫਲ ਮਾਨਕ ਸੰਸਾਰ ਤੁਲਾਧਾਰ ਬਿਖੈ,
ਤੋਲ ਕੈ ਸਮਾਨ ਮੋਲ ਅਲਪ ਅਗਾਧ ਕੋ ॥੩੯੩॥

ਅਰਥ-ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਰਤੱਕਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦਾ ਫਲ (ਰੱਤੀ), ਅਤੇ "ਮਾਨਕ" ਮਣੀਆਂ (ਹੀਰੇ ਪੰਨੇ ਆਦ ਦੀ ਚੂਨੀ ਯਾ ਨਗੀਨਾ) "ਤੁਲਾਧਾਰ"-ਤਕੜੀ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਤੋਲ ਤੁਲੀਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ "ਮੋਲਕੋ"-ਮੁੱਲ ਦੀ ਖਾਤਰ ਰੱਤੀ "ਅਲਪ" = ਥੋੜੀ ਕੀਮਤ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰੁ ਮਾਣਕ-ਅਗਾਧ-ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ (ਅਸੰਖਾਂ ਦੇ) ਮੁੱਲ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥-(ਐਸਾ ਹੀ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਸ਼ਕਲੋਂ ਸੂਰਤੋਂ ਇਕ ਸ੍ਰੀਖੇ ਦਿਸਯਾ ਭਾਸਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿੰਤੂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਗਤ ਮੇਲੇ ਦਾ ਵਾਹ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਦੇ ਹੀਲ ਪਜਜ਼ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) । ੩੯੩ ॥

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਨਹੀਂ ਪੋਹਿਆ ਕਰਦੀ:-

ਜੈਸੇ ਕੁਲਾ ਬਧੂ ਅੰਗ ਰਚਤ ਸੀਗਾਰ ਖੋੜਸ,
ਤੈਈ ਗਨਿਕਾ ਰਚਿਤ ਸਕਲ ਸੀਂਗਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ੁ ਕੁਲ ਦੀ ਬਹੂ ਸੋਲਾਂ ਸਿੰਗਾਰ ਅੰਗਾਂ ਉਪਰ ਰਚਦੀ-ਸੁਆਰਦੀ ਹੈ, "ਤੇਈ"-ਓਨਾਂ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਸ੍ਵਾ ਭੀ ਸੁਆਰਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਕੁਲਾ ਬਧੂ ਸਿਹਜਾ ਸਮੈ ਰਮੈ ਭਰਤਾਰ ਏਕ,
ਬੇਸ੍ਵਾ ਤਉ ਅਨੇਕ ਸੈ ਕਰਤਿ ਬਿਭਚਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਕੁਲ ਬਹੂ ਤਾਂ ਸਿਹਜਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਭਰਤਾ (ਪਤੀ) ਨੂੰ ਹੀ ਰਮਣ ਕਰਦੀ (ਰਾਂਵਦੀ) ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਵੇਸ੍ਵਾ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਲ "ਬਿਭਚਾਰ" ਦੁਰਾਚਾਰ ਕਰਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਕੁਲਾ ਬਧੂ ਸੰਗਮ ਸੁਜਸ ਨਿਰਦੋਖ ਮੋਖ,

ਬੇਸ੍ਵਾ ਪਰਸਤ ਅਪਜਸੁ ਹੁਇ ਬਿਕਾਰ ਜੀ ॥

ਅਰਥ-ਕੁਲਬਹੂਦੇਸੰਗਮ(ਸਪਰਸ-ਮੇਲ)ਤੋਂਸੁੰਦ੍ਰਜੱਸ(ਕੀਰਤੀ)"ਨਿਰਦੋਖ" ਨਿਰ ਵਿਕਾਰਿਤਾ ਤਥਾ ਮੁਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-ਭਾਵ, ਗ੍ਰਹਸਥ ਧਰਮ ਪਾਲਣ ਵਿਖੇ ਸੁਕੀਰਤੀ, ਨਿਰਵਿਕਾਰਿਤਾ ਤਥਾ ਮੋਖ (ਮੁਕ੍ਤੀ) ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਵੇਸ੍ਵਾ ਨਾਲ ਛੋਹਿਆਂ "ਅਪਜਸੁ"-ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਿਟ ਫਿਟ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਵਿਗਾੜ ਹੀ ਵਿਗਾੜ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਕਉ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮਾਇਆ,
ਸੋਈ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੁਇ ਦਹਤਿ ਸੰਸਾਰ ਜੀ ॥ ੩੯੪ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯਾ (ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤਿਆਂ) ਧਰਮ ਮਾਰਗ ਆਦ ਵਿਖੇ ਲਗਦੀ ਹੋਈ,ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਫਲ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਮਾਯਾ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਨੂੰ ਹੀ (ਸੰਸਾਰੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਲਗਦੀ ਹੋਈ) ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਹਾਰੀ ਵਾ ਸਾੜਨਹਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ ੩੯੪ ॥

ਜਿਹੜੀ ਮਾਯਾ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦੀ ਹੇਤੂ ਹੈ, ਉਹੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਆਈ ਮੋਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:-

ਸੋਈ ਲੋਹਾ ਬਿਸ੍ਵ ਬਿਖੈ ਬਿਬਿਧ ਬੰਧਨ ਰੂਪ,
ਸੋਈ ਤਉ ਕੰਚਨ ਜੋਤਿ ਪਾਰਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਓਹੋ ਹੀ ਲੋਹਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਖੇ (ਸੰਗਲੀਆਂ ਸੰਗਲ ਕੁੰਡੇ ਜੰਜੀਰ ਆਦ) ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਓਹੀ ਪਾਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ (ਮਿਲਾਪ) ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੀ-ਦਮਕਨ ਹਾਰਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਸੋਈ ਤਉ ਸਿੰਗਾਰ ਅਤਿ ਸ਼ੋਭਤ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਕਉ,
ਸੋਈ ਅਭਰਨ ਗਨਿਕਾ ਰਚਿਤ ਅੰਗ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਓਹੋ ਹੀ ਸਿੰਗਾਰ (ਗਹਿਣਾ ਗੱਟਾ ਆਦਿ) ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ (ਪਤੀ ਪ੍ਰਤਿਗਜ਼ਾਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਉਪਰ) ਅਤੀ ਸੋਭਾ (ਸਜੌਟ) ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਯਾ ਹੋਯਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਓਹੋ ਹੀ "ਅਭਰਣ"-ਸਿੰਗਾਰ (ਗਹਿਣੇ ਭੂਖਣ ਆਦ) ਵੇਸ੍ਵਾ ਅਪਣੇ ਅੰਗਾਂ ਉਪਰ ਪਹਿਰੇ (ਤਾਂ ਕਲੰਕ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ॥

ਸੋਈ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਮਿਲਿ ਸਾਗਰ ਮੁਕਤਾ ਫਲ,
ਸੋਈ ਸ੍ਵਾਂਤਿ ਬੂੰਦ ਬਿਖੁ ਭੇਟਤ ਭੁਇਅੰਗ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਓਹੋ ਹੀ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਸਮੁੰਦਰ ਅੰਦਰ (ਜੇਕਰ ਸਿੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਵੇ) ਤਾਂ ਮੋਤੀ ਫਲ ਬਣ ਜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਓਹੋ ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ "ਭੁਇਅੰਗ"-ਸੱਪ ਨੂੰ ਭੇਟਕੇ (ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੈਕੇ) ਵਿਹੁ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਮਾਇਆ ਕਿਰਤਿ ਬਿਰਤਿ ਹੈ ਬਿਕਾਰ ਜਗ,
ਪਰਉਪਕਾਰ ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਸੂਬੰਗ ਹੈ ॥ ੩੯੫ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਇਹ ਮਾਯਾ ਜਗਤ (ਜੀਵਾਂ) ਲਈ "ਕਿਰਤਿ ਬਿਰਤਿ"–ਬਿਉਹਾਰੀ ਕਿਰਤ (ਉਪਜੀਵਕਾ ਨਿਮਿਤਕ) ਕਾਰਾਂ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀਂਦੀ ਵਿਗਾੜ ਦਾ ਰੂਪ (ਹਾਨੀਕਾਰਕ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਆਈ ਹੋਈ ਇਹ "ਸੂਬੰਗ"–ਸਮੂਲਚੀ ਹੀ "ਪਰਉਪਕਾਰ"–ਭਲੇ ਖਾਤਰ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤ ਕਰਣ ਹਾਰੀ) ਵਾ ਪਰ-ਉਪਕਾਰ = ਪਰਮਾਤਮਾਂ+ਸਮੀਪ+ਕਾਰਣੀ = ਪਰ-ਮਾਰਥ ਦੀ ਸਾਧਨ ਹਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ ੩੯੫ ॥

ਦੁਸ਼੍ਟ ਜਦ ਕਦ ਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਅਪਣੇ ਦੁਸ਼੍ਟ ਸੁਭਾਵ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:–

ਕਊਆ ਜਉ ਮਰਾਲ ਸਭਾ ਜਾਇ ਬੈਠੇ ਮਾਨਸਰ,
ਦੁਚਿਤ ਉਦਾਸ ਬਾਸ ਆਸ ਦੁਰਗੰਧ ਕੀ ॥

ਅਰਥ–ਜੇਕਰ ਕਾਂ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਉੱਤੇ "ਮਰਾਲ"–ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਤਾਂ ਦੁਰਗੰਧ (ਵਿਸ਼੍ਟੇ) ਦੀ ਆਸਾ ਵਿਚ ਦੁਚਿੱਤਾ ਤੇ ਉਦਾਸ ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ ਹੀ ਉਥੇ ਬਾਸ ਕਰਦਾ (ਬੈਠਦਾ) ਹੈ ॥

ਸ੍ਵਾਨ ਜਿਉ ਬੈਠਾਈਐ ਸੁਭਗ ਪ੍ਰਜੰਕ ਪਰਿ,
ਤਿਆਗਿ ਜਾਇ ਚਾਕੀ ਚਾਟੈ ਹੀਨ ਮਤਿ ਅੰਧ ਕੀ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ (ਚਾਹੇ) ਸੁੰਦਰ "ਪ੍ਰਜੰਕ"–ਪਲੰਘ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਈਏ (ਕਿੰਤੂ ਉਹ ਉਸ ਪਲੰਘ ਨੂੰ) ਤਯਾਗਕੇ ਚੱਕੀ ਨੂੰ ਚੱਟਨ ਜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਯੋਂਜੁ ਉਸ "ਅੰਧ"–ਮੂਰਖ ਦੀ ਮਤਿ ਜੁ ਮਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥

ਗਰਧਭ ਅੰਗ ਅਰਗਜਾ ਜਉ ਲੇਪਨ ਕੀਜੈ,
ਲੋਟਤ ਭਸਮ ਸੰਗਿ ਹੈ ਕੁਟੇਵ ਕੰਧ ਕੀ ॥

ਅਰਥ–ਖੋਤੇ ਦੇ ਅੰਗਾਂ (ਸ਼ਰੀਰ) ਉਪਰ ਜੇਕਰ "ਅਰਗਜਾ"–ਅਤਰ ਅੰਬੀਰ ਦਾ ਲੇਪ ਲਗਾਈਏ (ਮਲੀਏ) ਤਾਂ ਭੀ ਉਹ ਰਾਖ ਦੀ ਢੇਰੀ (ਰੂੜੀ) ਉਪਰ ਹੀ ਜਾ ਜਾ ਪਸਲੇਟੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਯੋਂਜੁ ਓਸਦੇ ਕੰਧਿਆਂ (ਮੋਢਿਆਂ) ਨੂੰ ਇਹ "ਕੁਟੇਵ"–ਖੋਟੀ ਬਾਣ ਹੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਅਸਾਧ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚੀਤਿ,
ਮਨਸਾ ਉਪਾਧ ਅਪਰਾਧ ਸਨਬੰਧ ਕੀ ॥ ੩੯੬ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਅਸਾਧ (ਸਾਕਤ–ਮਨਮੁਖ) ਦੇ ਚਿੱਤ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ–ਸੰਤਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤੀ (ਰਤੀ ਭਰ ਭੀ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, (ਓਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਦਾ) ਐਸੇ ਸਨਬੰਧ ਦੀ ਹੀ ਮਨਸਾ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ

ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੋਈ ਉਪਾਧ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਕਰ ਸਕਨ ਦਾ ਅਉਸਰ ਮਿਲ ਸਕੇ ॥ ੩੯੬ ॥

ਵੀਚਾਰ:-

ਪਿਛਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਮਾਯਾ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਆਣਕੇ ਇਨਾਂ ਦਾ ਵਿਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਐਸਾ ਸੁਣਕੇ ਕਿਤੇ ਭੋਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਾਕਤਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਭੀ (ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਕਿ "ਇਹ ਸਾਡਾ ਕੀਹ ਬਿਗਾੜ ਸਕਨਗੇ") ਕਿਧਰੇ ਯਾਰ ਨਾ ਬਣਾ ਲੈਣ; ਕਜੋਂਕਿ ਇਨਾਂ ਦੀ ਭਲੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਔਣ ਦੀ ਕਦੀ ਰੁਚੀ ਹੀ ਨਾਂ ਹੋਣੀ ਹੋਈ। ਜਦ ਕਦੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਸ਼ੁਭ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਣ ਧਸੇ ਦਿੱਸਨ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਕੁਛ ਉਪਾਧ ਉਪਦ੍ਰਵ ਯਾ ਭੈੜਾ ਮਨਸੂਬਾ ਹੀ ਇਹ ਖੜਾ ਕਰਣਗੇ। ਤਾਂਤੇ ਜਦ ਕਦ ਭੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਾਕਤ ਸੰਗ ਨ ਕਰੇ, ਪਰ ਨਾਂ ਕਰੇ ॥-॥

ਹਾਂ! ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਤੋਂ ਡਰਕੇ ਅਗਲਾ ਸਮਾਂ ਭਲਾ ਗੁਜਾਰਨ ਦੇ ਖਯਾਲ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਨਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਟਤਾਵੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਸ਼ਰਣ ਆਯਾਂ ਦੀ ਲਾਜ ਨਿਬੋਂਹਦੇ ਹਨ:-

ਨਿਰਾਧਾਰ ਕੋ ਆਧਾਰ ਆਸਰੋ ਨਿਰਾਸਨ ਕੋ,
ਨਾਥ ਹੈ ਅਨਾਥਨ ਕੋ ਦੀਨ ਕੋ ਦਇਆਲੁ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਸਤਿਗੁਰੂ), ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਝੱਲਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਐਸੇ ਨਿਰ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ (ਨਿਧਰਿਆਂ ਦੀ ਧਿਰ) ਤੇ ਨਿਰਾਸਰਿਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹਨ, ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ (ਸ੍ਵਾਮੀ) ਤੇ ਦੀਨਾਂ ਲਈ ਦਯਾਲੂ ਦਯਾ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਹਨ ॥

ਅਸਰਨਿ ਸਰਨਿ ਅਉ ਨਿਰਧਨ ਕੋ ਹੈ ਧਨ,
ਟੇਕ ਅੰਧਨ ਕੀ ਅਉ ਕਿਰਪਨ ਕੋ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਤੇ ਨਿਰਧਨਾਂ ਦੇ ਧਨ ਹਨ (ਐਸਾ ਹੀ) ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਟੇਕ (ਡੰਗੋਰੀ) ਅਤੇ ਕਿਰਪਨਾਂ (ਕੰਜੂਸਾਂ-ਤੰਗ ਦਿਲੇ ਪੁਰਖਾਂ) ਲਈ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹਨ ॥

ਅਕ੍ਰਿਤਘਨ ਕੋ ਦਾਤਾਰ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਭੁ,
ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਨ ਪ੍ਰਤਗਿਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਭੀ ਦਾਤਾਰ (ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦ) ਹਨ, ਤੇ ਪਤਿਤਾਂ (ਆਚਰਣ ਭ੍ਰਸ਼ਟਾਂ) ਗੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ "ਪਾਵਨ"-ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਣ ਹਾਰੇ "ਪ੍ਰਭੂ"-ਸਭ ਤਰਾਂ ਸਾਮਰਥ ਹਨ, ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਵਨ ਹਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ (ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦ) ਬਿਰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤਗਜਾ (ਪ੍ਰਣ) ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਲਣ ਹਾਰੇ ਹਨ ॥

ਅਵਗੁਨ ਹਰਨ ਕਰਨਿ ਕਰਤਗਿਆ ਸੁਆਮੀ,

ਸੰਗੀ ਸਰਬੰਗਿ ਰਸ ਰਸਿਕ ਰਸਾਲੁ ਹੈ ॥ ੩੯੭ ॥

ਅਰਥ—ਸੁਆਮੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ) (ਔਗੁਣਕਾਰਿਆਂ ਦੇ) ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਹਨ, ਤੇ "ਕਰਤਗਿਆ"—ਕ੍ਰਿਤੱਗਤਾ (ਅਹਿਸਾਨ ਮੰਦੀ—ਉਪਕਾਰ) ਪਾਲਨ ਹਾਰੇ ਹਨ—ਭਾਵ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਹਨ, ਤੇ (ਜਿਹੜੇ ਕੋਈ) "ਰਸ"—ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ "ਰਸਿਕ"—ਰਸੀਏ ਹਨ ਓਨਾਂ ਦੇ "ਸਰਬੰਗਿ ਸੰਗੀ"—ਸਮੂਲਚੇ ਸੰਗੀ (ਸਭ ਤਰਾਂ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁਣ ਹਾਰੇ) "ਰਸਾਲੁ"—ਰਸ ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਹਨ ॥ ੩੯੭ ॥

ਵੀਚਾਰ:—

ਪਿਛਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠਨਾਂ ਯਾ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਬੈਠਨ ਦੇਣਾ ਉਪਾਧੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦਸਣਾਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਦਾ ਦਿਲ ਭਰ ਆਯਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ—ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਵੰਜੇ ਦੁਸ਼ਟ ਫੇਰ ਕੀਕੂੰ ਤਰਨਗੇ ? ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਨਿਸਤਾਰਨ ਅਧਮ ਉਧਾਰਨ ਏਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਕ੍ਤ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣ ਖਾਤਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖ਼ਸ਼ਨ ਜੋਗ ਹਨ—ਜੇ ਉਹ ਐਸੀ ਬਰਕਤ ਤੋਂ ਲਾਭਵੰਦ ਹੋਣਾਂ ਲੋਚਨ॥।—॥

ਵਿਚਾਲੇ ਉਪਜੇ ਸੰਸ਼ੇ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ਕਰ ਮੁੜ ਅਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤੋਂ ਜਦ ਕਦ ਗੁਰਮੁਖ ਪੁਰਖ ਬਚਨ ਹੀ ਬਚਨ, ਆਖਦੇ ਹਨ:—

ਕੋਇਲਾ ਸੀਤਲ ਕਰ ਕਰਤਿ ਸਿਆਮ ਗਹੇ,
ਪਰਸਿ ਤਪਤ ਪਰਦਗਧ ਕਰਤਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—(ਜੀਕੂੰ) ਠੰਢਾ ਕੋਲਾ ਹੱਥ ਨਾਲ ਫੜੀਏ ਤਾਂ (ਓਸਨੂੰ) ਕਾਲਾ ਕਰ ਸਿੱਟਦਾ ਹੈ,(ਅਰੁ ਜੇਕਰ ਇਹ) ਤੱਤੇ ਨੂੰ ਪਰਸੇ (ਛੋਹੇ) ਤਾਂ"ਪਰਦਗਧ"—ਪ੍ਰਦਗਧ ਕਰ ਦਿੰਦਾ,ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾੜ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਕੂਕਰ ਕੇ ਚਾਟਤ ਕਲੇਵਰਹਿ ਲਾਗਹਿ ਛੋਤ,
ਪਾਟਤ ਸ਼ਰੀਰ ਪੀਰ ਧੀਰ ਨ ਧਰਤਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਚੱਟਦਿਆਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੋਹ (ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਖੁਰਕ ਵਗੈਰਾ ਯਾਂ ਗਿਲਾਨੀ ਦੀ ਛੂਤ) ਲਗ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਰੀਰ ਪਾਟ ਪੈਂਦਾ (ਭਾਵ ਖੁਰਕ ਫੋੜੇ ਆਦ ਨਿਕਲ ਔਂਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਪੀੜਾ ਕਰਕ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਧਾਰੀ ਜਾ ਸਕਯਾ ਕਰਦੀ ॥

ਫੂਟਤ ਜਿਉਂ ਗਾਗਰ ਪਰਤਿ ਹੀ ਪਖਾਨ ਪਰਿ,
ਪਾਹਨ ਹਰਤਿ ਪੁਨਿ ਗਾਗਰ ਹਰਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸਤਰਾਂ ਗਾਗਰ (ਕਲਸਾ—ਘੜਾ) ਜੇਕਰ ਪਥਰ ਉਪਰ ਡਿਗ

ਪਵੇ ਤਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫੇਰ ਜੇਕਰ ਪਥਰ ਉਸ ਕਲਸੇ ਉਤੇ ਵੱਜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਕਲਸਾ ਹੀ ਭਜਿੱਆ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਤਰਾਂ ਕਲਸੇ ਦੀ ਹੀ ਸਤ੍ਰਯਾ ਨਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਅਸਾਧ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੂੰ ਬਿਰੋਧ ਬੁਰੋ,
ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੁਖ ਦੋਖ ਨ ਟਰਤਿ ਹੈ ॥ ੩੯੮ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਅਸਾਧ ਪੁਰਖਾਂ (ਸਾਕਤਾਂ) ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੀ ਬੁਰੀ ਹੈ, ਤੇ "ਬਿਰੋਧ"-ਵੈਰ ਭੀ ਬੁਰਾ ਹੈ, (ਜੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਖੇ (ਰੋਜ ਓਨਾਂ ਦੀ ਮਨੋਹਾਰ-ਦਿਲ ਜੋਈ-ਕਰਦਿਆਂ) ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੋਗੇ (ਜੇ ਵੈਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ) ਦੂਖਣਾਂ (ਉਜ਼ਾਂ) ਦੇ ਦੋਖ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲਿਆ ਜਾਊ । (ਐਸਾ ਹੀ ਇਥੇ ਕਰਣੀ ਉਥੇ ਭਰਣੀ, ਵਾਲੇ ਨੇਮ ਮੂਜਬ) ਪਰਲੋਕ ਵਿਖੇ ਭੀ ਦੁਖੀ ਤੇ ਦੋਖੀ ਹੀ (ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣੋਂ) ਨਹਾਂ ਬਚਯਾ ਜਾ ਸਕੂ । (ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਿਪ੍ਰੀਤੀ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਅਸਾਧਾਂ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਹੀ ਧਾਰੀ ਰਖੋ ॥੩੯੮॥
ਅਸਾਧ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੇ ਸਾਰ (ਛਿਟੱਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ) ਹੀ ਸੁਖ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਖਜੀਣੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇਹਨ:-

ਛਤ੍ਰ ਕੇ ਬਦਲੇ ਜੈਸੇ ਬੈਠ ਛਤਨਾਂ ਕੀ ਛਾਹਿ,
ਹੀਰਾ ਅਮੋਲਕ ਬਦਲੇ ਫਟਕ ਕਉ ਪਾਈਐ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਛਤਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਰ ਛਾਤੇ (ਛਤ੍ਰੀ) ਦੀ ਛਾਯਾ ਤਲੇ ਬੈਠਿਆਂ, ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੀਰੇ ਦੀ ਬਦਲੀ ਬਿਲੌਰ ਦਾ ਮਣਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਿਆਂ (ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ) ॥

ਜੈਸੇ ਮਨਿ ਕੰਚਨ ਕੇ ਬਦਲੇ ਕਾਚ ਗੁੰਜਾ ਫਲ,
ਕਾਬਰੀ ਪਟੰਬਰ ਕੇ ਬਦਲੇ ਉਢਾਈਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਮਨਿ"-ਨਗੀਨੇ ਸੁੱਚੇ ਬਦਲੇ ਕੱਚ ਨੂੰ (ਧਾਰ ਲਈਏ) ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਰਤੱਕਾਂ ਨੂੰ, (ਅਤੇ ਜੀਕੂੰ) ਪਟੰਬਰ (ਪੱਟ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ) ਬਦਲੇ ਕੰਬਲੀ ਲੈ ਪਹਿਨੀਏ (ਤਾਂ ਏਸ ਵਿਚ ਭੀ ਹੇਠੀ ਹੀ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਿਸ਼੍ਰਾਨ ਕੇ ਬਦਲੇ *ਕਰੀ ਫਲ,
ਕੇਸਰ ਕਪੂਰ ਜਿਉਂ ਕਚੂਰ ਲੈ ਲਗਾਈਐ ॥

ਅਰਥ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੈਸੇ ਮਿਠੇ (ਸ੍ਵਾਦੀਕ) ਮਿੱਠੇ ਮਿਠੇ ਖਾਣ ਪਾਣ ਦੇ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਬਦਲੇ, ਕੌੜੇ ਫਲ (ਖਾਨ ਪੀਣ ਲਗ ਪਈਏ) ਅਤੇ ਕੇਸਰ ਕਪੂਰ

---

*ਕੋਈ ਕਰੀਰ ਦੇ ਫਲ ਭੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਪਰ ਅਸਲ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੌੜੇ ਫਲ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਏ ॥

ਦੇ (ਲੇਪ ਬਦਲੇ) ਜੀਕੂੰ ਕਚੂਰ ਲਗਾਨ ਲਗ ਜਾਈਏ (ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਹਾਸੋ ਹੀਣੀ ਗੱਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)॥

ਭੇਟਤ ਅਸਾਧ ਸੁਖ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸੂਖਮ ਹੋਤ,
ਸਾਗਰ ਅਥਾਹ ਜੈਸੇ ਬੇਲੀ ਮਹਿ ਸਮਾਈਐ ॥੩੮੯॥

ਅਰਥ-(ਐਸਾ ਹੀ ਫੇਰ) ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ (ਵਿਚੋਂ ਜਲ) "ਬੇਲੀ"-ਮਸ਼ਕ ਅੰਦਰ ਪਾਇਆਂ ਹੋਯਾਂ (ਉਹ ਅਪਨੀ ਅਥਾਹਤਾ ਨੂੰ ਵੰਞਾਕੇ, ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦਾ ਜਲ ਅਖੌਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਸ਼ਕ ਦਾ ਜਲ ਅਖੀਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਅਸਾਧ"-ਸਾਕਤ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਭੇਟਨ (ਭਿੱਟਨ ਛੁਹਨ) ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸੁਕਰਣੀ ਭੀ "ਸੂਖਮ"-ਹਲਕੀ (ਮਾਤ) ਤੇਜ ਹੀਣੀ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ॥ ੩੮੯ ॥

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਤੇ ਸਾਕਤਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ:-

ਕੰਚਨ ਕਲਸ ਜੈਸੇ ਬਾਕੋ ਭਏ ਸੂਧੋ ਹੋਇ,
ਮਾਟੀ ਕੋ ਕਲਸ ਫੂਟੇ ਜੁਰੈ ਨ ਜਤਨ ਸੈ ॥

ਅਰਥ-ਸੋਨੇ ਦਾ ਕਲਸਾ (ਗਗਰਾ) ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਵਿੰਗਾ ਹੋਯਾ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ-ਭਾਵ ਚਿੱਬ ਪਏ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਿਟੀ ਦਾ ਕਲਸਾ ਫੁੱਟਿਆ ਜਤਨ ਨਾਲ ਭੀ(ਜੋੜਿਆ) ਨਹੀਂ ਜੁੜ ਸਕਯਾ ਕਰਦਾ॥

ਬਸਨ ਮਲੀਨ ਧੋਇ ਨਿਰਮਲ ਹੋਤ ਜੈਸੇ,
ਊਜਰੀ ਨ ਹੋਤ ਕਾਰੀ ਕਾਬਰੀ ਪਤਨ ਸੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮੈਲਾ ਬਸਤਰ ਧੋਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤਾਂ ਨਿਰਮਲ (ਉਜੱਲਾ) ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਾਲੀ ਕੰਬਲੀ "ਪਤਨ ਸੈ"- ਕਿਤਨੇ ਭੀ) ਫਟਕਾਰਨ (ਛੰਡਨ) ਨਾਲ (ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ) ਉਜਲੀ ਨਹੀਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਯਾ ਕਰਦੀ॥

ਜੈਸੇ ਲਕੁਟੀ ਅਗਨਿ ਸੇਕਤ ਹੀ ਸੂਧੀ ਹੋਇ,
ਸ੍ਵਾਨ ਪੂਛਿ ਪਟੰਤਰੋ ਪ੍ਰਗਟ ਮਨਤ ਨ ਸੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ (ਫੇਰ) ਲਾਠੀ (ਵਿੰਗੀ ਨੂੰ) ਅੱਗ ਉਪਰ ਸੇਕਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੂਛਲ ਦਾ (ਜੋ) "ਪਟੰਤਰੋ"-ਟੇਢਾ ਪੁਣਾ (ਬਜੋਗ ਪੁਣਾ) ਹੈ,"ਸੈ"-ਸੋ(ਉਹ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਯਾ ਕਰਦਾ-ਭਾਵ, ਹਜਾਰ ਜਤਨ ਕੀਤਿਆਂ ਭੀ ਪੂਛਲ ਅਪਣੀ ਟਿਢਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਜ ਗਯਾ ਕਰਦੀ।

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖਨ ਸੁਭਾਉ ਜਲ ਮੈਨਗਤਿ,
ਸਾਕਤ ਸੁਭਾਵ ਲਾਖ ਪਾਹਨ ਗਤੀ ਨਸੈ ॥੩੯੦॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਤਾਂ ਜਲ ਅਤੇ "ਮੈਨ" ਮੋਮ "ਗਤਿ"–ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਦ੍ਰਵ ਜਾਣ ਵਾਲਾ), ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਕਤਾਂ (ਮਨਮੁਖਾਂ) ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਲਾਖ ਤੇ ਪਥਰ ਦੀ ਗਤ (ਚਾਲੇ) "ਨਸੈ"–ਨਸ਼ਟ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ–ਜੀਕੂੰ ਲਾਖ ਅੱਗ ਉਪਰ ਧੁਖ ਧੁਖਕੇ ਗੰਦਾ ਧੂਆਂ ਛਡਦੀ ਸੜ ਸੁਆਹ ਹੁੰਦੀ, ਤੇ ਪਥਰ ਭੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਹੀ ਸੜਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਸਾਕਤਾਂ ਦਾ ਸਿਰੜ ਭੀ ਸਿਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਟਲਿਆ ਕਰਦਾ ॥ ੪੯੦ ॥

ਸਭ ਕੋਈ ਸੁਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਧਾਰਦਾ ਹੈ:–

ਕੋਊ ਬੇਚੈ ਗੜਿ ਗੜਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਨੁਖ ਬਾਨ,
ਕੋਊ ਬੇਚੈ ਗੜਿ ਗੜਿ ਬਿਬਿਧ ਸਨਾਹ ਜੀ ॥

ਅਰਥ–ਕੋਈ ਤਾਂ (ਮਾਰਣ ਹਾਰਿਆਂ–ਵਾਰ ਕਰਣ ਹਾਰਿਆਂ) ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ–ਧਨੁਖਬਾਨ(ਤੀਰ ਕਮਾਨ)ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਘੜ ਘੜਕੇ ਵੇਚਦਾ ਹੈ,ਅਤੇ ਕੋਈ "ਬਿਬਿਧ" ਵੰਨੇ ਵੰਨੀ ਭਾਂਤ (ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ) ਦੀਆਂ "ਸਨਾਹ"–ਸੰਜੋਆਂ (ਕਵਚਾਂ) (ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਅਰੁ ਵਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਨ ਹਾਰੀਆਂ–ਤਨ ਤ੍ਰਾਣਾਂ)ਘੜ ਘੜਕੇ ਵੇਚਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ ਜਨੋ !

ਕੋਊ ਬੇਚੈ ਗੋਰਸ ਦੁਗਧ ਦਧਿ ਘ੍ਰਿਤ ਨਿਤ,
ਕੋਊ ਬੇਚੈ ਬਾਰੁਨੀ ਬਿਖਮ ਸਮ ਚਾਹ ਜੀ ॥

ਅਰਥ–ਕੋਈ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਮਖੱਨ,ਦੁੱਧ,ਦਹੀਂ ਤੇ ਘਿਉ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ (ਜਿਨਾਂ ਲਈ ਸਭ ਦੀ ਹੀ ਇਕੋ ਜੇਹੀ) ਸਮ ਚਾਹਨਾ ਹੈ,ਅਰਥਾਤ–ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਹੀ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮ ਪਸਿੰਦ ਰਖਦੇ ਹਨ–ਅਥ੍ਵਾ "ਸਮ"–ਜੋ ਸਭਦੇ ਹੀ ਅਨਕੂਲ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਵਾ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਰਖਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਜਿਹੜੇਪਦਾਰਥ ਹਨ), ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੇਚਦਾ ਹੈ "ਬਾਰੁਨੀ"–ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ, ਜੋ "ਬਿਖਮ"–ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਯਾਂ ਜੋ ਸਮਤਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਰਤਨ ਹਾਰੀ ਮਨ ਦੀ ਚਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਮਤਾ (ਗੜ ਬੜ) ਵਿਚ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਥ੍ਵਾ ਜਿਸਨੂੰ ਵਿਖਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਲੋਕ ਤਕਦੇ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਕੋਈ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕੋਈ ਜਿਸਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਬਿਕਾਰੀ ਉਪਕਾਰੀ ਹੈ ਅਸਾਧ ਸਾਧ,
ਬਿਖਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਨ ਦੇਖੇ ਅਵਗਾਹ ਜੀ ॥

ਅਰਥ–(ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਉਪਰੋਕਤ "ਸਮ ਵਿਖਮ"–ਅਨਕੂਲ ਵਾ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਯਾ ਤਬੀਅਤ ਦੇ ਪਰਚੇ ਮੂਜਬ ਵੇਚਨ ਦੀ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਲਾਭ ਦੀ ਚਾਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੇਚਨਾ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਤਿਸੀਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਅਸਾਧ"–ਸਾਕਤ ਲੋਕ "ਬਿਕਾਰੀ"–ਅਪਕਾਰ (ਵਿਗਾੜ ਕਰਣ ਵਾਲੀ ਦੁਸ਼ਟ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ) ਵਿਚ ਵਰਤਨ ਵਾਲੇ (ਬਨਣਾ) ਅਤੇ "ਸਾਧ"–ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ

(ਭਲੇ ਪੁਰਖ) ਉਪਕਾਰੀ"—ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਤ ਪਾਲਨ ਵਾਲੀ (ਦਯਾ ਭਾਵੀ ਵਾ ਸੁਖਦਾਈ) ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ (ਬਨਣਾ) ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਬਨ ਅੰਦਰ ਵਿਹੁ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ (ਭਲੇ ਬੁਰੇ) ਦੋਵੇਂ ਫਲ ਹੀ ਲਗਦੇ ਦੇਖੇ ਹਨ (ਅਸਾਂ) "ਅਵਗਾਹ ਜੀ"—ਫਿਰ ਫਿਰਕੇ ਵਾ ਗੌਹ ਕਰ ਕਰਕੇ, ਹੇ ਪਜਾਰਯੋ ॥

ਆਤਮਾ ਅਚੇਤ ਪੰਛੀ ਧਾਵਤ ਚਤੁਰ ਕੁੰਟ,
ਜੈਸੋ ਬਿਰਖ ਬੈਠੇ ਚਾਖੇ ਫਲ ਤਾਹਿ ਜੀ ॥ ੩੯੧ ॥

ਅਰਥ—ਇਹ 'ਆਤਮਾ"—ਮਨ (ਮਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੂਨ ਵਾਲਾ) ਜੀਵ "ਅਚੇਤ ਪੰਛੀ"—ਮੂਰਖ ਜਨੌਰ ਵਾਕੂੰ (ਲੋਭ ਲਾਲਸਾ ਦਾ ਮਾਰਜਾ ਹੋਯਾ) ਚਾਰੋਂ ਕੂੰਟਾਂ ਵਿਖੇ ਦੌੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ (ਜਨਮ ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਵਿਖੇ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ, (ਕੀਹ ਕਰੇ) ਜੇਹੋ ਜੇਹੇ (ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ) ਬਿਰਛ ਉਪਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਓਸ ਓਸ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਸੰਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸੰਸਾਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਭੋਗ ਰੂਪ ਫਲ ਨੂੰ ਚੱਖਿਆ—ਭੋਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ੩੯੧ ॥

ਵੀਚਾਰ:—

ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸਮਤਾ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਕਰਮ ਭਾਵਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਚੰਗੀ ਵਾ ਮੰਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਹਲੇ ਪਦ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਸਮਿਗ੍ਰੀ (ਲੋਹੇ) ਦੇ ਅੱਡ ਅਡ ਰੁਚੀ (ਪਰਚੇ) ਵਾ ਭਾਵਨਾਂ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅਡੋ ਅੱਡ ਫਲ ਦੇ ਦੇਣ ਹਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਕਾਰਣ ਦੱਸਕੇ, ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਦ ਵਿਖੇ ਇਕੋ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕੀਕੂੰ ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਭਾਵਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਖਤਯਾਰ ਕਰਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਜਿਹਾ ਕਿ "ਵੇਚਨ" ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਤਾਂ ਚਾਹੇ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਕ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਿਕਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜਦ ਕਦ ਪਸਿੰਦ ਕਰਦੇ ਤੇ, ਇੱਕ ਜਿਸ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਵਾ ਦੁਖਦਾਈ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰ ਨੂੰ। ਅਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲਾ ਭਾਵ—ਬਾਹਰਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਭੈੜੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਓਨਾਂ ਦਾ ਭੈੜਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਉਹ ਚੰਗੇ ਵਿਹਾਰ ਅਰੁ ਚੰਗੇ ਢੱਗ ਵਿਖੇ ਵਰਤੇ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਧ ਆਪਣੀ ਬੁਧ ਬਲ ਨੂੰ ਅਰਾਧਤਾ ਵਿਖੇ, ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਸਮੂਲਚੇ ਬਲ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਪਰੋਪਕਾਰ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਲਗਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥—॥

ਚਾਹੇ ਫੇਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਫੇਰ ਭੀ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਰਣ ਔਣ ਵਿਚ ਹੀ ਐਸੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ:—

ਜੈਸੇ ਏਕ ਜਨਨੀ ਕੈ ਹੋਤ ਹੈ ਅਨੇਕ ਸੁਤ,

ਸਭ ਹੀ ਮੈ ਅਧਿਕ ਪਿਆਰੋ ਸੁਤ ਗੋਦ ਕੋ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਇਕੋ ਮਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੋਦ ਵਾਲਾ ਪੁਤ੍ਰ ਓਸ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਸਿਆਨੇ ਸੁਤ ਬਨਜ ਬਿਉਹਾਰ ਕੇ ਬੀਚਾਰ ਬਿਖੈ,
ਗੋਦ ਮੈ ਅਚੇਤੁ ਹੇਤ ਸੰਪੈ ਨ ਸਹੋਦ ਕੋ॥

ਅਰਥ-ਸਿਆਨੇ ਪੁਤਰ ਤਾਂ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ (ਪਰਚੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜਾ ਗੋਦ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਚੇਤ (ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ-ਅਰਥਾਤ ਓਸਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫੁਰਜਾ ਕਰਦੀ-ਨਾਂ ਓਸਨੂੰ "ਸੰਪੈ"-ਸੰਪਦਾ ਵਿਭੂਤੀ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਨਾਲ ਹਿਤ ਹੁਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੁਛ "ਸਹੋਦ"-ਭਾਈ ਭੈਣਾਂ ਆਦ ਨਾਲ-ਭਾਵ, ਜੋ ਕਛ ਸਾਮਨੇ ਧਰ ਦਿਓ ਸੁਖਦਾਈ ਦੁਖਦਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਫੁਰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਉਠੌਂਦਾ, ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਾਯਾ ਓਸਨੂੰ ਕੁਛੜ ਲੈਣਾ ਚਾਹੇ ਓਸੇ ਦੇ ਹੀ ਪਯਾਰ ਦਾ ਸ੍ਵਾਗਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਪਲਨਾ ਸੁਵਾਇ ਮਾਇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਕਾਜ ਲਾਗੈ ਜਾਇ,
ਸੁਨਿ ਸੁਤ ਰੁਦਨ ਪੈ ਪੀਆਵੈ ਮਨ ਮੋਦ ਕੋ॥

ਅਰਥ-ਪਿੰਘੂੜੇ ਅੰਦਰ ਸੁਵਾ (ਲਿਟਾ) ਕੇ ਮਾਤਾ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਜਾ ਲਗਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਜਯੋਂ ਹੀ) ਪੁੱਤ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀ (ਅਵਾਜ) ਸੁਣ ਪਾਵੇ ਤਾਂ (ਦ੍ਰੌੜ ਹੀ ਆਣਕੇ) ਓਸਦੇ "ਮਨ ਮੋਦ ਕੋ"-ਪਰਚੌਨ ਖਾਤਰ (ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਣ-ਵਿਰਚੌਨ ਵਾਸਤੇ) "ਪੈ"-ਦੁਧ (ਥਨ) ਪਿਲਾਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ॥

ਆਪਾ ਖੋਇ ਜੋਈ ਗੁਰ ਚਰਨ ਸਰਨਿ ਗਹੇ,
ਰਹੇ ਨਿਰਦੋਖ ਮੋਖ ਅਨਦ ਬਿਨੋਦ ਕੋ॥ ੩੯੨ ॥

ਅਰਥ-(ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਬਾਲਕ ਵਾਙੂ ਹੀ) ਆਪੇ ਨੂੰ ਗੁਵਾਕੇ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਨੂੰ ਆਣ ਫੜੇ (ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੋਯਾ ਭੀ) ਨਿਰਦੋਖ-ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ (ਅਸਪਰਸ਼ ਵਾ ਬੇਐਬ-ਨਿਰ ਵਿਕਾਰ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਨੰਦ ਬਿਲਾਸ (ਸਰੂਪੀ) ਮੋਖ - ਮੁਕਤੀ (ਜਨਮ ਮਰਣ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ੩੯੨ ॥

ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਯਾਰ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਯਾਰਾ, ਤੇ ਰਾਰ ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਦੋਖੀ:-

ਕਰਤ ਨ ਇਛਾ ਕਛੁ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰਤਾ ਨ ਜਾਨੈ,
ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਸੁਧਿ ਨਾਹਿ ਬਾਲਿਕ ਅਚੇਤ ਕਉ॥

ਅਰਥ-ਨਾਂ ਤਾਂ (ਉਹ ਬਾਲਕ) ਕੋਈ ਇੱਛਾ (ਚਾਹਨਾ) ਹੀ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ

ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਉਹ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਵਾ ਸਤ੍ਰਤਾ ਬਾਬਤ ਹੀ ਕੁਛ ਜਾਣਦਾ (ਬੁੱਝਦਾ) ਹੈ। ਓਸ ਅਚੇਤ (ਚਿੰਤਾ ਸੋਚੋਂ ਰਹਤ) ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਬਾਲਬੁਧੀ ਕਾਰਣ ਕੁਛ ਭੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ॥

ਅਸਨ ਬਸਨ ਲੀਏ ਮਾਤਾ ਪਾਛੈ ਲਾਗੀ ਡੋਲੈ,
ਬੋਲੈ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਤ ਹੇਤ ਕਉ ॥

(ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਐਡਾ ਹੀ ਨਿਸਚਿੰਤ ਤੇ ਬੇਫਿਕਰ ਰਹਿਣ ਕਾਰਣ) ਮਾਂ ਭੋਜਨ ਬਸਤ੍ਰ ਲਈ ਓਸਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗੀ ਫਿਰਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ "ਹੇਤ ਕਉ"–ਲਡਾਵਨ ਵਾਸਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਿੱਠੇ ਮਿਠੇ ਬੋਲ (ਲੋਰੀਆਂ) ਬੋਲਯਾ (ਸੁਣਾਯਾ) ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਬਾਲ ਕੈ ਅਸੀਸ ਦੇਨ ਹਾਰੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਲਾਗੈ,
ਗਾਰਿ ਦੈਣ ਹਾਰੀ ਬਲਿਹਾਰੀ ਡਾਰੀ ਸੇ ਤਕਉ ॥

ਅਰਥ–ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦੇਣ ਵਾਲੀ (ਸ਼ੁਭ ਬੋਲਨ ਵਾਲੀ) ਤਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਤਯੰਤ ਪਿਆਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਪਰ "ਗਾਰਿ ਦੈਣ ਹਾਰੀ"–ਗਾਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ (ਝਿੜਕਨ ਵਾਲੀ) "ਬਲਿਹਾਰੀ"–ਵਾਰ ਸਿੱਟੀ ਨੂੰ "ਡਾਰੀ ਸੇ"–ਡਾਰੀ (ਛੰਡਾਰ = ਛੰਡੀ ਹੋਈ ਤੀਵੀਂ) ਸ੍ਰੀਖੀ "ਤਕਉ" = ਤਕ + ਉ = ਤੱਕਦੀ ਹੈ ਉਹ (ਮਾਤਾ) ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਮਦਰਸੀ ਅਨੰਦ ਮਈ,
ਜੈਸੋ ਜਗ ਮਾਨੈ ਤੈਸੋ ਲਾਹੈ ਫਲ ਖੇਤ ਕਉ ॥ ੩੯੩ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਇਕ ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ (ਸਭ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨੂੰ ਤਕੱਨ ਹਾਰੇ) ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦ ਹਨ, ਪਰ ਜੀਕੁਰ ਲੋਕ ਓਨਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਤੀਕੁਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਓਨਾਂ ਦੀਆਂ (ਬੀਜੀਆਂ) ਖੇਤੀਆਂ (ਭੌਣੀਆਂ) ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਚਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥ ੩੯੩ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਮੋਘ ਫਲ:–

ਜੈਸੇ ਦਰਪਣ ਦਿਬ ਸੂਰ ਸਨਮੁਖ ਰਾਖੈ,
ਪਾਵਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੋਤ ਕਿਰਣ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ "ਦਿੱਬ ਦਰਪਣ"–ਆਤਸ਼ੀ ਸੀਸੇ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਸੁਾਮਣੇ ਰਖਿਆਂ, ਕਿਰਣਾਂ ਦੇ "ਚਰਿਤ੍ਰਕੈ"–(ਓਸ) ਅੰਦਰ ਸੰਚਾਰ ਹੋ ਔਣ (ਚਲੀਆਂ ਔਣ) ਨਾਲ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਮੇਘ ਬਰਸਤ ਹੀ ਬਸੁੰਧਰਾ ਬਿਰਾਜੈ,
ਬਿਬਿਧ ਬਨਾਸਪਤੀ ਸਫਲ ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਕੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬਦਲ ਦੇ ਵਰ੍ਹਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ "ਬਸੁੰਧਰਾ"–ਧਰਤੀ "ਬਿਰਾਜੈ"–ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ (ਹਿਰਔਲ ਨਾਲ) ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਅ ਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਫਲਦਾਰ ਬਨਾਸਪਤੀਆਂ (ਬੂਟੇਬੂਟੀਆਂ) ਰਾਹੀਂ "ਸੁਮਿਤ੍ਰਕੈ" ਅਪਣਾ ਮਿਤ੍ਰਪੁਣਾ ਕਰਦੀ (ਦਿਖਾਯਾ ਕਰਦੀ) ਹੈ। ਅਰਥਾਤ–ਬਦਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਅਗੋਂ ਆਪਨੇ ਮਿਤ੍ਰਾਨੇ (ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭਾਵ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ॥

ਭੇਟਤ ਭਤਾਰ ਨਾਰਿ ਸੋਭਿਤ ਸਿੰਗਾਰ ਚਾਰੁ,
ਪੂਰਨ ਆਨੰਦ ਸੁਤ ਉਦਿਤ ਬਚਿਤ੍ਰਕੈ॥

ਅਰਥ–ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਗਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ੋਭਦੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਭਾਂਤ(ਇਵੇ ਹੀ) ਪਤੀ ਦੇ ਭੇਟਦੇ ਸਾਰ ਪੂਰਣ ਆਨੰਦ (ਪਤੀ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਨੂੰ) ਮਾਣਦੀ ਹੋਈ ਘਰ "ਬਿਚਿਤ੍ਰ" (ਸੁੰਦ੍ਰ) ਪੁਤ੍ਰ ਉਪਜਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸ ਪਰਸਿ ਬਿਗਸਤ ਸਿਖ,
ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਧਾਨ ਗਿਆਨ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰਕੈ॥੩੯੪॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਰਸਨ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਭੀ "ਬਿਗਸਤ"–ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ (ਨਾਲ ਹੀ) "ਪਾਵਨ"–ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਣ ਹਾਰਾ ਪਵਿਤ੍ਰ (ਮਹਾਨ ਪਵਿਤ੍ਰ) ਗਯਾਨ ਜੋ ਸਮੂਹ ਨਿਧਾਂ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ (ਓਸਨੂੰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥ ੩੯੪॥

ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਉਂਞ ਤਾਂ ਸਭ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਆਤਮਾ ਰਮਯਾ ਜਾਣਕੇ ਸਭ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਦਰਲਾ ਧਯਾਨ (ਨਿਸਾਨਾ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਣਾਈ ਰਖਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ:–

ਜੈਸੇ ਕੁਲਾ ਬਧੂ ਬੁਧਵੰਤਿ ਸਸੁਰਾਰਿ ਬਿਖੈ,
ਸਾਵਧਾਨ ਚੇਤਨ ਰਹੈ ਅਚਾਰ ਚਾਰ ਕੈ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਸੌਹਰੇ ਘਰ ਵਿਖੇ ਬੁਧਵੰਤੀ (ਸਯਾਣੀ) ਕੁਲ ਬਹੂ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਆਚਾਰ ਦੇ (ਪਾਲਨ) ਵਿਖੇ ਸਾਵਧਾਨ ਤੇ 'ਚੇਤਨ"–ਹੁਸ਼ਯਾਰ (ਚੌਕਸ) ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ॥

ਸਸੁਰ ਦੇਵਰ ਜੇਠ ਸਕਲ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ,
ਖਾਨ ਪਾਨ ਗਿਆਨ ਜਾਨਿ ਪਤਿ ਪਰਵਾਰ ਕੈ॥

ਅਰਥ–ਸੌਹਰੇ ਦੀ, ਦਿਓਰ ਅਰ ਜੇਠ ਆਦਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਖਾਨ ਪਾਨ ਦ੍ਵਾਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, "ਗਿਆਨ"–ਸਮਝ ਪੂਰਬਕ, ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ (ਉਸਦੇ) ਪਤੀ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਹੈ॥

ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਗੁਰਜਨ ਸੈ ਲਜਾ ਲਵੰਨਿ,
ਸਿਹਜਾ ਸਮੈ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਨ ਭਤਾਰ ਕੈ ॥

ਅਰਥ–"ਗੁਰਜਨ ਸੈ"-ਵਡਕਿਆਂ (ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪਾਸੋਂ) ਲੱਜਾ ਲੈਂਦੀ (ਲੱਜਾ ਧਾਰਦੀ–ਸ਼ਰਮ ਰਖਦੀ) ਹੈ, ਤੇ ਮਿਠੇ ਮਿਠੇ (ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੇ) ਬਚਨ ਬੋਲਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿਹਜਾ ਸਮੇਂ ਰਸ ਭਰਯਾ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰੇਮ (ਪਯਾਰ) ਇਕ ਭਰਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਸਿਖ ਸਰਬਾਤਮ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਬੀਨ,
ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਅਪਾਰ ਕੈ ॥੩੯੫॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਭੀ ਸਭ ਦੀ ਹੀ "ਸਰਬਾਤਮ" ਸਰੂਪੀ ਜਾਣ "ਪੂਜਾ"–ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ (ਸੇਵਾ ਵੰਦਨ) ਵਿਖੇ "ਪ੍ਰਬੀਨ"–ਚੰਗਾ ਸਯਾਣਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ "ਅਪਾਰ"–ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪੀ ਧਯਾਨ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮੂਰਤਿ (ਸਰੂਪ) ਦਾ ਹੀ ਕਰਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼੍ਵ ਦੇਵ ਨਹੀਂ ਮੰਨਯਾ ਕਰਦਾ, ॥ ੩੯੫ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

"ਗੁਰਮੂਰਤਿ"–ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਭਾਰੀ ਗੜ ਬੜੀ ਵੀਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਮਾਨੋ ਇਕ ਪਾੜ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੱਤ ਖਾਲਸਈ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਸਨਾਤਨ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਭੀ (ਵਡੀ ਗੱਲ) ਕਾਰਣ ਹੈ। ਦਾਹ੍ਵਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ੨ ਤਰਾਂ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਮਨੇ ਧਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਯਥਾ ਸ਼ਕ੍ਤੀ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਣ ਦਾ ਅਸਾਡਾ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ॥

ਸੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਆਮ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਉਲਝਨ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸੁਲਝੌਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜਾਣਕੇ ਦੇ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ:– ਵਸਤੂ ਵਿਗਯਾਨ ਕਰਾਣ ਖਾਤਰ ਸਕੂਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬਚਿੱਆਂ ਨੂੰ (ਜਿਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਆਮ ਵਰਤਾਰੇ ਯਾ ਆਮ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅੰਦਰ ਜ਼ਿਕਰ ਔਣਾ ਹੋਵੇ) ਗਯਾਨ ਉਤਪੰਨ ਕਰਾਨ ਲਈ, ਓਨਾਂ ਓਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਨੌਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਬੁੱਤ ਬਣਵਾ ੨ ਯਾ ਤਸ੍ਵੀਰਾਂ ਮੰਗਵਾ ੨ ਕੇ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸਿਖਯਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਧਯਾਇ ਸਬਕ ਜਾਂ ਔਬਜੇਕਟ ਲੈਸਨਜ਼ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਬਾਲਕਿਆਂ ਦੀ ਪਹਲੀ ਵਰੇਸਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਭੀ ਹੁਣ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਅਖੱਰਾਂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਲਈ ਖਿਡੌਣੇ (ਮੂਰਤਾਂ) ਦੀ ਸਹੈਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਥਾਪੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਜਯੋਂ ੨ ਇਨਾਂ ਵਿਦਯਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਉੱਚੀ ਤੇ ਬੁਧੀ

ਉਜਲੀ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤਰੋਂ ੨ ਹੀ ਇਨਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਓਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਛੁੜਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫੇਰ ਓਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਓਨਾਂ ਵਿਦਯਾਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਾਲਜ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪੌਂਦਿਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਮੌਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀਚਾਰ ਕਰਣ ਅਰੁ ਹਰ ਬਾਤ ਦੇ ਮਰਮ (ਸਿਧਾਂਤ) ਨੂੰ ਖੋਜਨਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਦੀ ਤਹਿ ਤਕ ਪੁਜਨ ਦੀ ਜਾਚ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰੀਖਯਾ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਲੰਘ ਅਇਆਂ, ਓਨਾਂ ਲਈ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁਣ ਉਠ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਵੀਚਾਰ ਵਾਨ ਤਥਾ ਤੱਤ ਵੇਤੇ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ॥

ਏਕੂੰ ਹੀ ਹਰ ਇਕ ਜਗਾ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਵਾਹਗੁਰੂ ਭੀ ਇਕ ਕੋਈ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਵਸਤ੍ਰ ਹੋਣ ਦਾ ਚਰਚਾ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਗਯਾਨ (ਇਕ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਵਸਤੂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਵਤ) ਮਹਾਂਨ ਦੁਰਘਟ ਹੈ, ਅਰੁ ਏਸ ਗਯਾਨ ਬਿਨਾਂ (ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ) ਆਦਮੀ ਦੀ ਕਲਯਾਨ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਬਾਲਕਾਂ ਸਮਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਆਦ ਨਾਮ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਵਾ ਮੂਰਤਾਂ ਬਣਵਾਈਆਂ ਤੇ ਪੂਜਨੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤੀਆਂ। ਪਰ ਜਯੋਂ ਹੀ ਕਿ ਓਨਾਂ ਮੂਰਤਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਤੱਥ ਸਮਝਨ ਲੈਕ ਉਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਓਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੀਚਾਰ ਹੀ ਓਨਾਂ ਲਈ ਮੁਖ੍ਯ ਵਸਤੂ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸਮੂਹ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਤਤ੍ਵ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਸ੍ਵਯੰ ਐਸੇ ਤਤ੍ਵ ਨਿਰਣਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਫੇਰ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭੀ ਕਹਣ ਸੁਨਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ। ਇਸੇ ਨੁਕ੍ਤੇ ਉਪਰ ਹੀ ਆਖਯਾ ਹੈ "ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਤ ਬ੍ਰਹਮੇਵ ਭਵਤੀ" (ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ-'ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਆਪ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ")॥

ਜੀਕੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਪਾਟੀ ਸੰਸਾਰੀ ਤੇ ਪਰਮਾਰਥੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਤੇ ਸੰਚਾਲਕ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣਿਕ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਿਕ, ਬੇਦਿਕ ਦਰਜਿਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜੇ ਵਾਰ ਰਚੀ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਖੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ੨ ਅ ਧਕਾਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਣੀ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਪਾਟੀ ਦੇ ਮਰਮ ਨੂੰ ਅਸਲੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਖਕੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਮਰਮ ਜਾਣੂਆਂ ਨੇ "ਲੋਕ ਹਿਤਾਰਥ"-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਣ ਦੀ ਹਠ ਧਰਮੀ ਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਚਾਲ ਵਜੋਂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਨਾਂ ਤਿਆਗਿਆ ਤੇ ਇਤੋਂ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਦਾ ਧਰਮ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਕੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਸੋਧਕੇ ਧੁਰ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਕੁਛ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਕਸੌਟੀ ਤੇ ਕੱਸਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨਜ਼ਾਰਾ ਚਾਅ ਥਾਪਿਆ, ਤੇ ਇਨਾਂ ਸਿੱਖਾ ਲਈ ਉਹ ਉਕ (ਪੂਰਬਲੀਆਂ) ਪ੍ਰਪਾਟੀਆਂ ਭੀ ਵਿਕਲਵੰਜੇ ਛਡਕੇ, ਆਪਣੀ

ਬਾਣੀ ਭੀ ਨਜ਼ਾਰੀ ਹੀ ਉਚਾਰਕੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ—"ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ" ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਣ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸਦਾ ਆਸ਼ਯ ਬੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਉਚੱਾ ਤਥਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਇਹ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ"—"ਹਉ ਕਹਿਆ ਸਭ ਹੁਕਮਾਉ ਜੀਉ"—ਪਰ ਹੁਕਮ ਭੀ ਐਂਵੇ ਹੀ ਸੁਣ ਸੁਣਾਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਗਮਾਂ "ਜੇਹਾ ਡਿਠਾ ਮੈਂ ਤੇਹੋ ਕਹਿਆ"—ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਤੁਲੀਂਦੇ ਆਏ ਇਹ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ, ਨ੍ਰੋਲ ਸ਼੍ਰੁਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ, (ਅਨੁਭਵ ਵਿਗਯਾਨ ਰੂਪ) ਹਨ॥

ਸੋ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਏਹੋ ਹੀ ਵਸਤੂ ਅਸਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਇਸ਼੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੈ; ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਮਦੇਵ ਧੰਨੇ ਆਦਿ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਓਨਾਂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਛੀਂਬੇ ਜੱਟ ਆਦਿ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੋਟੀ ਬੁਧੀ ਕਾਰਣ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਆਦ ਦ੍ਵਾਰੇ ਐਉਂ ਉੱਚੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਬਣੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਭਾਂਤ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਯਤਾ ਦਾ ਬੋਧ ਹੋਯਾ ਸੀ।

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬਾਲਕ ਬੁਧੀਓਂ ਇਸ ਇਸ ਤਰਾਂ ਓਨਾਂ ਦੇ ਉੱਚੇ ਗਯਾਨ ਨੂੰ ਪਾਣਾਂ ਸਮਝਕੇ ਇਨਾਂ ਦੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਆਦ ਸਾਧਨਾਂ ਉਪਰ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾਂ, ਸਗੋਂ ਇਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਣ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਧਯਾਨ ਦਿੰਦਯਾਂ ਆਦਰ ਜੋਗ ਸਮਝਣਾ, ਪਰ ਆਪ ਆਪਣਾ ਇਸ਼੍ਰਦੇਵ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਸ਼ਬਦ ਸਰੂਪੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਣਾ॥

ਬਸ ਇਉਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣੀ ਬਾਲ ਬੁਧੀ ਕਾਰਣ ਐਸ ਸਾਧਨ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹੋਣ, ਵੇਖਕੇ ਖਿਝਣਾਂ ਭੀ ਭੁਲਾ ਨਹੀਂ॥

ਇਥੇ "ਮੂਰਤਿ"—ਸ਼ਬਦ "ਸ੍ਵਰੂਪ" ਦਿਆਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ "ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਮਸਰ ਪ੍ਰਵਾਣਾ"—ਆਪਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਇਸ ਤੁਕ ਤੋਂ ਸਾਫ ਸਿੱਧ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਰਮ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਜਯੋਂ ਕਾ ਤਯੋਂ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਬੜੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਹੈ, ਤੇ ਐਹੋ ਜੇਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇਤਨਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਕੇ ਭੋੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਮਤਲਬ ਸਰ ਸਕੇਗਾ॥—॥

ਐਸੇ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਨ ਦਾ ਫਲ:—

ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਦੇਵ ਜਾਤ੍ਰਾ ਜਾਤੁ ਹੈ ਜਗਤੁ,
ਪੁਰਬ ਤੀਰਥ ਸੁਰ ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਕੈ॥

ਅਰਥ—ਤੀਰਥਾਂ ਦਿਆਂ ਪੁਰਬਾਂ ਉਪਰ, ਵਾ ਦੇਵ ਮੰਦ੍ਰਾਂ ਦੀ ਜਾਤ੍ਰਾ ਖਾਤਰ (ਮਾਨੋ) ਜਗਤ ਭਰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,(ਉਹ ਤੀਰਥ ਜਿਨਾਂ ਪਿਛੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤਭਟਕਦਾ

ਹੈ) ਸਾਰੇ ਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਪੁਰਬ ਤਥਾ (ਉਕਤ ਮੰਦ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਸ਼੍ਰਾਤਾ) ਸਾਖ੍ਯਾਤ ਦੇਵਤਾ ਲੋਗ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਹੋਕੇ-ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰੋੜ ਕ੍ਰੋੜ ਰਲ ਮਿਲਕੇ- ਤਥਾ

(੧)ਮੁਕਤਿ (੨) ਬੈਕੁੰਠ (੩) ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ (੪)ਬਿਬਿਧ ਫਲ,
(੮)ਬਾਛਤ ਹੈ (੭)ਸਾਧ ਰਜ(੬-੫)ਕੋਟਿਗਿਆਨਧਿਆਨਕੈ॥

ਅਰਥ-(੧) ਸਰੂਪ, ਸਾਯੁਜ, ਸਾਲੋਕਜ, ਸਾਮੀਪਜ ਇਹ ਚਾਰੋਂ ਮੁਕਤੀਆਂ (੨) ਸ਼ਿਵ ਲੋਕ, ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਲੋਕ ਰੂਪ ਬੈਕੁੰਠ (੩) ਹਠ, ਮੰਤ੍ਰ, ਲਯ ਤਥਾ ਰਾਜ ਯੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ (੪) ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ (ਮਤ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਜਾਰੇ ਨਜਾਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰੂਪੇ ਗਏ) ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਕਰਮ ਅਰੁ ਮੋਖ ਰੂਪ ਫਲ (ਪਾਈ) ਐਸਾ ਹੀ ਖਟ ਦਰਸਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਗਜਾਨ ਵਾ ਲੌਕਿਕ ਬੈਦਿਕ ਗਜਾਨ ਤਥਾ ਧਜਾਨ (ਇਹ ਭੀ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੋਕੇ (੭) (ਜਿਨਾਂ, ਸਾਧੂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ (ਚਰਣਾਂ) ਦੀ ਧੂਲੀ ਨੂੰ (੮) ਬਾਂਛਦੇ (ਚੌਂਹਦੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥

(੯) ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਸਾਧ (੧੧)ਸੰਗਤਿ (੧੦)ਅਸੰਖ ਸਿਖ,
੧੪ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂਬਚਨ ੧੩ਮਿਲੈ ੧੬ਰਾਮ ੧੫ ਰਸ ੧੨ਆਨਿਕੈ॥

ਅਰਥ-(੯) (ਉਹ ਐਸੇ) ਅਗਮ ਅਗਾਧ (ਅਤਜੰਤ ਗੰਭੀਰ ਆਸ਼ਜ ਵਾਲੇ) ਸਾਧੂ (੧੦) ਅਸੰਖਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖ (੧੧) ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ (ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) (੧੨) (ਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ) ਆਣਕੇ (ਇਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ) (੧੩) ਮਿਲ ਪਵੇ, (੧੪) ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਬਚਨ = ਉਪਦੇਸ਼ ਦ੍ਵਾਰੇ (੧੫) (ਓਸਨੂੰ) "ਰਾਮ"-ਪਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ (੧੬) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਆਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

੨੧ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ੧੭ ਅਪਰੰਪਰ ਪੁਰਖ ੧੯ ਲਿਵ,
੧੮ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸਤਿਗੁਰ ੨੦ ਸਾਵਧਾਨ ਕੈ ॥ ੩੯੬॥

ਅਰਥ-(੧੭-੧੮) (ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਅਪਰੰਪਰ ਪੁਰਖ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ (੧੯) "ਲਿਵ"-ਇਕ ਤਾਰ (੨੦)ਸਾਵਧਾਨਤਾ (ਦਾ ਅਭਜਾਸ ਸਾਧਨ) ਕਰਕੇ (੨੧) "ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ"-ਸਹਜ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤੀ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ੩੯੬ ॥

ਪਤ੍ਰ-ਸੁਣਕੇ ਭੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਲੁਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ? ਉਤ੍ਰ-ਉਹ ਅਕਥਨੀ ਵਸਤੂ ਹੈ:-

ਦ੍ਰਿਗਨ ਕਉ ਜਿਹਬਾ ਸ੍ਰਵਨ ਜਉ ਮਿਲਹਿ,
ਜੈਸੋ ਦੇਖਹਿ ਤੈਸੋ ਕਹਿ ਸੁਨਿ ਗਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ (ਬੋਲਨ ਵਾਲੀ) ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ (ਸੁਨਣ ਵਾਲੇ) ਕੰਨ

ਮਿਲ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਜੇਹੋ ਜੇਹਾ ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਓਹੋ ਜੇਹਾ ਹੀ (ਜਯੋਂ ਕਾਂ ਤਯੋਂ) ਕਿਹਾ ਸੁਣਿਆ ਆਖ ਦੇਣ ॥

ਸ੍ਰਵਨ ਜਿਹਬਾ ਅਉ ਲੋਚਨ ਮਿਲੈ ਦਿਆਲ,
ਜੈਸੋ ਸੁਨੈ ਤੈਸੋ ਦੇਖਿ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-(ਐਸਾ ਹੀ) ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਯਾਲੂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ, (ਜੇਕਰ) ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਅਖੀਆਂ ਮਿਲ ਪੈਣ (ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ) ਜੀਕੂੰ ਦਾ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੀਕੂੰ ਦਾ ਹੀ ਦੇਖਕੇ ਭੀ ਆਖ ਸਮਝਾਨ ॥

ਜਿਹਬਾ ਲੋਚਨ ਸ੍ਰਵਨ ਜਉ ਮਿਲਹਿ ਦੇਵ,
ਜੈਸੋ ਕਹੈ ਤੈਸੋ ਸੁਨਿ ਦੇਖਿ ਅਉ ਦਿਖਾਵਹੀ ॥

ਅਰਥ-(ਇਵੇਂ ਹੀ ਫੇਰ) ਜੇਕਰ "ਦੇਵ"-ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਅਖੀਆਂ ਤੇ ਕੰਨ ਮਿਲ ਪੈਣ ਤਾਂ ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਿਸੇ ਭਾਂਤ ਹੀ ਸੁਣਿ ਅਤੇ ਦੇਖਕੇ (ਅਗੇ ਭੀ) ਵਿਖਾਲ ਦੇਵੇ ॥

ਨੈਨ ਜੀਹ ਸ੍ਰਵਨ ਸ੍ਰਵਨ ਲੋਚਨ ਜੀਹ,
ਜਿਹਬਾ ਨ ਸ੍ਰਵਨ ਲੋਚਨ ਲਲਚਾਵਹੀ ॥੩੯੭॥

ਅਰਥ-(ਪ੍ਰੰਤੂ) ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਕੰਨ, ਅਰੁ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ, ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਕੰਨ ਤੇ ਨੇਤ੍ਰ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਨਹੀਂ ਹਨ, "ਲਲ"+"ਚਾਵ ਹੀ" = ਪਯਾਰੇ ਦਾ=ਪ੍ਰੇਮ = "ਹੀ"-ਨਿਸਚੇ ਕਰਕੇ (ਕੀਕੂੰ ਲਗੇ) ? ॥ ੩੯੭ ॥

ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਸਲ ਰਸਤਾ ਓਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੀਹ ਸਮਝਣਾ ਜਾਵੇ ? ਉਤ੍ਰ ਵਿਚ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨਃ-

ਆਪਨੋ ਸੁਅੰਨ ਜੈਸੇ ਲਾਗਤ ਪਿਆਰੋ ਜੀਅ,
ਜਾਨੀਐ ਵੈਸੋ ਈ ਪਿਆਰੋ ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਕਉ ॥

ਅਰਥ-ਜੀਕੂੰ ਆਪਣਾ "ਸੁਅੰਨ"-ਪੁਤ੍ਰ ਜੀ(ਦਿਲ)ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ (ਕੀੜੇ ਪਤੰਗੇ ਆਦਿ ਤਕ ਊਚ ਨੀਚ) ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਰ (ਜੀਵ ਮਾਤ੍ਰ) ਨੂੰ ਹੀ ਪਯਾਰਾ ਜਾਣੀਏ ॥

ਆਪਨੋ ਦਰਬ ਜੈਸੇ ਰਾਖੀਐ ਜਤਨ ਕਰਿ,
ਵੈਸੋਈ ਸਮਝਿ ਸਭ ਕਾਹੂ ਕੇ ਬਿਉਹਾਰ ਕਉ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਆਪਣੇ ਦਰਬ (ਧਨ ਪਦਾਰਥ) ਨੂੰ ਜਤਨ ਕਰ ਕਰ (ਸੰਭਾਲ ਸੰਭਾਲਕੇ) ਰੱਖੀਦਾ ਹੈ, ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੇ (ਲੈਣ ਦੇਣ ਆਦਿ ਦੇ) ਵਿਹਾਰ ਕਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਸਮਝੀਏ ॥

ਅਸਤੁਤਿ ਨਿੰਦਾ ਸੁਨਿ ਬਿਆਪਤ ਹਰਖ ਸੋਗ,
ਵੇਸੀਐ ਲਗਤ ਜਗ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਉ ॥

ਅਰਥ-(ਜਿਸਤਰਾਂ ਆਪਣੀ) ਉਸਤਤੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਹਰਖ ਸੋਗ (ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਰੰਜ) ਦਾ ਅਸਰ ਵਾਪਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਹੀ ਜਗਤ ਭਰ ਦੀ ਭੀ ਨਾਨਾ ਭਾਂਤ ਦੀ (ਉਸਤਤੀ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ) ਲਗੇ (ਅਰਥਾਤ- ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਭੀ ਉਸਤਤਿ ਸੁਣਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀ ਸੁਣਕੇ ਰੰਜ ਮੰਨੇ)॥

ਜੈਸੇ ਕੁਲ ਧਰਮੁ ਕਰਮੁ ਜੈਸੋ ਤੈਸੋ ਕਾਹੂ ਕੋ,
ਉਤਮ ਕੈ ਮਾਨਿ ਜਾਨਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਥਾਰ ਕਉ ॥ ੩੯੯॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਆਪਣੇ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰੀ (ਕਰਮਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ) ਨੂੰ (ਪਜ਼ਾਰਾ ਤੇ) ਉਤਮ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਹੀ ਜਿਸ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦਾ (ਕੁਲ ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ) ਕਰਮ ਹੋਵੇ, (ਓਸਨੂੰ ਭੀ ਓਹੋ ਜੇਹਾ ਹੀ ਉਤਮ) ਜਾਣੇ, ਤਾਂ "ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਥਾਰ ਕਉ"-ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸਰਬ ਬਜ਼ਾਪਕਤਾ (ਪ੍ਰੀਪੂਰਣਤਾ) ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਭਾਵ-ਐਸੀ ਸਾਧਨਾਂ ਓਸ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਜਥਾਰਥ ਗਜ਼ਾਨ ਦਾ ਪਰਮ ਸਹਲ ਉਪਾਵ ਹੈ ॥ ੩੯੯ ॥

ਓਸੇ ਹੀ ਬਾਤ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਦੇ ਮੁੜ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿੰਦਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੀ ਨਾ ਕਰੇ, ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦਾ ਰਚਣਾ ਜਾਣ ਸਲਾਹੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰੇ:-

ਜੈਸੇ ਨੈਨ ਬੈਨ ਪੰਖ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਰਬੰਗ ਮੋਰ,
ਤਾਂਕੈ ਪਗ ਓਰ ਦੇਖਿ ਦੋਖ ਨ ਬੀਚਾਰੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਨੇਤ੍ਰ, ਬੋਲੀ, ਖੰਭ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਗ ਮੋਰ ਦੇ ਸੁੰਦ੍ਰ (ਸੋਹਣੇ) ਹਨ, ਤੇ ਤਿਸ ਦਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਕੇ ਉਨਾਂ ਦਾ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਵੀਚਾਰੀਦਾ॥

ਸੰਦਲ ਸੁਗੰਧ ਅਤਿ ਕੋਮਲ ਕਮਲ ਜੈਸੇ,
ਕੰਟਕਿ ਬਿਲੋਕ ਨ ਅਉਗਨ ਉਰਧਾਰੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਚੰਨਣ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਅਤਿ (ਸਹੋਣੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਮਲ ਫੁਲ ਅਤਜੰਤ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਚੰਨਣ ਨੂੰ ਸੱਪਾਂ ਨਾਲ ਲਪਟਿਆ) ਤੇ ਕਮਲ ਫੁਲ ਦੇ ਕੰਡੇ "ਬਿਲੋਕਿ"-ਤੱਕ ਕੇ (ਉਨਾਂ ਦੇ, ਏਨਾਂ) ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈਦਾ ॥

ਜੈਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਮਿਸ਼ਟਿ ਗੁਨਾਦਿ ਸ੍ਵਾਦ,
ਬੀਜ ਕਰਵਾਈ ਕੈ ਬੁਰਾਈ ਨ ਸਮਾਰੀਐ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ *ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਦੇ ਮਿਠੇ ਸ੍ਵਾਦ ਆਦ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ (ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਸਦੇ) ਬੀ ਦੀ ਕੁਤੱਤਨ ਕਾਰਣ (ਉਸਦੀ) ਬੁਰਜਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਿਤਾਰੀਦਾ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਗਜ੍ਯਾਨ ਦਾਨ ਸਬਹੂੰ ਸੈ ਮਾਂਗਿ ਲੀਜੈ,
ਬੰਦਨਾ ਸਗਲ ਭੂਤ ਨਿੰਦਾ ਨਤਕਾਰੀਐ ॥ ੩੯੯ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ [ਉਤਮ ਪੁਰਖਾਂ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਸੰਬੰਧੀ ਔਗੁਣਾਂ ਵੱਲ(ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇਦੀਅਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਰੀ ਦੋਖ ਕਾਰਣ ਦਿਸੱਨ,ਤੱਕਣਾਂ ਛੱਡਕੇ ਓਨਾਂ] ਸਭਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗਜਾਨ ਦਾ ਦਾਨ ਤਾਂ ਮੰਗ ਲਵੇ, ਅਰੁ ਐਸਾ ਹੀ ਸਭ ਪ੍ਰਾਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹੀ (ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼੍ਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਸਮਝਕੇ) ਬੰਦਨਾਂ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਕਰੇ, ਪਰ "ਨਿੰਦਾ ਨਤਕਾਰੀਐ"–ਨਿੰਦਜਾ ਕਰਣੀ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੀ ਤਜਾਗ ਦੇਵੇ। ("ਨਤਕਾਰ"–ਸਬਦ = ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਣਾ, ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਾਂ ਰਖਣਾ, ਆਦਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਜਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ॥ ੩੯੯ ॥

ਬਾਹਰਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੀਕੂੰ ਸਮ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ–ਇਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਖੇ ਆਯਾ ਨਿਰੂਪਦੇ ਹੋਏ, ਭਾਈ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੱਗਤਾ ਫੁਰ ਆਈ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਦਰ ਤੜੱਫ ਆਯਾ–ਤੇ ਭੱਟੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਆਪ ਐਉਂ ਬੋਲ ਉਠੇ:–

ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਦਰਸ ਕਤ ਸਜਨੀ,
ਕਤਵੈ ਨੈਨ ਬੈਨ ਮਨ ਮੋਹਨ ॥

ਅਰਥ–ਪਾਰਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪਰਸਨ ਹਾਰੇ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ "ਕਤ" = ਕਿਥੇ ਹਨ, ਹੇ ਸੱਜਨੋ ! ਅਤੇ ਕਿਧਰ ਹਨ ਮਨ ਦੇ ਮੋਹਨ ਹਾਰੇ ਉਹ ਨੇਤ੍ਰ ਤਥਾ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ॥

ਕਤਵੈ ਦਸਨ ਹਸਨ ਸ਼ੋਭਾ ਨਿਧਿ,
ਕਤਵੈ ਗਵਨ ਭਵਨ ਬਨ ਸੋਹਨ ॥

ਅਰਥ–ਕਿਧਰ ਹਨ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਹਸੂੰ ਹਸੂੰ ਕਰਣ ਹਾਰੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਤਜੰਤ ਉਜਲੇ) ਦੰਦ (ਮੁਖ ਯਾ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ)। ਅਤੇ ਕਿਧਰ

---

*ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਦੇ ਅਰਥ ਗਜਾਨੀ ਲੋਕ ਅੰਬ ਕਰਦੇ ਹਨ–ਪਰ ਕੋਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ "ਪਰਬਲ" = ਪਟੋਲ਼"–ਫਲ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਰਿੰਨਕੇ ਸਾਲਣਾ ਭਾਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਔਖਧੀ ਰੂਪ ਭੀ ਹੈ। ("ਅੰਮ੍ਰਿਤ"–ਸ਼ਬਦ ਦਾ "ਅੰਬ"–ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਿਲਤ ਹੋਯਾ "ਅੰਬ ਫਲ"–ਭੀ ਜੇ ਅਰਥ ਹੋਵੇ ਤਾਂਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ) ॥

ਹੈ "ਗਵਨ ਭਵਨ"—ਚਲਨਾਂ ਫਿਰਨਾ ਬੋਲਦਾ, "ਸੋਹਨ"—ਸੋਹਣਾ ਸੁੰਦਰ (ਮਟਕ ਮਟਕ ਚੱਲਨ ਹਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ) ਚਾਲ—(ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ)॥

ਕਤਵੈ ਰਾਗ ਰੰਗ ਸੁਖ ਸਾਗਰ,
ਕਤਵੈ ਦਇਆ ਮਇਆ ਦੁਖ ਜੋਹਨ॥

ਅਰਥ-ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਹਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਾਲਾ) ਰਾਗ ਰੰਗ ਕਿਧਰ ਹੈ, ਤੇ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ) ਦਿਆਲਤਾ ਅਰੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਜ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ "ਹਨ"—ਨਾਸ਼ ਕਰਣ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਕਿੱਥੇ ਹੈ।)

ਕਤਵੈ ਜੋਗ ਭੋਗ ਰਸ ਲੀਲਾ,
ਕਤਵੈ ਸੰਤ ਸਭਾ ਛਬਿ ਗੋਹਨ॥ ੪੦੦॥

ਅਰਥ—"ਭੋਗ ਰਸ"—ਸੰਸਾਰੀ ਬਿਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਲੀਲਾਂ (ਕਰਤਬਾਂ) ਵਾਲੇ ਉਹ ਰੰਗ ਰਸ ਕਿਧਰ (ਗਏ), ਤੇ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਭਾ (ਦੀਵਾਨ) ਦੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਭਰੀ ਸਜਾਵਟ, ਜੋ "ਗੋ"—ਅਗਜਾਨ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ "ਹਨ"—ਹਨਣ ਹਾਰੀ (ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ) ਸੀ, ਉਹ ਕਿਧਰ ਗਈ ? ॥ ੪੦੦॥

ਓਸੇ ਹੀ ਭੀਤਰਲੀ ਤੜਫ ਵਿਚ:—

ਕਬ ਲਾਗੈ ਮਸਤਕਿ ਚਰਨਨ ਰਜ,
ਦਰਸ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਗਨ ਕਬ ਦੇਖਉ॥

ਅਰਥ—ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਧੂਲੀ ਕਦੋਂ (ਮੇਰੇ) ਮੱਥੇ ਉਪਰ ਲਗੇਗੀ, ਤੇ ਦਇਆ ਭਰਿਆ ਦਰਸ਼ਨ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ) ਕਦੋਂ ਨੇਤ੍ਰੀਂ ਤੱਕਾਂਗਾ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਨਉ ਕਬ ਸ੍ਰਵਨਨ,
ਕਬ ਰਸਨਾ ਬੇਨਤੀ *ਬਿਸ਼ੇਖਉ॥

ਅਰਥ—ਮਿੱਠੇ ਮਿੱਠੇ (ਹਿਤ ਭਰੇ = ਕਲਜਾਣ ਦਾਤੇ) ਬਚਨ ਕੰਨੀਂ ਕਦ ਸੁਣਾਂਗਾ, ਤੇ (ਅਗੋਂ) ਰਸਨਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਕਦੋਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਧ ਵਧ ਕੇ (ਝੁਕ ਝੁਕਕੇ) ਕਰਾਂਗਾ॥

ਕਬ ਕਰਉ ਡੰਡਉਤਿ ਬੰਦਨਾ,

---

*"ਬਿਸ਼ੇਖ"—ਬਾਕੀ ਰਹਿਤ (ਪੂਰਣ), ਵੱਧ, ਅਧਿਕ ਆਦਿ ਅਰਥ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ—ਪਰ ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਯਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਖਣ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵੱਧ ਵੱਧਕੇ ਯਾ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ (ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹਕੇ) ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਅਰਥ ਉਚਿਤ ਹਨ॥

ਪਗਨੁ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾਦਿ ਪੁਨ †ਰੇਖਉ ॥

ਅਰਥ—ਡੰਡੇ ਵਤ ਚੁਫਾਲ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਅਗੇ ਸੁਟ ਸਾਸ਼੍ਟਾਂਗ ਬੰਦਨਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਦ ਹੱਥ ਜੁੜਨਗੇ, ਤੇ "ਪੁਨ"—ਬਹੁੜੋ (ਸਾਥ ਹੀ) ਪਰਕ੍ਰਮਾ (ਪ੍ਰਦਖਣ) ਆਦਿ ਕਰਦਿਆਂ (ਸਦਕੇ ਹੁੰਦੇ ਵਾ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦਿਆ) ਪੈਰ (ਮੇਰੇ) ਕਦ ਸੁਭਾਗੇ ਹੋਣਗੇ। ਭਾਵ—ਕਦ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਰੇਖ ਖੁੱਲੇਗੀ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਦਖੱਣਾ ਕਰਣ ਲਈ ਨਿਤਰਨਗੇ ॥

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਤਛਿ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ,
ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਜੀਵਨ ਪਦ ਲੇਖਉ ॥ ੫੦੧ ॥

ਅਰਥ—ਗਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰੇ ਧਯਾਨ ਵਿਖੇ ਔਣ ਹਾਰੇ (ਅਪਣੇ) ਪ੍ਰੱਤਖ (ਸਮਤੱਖ) ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਤੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਵ) ਨੂੰ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ (ਪਾਲਦਿਆਂ) ਕਦ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਲਖੇ ਪਾਵਾਂਗਾ—ਅਰਥਾਤ ਸਫਲ ਜਨਮਾਂ ਬਣਾਂਗਾ ॥ ੫੦੧ ॥

੩੩੧ ਕਬਿੱਤ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਪ੍ਰੀਤ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ, ਐਥੋਂ ਤਕ ਨੌਬਤ ਪਜ ਪੈਣੇ ਤੇ ਭੀ ਹਠ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਡਣਾ, ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਦੋਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਅੰਦਰਵਰਨਣ ਹੋਈ ਤੜਪ ਨੇ ਉਹ ਨਿਢਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਖਰ ਕਾਰ ਉਸ ਹਠ ਦਾ ਕਲ ਟੁਟ ਗਿਆ, ਤੇ ਆਪਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਾਂਗ ਅਗੇ ਸਿੱਖ ਸਾਵਧਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਸਕਦਾ:—

ਬਿਰਖੇ ਬਇਆਰ ਲਾਗੇ ਜੈਸੇ ਹਰਹਰਾਤਿ ਪਾਤਿ,
ਪੰਛੀ ਨ ਧੀਰਜ ਧਰਿ ਠੌਰ ਠਹਿਰਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਬਿਰਛ ਨੂੰ "ਬਇਆਰ"—ਪੌਣ ਦੇ ਝਕੋਲੇ ਲਗਣ ਨਾਲ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪੱਤਰਜਾਂ ਵਿਚ ਹਿਲਜੁਲੀ ਮਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪੰਛੀ (ਇਸ ਕਰਕੇ) ਸਾਂਤੀ ਨਾਲ (ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ, ਟਿਕਾਣੀਂ ਨਹੀਂ ਟਿਕੇ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਕਰਦੇ ॥

ਸਰਵਰ ਘਾਮ ਲਾਗੇ ਬਾਰਜ ਬਿਲਖਮੁਖ,
ਪੂਨ ਅੰਤ ‡ਹੈਤ ਜਲਜੰਤ ਅਕੁਲਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਸਰੋਵਰ ਵਿਖੇ "ਘਾਮ"—ਧੁੱਪ ਦਾ ਕੜਾਕਾ ਲਗਦਿਆਂ (ਜੀਕੂੰ) "ਬਾਰਜ"—ਕੌਲ ਫੁਲ ਬਯਾਕੁਲ ਮੁਖ ਵਾਲਾ (ਕੁਮਲਾਯਾ—ਮੁਰਝ ਜਾਂ,) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਲ ਵਾਸੀ ਦੂਸਰੇ ਜੀਵ ਭੀ (ਮਾਨੋਂ) ਪ੍ਰਾਣ ਅੰਤ ਹੁੰਦੇ (ਮਰਣ ਲਗਦੇ)

---

†"ਰੇਖ"—ਨਾਮ-ਨਿਕਲਨਾ, ਸੁਭਾਗ (ਪ੍ਰਾਰਭਧ) ਵਿਚ ਹੋਣਾ, ਲੇਖ ਪੈਣਾ (ਚਿੰਨਿਤ ਹੋਣਾ) ॥

‡"ਹੈਤ"—ਸ਼ਬਦ ਅਸਹਿ ਖੇਦ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਜਿਸਦੀ ਇਥੇ ਮਰਾਦ ਵੇਲ ਵਿਚ ਹਾਇ ਹਾਇ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥

"ਤ੍ਰੈਤ"-ਹਾਯ ਹਾਯ ਕਰਦੇ ਹੋਏ "ਅਕੁਲਾਤ"-ਆਤੁਰ ਆ ਜਾਂਦੇ (ਤ੍ਰਾਹ ਤ੍ਰਾਹ ਕਰ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ॥

ਸਾਰਦੂਲ ਦੇਖੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਲ ਦਲਿ ਚਿਤ ਬਨ,
ਵਾਸ ਮੈ ਨ ਤ੍ਰਾਸ ਕਰਿ ਆਸ੍ਰਮ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਨੂੰ ਜੀਕੂੰ "ਦਲਿਚਿਤ"-ਦਲੇ ਹੋਏ ਚਿੱਤ ਵਾਲੀ (ਮੁਰਝਾਈ ਹੋਈ) ਵਾ "ਦ"-ਦਾ "ਡ" ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ "ਲਿ" ਦਾ "ਰਿ"-ਕੀਤਿਆਂ ਅਰਥ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ "ਡਰਿ" ਸੋ ਡਰੇ ਹੋਏ ਚਿੱਤ ਕਾਰਣ ਬਨਵਾਸ ਵਿਖੇ "ਤ੍ਰਾਸ ਕਰਿ"-ਭੈ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ (ਅਪਨੇ) ਘੋਰਨੇਂ ਭੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ ਕਰਦੇ ।

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਅੰਗ ਸ੍ਵਾਂਗਿ ਭਏ ਭੈ ਚਕਿਤ ਸਿਖ,
ਦੁਖਿਤ ਉਦਾਸ ਬਾਸ ਅਤਿ ਬਿਲਲਾਤ ਹੈ ॥੪੦੨॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗਾਂ (ਸ਼ਰੀਰ) ਉਪਰ (ਸਿੱਖ ਪਰਖਣੇ) ਸਾਂਗ ਦੇ ਰਚਿਆਂ ਗਿਆਂ ਸਿੱਖ ਭੀ, ਭੈ ਭੀਤ ਹੋਏ ਚਕ੍ਰਿਤ (ਦੰਗ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਣ (ਓਹ ਭੀ ਸਮੀਪੀ) ਬਾਸ (ਨਿਵਾਸ) ਤੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮ ਹੋਕੇ, ਅਤਯੰਤ ਬਯਾਕੁਲ ਹੋਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੪੦੨ ॥

ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਦ੍ਰਵ ਯਾ ਦੁਖ ਔਕੁੜਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਲ ਯਮਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ:-

ਓਲਾ ਬਰਖਨ ਕਰਖਨ ਦਾਮਿਨੀ ਬਜਾਰ,
ਸਾਗਰ ਲਹਰਿ ਬਨ ਜਰਤ ਅਗਨਿ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਗੜੇ ਵਰ੍ਹਨ ਤੇ ਬਿਜਲੀਆਂ ਕੜਕਨ, ਅਰੁ "ਬਯਾਰ"-ਪੌਣ ਦੇ ਬੱਖੜ ਝੁਲਨ; ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਕੱਪਰ ਪਰ ਕੱਪਰ ਛੱਲਾਂ ਮਾਰਣ ਤਥਾ ਬਨ ਦਾਵਾ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਸੜ ਸੜ (ਸੁਆਹ ਹੁੰਦੇ) ਹੋਣ ॥

(੨)ਰਾਜੀ (੩)ਬਿਰਾਜੀ (੧)ਭੂਤ ਖੇਪਿਕਾ (੪)ਅੰਤਰ ਬ੍ਰਿਥਾਬਲ,
(੫) ਬੰਧ ਸਾਲ ਸਾਸਨਾਂ ਸੰਕਟ ਮੈ ਮਰਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(੧) ਭੂਚਾਲਾਂ ਦੀ (੨) ਭਰਮਾਰ (੩) ਵਰਤੇ, ਹੁਲੱੜਾਂ ਦੇ ਹੁਲੱੜ ਪਏ ਭੂਚਾਲ ਔਣ, ਅਤੇ (੪) ਅੰਦਰ ਦੀ ਪੀੜਾ (ਗਦੂੰ ਦਾਣੇ ਆਦ ਫੋੜੇ ਯਾ ਐਸਾ ਹੀ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰ ਚਟਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਜਹਮਤੀ ਰੋਗ) ਦਾ ਬਲ (ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਪਾ ਜਾਵੇ), ਤਥਾ (੫) ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ (ਜਿਹਲ ਖਾਨੇ) ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ "ਸਾਸਨਾ"-ਤਾੜਨਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿਚ (ਦਿਨ ਰਾਤ) ਫਥਾ ਹੋਵੇ ॥

ਆਪਦਾ ਅਧੀਨ ਦੀਨ ਦੂਖਨਾਂ ਦ੍ਰਿਦ੍ਰ ਛਿਦ੍ਰ,

ਭ੍ਰਮਤਿ ਉਦਾਸ ਰਿਣ ਦਾਸਨਿ ਨਗਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–"ਆਪਦਾ" ਔਕੁੜਾਂ ਨੇ (ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ) ਦਬਾ ਰਖਜਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ "ਦੂਖਨਾਂ"–ਊਜਾਂ (ਝੂਠੇ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ) ਨੇ "ਦੀਨ"–ਆਤੁਰਾਂ ਸਮਾਨ (ਦਸ਼ਾ) ਬਣਾ ਛਡੀ ਹੋਵੇ, ਤਥਾ "ਦ੍ਰਿਦ੍ਰ"–ਗ਼ਰੀਬੀ ਕਾਰਣ (ਸਭ ਕੋਈ) ਛਿਦ੍ਰ (ਔਗੁਣ) ਫੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ "ਰਿਣ"–ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਦਾਸ ਹੋਯਾ (ਐਧਰ ਊਧਰ) ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ "ਦਾਸਨਿ"–ਗੁਲਾਮੀ (ਭੀ ਵਰਤੀ ਪਈ) ਹੋਵੇ, ਅਰੁ ਨੰਗਾ ਮੁਨੰਗਾ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਕੋ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਉ ਆਇ ਲਾਗੈ,
ਜਗ ਮੈ ਭਗਤਨ ਕੇ ਰੋਮ ਨ ਭਗਨ ਹੈ ॥ ੪੦੩॥

ਅਰਥ–ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼੍ਟੀ ਭਰ ਦੇ ਹੀ (ਹੋਰ ਭੀ) ਅਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟ (ਅਣ-ਡਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ = ਅਲੋਕਾਰ) ਦੁਰਭਾਗ ਆਣ ਵਰਤਣ ਤਾਂ ਭੀ ਜਗਤ ਵਿਖੇ ਭਗਤਾਂ (ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ) ਦੇ ਵਾਲ ਨੂੰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵਿੰਗਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ॥ ੪੦੩ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਾਂਗ ਦੇਖਕੇ ਸਿੱਖ ਸਿਦਕ ਨਹੀਂ ਹਾਰਦਾ ਕਿਸੇ ਭਾਂਤ ਨਹੀਂ ਭਰਮਦਾ ਆਦਿ ਆਖੇ ਸਨ, ਜਿਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਓਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਸਤਜਾਨਾਸਨੀ ਹਠ ਧਰਮੀ ਪਈ ਜਾਣ ਸਮਝਕੇ ਉਸਦੇ ਦੂਰ ਕਰਣ ਖਾਤਰ ਅਪਣੀ ਮਾਯਾ ਦੀ ਇਕ ਮਮੂਲੀ ਜੇਹੀ ਇੰਦ੍ਰ ਜਾਲੀ ਚਾਲੀ ਵਾਲਾ ਸਾਂਗ ਵਰਤਾਯਾ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਈ ਜੀ ਬੁਰੀ ਤਰਾਂ ਭਰਮੇ । ਪਰ ਐਸਾ ਹੋਣ ਤੇ ਭੀ ਓਸ ਹਠ ਮਈ ਨਿਸਚਿਓਂ ਚਲਾਯਮਾਨ ਨਾਂ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਐਡੀ ਕਰੜੀ ਫੰਡ, ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਸਹਣੀ ਪਈ। ਤੇ ਐਥੇ ਆਣਕੇ ਚੁਫਾਲ ਹੋਕੇ ਗਿਰ ਪਏ, ਅਤੇ ਲਾਚਾਰ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਂਗ ਅਗੇ ਸਿੱਖ ਸਵਧਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਸਕਦਾ। ਬਸ ਇਤਨੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦਿਆਂ ਗਲ ਤੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਉਹੀ ਅਭਿਮਾਨ ਮਈ ਹਠ ਧਰਮੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਣਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਲਟਕੇ ਜੈਸੀ ਬਾਣੀ ਪਹਿਲੋਂ ਨਿਕਲਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਐਥੇ ਆਣਕੇ ਸੋਝੀ ਪਈ। ਜੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਇਹ ਬਚਨ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਉਚਾਰਦੇ ਤਾਂ ਕਦੀ ਐਡੀ ਖੁਵਾਰੀ, ਵਿਚਾਰਜਾਂ ਦੀ ਨਾਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਮਰਾਤਬਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਪੌਂਦੇ ॥–॥

ਲੌਕਿਕ ਬੈਦਿਕ ਗਿਜ਼ਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਨਾ ਕੀੜੀ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਇਹ ਜਲਦੀ ਪਰਮ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ; ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਬਿਹੰਗਮ ਮਾਰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਕੇ ਹੀ ਸ਼ੀਘਰ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ:–

ਜੈਸੇ ਚੀਟੀ ਕ੍ਰਮ ਕ੍ਰਮ ਕੈ ਬਿਰਖ ਚੜ੍ਹੈ,
ਪੰਛੀ ਉਡ ਜਾਇ ਬੈਸੇ ਨਿਕਟ ਹੀ ਫਲ ਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕੀੜੀ ਸਹਜ ਸਹਜ ਨਾਲ (ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ) ਬਿਰਛ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ (ਕਿਤੇ ਫਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਜ਼ਾ ਕਰਦੀ ਹੈ), ਪਰ ਪੰਛੀ "ਉਡ"-ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਫਲ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਗਾਡੀ ਚਲੀ ਜਾਤਿ ਲੀਕਨ ਮਹਿ ਧੀਰਜ ਸੈ
ਘੋਰ ਦੌਰਿ ਜਾਇ ਬਾਇ ਦਾਹਨੇ ਸਬਲ ਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਗੱਡੀ ਲੀਕਾਂ (ਲੀਹਾਂ) ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਟਿਕਾਣੇ ਸਿਰ ਪਗਜ਼ਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਘੋੜਾ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਦੌੜਦਾ ਦੌੜਦਾ "ਸਬਲਕੈ ਜਾਇ"-ਜੋਰ ਨਾਲ (ਵੇਗ ਨਾਲ) ਛੇਤੀ ਚਲਾ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਕੋਸ ਭਰਿ ਚਲ ਸਕੀਐ ਨ ਪਾਇਨ ਕੈ,
ਆਤਮਾ ਚਤੁਰ ਕੁੰਟ ਧਾਇ ਆਵੈ ਪਲਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੋਹ ਭਰ ਭੀ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਸਕੀਦਾ। ਪਰ "ਆਤਮਾ"-ਮਨ ਕਰਕੇ "ਪਲਕ"-ਅੱਖ ਦੀ ਫੋਰ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਚ ਚਹੁੰ ਚੱਕੀ ਫਿਰ ਆਈਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ *ਲੋਗ ਬੇਦ ਭੇਦ ਗਿਆਨ ਉਨਮਾਨ ਪ੍ਰਛ,
ਗੰਮ ਗੁਰੁ ਚਰਨਿ ਸਰਨਿ ਅਸਥਲਿ ਕੈ ॥ ੪੦੪ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਲੌਕਿਕ ਬੈਦਿਕ ਗਜ਼ਾਨ ਦਾ ਭੇਦ (ਮਰਮ=ਨਿਰਣਾ) ਉਨਮਾਨ ਪੱਖ (ਦਲੀਲ ਵੀਚਾਰ) ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ, (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਧੁਰ ਮੰਜਲ ਤੇ ਪੁਚੋਣੋਂ ਇਹ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ)। "ਅਸਥਲਿ"-ਮੰਜਿਲ ਮਕਦਲ (ਬਾਂਛਤ ਪਦ=ਧੁਰ ਟਿਕਾਣੇ) ਤਾਂਈ ਗੰਮਤਾ (ਪੁਚਾਨ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ) ਸੂਕੇਵ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸਰਨਿ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ ੪੦੪ ॥

ਗੁਰੂ ਗਜ਼ਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਆਇਆਂ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਆਦਿ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ:-

ਜੈਸੇ ਬਨਰਾਇ ਪਰਫੁਲਿਤ ਫਲਨਿਮਿਤ,
ਲਾਗਤ ਹੀ ਫਲ ਪਤ੍ਰ ਪੁਹਪ ਬਿਲਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬਨਾਸਪਤੀ ਫਲ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ (ਫੁਲਾਯਮਾਨ)

---

*ਅਥਵਾ ਲੌਕਿਕ ਬੈਦਿਕ ਭੇਦ ਵਾਲਾ ਗਜ਼ਾਨ ਉਨਮਾਨ ਦੇ (ਪੱਖ) ਧੜੇ ਦਾ ਹੈ। ਧੁਰ ਪਦ ਵਿਖੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਲੈਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ॥

ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਜਦ ਫਲ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫੁੱਲ ਪਤ੍ਰੀ (ਸੁਤੇ ਹੀ) ਝੜ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਤ੍ਰੀਯਾ ਰਚਿਤ ਸਿੰਗਾਰ ਭਰਤਾਰ ਹੇਤ,
ਭੇਟਤ ਭਰਤਾਰ ਉਰ ਹਾਰ ਨ ਸੁਹਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਤੀਵੀਂ ਪਤੀ (ਦੇ ਰਿਝੌਨ ਖਾਤ੍ਰ) ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਖਣ ਆਦਿ ਸਿੰਗਾਰ ਨੂੰ (ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ) ਸਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਯੋਂ ਹੀ ਕਿ ਪਤੀ ਮਿਲ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਗਲੇ ਪਿਆ ਹਾਰ ਭੀ (ਵਿੱਥ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ (ਭਾਵ-ਉਤਾਰ ਧਰਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) ॥

ਬਾਲਕ ਅਚੇਤ ਜੈਸੇ ਕਰਤ ਲੀਲਾ ਅਨੇਕ,
ਸੁਚਿਤ ਚਿਤੰਨ ਭਏ ਸਬੈ ਬਿਸਰਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਬਾਲਕ "ਅਚੇਤ"–ਅਞਾਣਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਖੇਲਾਂ ਕਰਯਾ (ਖੇਡਯਾ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਸਯਾਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਹੀ) ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਖਟ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸ੍ਰਮ ਗਯਾਨ ਕਾਜ,
ਗਿਆਨ ਭਾਨ ਉਦੇ ਉਡ ਕਰਮ ਉਡਾਤ ਹੈ ॥੪੦੫॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਗਯਾਨ ਕਾਜ"–ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ "ਖਟ ਕਰਮ"–ਜੱਗ, ਦਾਨ, ਤਪ, ਤੀਰਥ, ਬ੍ਰਤ, ਪੂਜਾ(ਬੰਦਨ), ਰੂਪ ਆਚਰਣ-ਮਈ ਛੀਆਂ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਧਰਮਰੂਪ ਸਾਧਨਦਾ ਸ੍ਰਮ(ਤੱਰਦਦ = ਪ੍ਰਯਤਨ) ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਉਦੇ ਹੋਯਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾ ਆਇਆਂ) "ਉਡ ਕਰਮ"–(ਉਡ੍ਰ) ਕਰਮ ਰੂਪ ਤਾਰੇ (ਸੁਤੇ ਹੀ) ਉਡ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ਭਾਵ–ਬੇਲੋੜੇ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਤਯਾਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥ ੪੦੫ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਯਾਰ ਦਾ ਤਾੜ ਭਰੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਚਾਲੇ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ:–

ਜੈਸੇ ਹਸ ਬੋਲਤਿ ਹੀ ਡਾਕਨਿ ਹਰੈ ਕਰੇਜੋ,
ਬਾਲਕ ਤਾਹੀ ਲੌ ਧਾਵੈ ਜਾਨੈ ਗੋਦਿ ਲੇਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਡੈਣ ਹਸਦੀ ਹਸਦੀ ਬੋਲਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀ ਕਲੇਜਾ ਕੱਢ ਲਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਇਹ ਉਸਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਨਾਂ ਜਾਨਣ ਕਰਕੇ ਬਾਲਕ ਇਉਂ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਓਹ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਓਸੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੌੜਯਾ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਰੋਵਤ ਸੁਤਹਿ ਜੈਸੇ ਅਉਖਧਿ ਪਿਆਵੈ ਮਾਤਾ,

ਬਾਲਕ ਜਾਨਤ ਮੋਹ ਕਾਲਰੂਣ ਦੇਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਮਾਂ ਜਿਸਤਰਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦ੍ਵਾਈ ਪਿਔਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ (ਉਹ) ਰੋਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਉਂ (ਬਿਸਮਝੀ ਕਾਰਣ) ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਿਹੁ ਦਿੰਦੀ (ਪਿਲੌਂਦੀ) ਹੈ ॥

ਹਰਨ ਭਰਨਿ ਗਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਨੀਐ ਨ,
ਬਾਲਕ ਜੁਗਤਿ ਮਤਿ ਜਗਤ ਅਚੇਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਗਤੀ = ਚਾਲਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਯਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ "ਹਰਨ" ਮਾਰਣ ਖਾਤ੍ਰ (ਸੋਧ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ) ਹੈ ਕਿ "ਭਰਨ" ਸੰਭਾਲ ਖਾਤ੍ਰ (ਪੋਖਨ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ) ਹੈ। ਕਯੋਂਕਿ ਜਗਤ (ਸੰਸਾਰ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਮਤਿ (ਅਕਲ ਸਮਝ) ਭੀ "ਬਾਲਕ ਜੁਗਤਿ"—ਬਾਲਕ ਦੀ ਨਯਾਈਂ "ਅਚੇਤ ਹੈ"—ਅਜਾਣਪ (ਅਗਜਾਨਤਾਈ) ਵਿਚਵਰਤਨ ਵਾਲੀ ॥

ਅਕਲ ਕਲਾ ਅਲਖ ਅਤਿ ਹੀ ਅਗਾਧ ਬੋਧ,
ਆਪ ਹੀ ਜਾਨਤ ਆਪ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਹੈ ॥੪੦੬॥

ਅਰਥ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਾਯਾ ਅਵਿਦਯਾ ਰੂਪ ਕਲਾ (ਸ਼ਕਤੀ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਹਨ—ਅਰਥਾਤ, ਨਾਂ ਹੀ ਅਵਿਦਯਾ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਜੀਵਾਂ ਵਾਲੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਮਾਯਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਈਸ੍ਵਰ ਭਾਵ ਵਾਲੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ। ਓਨਾਂ ਦੀ ਕਲਾ(ਜੀਵ ਈਸ੍ਵਰ ਭਾਵ ਤੋਂ ਨਯਾਰੀ ਹੀ) ਅਲਖ ਰੂਪ ਹੈ (ਕਿਸੇ ਦੀ ਲਖਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ)। ਅਤੇ ਬੋਧ (ਗਯਾਨ) ਭੀ ਓਸਦਾ ਅਤਯੰਤ ਅਥਾਹ ਰੂਪ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੀ ਅਪਣੇ ਆਪਨੂੰ (ਜਸੈਂ ਕਾ ਤਸੈਂ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ; ਤ੍ਰਿਨ ਕਾਲ ਹੀ ਓਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥ ੪੦੬ ॥

ਵੀਚਾਰਃ—

ਪਿਛੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਯਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਗ ਦਾ ਮਰਮ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਕਬੱਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਸਾਂਗ ਤੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਵਰਤਨ ਦਾ ਭੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਦਸੱਦੇ ਹਨ, ਕਯੋਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚੋਜ ਅਪਰੰਪਾਰ ਹਨਃ— ਇਕ ਸਮੇਂ ਹਾਸ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਉਂ ਓਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਨਿਰਖ ਪਰਖ ਦ੍ਵਾਰੇ ਓਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਮੇਂ ਤਾੜਨਾਂ ਮਈ ਵਤੀਰੇ ਵਿਚ ਵਰਤਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜੇਰੇ ਸਹਾਰੇ ਤੇ ਅਜਰ ਪਦ ਦੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਕਰਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ— ਸੋ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਮਿਠਤ ਤੇ ਪਯਾਰ ਦੀਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ(ਅਸਲਵਿਚ)

ਹਰਨ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਵਿਕਾਰ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤਥਾ ਦੁਰਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸੁਧ ਸੋਨਾਂ ਬਣਾਨ ਦਾ ਘਾੜਤ ਭਰਜਾ ਵੀਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਪਰੋਂ ਤਾੜਨਾ ਅਥ੍ਵਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਰਤਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਦਰੋਂ "ਭਰਨ ਦੇ ਘਰ"–ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕਰਣ ਲਈ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਤਾਂਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਾਲੇ ਦਾ ਮਰਮ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਜਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ "ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ। ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥ ਨਾਨਕ ਮਾਗੈ"–ਵਾਲੀ ਆਗਜਾ ਪਾਲਨ ਖਾਤਰ ਹੀ ਸਦਾ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਏ॥–॥

ਊਚਾਂ ਦੇ ਨੀਚ ਨੀਚਾਂ ਦੇ ਊਚ ਪ੍ਰਗਟਦੇ ਹਰ ਵਰਨ ਅਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਇਕ ਹਰਾਨ ਕਰਨ ਹਾਰੀ ਕੌਤੁਕੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ:–

ਦੈਤ ਸੁਤ ਭਗਤ ਪ੍ਰਗਟਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਏ,
***ਦੇਵ ਸੁਤ ਜਗ ਮੈ ਸਨੀਚਰ ਬਖਾਨੀਐ॥**

ਅਰਥ–ਹਿਰੰਨ ਕਸ਼ਜਪ ਦੈਤ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪੁਤ੍ਰ ਊਚਾ ਭਗਤ ਉਪਜਿਆ, ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਘਰ ਛਨਿਛਰ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਇਆ–ਇਹ ਗੱਲ ਸਭ ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ॥

ਮਧੁ ਪੁਰ ਬਾਸੀ ਕੰਸ ਅਧਮ ਅਸੁਰ ਭਏ,
ਲੰਕਾ ਬਾਸੀ ਸੇਵਕ ਬਿਭੀਖਣ ਪਛਾਨੀਐ॥

ਅਰਥ–ਪਵਿਤ੍ਰ ਧਾਮ ਰੂਪ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ "ਮਧੁਪੁਰ"–ਮਥਰਾ ਪੁਰੀ ਵਿਖੇ ਵਸੱਨ ਵਾਲਾ ਕੰਸ "ਅਸੁਰ"–ਦੈਤ ਹੋਯਾ (ਦੈਤ ਭੀ) ਅਧਮ (ਨੀਚ), ਅਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਲੰਕਾ ਦਾ ਵਸਕੀਨ ਸੀ ਬਿਭੀਖਣ (ਰੌਣ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਜਿਸਨੂੰ) ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਸੇਵਕ (ਭਗਤ) (ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਹੀ) ਪਛਾਣਦਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਸਾਗਰ ਗੰਭੀਰ ਬਿਖੈ ਬਿਖਿਆ ਪ੍ਰਗਾਸ ਭਈ,
ਅਹਿਮਸਤਕਿ ਮਨਿ ਉਦੈ ਉਨਮਾਨੀਐ॥

ਅਰਥ–ਡੂੰਘਾ ਸਮੁੰਦ੍ਰ (ਜਿਸਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੇਵਟਾ

---

*ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿਸ਼ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸਨੇ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰ "ਧਰਮ ਰਾਜ = ਯਮ" ਤੇ ਇਕ ਪੁਤ੍ਰੀ ਜਮੁਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੂਰਜ ਦਾ ਤੇਜ ਨਾਂ ਸਹਾਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸਾਯਾ ਮਈ ਸ਼ਰੀਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰਚਕੇ ਛਡ ਗਈ ਤੇ ਆਪ ਸੂਰਜ ਦੇ ਘਰੋਂ ਪੇਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਉਸ ਛਾਯਾ ਮਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਚੋਂ ਛਨਿਛਰ ਪੁਤ੍ਰ ਉਪਜਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਭੈਣ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰੀ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁਲੀ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗੋਸੂ। ਕਥਾਵਿਸਤਾਰ ਭਯ ਤੇ ਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ॥

ਵਿਚੋਂ ਸਾਗਰ ਮੈਂ ਹਾਂ ਐਸਾ ਕਿਹਾ ਹੈ (ਓਸ) ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ "ਬਿਖਿਆ"-ਜ਼ਹਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਸਰਪ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਖੇ ਮਣੀ ਦਾ "ਉਦੇ"-ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਵੀਚਾਰੀਦਾ ਹੈ ॥

ਬਰਨ ਸਥਾਨ ਲਘੁ ਦੀਰਘ ਜਤਨ ਕਰੈ,

ਅਕਥ ਕਥਾ ਬਿਨੋਦ ਬਿਸਮ ਨ ਜਾਨੀਐ ॥ ੪੦੭ ॥

ਅਰਥ-"ਬਰਨ"-ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖਤ੍ਰੀ, ਵੈਸ਼ਜ, ਸੂਦਰ (ਚਾਰੋਂ ਬਰਨਾਂ) ਤੇ "ਸਥਾਨ"-ਆਸ਼ਰਮ = ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ, ਗ੍ਰਹਸਥ, ਬਾਨਪ੍ਰਸਥ, ਸੰਨਜਸਥ (ਚਾਰੇ ਆਸ਼੍ਰਮਾਂ, ਵਿਖੇ ਛੋਟਿਆਂ ਵਡਿਆਂ ਦਾ "ਜਤਨ"-ਜੋੜ (ਮੇਲਾ) ਕਰੀਦਾ ਹੈ-ਭਾਵ, ਨੀਚਾਂ ਦੇ ਊਚ ਤੇ ਊਚਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨੀਚ ਏਕੂੰ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਵਰਤਦਾ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ (ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ) ਇਹ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਕਥਾ ਅਕੱਥ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਤੇ ਓਸਦਾ "ਬਿਨੋਦ" ਚੋਜ ਹੈ-ਹਰਾਨ ਕਰਨ ਹਾਰਾ-ਜੋ ਨਹੀਂ ਜਾਣਜਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਥ੍ਰਾ-"ਬਰਨ ਸਥਾਨ" = ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ (ਬਰਨ ਬਿਲਾਸ ਵਿਖੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ) ਲਘੁ ਅਰੁ ਦੀਰਘ (ਵਡੇ ਛੋਟੇ) ਦਾ ਹੀ "ਜਤਨ"-ਜੋੜ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਕਥ ਕਥਾ ਦਾ ਕੌਤੁਕ ਜੋ ਬਿਸਮਾਦ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਾਨਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ-ਭਾਵ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਪੂਰਣ ਬੋਧ ਅਗੰਮ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ੪੦੭ ॥

ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਭਜਨ ਸਿਮ੍ਰਣ ਆਦ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚਿੰਤਾ ਭਯ ਭਰਮ ਤਥਾ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੂਰ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੁਲ ਗੋਤ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਵੰਜਾਕੇ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਛੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਚਿੰਤਾਮਨਿ ਚਿਤਵਤ ਚਿੰਤਾ ਚਿਤ ਤੇ ਚੁਰਾਈ,

ਅਜੋਨੀ ਅਰਾਧੇ ਜੋਨਿ ਸੰਕਟ ਕਟਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਚਿੱਤਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ "ਚਿਤਵਤ" ਅਰਾਧਨ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀ ਚਿੱਤ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾਂ ਚੁਰਾਈਆਂ ਗਈਆਂ-ਭਾਵ, ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਤੇ "ਅਜੋਨੀ"-ਅਜਨਮੇ (ਜਨਮ ਰਹਿਤ) ਭਗਵੰਤ ਨੂੰ ਅਰਾਧਕੇ ਮਾਤ ਜੋਨੀ ਵਿਖੇ ਔਣ ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਕਟਾ ਘੱਤਿਆ (ਨਿਵਿਰਤ ਕਰ ਮਾਰਿਆ) ਹੈ॥

ਜਪਤ ਅਕਾਲ ਕਾਲ ਕੰਟਕ ਕਲੇਸ਼ ਨਾਸੇ,

ਨਿਰਭੈ ਭਜਨ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਦਲ ਭਜਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(ਐਸਾ ਹੀ) ਅਕਾਲ ਸਰੂਪ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜਪਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਾਲ ਦੇ "ਕੰਟਕ"-ਖਟਕੇ (ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਚੁਭਦੇ ਰਹਿਣ ਹਾਰੇ ਕੰਡੇ) ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਲੇਸ਼ ਨਸ਼੍ਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਤੇ "ਨਿਰਭੈ"-ਭੌ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਣ ਨਾਲ ਭ੍ਰਮ (ਅਗਜਾਨ) ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭੈ ਦਾ "ਦਲ"-ਲਸ਼ਕਰ ਸਮੂਹ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥

ਸਿਮਰਤ ਨਾਥ ਨਿਰਵੈਰੁ ਵੈਰ ਭਾਉ ਤਿਆਗਯੋ,
*ਭਾਗਯੋ ਭੇਦੁ ਖੇਦੁ ਨਿਰਭੇਦ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਨਿਰਵੈਰ ਨਾਥ (ਸੰਪੂਰਣ ਜਗਤ ਭਰ ਦੇ ਸੁਆਮੀ) ਜਗਤ ਨਾਥ ਨੂੰ ਸਿਮ੍ਰਣ ਕਰਦਿਆਂ ਵੈਰ ਭਾਵ ਛਟ ਗਿਆ, ਤੇ 'ਨਿਰਭੇਦ"–ਇਕ ਰਸ ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗੁਣ ਗੌਣ ਸਾਰ, ਭੇਦ (ਅਗਜ਼ਾਨ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਜੜ੍ਹ ਚੇਤਨ ਆਦ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਖੇਵੇਂ) ਤਥਾ ਭੇਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟਣ ਵਾਲੇ ਖੇਦ ਭੀ ਸਮੂਹ ਭੱਜ ਗਏ ॥

ਅਕੁਲ ਅੰਚਲ ਗਹਿ ਕੁਲ ਨ ਬਿਚਾਰੈ ਕੋਊ,
ਅਟਲ ਸਰਨਿ ਆਵਾ ਗਵਨਿ ਮਿਟਾਏ ਹੈ ॥ ੪੦੯ ॥

ਅਰਥ–ਕੁਲ ਗੋਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ "ਅੰਚਲ"–ਪੱਲਾ (ਆਸਰਾ) ਫੜਿਆਂ ਕੁਲ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀਚਾਰ (ਪ੍ਰਵਾਹ) ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤੇ "ਅਟਲ"–ਅਬਿਨਾਸੀ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਦੀ ਸਰਣ ਆਯਾਂ ਆਵਾ-ਗਵਨ (ਜਨਮ ਮਰਣ) ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪੦੯ ॥

ਗੁਰੂ ਗਜ਼ਾਨ ਦਾ ਅੰਜਨ ਨੇਤ੍ਰੀਂ ਪਾਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਮਜ਼ਾ ਤੱਕਦੇ ਹੋਏ ਬਾਲਕਾਂ ਵਾਲੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਰਤਦੇ ਹਨ:–

ਬਾਂਛੈ ਨ ਸ੍ਵਰਗ ਬਾਸ ਮਾਨੈ ਨ ਨਰਕ ਤ੍ਰਾਸ,
ਆਸਾ ਨ ਕਰਤ ਚਿਤ ਹੋਨਹਾਰ ਹੁਇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਨਾਂ ਤਾਂ ਸੁਰਗ (ਦੇਵ ਲੋਕ) ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਹੀ ਚਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਨਰਕ (ਵਿਚ ਪੈਣ) ਦਾ ਤ੍ਰਾਸ (ਤੌਖਲਾ = ਖਤਰਾ) ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ (ਹੋਰ ਭੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ) "ਆਸਾ"–ਉਮੇਦ ਹੀ (ਕਿਸੇ ਸ਼ੁਭ ਅਸ਼ੁਭ ਕੀਤੇ ਦੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ–(ਬਸ !) ਚਿੱਤ ਤਾਂ ਓਸਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਕਰਦਾ (ਲੋਚਦਾ) ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਛ ਓਸ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਅਵਸ਼ਜ ਹੀ) ਹੋਣਹਾਰ (ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵਰਤਨਹਾਰ) ਹੈ, ਓਹੋ ਹੀ ਪਿਆ ਹੋਵੇ॥

ਸੰਪਤ ਨ ਹਰਖ ਬਿਪਤ ਮੇਂ ਨ ਸੋਗ ਤਾਹਿ,
ਸੁਖ ਦੁਖ ਸਮਸਰਿ ਬਿਹਸ ਨ ਰੋਏ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਸੰਪਦਾ (ਸੁਖ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾਂ ਹਰਖ (ਸ਼ਾਦੀ) ਨਹੀਂ, ਤੇ ਬਿਪਤ = ਬਿਪਦਾ (ਔਕੁੜ) ਵਿਖੇ ਤਿਸਨੂੰ ਸੋਗ (ਗਮੀ = ਰੰਜ) ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੇ, (ਗੱਲ ਕੀਹ) ਕਿ ਸੁਖ ਦੁਖ (ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ) ਵਿਖੇ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ–ਸੁਖ

*"ਭਾਗਯੋ ਦੁਖ ਖੇਦੁ ਨਿਰਭੇਦੁ......" ਪਾਠਾਂਤਰ ॥

ਪਤ ਹੋਏ ਹਸਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਹੋਏ (ਦੁਖ ਸਮੇਂ) ਰੋਂਦਾ ਨਹੀਂ ॥

ਜਨਮ ਜੀਵਨ ਮ੍ਰਿਤ ਮੁਕਤਿ ਨ ਭੇਦ ਖੇਦ,
ਗਮਿਤਾ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਅਵਿਲੋਇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਆਹ ਜਨਮ (ਜੰਮਨਾ) ਹੈ, ਆਹ ਜੀਉਣਾ, ਤੇ ਆਹ ਹੁਣ ਮੌਤ ਅਥਵਾ ਮੁਕ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਭੇਦ (ਵਖੇਵੇਂ) ਓਸ ਨੂੰ ਖੇਦ (ਵਿਖਜੇਪ) ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ। ਗੰਮਿਤਾ (ਪੁਜਤ ਵਾ ਗਜਾਤ) ਤਾਂ ਓਸਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦੇ ਵਰਤ ਰੇ ਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ "ਅਵਿਲੋਇ"—ਦਿਖੋਂਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਬਾਲਕ ਬੁਧੀ (ਮਾਨੋ ਪੂਰਣ ਅਚੇਤ) ॥

ਗਿਆਨ ਗੁਰ ਅੰਜਨ ਕੈ ਚੀਨਤ ਨਿਰੰਜਨਹਿ,
ਬਿਰਲੋ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤ ਮਹਿ ਕੋਇ ਹੈ ॥ ੪੦੯ ॥

ਅਰਥ—ਉਹ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਗਜਾਨ ਉਪਦੇਸ਼ (ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਘਾ ਰਖਣ) ਦੇ ਅੰਜਨ ਨੂੰ ਪਾਕੇ "ਨਿਰੰਜਨਹਿ"—ਨਿਰੰਜਨ ਸਰੂਪ ਮਾਯਾ ਅਵਿੱਦਜਾ ਰਹਿਤ ਅਨੰਤ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ (ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਨਭਉ ਕਰ ਲੈਂਦਾ) ਹੈ। ਸੋ ਐਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਵਾਲੇ "ਭਗਤਿ"—ਭਜਨ ਕਰਣ ਹਾਰੇ (ਗੁਰੂ ਕੇ ਪਜਾਰੇ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਪੁਰਖ ਹਨ ॥ ੪੦੯ ॥

ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਤਰਲੇ ਕਢਨ ਲਈ ਪੁਜਦਾ ਹੈ:—

ਜੈਸੇ ਤਉ ਮਿਠਾਈ ਰਾਖੀਐ ਛੁਪਾਇ ਜਤਨ ਕੈ,
ਚੀਟੀ ਚਲ ਜਾਇ ਚੀਨ ਤਾਹਿ ਲਪਟਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਠਜਾਈ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਕਿਤਨਾਂ ਹੀ ਜਤਨ ਕਰਕੇ ਲੁਕਾ ਲੁਕਾ ਰਖੀਏ, ਪਰ ਕੀੜੀਆਂ ਫੇਰ ਭੀ ਉਥੇ ਜਾ ਹੀ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ (ਮਿਠਜਾਈ) ਨੂੰ ਪਛਾਣਕੇ ਚੰਬੜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ॥

ਦੀਪਕ ਜਗਾਇ ਜੈਸੇ ਰਾਖੀਐ ਦੁਰਾਇ ਗ੍ਰਿਹਿ,
ਪ੍ਰਗਟਿ ਪਤੰਗ ਤਾਮੈ ਸਹਜਿ ਸਮਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਜਗਾਕੇ (ਕਿਤਨਾ ਭੀ ਕਜੋਂ ਨਾਂ) ਘਰ ਅੰਦਰ ਛਪਾਕੇ ਰਖੀਏ, ਪਰ ਪਤੰਗੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੀ ਤਿਸ ਅੰਦਰ "ਸਹਜਿ ਸਮਾਤ"—ਅਫੋਕ ਹੀ (ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ ਟੋਕ) ਧਸ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਥਵਾ—ਉਸ ਦੀਵੇ ਸਾਮਨੇ ਪੁਜਕੇ ਨਿਰਜਤਨ "ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ"—ਸੜ ਮਰਦੇ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਤਉ ਬਿਮਲ ਜਲ ਕਮਲ ਇਕਾਂਤ ਬਸੈ,
ਮਧੁਕਰ ਮਧੁ ਅਚਵਨ ਤਹਿ ਜਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਫੇਰ ਕੌਲ ਫੁਲ "ਇਕਲਵੰਜੇ ਕਿਤੇ" ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਵਿਖੇ ਵਿਸਥਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਭੌਰੇ ਉਥੋਂ ਸ਼ਹਦ ਛਕਨ ਵਾਸਤੇ ਓਸ ਪਾਸ ਚਲੇ ਹੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਹ ਘਟਿ ਪ੍ਰਗਟਤਿ ਪ੍ਰੇਮ,
ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਤਿਹ ਦੁਆਰ ਬਿਲਲਾਤ ਹੈ ॥ ੪੧੦ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ (ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੋ ਔਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਓਸਦੇ ਦਰ ਉਪਰ ਤਰਲੇ ਕਢਨ ਲਗ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ-ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਨਿਵਾਜਿਆ ਸਮਝਯਾ ਜਾਕੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀਆਂ ਹੀ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਣ ਦਾ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ੪੧੦ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਤਨਾਂ ਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਛਪਾਵੇ, ਛਪਯਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ:-

ਬਾਜਤ ਨੀਸ਼ਾਨ ਸੁਨੀਅਤ ਚਹੂੰ ਓਰ ਜੈਸੇ,
ਉਦਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਨ ਦੁਰੈ ਨ ਦੁਰਾਏ ਸੇ ॥

ਅਰਥ-ਨਗਾਰਾ ਵਜਦਾ ਹੋਯਾ ਜੀਕੂੰ ਚਾਰੋਂ ਪਾਸੀਂ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸਤਾਰਿਆਂ ਵਾ ਨੌਵਾਂ ਗ੍ਰੈਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ (ਮੁਖ਼ਯ ਦੇਵਤਾ) ਸੂਰਜ "ਉਦਿਤ"-ਉਦੇ ਹੋਯਾ (ਚੜ੍ਹਿਆ) ਛਪਾਇਆਂ ਨਹੀਂ ਛਿਪ ਸਕਯਾ ਕਰਦਾ।

ਦੀਪਕ ਸੈ ਦਾਵਾ ਭਏ ਸਕਲ ਸੰਸਾਰ ਜਾਨੈ,
ਘਟਕਾ ਸੈ ਸਿੰਧ ਜੈਸੇ ਛਿਪੈ ਨ ਛਪਾਇ ਸੈ ॥

ਅਰਥ-"ਦਾਵਾ ਸੈ ਦੀਪਕ"-(ਅਨ੍ਵੈ ਕਰਕੇ:) ਬਨਦਗਧ ਕਰਣ ਹਾਰੀ ਦਾਵਾ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਦੀਪਕ (ਪ੍ਰਗਾਸ) ਹੋਯਾ-ਅਰਥਾਤ ਦਾਵਾ ਅਗਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੀ (ਇਧਰੋਂ ਓਧਰੋਂ ਸਭ ਕੋਈ ਹੀ) ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ- ਬਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗੀ, ਲੁਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਜੀਕੂੰ ਘੜੀ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਲੋਪ ਕਰਣਾ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਲੋਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ, ਘੜੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਲੁਕਾਯਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ) ॥

ਜੈਸੇ ਚਕ੍ਰਵੈ ਨ ਛਾਨੋ ਰਹਿਤ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੈ,
ਦੇਸ ਮੈ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰੇ ਮਿਟੈ ਨ ਮਿਟਾਏ ਸੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸਤਰਾਂ ਚਕ੍ਰ ਵਰਤੀ (ਚੌਹੀਂ ਚੱਕੀਂ ਜਿਸਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਹੋਵੇ-ਐਸਾ ਪੁਰਖ) ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਪਰ (ਬੈਠਯਾ) ਗੁਝਾ ਛੰਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਦੇਸ ਭਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਹਾਈ ਫੇਰੇ (ਡੌਂਡ ਪਾਵੇ), ਪਰ (ਇਸਤਰਾਂ) ਮੇਟਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਮਿਟਾਨ ਨਾਲ (ਓਸਦਾ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ

ਊਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਣਾ) ਮੇਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਯਾ ਕਰਦਾ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਕੋ ਪ੍ਰਗਾਸ ਜਾਸ,
ਗੁਪਤ ਨ ਰਹੈ *ਮੋਨ ਬ੍ਰਿਤ ਉਪਜਾਏ ਸੈ ॥ ੪੧੧ ।

ਅਰਥ—ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖਿ (ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ) ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ) ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਆਵੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਮੋਨ (ਚੁੱਪ) ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ (ਧਾਰਣਾ) ਅਰੰਭ ਲਵੇ (ਪਰ) ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਗੁਪਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਕਰਦਾ ॥ ੪੧੧ ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਾ ਧਯਾਨ ਤਥਾ ਸੇਵਾ ਤਯਾਗਨ ਹਾਰੇ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖ ਪਦਵੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ:—

ਜਉਪੈ ਦੇਖਿ ਦੀਪਕ ਪਤੰਗ ਪਛਮ ਨੋ ਤਾਕੈ,
ਜੀਵਨ ਜਨਮ ਕੁਲ ਲਾਂਛਨ ਲਗਾਵਈ ॥

ਅਰਥ—ਜੇਕਰ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਪਤੰਗਾ ਪਿਛਾਂਹਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕੇ, ਤਾਂ (ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ) ਅਪਨੇ ਜੀਊਨ (ਜਿੰਦਗੀ) ਨੂੰ, ਜਨਮ (ਫੰਬਟ ਹੋਣ) ਨੂੰ, ਤਥਾ (ਜਿਸ ਫੰਬਟਾਂ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਓਸ) ਕੁਲ ਨੂੰ (ਉਹ) "ਲਾਂਛਨ" ਧੱਬਾ ਲਗੌਂਦਾ ਹੈ ॥

ਜਉਪੈ ਨਾਦ ਬਾਦ ਸੁਨਿ ਮ੍ਰਿਗ ਆਨ ਗਿਆਨ ਰਾਚੈ,
ਪ੍ਰਾਨ ਸੁਖ ਹੋਇ ਸਬਦ ਬੇਦੀ ਨ ਕਹਾਵਈ ॥

ਅਰਥ—ਜੇਕਰ ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ ਬਾਜੇ ਦੀ ਨਾਦ (ਧੁਨੀ) ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਮ੍ਰਿਗ (ਹਿਰਨ) ਹੋਰ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਰਚੇ ਅਰਥਾਤ, ਕਿਸ ਲਈ ਐਵੇਂ ਜਾਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵੌਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੁਰੁਖ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਪੰਚ ਰਚਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ—ਐਸੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਭਰੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਵਿਚ ਪਰਚੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਓਸਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੁਖ ਹੋ ਜਾਊ (ਜਾਨ ਬਚ ਜਾਊ) ਪਰ "ਸ਼ਬਦ ਬੇਧੀ"—ਸ਼ਬਦ ਧੁਨੀ ਸੁਨਣ ਸਾਰ ਹੀ ਘਾਯਲ (ਫਟੜ) ਹੋ ਮਰਨ ਵਾਲਾ (ਇਹ ਜੋ ਓਨਾਂ ਦੀ ਬੰਸ ਦਾ ਖਿਤਾਬ 'ਨਾਮ ਭੂਖਣ'—ਹੈ (ਓਸ ਸੰਜੁਗਤ) ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕੇਗਾ ॥

ਜਉਪੈ ਜਲ ਮੈ ਨਿਕਸ ਮੀਨ ਸਰਜੀਤ ਰਹੈ,
ਸਹੈ †ਦੂਖ ਦੂਖਨ ਬਿਰਹੁ ਬਿਲਖਾਵਹੀ ॥

---

*"ਮੋਨ ਬ੍ਰਤ"—ਪਾਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਮੋਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ ਧਾਰ ਬੈਠਿਆਂ ॥

†"ਦੂੱਖ" = ਦੁਸੱਹਿ ਕਸ਼ਟ, ਜੋ ਸਹਿਣਾ ਕਠਿਨ ਹੋਵੇ ॥

ਅਰਥ-ਜੇਕਰ (ਇਸੇ ਤਰਾਂ) ਮਛਲੀ ਜਲ ਵਿਚੋਂ (ਬਾਹਰ) ਨਿਕਲਕੇ ਜੀਉਂਦੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਸਹੇਗੀ ਤੇ ਦੂਖਣਾਂ (ਕੁਲ ਕਲੰਕ ਭੀ) ਸਹਣਾ ਪਊ, ਅਤੇ (ਨਾਲ ਹੀ) ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਭੀ ਬਜ਼ਾਕੁਲ ਹੋਈ ਕੀਰਣੇ ਪਾਵੇਗੀ ॥

ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਤਜੈ ਭਜੈ ਦੁਬਿਧਾ ਕਉ,
ਸੰਗਤਿ ਮੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਦਵੀ ਨ ਪਾਵਈ ॥ ੪੧੨ ॥

ਅਰਥ-(ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗਜ਼ਾਨ (ਉਪਦੇਸ਼) ਸੁਨਣ ਤਥਾ ਧਜ਼ਾਨ (ਉਸਦੀ ਕਮਾਈ ਕਮੌਣ ਵਿਚ ਜੁਟਨ) ਨੂੰ ਤਜ਼ਾਗਕੇ ਜੋ ਸੇਵਾ ਵੱਲੋਂ ਭੱਜੇ ਯਾ ਦੁਬਿਧਾ (ਦੁਚਿਤਾਈ) ਨੂੰ ਭਜੇ (ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ) ਗਾ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਅੰਦਰ ਓਸਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ॥ ੪੧੨ ॥

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਗੂ ਬਣਾਕੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਹਾਰਾ ਅਗਜ਼ਾਨੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਬੁਰਾ:-

ਜੈਸੇ ਏਕ ਚੀਟੀ ਪਾਛੇ ਕੋਟਿ ਚੀਟੀ ਚਲੀ ਜਾਤਿ,
ਇਕ ਟਕ ਪਗ ਡਗਿਮਗਿ ਸਾਵਧਾਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਇਕ ਕੀੜੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਕੀੜੀਆਂ ਤੁਰੀਆਂ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ "ਇਕਟਕ"-ਇਕ ਸਾਰ (ਇਕ ਰਾਬ੍ਤੇ), ਪੈਰ ਡੋਲਨੋਂ (ਓਨਾਂ ਦੇ) ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਕੂੰਜ ਪਾਂਤਿ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਮੈ,
ਉਡਤ *ਅਕਾਸ਼ ਚਾਰੀ ਆਗੈ ਅਗਵਾਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੂੰਜਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਸਹਜ ਸਹਜ (ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੂਰਬਕ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ (ਸੁੰਦ੍ਰ ਢੰਗ ਨਾਲ-ਐਨ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਰ ਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ) ਆਕਾਸ਼ ਚਾਰੀ (ਆਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ) ਉਡੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਗੇ ਉਸਦਾ ਅਗਵਾਨ (ਅਗਵਾਨੀ ਕਰਣ ਹਾਰਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਲ ਚਾਲ ਚਲਤ ਟਲਤ ਨਾਹਿ,
ਜਤ੍ਰ ਤਤ੍ਰ ਅਗ੍ਰਭਾਗੀ ਰਮਤ ਤਤ ਧਿਆਨ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਭਾਂਤ ਮਿਰਗਾਂ ਦੀ ਡਾਰ "ਚਾਲ"-ਅਪਣੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਭਰੀਂਦੀ ਚਾਲੀ ਦੀ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ.ਅਰੁ"ਜਤ੍ਰ"-ਜਿਧਰ ਨੂੰ "ਅਗ੍ਰਭਾਗੀ ਰਮਤ"-ਓਸ ਡਾਰ ਦਾ ਆਗੂਆ (ਜੱਥੇਦਾਰ) ਰਮਦਾ (ਚੌਕੜੀ ਭਰਦਾ, ਚਲਦਾ) ਹੈ "ਤਤ੍ਰ"-ਤਿਸੇ ਹੀ ਪਸੇ ਨੂੰ "ਤਤ"-ਤਿਸ (ਸਾਰੀ ਡਾਰ)

---

*ਅਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਵਿਖੇ ਚਲਣ ਫਿਰਣ ਵਾਲਾ ॥

ਦਾ ਧਯਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਡਾਰ ਦੀ ਡਾਰ ਹੀ ਜੀਕੂੰ ਅਪਣੇ ਅਗੂਏ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਿਤਾ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਹੈ ।

ਚੀਂਟੀ ਖਗ ਮ੍ਰਿਗ ਸਨਮੁਖ ਪਾਛੇ ਲਾਗੇ ਜਾਹਿ,
ਪ੍ਰਾਨੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਛਾਡਿ ਚਲਿਤ ਅਗਿਆਨ ਹੈ ।੪੧੩॥

ਅਰਥ-(ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਭੀ ਅਗੂਏ ਦੀ ਅਗਵਾਨੀ ਵਿਚ ਚਲਣ ਦੀ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਹੈ) ਸੋ ਜਦ ਕੀੜੀ (ਆਦ ਜੀਵ ਜੰਤੂ), ਕੂੰਜ (ਆਦ) ਪੰਖੀ, ਤਥਾ ਹਿਰਣ ਆਦ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਰਗੇ (ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਹਾਰਾ (ਅਗੂਆ) ਥਾਪ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਓਸਦੇ ਸਦਾ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਲਗੇ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਉਹ) ਪ੍ਰਾਨੀ (ਮਨੁੱਖ) ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੰਥ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਕਲਯਾਣ ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਤੇ ਭੀ) ਛੱਡ ਤੁਰਦੇ (ਇਸਤੋਂ ਬੇਮੁਖਤਾ ਧਾਰਦੇ) ਹਨ (ਏਹੋ ਹੀ ਮਹਾਨ) ਅਗਯਾਨ = ਬੇਸਮਝੀ ਹੈ ॥ ੪੧੩ ॥

ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਜਿਸ ਧਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਧਾਰ ਵਰਤੇ ਉਹ ਸਭਨੂੰ ਹੀ ਪਯਾਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਮ ਸੁਜਸ ਨਾਇਕਾ ਬਖਾਨੈ,
ਸੁਨ ਸੁਨ ਸਜਨੀ ਸਗਲ ਬਿਗਸਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਨਾਇਕਾ"-ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ "ਸਜਨੀ ਸਗਲ"-ਸਭ ਸਹੇਲੀਆਂ (ਓਸਦੀਆਂ) ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਖਿੜਦੀਆਂ (ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ) ਹਨ ॥

(੨) ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ (੧) ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (੩) ਬਿਸਮ ਹੁਇ
(੬) ਸੋਭਾ ਦੇਤ (੪) ਮੋਨਿ ਗਹੇ (੫) ਮਨ ਮੁਸਕਾਤ (੭) ਹੈ ॥

ਅਰਥ-(੧) (ਅਤੇ ਜਦ) ਪਿਆਰੇ ਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ (ਹੁਲਾਸ ਭਰੇ ਕ੍ਰੀੜਾ ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ ਨੂੰ (੨) ਚਿਤਾਰ ਚਿਤਾਰ ਕੇ (੩) ਮਗਨਤਾ ਮਈ ਹਰਾਨੀ ਵਿਚ ਹੋਕੇ (੪) ਚੁੱਪ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਰਖਦੀ, ਤੇ (੫) ਮਨੇ ਮਨ ਖਿੜਦੀ (ਹਸਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) ਤਦ ਭੀ (੬) ਸ਼ੋਭਾ ਦਿਆ ਕਰਦੀ (ਚੰਗੀ ਲਗਿਆ ਕਰਦੀ) ਹੈ ॥

ਪੂਰਨ ਅਧਾਨ ਪ੍ਰਸੂਤ ਸਮੈ ਰੁਦਨ ਸੈ,
ਗੁਰ ਜਨ ਮੁਦਿਤ ਹੋਇ ਤਾਹੀ ਲਪਟਾਤ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਅਧਾਨ (ਗਰਭ ਹੋਣ) ਦੇ ਪੂਰੇ ਦਿਨ ਹੋਣ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸੂਤਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਢੁੱਕਿਆਂ-ਰੋਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ (ਓਸਦੇ) ਰੋਣ ਤੋਂ ਭੀ "ਗੁਰ ਜਨ"-ਵਡ ਵਡੇਰੇ (ਘਰ ਦੇ ਵਡੇ ਮਾਈ ਭਾਈ ਲੋਗ) ਮੁਦਿਤ (ਪ੍ਰਸੰਨ) ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਭਾਵ, ਓਸਦਾ ਰੋਣਾ ਭੀ ਸਭਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਹ ਪਤੀ ਦ੍ਵਾਰੇ ਐਡਾ

ਕਸ਼੍ਰ ਮਿਲਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਮੁੜ) ਤਿਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਲਪਟਦੀ (ਪਜਾਰਿਆ ਕਰਦੀ) ਹੈ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਜਾਸੁ,
ਬੋਲਤ ਬੈਰਾਗ ਮੋਨਿ ਸਬਹੁ ਸੁਹਾਤ ਹੈ॥ ੪੧੪ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਜਿਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਓਸ ਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾ ਭਗਤੀ (ਭਜਨ) ਅਥਵਾ ਭਗਤੀ (ਭਜਨ) ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ (ਭੁਜਨ ਕਰਣ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ) ਹੋ ਔਂਦਾ ਹੈ–ਉਸ ਦਾ ਬੋਲਨਾ (ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਣਾ) ਵਾ ਵੈਰਾਗ (ਉਪਦੇਸ਼ ਬਾਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਉਪ੍ਰਾਮ ਰਹਿਣਾ) ਅਥਵਾ ਮੋਨ (ਚੁੱਪ ਹੀ ਵੱਟੀ ਰਖਣਾ)–"ਸਭਹੁ" = ਸਾਰਾ ਕੁੱਛ ਹੀ ਸੋਹਣਾ(ਪਿਆਰਾ)ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੫੧੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਗਜਾਨ ਦਾਨ ਲਈ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਲਗਾਯਾ ਹੈ:-

ਜੈਸੇ ਕਾਛੀ ਫਲ ਹੇਤ ਬਿਬਿਧ ਬਿਰਖ ਰੋਪੈ,
ਨਿਹਫਲ ਰਹੈ ਬਿਰਖੈ ਨ ਕਾਹੂ ਕਾਜ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਕਾਛੀ"–ਸਬਜ਼ੀ ਤਰਕਾਰੀ ਬੀਜਨ ਵਾਲਾ-ਅਰਾਈਂ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦਿਆਂ ਬਿਰਛਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲਗਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਜਿਹੜਾ ਬਿਰਖ ਅਫਲ ਰਵ੍ਹੇ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਸਮਝਾ ਜਾਂਦਾ)॥

ਸੰਤਤਿ ਨਿਮਿਤ ਨ੍ਰਿਪ ਅਨਿਕ ਬਿਵਾਹ ਕਰੈ,
ਸੰਤਤਿ ਬਿਹੂਨ ਬਨਿਤਾ ਨ ਗ੍ਰਿਹਿ ਛਾਜ ਹੈ॥

ਅਰਥ–(ਐਸਾ ਹੀ ਜੀਕੂੰ) ਰਾਜਾ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਖਾਤ੍ਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਹੜੀ "ਬਨਿਤਾ"–ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੰਤਾਨ ਹੀਨ ਰਹੇ, ਉਹ ਘਰਿ ਵਿਖੇ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ॥

ਬਿਦਿਆ ਦਾਨ ਜਾਨ ਜੈਸੇ ਪਾਂਧਾ ਚਟਸਾਰ ਜੋਰੈ,
ਬਿਦਿਆ ਹੀਨ ਦੀਨ ਖਲ ਨਾਮ ਉਪਰਾਜ ਹੈ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਾਂਧਾ (ਪੜ੍ਹੌਨ ਹਾਰਾ) ਬਿਦਿਆ ਦਾਨ ਕਰਨੀ (ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਰ) ਜਾਣਕੇ ਚਟਸਾਲਾ (ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ) ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ (ਅਰੰਭਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜਿਹੜਾ (ਵਿਦਯਾਰਥੀ–ਚਾਟੜਾ) ਵਿਦਜਾ ਹੀਣਾ ਰਹੇ, ਓਸਦਾ ਨਾਮ "ਦੀਨ"–ਦਲਿਦ੍ਰੀ ਤਥਾ "ਖਲ" ਮੂਰਖ ਧਰਜਾ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਸੰਗ੍ਰਹੈ ਸੁਰਜਾਨ ਨਿਮਿੱਤ,
ਬਿਨ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਧ੍ਰਿਗ ਜਨਮ ਕਉ ਲਾਜ ਹੈ॥ ੪੧੫॥

ਅਰਥ–ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੀ (ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ) ਸਿਖ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ (ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਵਾ ਸਿੱਖਾਂ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਰ ਗਜਾਨ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ) ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ

ਸੰਗ੍ਰਹ (ਇਕੱਠਿਆਂ) ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਸੋ ਐਸਾ ਹੋਣ ਤੇ ਭੀ ਜੋ) ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਯਾਨ ਤੋਂ ਛੂਛਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਹੈ (ਉਸਦੇ ਤਾਂਈ) ਤੇ ਉਸਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਹੈ ॥ ੪੧੫ ॥

ਸਮੂਹ ਤੀਰਥ ਵਾ ਹੋਰ ਸ਼ੁਭ ਸਾਧਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਧੂਲੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦੇ:-

ਸੁਰਸੁਰੀ ਸੁਰਸਤੀ ਜਮੁਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ,
ਗਇਆ ਪ੍ਰਾਗ ਸੇਤੁ ਕੁਰਖੇਤ ਮਾਨਸਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਗੰਗਾ, ਸੁਰਸ੍ਵਤੀ, ਜਮਨਾ ਅਰ ਗੋਦਾਵਰੀ (ਤੀਰਥ ਰੂਪ ਨਦੀਆਂ) ਗਯਾ, ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ, ਰਾਮੇਸ੍ਵਰ, (ਇਹ ਮੁਖ੍ਯ ਤੀਰਥ), ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਵਾ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ (ਇਹ ਸਰੋਵਰ-ਤਾਲਾਬ ਰੂਪ ਤੀਰਥ) ਜੋ ਹਨ ॥

ਕਾਂਸ਼ੀ ਕਾਂਤੀ ਦੁਆਰਾਵਤੀ, ਮਾਇਆ ਮਥੁਰਾ ਅਜੁਧਿਆ,
ਗੋਮਤੀ ਆਵੰਤਕਾ ਕੇਦਾਰ ਹਿਮਧਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਕਾਂਸ਼ੀ, ਕਾਂਤੀ, ਦੁਆਰਕਾ, ਮਾਯਾ ਪੁਰੀ (ਹਰਿ ਦ੍ਵਾਰ ਕਨਖਲ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਦਾ ਦੇਸ਼), ਮਥੁਰਾ (ਮਧ ਪੁਰੀ), ਅਯੁਧਯਾ, ਤਥਾ ਅਵੰਤਕਾ (ਇਹ ਸੱਤੇ ਪੁਰੀਆਂ), ਅਰੁ "ਗੋਮਤੀ"-ਨੈਮਿਖਾਰੰਨ੍ਯ (ਬਨ ਰੂਪ ਤੀਰਥ), ਕੇਦਾਰ ਖੰਡ, ਤਥਾ "ਹਿਮਧਰ"-ਹਿਮਾਲਯ ਪਰਬਤ (ਬਦ੍ਰੀਨਾਥ-ਬਦ੍ਰਕਾ ਆਸ਼ਰਮ) ॥

ਨਰਬਦਾ ਬਿਬਿਧ ਬਨ ਦੇਵ ਥਲ ਕਵਲਾਸ,
ਨੀਲ ਮੰਦਰਾਚਲ ਸੁਮੇਰ ਗਿਰਵਰ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਨਰਬਦਾ ਨਦੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਬਨ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਵਾ ਦੇਵ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਕੈਲਾਸ ਪਰਬਤ, ਨੀਲ ਪਰਬਤ, ਮੰਦ੍ਰਾਚਲ ਪਰਬਤ, ਤਥਾ ਸੁਮੇਰੂ ਪਰਬਤ ਅਰੁ "ਗਿਰਵਰ"-ਹਿੰਗਲਾਜ ਪਰਬਤ। (ਵਾ ਇਹ ਜੋ ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਰਤ ਵਰਖ-ਦਿਆਂ ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਅਸਥਾਨ) "ਗਿਰਵਰ"-ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਪਰਬਤ ਹਨ ॥

ਤੀਰਥ ਅਰਥ ਸਤ ਧਰਮ ਦਇਆ ਸੰਤੋਖ,
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਚਰਨ ਰਜ ਤੁਲ ਨ ਸਗਰੇ ਹੈ ॥ ੪੧੬ ॥

ਅਰਥ-(ਇਤਯਾਦਿ ਸਮੂਹ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ (ਪਰਸਨ ਦਾ ਜੋ ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਨ) "ਅਰਥ"-ਪ੍ਰਯੋਜਨ (ਮਹਾਤਮ) ਹੈ, ਤਥਾ ਸਤਯ (ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ) ਪਾਲਨ, (ਵਰਨ ਆਸਰਮ ਦੇ) ਧਰਮ ਨਿਬਾਹਨ, (ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਦ੍ਰਵਕੇ-ਪੰਘਰੇ ਚਿੱਤ ਨਾਲ ਸਹੈਤਾ ਵਾਸਤੇ ਪਸੀਜਨਾ ਰੂਪ ਜੋ) ਦਯਾ, ਅਰੁ (ਸਦਾ ਲਾਭ ਵਿਖੇ ਧਰਵਾਸ ਵਿਚ ਰਹਣਾ ਜੋ) ਸੰਤੋਖ ਹੈ (ਇਨਾਂ ਸਭ ਗੁਣਾ ਦੇ ਧਾਰਣ ਤੋਂ ਜੋ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)

ਅਰਥ—ਪ੍ਰਯੋਜਨ (ਮਹਾਤਮ), ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਹਾਤਮ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਰਜ (ਧੂੜੀ ਦੇ) ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹਨ ॥ ੪੧੬ ॥

ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਨ ਭੌਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਓਹੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤੀ ਪੌਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਜੈਸੇ ਕੁਆਰ ਕੰਨਿਆ ਮਿਲਿ ਖੇਲਤ ਅਨੇਕ ਸਖੀ,
ਸਗਲ ਕੋ ਏਕੈ ਦਿਨ ਹੋਤ ਨ ਬਿਵਾਹ ਜੀ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਈ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ "ਸਖੀ"—ਸਹੇਲੀਆਂ ਬਣ (ਆਪੋ ਵਿਚ) ਰਲਕੇ ਖੇਡਯਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ (ਇਕਠਿਆਂ ਖੇਡਨ ਸਮਾਨ) ਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ, ਪਜਾਵਜੋ ! ਇਕੋ ਦਿਨ ਹੀ (ਇਕਠਿਆਂ) ਨਹੀਂ ਹੋਯਾ ਕਰਦਾ ॥

ਜੈਸੇ ਬੀਰ ਖੇਤ ਬਿਖੈ ਜਾਤ ਹੈ ਸੁਭਟ ਜੇਤੇ,
ਸਬੈ ਨ ਮਰਤ ਤੇਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਨ ਸਨਾਹ ਜੀ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਜਿਤਨੇ ਭੀ "ਬੀਰ"—ਬਾਂਕੇ ਬਲੀ "ਸੁਭਟ"—ਸੂਰਮੇ "ਖੇਤ"—ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਛੇਤ੍ਰ (ਜੰਗ ਭੂਮੀ) ਦੇ ਮਦਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸੰਜੋਯਾਂ (ਨਾਲ ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਹੋਕੇ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੜ ਮਰਿਆ ਕਰਦੇ (ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਣ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਦਿਖੌਂਦੇ ਝਟ ਮਰਣ ਹਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਨਿਰਤਦੇ ਹਨ) ॥

ਬਾਵਨ ਸਮੀਪ ਜੈਸੇ ਬਿਬਿਧ ਬਨਾਸਪਤੀ,
ਏਕੈ ਬੇਰ ਚੰਦਨ ਕਰਤ ਹੈ ਨ ਤਾਹਿ ਜੀ ॥

ਅਰਥ—ਬਾਵਨ ਚੰਨਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਬਿਬਧ"—ਬਹੁਤ ਭਾਂਤ ਦੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਓਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨੂੰ ਚੰਨਣ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ (ਜਿਹੜੀ ਜਿਹੜੀ ਚੰਨਣ ਦੇ ਮਦ ਭਰੀ ਪੌਣ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਦਾ ਸ੍ਵਾਗਤ ਕਰੇ, ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਹੀ ਓਸਦੇ ਤਦਰੂਪ—ਸਰੂਪ ਮਈ—ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ) ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸਰਨਿ ਜਾਤੁ ਹੈ ਜਗਤੁ,
ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਪਦੁ ਚਾਹਤ ਹੈ ਜਾਹਿ ਜੀ ॥ ੪੧੭ ॥

ਅਰਥ—ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਚੱਲ ਚੱਲਕੇ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਪਦਵੀ (ਕੇਵਲ ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚੌਹਣ, ਭਾਵ—ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਇਆ, ਓਹੋ ਪੂਰਣ ਪਦ ਪਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ੪੧੭ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਗਯਾਨ ਪਛਾਨ ਸਮਝੌਂਦੇ ਸਮਝੌਂਦੇ ਹੀ ਓਸਨੂੰ

ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਜੈਸੇ ਗੁਆਰ ਗਾਇਨ ਚਰਾਵਤ ਜਤਨ ਬਨ,
ਖੇਤ ਨ ਪਰਤ ਸਬੈ ਚਰਤ ਅਘ ਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਗੁਆਲਾ ਗਾਈਆਂ (ਵੱਗ) ਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਚਰੌਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਨਾਂ ਪੈਣ-(ਸੋ ਇਉਂ ਹੀ) ਸਾਰੀਆਂ ਰੱਜਕੇ ਚਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥

ਜੈਸੇ ਰਾਜਾ ਧਰਮ ਸਰੂਪ ਰਾਜਨੀਤਿ ਬਿਖੈ,
ਤਾਕੇ ਦੇਸ ਪਰਜਾ ਬਸਤ ਸੁਖ ਪਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਨੀਤ ਵਿਖੇ ਧਰਮ ਸਰੂਪੀ (ਨਿਆਂਈ) ਰਹੇ, ਤਾਂ ਓਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਜਾ ਸੁਖ ਪੂਰਬਕ ਵਸਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਹੋਤ ਖੇਵਟ ਚਿਤੰਨ ਸਾਵਧਾਨ ਜਾ ਮੈ,
ਲਾਗੈ ਨਿਰਬਿਘਨ ਬੋਹਿਥ ਪਾਰਿ ਜਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਜਾ ਬੋਹਿਥ ਮੈ"-ਜਿਹੜੇ ਬੋਹਿਥ (ਜਹਾਜ = ਬੇੜੇ) ਵਿਚ "ਖੇਵਟ"-ਮਲਾਹ ਸਜਗ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੀ ਪਾਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ।

ਤੈਸੇ ਗੁਰ ਉਨਮਨ ਮਗਨ ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ,
ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਰੈ ਸਿਖ ਸਮਝਾਇਕੈ ॥ ੪੧੯ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਸਮਝਾਕੇ ਬ੍ਰਹਮਜੋਤੀ (ਪਰਮਾਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਦਾ ਧਜਾਨ ਧਰਾ ਧਰਾ ਉਨਮਨੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਖੇ ਮਗਨ ਕਰੌਂਦੇ ਕਰੌਂਦੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਬਣਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੪੧੮ ॥

ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਬਿਮੁਖ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਐਸਾ ਹੋਣ ਦਾ ਧੱਬਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਆ ਕਰਦਾ:-

ਜੈਸੇ ਘਾਉ ਘਾਇਲ ਕੋ ਜਤਨ ਕੈ ਨੀਕੋ ਹੋਤ,
ਪੀਰ ਮਿਟ ਜਾਇ ਲੀਕ ਮਿਟਤ ਨ ਪੇਖੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ "ਘਾਇਲ"-ਫੱਟੜ ਦਾ "ਘਾਉ"-ਜ਼ਖਮ, (ਦ੍ਵਾਈ ਵਿਰਮਲ ਰਾਹੀਂ) ਜਤਨ ਕੀਤਿਆਂ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪੀੜ ਭੀ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ "ਲੀਕ"-ਜੋ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਦਾਗ) ਹੈ ਉਹ ਮਿਟਦਾ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀਦਾ ॥

ਜੈਸੇ ਫਾਟੇ ਅੰਬਰੋ ਸੀਆਇ ਪੁਨ ਓਢੀਅਤ,

ਨਾਗੋ ਤਉ ਨ ਹੋਇ ਤਉ ਥੇਗਰੀ ਪਰੇਖੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਾਟਾ ਹੋਯਾ ਬਸਤ੍ਰ ਸੁਵਾਲਨ (ਟਾਕੀ ਲਾ ਲੁਵਾਨ) ਉਪ੍ਰੰਤ ਪਹਿਣ ਲਈਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨੰਗੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਦਾ, ਪਰ ਟਾਕੀ ਪਰਖਰੀ ਹੋਈ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥

ਜੈਸੇ ਟੂਟੇ ਬਾਸਨੁ ਸਵਾਰ ਦੇਤ ਹੈ ਠਠੇਰੇ,
ਗਿਰਤ ਨ ਪਾਣੀ ਪੈ ਗਠੀਲੋ ਭੇਖ ਭੇਖੀਐ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਠਠਿਆਰ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਬਰਤਨ (ਭਾਂਡੇ) ਨੂੰ ਸੁਵਾਰ (ਗੰਢ) ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਚੋਇਆ ਕਰਦਾ; ਪ੍ਰੰਤੂ "ਭੇਖ"-ਸੂਰਤ (ਸ਼ਕਲ) ਓਸਦੀ ਗੰਢੀ ਹੋਈ ਹੀ "ਭੇਖੀਐ"-(ਢਲੀ ਰਹਿੰਦੀ) ਸਾਫ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਯਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥

ਤੈਸੇ ਗੁਰਚਰਨ ਬਿਮੁਖ ਦੁਖ ਦੇਖ ਪੁਨਿ,
ਸਰਨ ਗਹੇ ਪੁਨੀਤ ਪੈ ਕਲੰਕ ਲੇਖੀਐ ॥ ੪੧੯ ॥

ਅਰਥ-ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਕੇ (ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ) ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਜੇਕਰ ਮੁੜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਫੜ ਲਵੇ ਤਾਂ (ਸ਼ੁੱਧ) ਪਵਿਤ੍ਰ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਕਲੰਕ ਦਾ ਦਾਗ (ਧੱਬਾ) ਸੁਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਹ ਅਮੁਕੇ ਸਮੇਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ) ॥ ੪੧੯ ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਦੇ ਹਨ:-

ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਦ੍ਰਿਗਨ ਦਰਸ ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨੀ,
ਸੁਨ ਸੁਨ ਸ਼ਬਦੁ ਮਹਾਤਮ ਨ ਜਾਨਿਓ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-"ਦ੍ਰਿਗਨ"-ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਭੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਜਾਣਿਆ, ਤੇ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ (ਕੰਨਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਉਪਦੇਸ਼) ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਹਾਤਮ (ਪ੍ਰਭਾਵ) ਨੂੰ ਨਾਂ ਸਮਝਿਆ ॥

ਗਾਇ ਗਾਇ ਗੰਮਤਾ ਗੁਣਗਨ ਗੁਨਿ ਨਿਧਾਨ,
ਹਸਿ ਹਸਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨ ਪਛਾਨਿਓ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਗੌਂਦਿਆਂ ਗੌਂਦਿਆਂ (ਰਸਨਾ ਨਾਲ) ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ (ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ) ਦੇ "ਗੁਨ ਗਨ"-ਸਮੂਹ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ, ਨਾਂ ਪਛਾਤਾ ਵਾ "ਗੁਨਗ"-ਗੁਣ ਗਜਾਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਗੰਮਤਾ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਨਾਂ ਕੀਤੀ, ਅਰੁ ਹਸ ਹਸਕੇ (ਕੌਤੁਕਾਂ ਬਿਨੋਦਾਂ ਚੋਜਾਂ ਉਪ੍ਰ) ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ (ਮਹੱਤ) ਨਾਂ ਪਛਾਣਿਆ ॥

ਰੋਇ ਰੋਇ ਬਿਰਹ ਬਿਓਗ ਕੋ ਨ ਸੋਗੁ ਜਾਨਿਓ,

ਮਨ ਗਹਿ ਗਹਿ ਮਨ ਮੁਗਧ ਨ ਮਾਨਿਓ ਹੈ ॥

ਅਰਥ—ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਿਛੇ ਤਾਂ ਰੋ ਰੋ (ਢਾਹਾਂ ਮਾਰੀਆਂ), ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਹੋਣ ਹਾਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦ੍ਵਾਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੋਗ ਰੂਪ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਨਾਂ ਜਾਤਾ, ਅਤੇ ਮਨ ਨੇ ਪਕੜ ਵਿਚ ਪਕੜ (ਸੰਸਾਰ ਦੀ) ਕੀਤੀ, ਪਰ ਇਹ ਮੂਰਖ ਮਨ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਨਾਂ ਮੰਨਿਆ ॥

ਲੋਗ ਬੇਦ ਗਿਆਨ ਉਨਮਾਨ ਕੈ ਨ ਜਾਨਿ ਸਕਿਓ,
ਜਨਮ ਜੀਵਨ ਧ੍ਰਿਗ ਬਿਮੁਖ ਬਿਹਾਨਿਓ ਹੈ ॥ ੪੨੦ ॥

ਅਰਥ—ਲੌਕਿਕ ਗਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰੇ ਵਾ ਬੈਦਿਕ ਗਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰੇ ਅਥਵਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕਰਕੇ (ਇਹ ਮਨੁਖ ਉਕਤ ਦਰਸ਼ਨ) ਸ਼ਬਦ (ਸਿਮਰਣ) ਵਾ ਕੀਰਤਨ ਆਦ ਦੀ) ਸਤਯਤਾ (ਸਤਯ ਵਸਤੂ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਿਆ, ਤਾਂਤੇ ਧਿਰਕਾਰ (ਲਾਨਤ) ਹੈ ਇਸਦੇ (ਮਨੁੱਖ ਹੋ) ਜੰਮਣ ਨੂੰ, ਤਥਾ ਇਸਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਏਸਨੇ ਬੇਮੁਖਤਾ ਵਿਚ ਬਿਤਾਈ ਹੈ ॥ ੪੨੦ ॥

ਵੀਚਾਰ:—

ਅਕਸਰ ਕਰਕੇ ਐਹੋ ਜੇਹੇ ਆਦਮੀ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਯਾ ਕਿਸੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਆ ਹੀ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਮਹਮਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾ ਸੰਗਤ ਦਾ ਠਾਠ ਦੇਖਕੇ ਓਨਾਂ ਦਾ ਚਿੱਤ ਲਟੂ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਮਯ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿੱਕਵੰਦ ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸਮਯ ਓਸੇ ਦੇ ਹੀ ਸੁਨਣ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਾਪਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪ ਭੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਖਿੜਦੇ ਤੇ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਹੋਏ ਦਿਸਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਦੇਤ ਗਿਆਂ ਯਾ ਖੇਡ ਰਿਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਤਕਕੇ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਅਥਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਕੇਰਨੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਐਥੋਂ ਤਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਭਟਕਊਏ ਭ੍ਰਮਊਏ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਦ੍ਰੋਹੀ ਦੇ ਧੱਪੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਕੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਮਨੁੱਖ ਤਬੀਅੱਤਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਤੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਹੌਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਜੋ ਕੁਛ ਅਸਰ ਓਨਾਂ ਉਪਰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਓਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਗ੍ਰਾਹੀ ਚਿੱਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਓਨਾਂ ਦਾ ਹੌਲਾਪਣ ਅਪਣੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਭੀ ਆਦਮੀ ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗ੍ਰਾਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ "ਜਿਨੇਂ ਲਈ ਗੱਲਾਂ ਓਸੇ ਨਾਲ ਉਠਿ ਚੱਲੀ" ਵਾਲਾ ਹਾਲ ਓਨਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਅਪੇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਓਨਾਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾਂ ਕਿਰਾਏ ਦੀ (ਭਾੜੇਦੀਟੱਟੂ) ਬਣਾ ਰਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਚਸਕਾ ਚਾਟ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਦੇਖੀ, ਓਧਰੇ ਹੀ ਧਸ

ਪਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਬਲ ਸੋਚਨ ਦਾ ਪੈਦਾ ਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਜਦ ਤਕ ਉਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਥੋਥੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿਆਂ ਵਹਿਣਾਂ ਦੇ ਰੋੜ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਨਿਗ੍ਰ ਦਲੀਲ ਬਾਜੀ ਕਰ ਸਕਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਂ ਕਰੇ, ਉਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਐਹੋ ਜੇਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। "ਝੜਿ ਝੜਿ ਪੈਂਦੇ ਕੱਚੇ ਬਿਰਹੀਂ......"—ਐਸਿਆਂ ਕੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੀ ਉਚਾਰਣਾ ਹੋਯਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਐਸਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਪੌਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਨੀਆਂ ਕਚਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪੜਤਾਲਕੇ ਪਕਿਆਈ ਧਾਰਨ ਕਰਣ ਤੇ ਭ੍ਰੋਸੇ ਅਰੁ ਨਿਸਚੇ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਣ, ਕਯੋਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਉਪਰ ਹੈ। ਪਰ ਹਠ ਧਰਮੀ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸਮਝਨ ਵਾਲੇ ਇਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਫਿਟਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥—॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਣ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਰਜ ਮਹਾਂਨ ਉਚ ਮਰਾਤਬੇ ਦੀ ਕਾਰਨ ਹੈ:—

ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਮਨਿ ਕੋ ਚਮਤਕਾਰ ਵਾਰਉ,
ਸ਼ਸੀਅਰ ਸੂਰ ਕੋਟ ਕੋਟਨਿ ਪ੍ਰਗਾਸ *ਜੀ ॥

ਅਰਥ—ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਮਣੀਆਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ, ਅਰੁ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕ੍ਰੋੜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਰ ਘੱਤਾਂ (ਓਸ ਤੋਂ) ॥

ਕੋਟਿਨ ਕੋਟਾਨਿ ਭਾਗਿ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਛਬਿ,
ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੁਜਸ ਨਿਵਾਸ ਜੀ ॥

ਅਰਥ—(ਐਸਾ ਹੀ) ਭਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਹਾਰੇ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਛਬ੍ਹ (ਤਾਲਿਆ ਵੰਦੀ-ਇਕਬਾਲ ਵੰਦੀ ਦੇ ਚੋਟੀ ਉਪਰ ਪੁਜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ) ਜਿਸਦੀ ਜੋਤ (ਦਮਕ) ਦਗਮਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਜੋ ਸ੍ਰੇਸ਼੍ਟ ਜੱਸ ਦੀ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਭਾਵ—ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਚੌਹੀਂ ਚਕ੍ਰੀਂ ਕੀਰਤੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਐਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੋਟੀਆਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਛਬਾਂ (ਭੀ ਵਾਰ ਸਿੱਟਾਂ ਓਸ ਤੋਂ) ॥

ਸ਼ਿਵ ਸਨਕਾਦਿਕ ਬ੍ਰਹਮਾਂਦਿਕ ਮਨੋਰਥ ਕੈ,
ਤੀਰਥ ਕੋਟਾਨਿ ਕੋਟਿ ਬਾਂਛਤ ਹੈ ਤਾਸ ਜੀ ॥

ਅਰਥ—ਕ੍ਰੋੜੋ ਕ੍ਰੋੜ = ਅਸੰਖਜਾਤ) ਸ਼ਿਵਜੀ ਅਰੁ ਸਨਕਾਦਿਕ ਤਥਾ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਆਦਿਕ ਲੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਓਸਨੂੰ, ਅਤੇ ਤੀਰਥ ਭੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਓਸਦੀ ॥

ਮਸਤਕਿ ਧਾਰਸ਼ਨ ਸ਼ੋਭ ਕੋ ਮਹਾਤਮ ਅਗਾਧ ਬੋਧ,

---

*"ਜੀ"—ਸ੍ਰੋਤਾ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਏ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ—ਹੇ ਭਾਈ ਜਨੋ ਵਾ ਪਜਾਰਜੋ ਆਦ ਸਭਨੀ ਥਾਈਂ ਲਗਾਯਾ ਜਾਵੇ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨ ਰੇਜ ਮਾਤ੍ਰ ਲਾਗੈ ਜਾਸ ਜੀ ॥ ੪੨੧ ॥

ਅਰਥ–ਤੇ ਓਸਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਦਾ ਬੋਧ(ਬੁਝਨਾ ਸਮਝਨਾ) ਅਗਾਧ (ਅਥਾਹ) ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਕਿ ਮੱਥੇ ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ (ਕੇਵਲ ਲਗੀ) ਹੋਵੇ ॥ ੪੨੧ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਭਾਈ ਜੀ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੁਣਕੇ ਅਚਰਜਤਾ ਵਿਖੇ ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਹੋਰ ਸਿਖ੍ਯਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸੁਨਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਤਾਂ ਕੀਹ ਆਖੀਏ, ਜਿਹੜਾ ਕੇਵਲ ਰਜਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਦਾਹੈ, ਜਦਉਹ ਐਡੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਪੂਰਬਕ ਸਿਖ੍ਯਾ ਧਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕ੍ਰੋੜੇ ਕ੍ਰੋੜ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਸੰਖ੍ਯਾਤੋ ਅਸੰਖ੍ਯਾਤ ਦਰਜੇ ਉਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾਹੈ ॥ ਐਸੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਆਨਕੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਐਡੇ ਹੀ ਮਹਾਨ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥ ਤਾਂਤੇ ਕਦਾਚਿਤ ਕੁਸੰਗ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਬੇਮੁਖਤਾ ਧਾਰਕੇ ਪਤਿਤ ਕੋਈ ਨਾਂ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ॥–ਮ।

ਜਦ ਤਕ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਨਮੁਖਤਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇ ਤਦ ਤਕ ਜਨਮ ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ:–

ਖਗ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪਤੰਗ ਚਰਾਚਰ,
ਜੋਨਿ ਅਨੇਕ ਬਿਖੈ ਭ੍ਰਮਿ ਆਇਓ ॥

ਅਰਥ–ਪੰਛੀਆਂ, "ਮ੍ਰਿਗ"–ਪਸ਼ੂਆਂ, ਕੀੜਿਆਂ, ਪਤੰਗਿਆਂ ਦੀਆਂ (ਤਥਾ ਇਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾਇ ਹੋਰ ਭੀ) "ਚਰਾਚਰ"–ਚਰ ਅਚਰ = ਚੇਤਨ ਵਾ ਜੜ੍ਹ ਅਨੇਕਾਂ (ਅਣਗਿਣਤ) ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਭੌਂਦਾ (ਭਟਕਦਾ) (ਇਹ ਜੀਵ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਖੇ) ਆਯਾ ਹੈ ।

ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਪਾਇ ਰਸਾਤਲ ਭੂਤਲ,
ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਪ੍ਰਤਿ ਲਉ ਬਹੁ ਧਾਇਓ ॥

ਅਰਥ–ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ ਐਸੀਆਂ ਸੁਣੌਤਾਂ (ਸ੍ਰੋਤਾਂ) (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਰੁ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦ੍ਵਾਰਾ–ਅਥ੍ਵਾ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਰੁ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਪ੍ਰਾਯਣ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ) ਕਿ (ਇਹ ਜੀਵ ਜੇਹੋ ਜੇਹੀ ਵਾਸਨਾਂ ਖੜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇਹੋ ਤੇਹਾ ਹੀ ਕਿਤੇ "ਰਸਾਤਲ"–(ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ) ਪ੍ਰਤਿ (ਤਾਂਈ) ਕਿਤੇ "ਭੂਤਲ" ਮਾਤ ਲੋਕ ਅੰਦਰ, ਅਤੇ ਕਿਤੇ "ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਲਉ"–ਸੁਰਗਾ ਪੁਰੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਬਹੁਤ (ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਤਰਾਂ ਵਿਖੇ) ਭਟਕਿਆ ॥

ਜੋਗ ਹੂ ਭੋਗ ਦੁਖਾਦਿ ਸੁਖਾਦਿਕ,

ਧਰਮ ਅਧਰਮ ਸੁਕਰਮ ਕਮਾਇਓ ॥

ਅਰਥ–(ਕਿਧਰੇ ਤਾਂ) ਜੋਗ ਸਾਧ ਸਾਧਕੇ ਸੁਖਾਦਿਕ (ਉਤਮ ਮੱਧਮ ਦਸ਼ਾ ਵਾਲੀਆਂ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਮਾਣੀਆਂ) ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਭੋਗਿਆਂ ਭੋਗਾਂ ਬਦਲੇ ਦੁਖਾਦਿ ਆਧੀ ਬਯਾਧੀ ਉਪਾਧੀ ਰੂਪ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰੇ, (ਜੀਕੂੰ ਜੀਕੂੰ ਕਿ ਇਸਨੇ) "ਸੁਕਰਮ" ਆਪਾ ਠਾਨ ਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਏ"ਧਰਮ"–ਪੁੰਨ ਰੂਪ ਤੇ "ਅਧਰਮ"–ਪਾਪ ਰੂਪ ॥

ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸ਼ਰਨਾਗਤਿ ਆਇ,
ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਦੇਖਿ ਗਰੂ ਸੁਖ ਪਾਇਓ ॥ ੪੨੨ ॥

Imp.

ਅਰਥ–(ਇਸ ਭਾਂਤ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਕੇ ਜਦ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕੇ) ਸਰਣਾਗਤੀ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਆਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ–ਮੈਂ ਆਪਦੀ ਸ਼ਰਣ ਹਾਂ ਐਸੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ ਆਣ ਢਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਦੇਖਣ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇ ਹੀ "ਗਰੂ ਸੁਖ"–ਮਹਾਨ ਸੁਖ (ਪਰਮਾ ਨੰਦ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ੪੨੨ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦ੍ਵਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਰਣਾਗਤੀ ਧਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਐਸੀ ਚਿਰਕਾਲ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਹਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਭੀ ਘੌਲ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤਾਂ ਮੁੜ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਚਕ੍ਰ ਚਲ ਪਵੇਗਾ । ਕਈ ਗਯਾਨੀ ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਬ ਅਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਯਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ, ਕਦੀ ਸੰਜੋਗ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਤੇ ਕਦੀ ਵਿਜੋਗ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭਾਖਣ ਨੂੰ ਗੜਬੜ ਵਿਚ ਪੌਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਕਵੀ ਭੀ ਸੰਭਾਲਾ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜੈਸੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਪਾਸੋਂ ਗਲਤੀ ਅੰਤਰ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਹਨ, ਜੇ ਸੰਪਾਦਕ ਭੀ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਐਸਾ ਟੱਪਲਾ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੇਖਕ ਵਿਚ ਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਯਾ ਨਹੀਂ ਆਖਯਾ ਸਕਦਾ–ਹਾਂ! ਜੀਵ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੱਸਕੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣੌਣ ਖਾਤਰ ਰਚਯਾ ਮੰਨਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਰੁ ਇਹ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਬ ਅਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਮਨੇ ਮਨ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹੌਕਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਬੇਮੁਖਤਾ ਦੇ ਫੰਧੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੁਜਨ ਦਾ ਉਤਸਾਹੀ ਬਣੌਂਦੇ ਹੋਣ ॥–॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪਰਮ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:–

ਚਾਹਿ ਚਾਹਿ ਚੰਦ੍ਰ ਮੁਖ ਚਾਇਕੇ ਚਕੋਰ ਚਖਿ,

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਰਣ ਅਚਵਤ ਨ ਅਘਾਨੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਮੁਖ (ਮੰਡਲ) ਨੂੰ ਚਾਹ ਚਾਹਕੇ ਬੜੇ ਚਾਇ (ਉਮੰਗ ਭਰੇ ਉਤਸਾਹ) ਨਾਲ, ਚਕੋਰ ਦੇ "ਚਖਿ"-ਨੇਤ੍ਰ (ਉਸਦੀ) ਕਿਰਣ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਛਕਦੇ, ਰੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ॥

ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰਵਨ ਮ੍ਰਿਗ,
ਆਨੰਦ ਉਦੋਤ ਕਰਿ ਸ਼ਾਂਤਿ ਨ ਸਮਾਨੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਅਰੁ ਜੀਕੂੰ ਹਰਣ ਕੰਨਾਂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਾਰ ਸ਼ਬਦ (ਘੰਟੇ ਹੇੜੇ ਦਾ) ਸੁਣਦਾ ਸੁਣਦਾ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮੌਂਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਰਜਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ) ॥

ਰਸਕ ਰਸਾਲ ਜਸੁ ਜੰਪਤ ਬਾਸੁਰ ਨਿਸ,
ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜੁਗਤਿ ਜਿਹਬਾ ਨ ਤ੍ਰਿਪਤਾਨੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ-ਅਤੇ ਐਸਾ ਹੀ "ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜੁਗਤਿ"-ਪਪੀਹੇ ਵਾਕੂੰ "ਨਿਸਬਾਸੁਰ" ਰਾਤ ਦਿਨ "ਰਸਾਲ"-ਰਸ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦੇ ਅਸਥਾਨ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦਾ "ਰਸਿਕ"-ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਕੇ ਜੱਸ ਨੂੰ ਜਪਦਿਆਂ ਜਪਦਿਆਂ ਜਿਹ੍ਵਾ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ॥

ਦੇਖਤ ਸੁਨਤ ਅਰੁ ਗਾਵਤ ਪਾਵਤ ਸੁਖ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਬਸ ਮਨ ਮਗਨ ਹਿਰਾਨੇ ਹੈ ॥ ੪੨੩ ॥

ਅਰਥ-ਤੀਕੂੰ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦਿਆਂ ਤਥਾ ਗੌਂਦਿਆਂ (ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ "ਬਸ"-ਅਧੀਨ ਹੋਕੇ "ਹਿਰਾਨੇ-ਮਨ ਮਗਨ ਹੈ"-ਬਿਸਮਾਦ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਮਨ ਮਗਨ ਹੋਯਾ ਰਹੇ ॥ ੪੨੩ ॥

ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਪਜਾਰ ਨਿਤ ਨਵਾਂ ਜਾਗਜਾ ਰਹੇ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਹਿਤ ਨਿਰੂਪਦੇ ਹਨ:-

ਸਲਿਲ ਨਿਵਾਸ ਜੈਸੇ ਮੀਨ ਕੀ ਨ ਘਟੈ ਰੁਚ,
ਦੀਪਕ ਪ੍ਰਗਾਸ ਘਟੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਪਤੰਗ ਕੀ ॥

ਅਰਥ-ਜਲ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਛੀ ਦੀ ਰੁਚੀ(ਲਾਲਸਾ) ਜੀਕੂੰ ਘਟਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ (ਨਿਤ ਨਵੀਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ), ਅਤੇ ਦੀਵੇ ਦੇ ਉਜਾਲੇ ਨੂੰ ਤਕਦਿਆਂ ਪਤੰਗੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ ਘਟਿਆ ਕਰਦੀ ॥

ਕੁਸਮ ਸੁਬਾਸ ਜੈਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨ ਮਧੁਪ ਕਉ,
ਉਡਤ ਅਕਾਸ਼ ਆਸ ਘਟੈ ਨ ਬਿਹੰਗ ਕੀ ॥

ਅਰਥ–ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਂਦਿਆਂ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਭੌਰੇ ਨੂੰ ਰੱਜ ਨਹੀਂ ਔਂਦਾ, ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਉਡਦਿਆਂ ਪੰਛੀ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਘਟਦੀ ਅਰਥਾਤ ਅੰਦਰੋਂ ਫਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ॥

ਘਟਾ ਘਨਘੋਰ ਮੋਰ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਰਿਦੈ ਉਲਾਸ,
ਨਾਦ ਬਾਦ ਸੁਨਿ ਰਤਿ ਘਟੈ ਨ ਕੁਰੰਗ ਕੀ ॥

ਅਰਥ–ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਘਟਾ ਦੀ "ਘਨਘੋਰ"–ਗੜ੍ਹਗੱਜ ਸੁਣ ਸੁਣਕੇ ਜੀਕੂੰ ਮੋਰ ਤੇ ਪਪੀਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਲਾਸ (ਉਛਲਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਜਿਸਤ੍ਰਾਂ ਵਾਜੇ ਦੀ ਨਾਦ (ਧੁਨੀ) ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸੁਣਦਿਆਂ "ਕੁਰੰਗ"–ਮਿਰਗ ਦੀ "ਰਤਿ"–ਪ੍ਰੀਤ ਫਿੱਕੀ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਕਰਦੀ ॥

ਤੈਸੇ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰਸਿਕ ਰਸਾਲ ਸੰਤ,
ਘਟਤ ਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਅੰਗ ਅੰਗ ਕੀ ॥ ੪੨੪ ॥

ਅਰਥ–ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ "ਰਸਾਲ ਪ੍ਰਿਅ"–ਰਸ (ਪ੍ਰੇਮ ਪਜਾਰ) ਦੇ ਮੰਦਿਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਜਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਦੇ ਰਸੀਏ ਸੰਤ ਦੇ ਭੀ ਅੰਗ ਅੰਗ ਦੀ (ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੋਈ) ਪ੍ਰਬਲ ਪਜਾਸਾ (ਤੀਬਰਲਾਲਸਾ) ਨਹੀਂ ਘਟਿਆ ਕਰਦੀ–ਭਾਵ ਨਿੱਤ ਨਵੀਂ ਸਿੱਕ ਹੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥ ੪੨੪ ।

ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਭੈੜਾ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੈੜਤਾਈ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦੇ, ਕਸ਼ਟ ਪਾਕੇ ਭੀ ਓਸਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਜਨਮਾਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:–

ਸਲਿਲ ਸੁਭਾਵ ਦੇਖੋ ਬੋਰਤ ਨ ਕਾਸ਼ਟਹਿ,
ਲਾਜ ਗਹੈ ਕਹੈ ਅਪਨੋਈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਿਓ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਦੇਖੋ ! ਜਲ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਜੋ ਕਾਠ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਡੋਬਦਾ, ਕਜੋਂਕਿ ਉਹ ਏਸ ਬਚਨ (ਆਖੇ) ਦੀ ਲਾਜ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਓਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਪਾਲਿਆ ਹੋਯਾ ਹੈ ॥

ਜੁਗਵਤ ਕਾਸ਼ਟ ਹਿਦੰਤਰਿ ਬੈਸੰਤਰਹਿ,
ਬੈਸੰਤਰਿ ਅੰਤਰ ਲੈ ਕਾਸ਼ਟ ਪ੍ਰਜਾਰਿਓ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–(ਅਗੋਂ) ਕਾਠ ਅਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ (ਮਾਨੋ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵਧ ਪਜਾਰਾ ਮੰਨਕੇ) ਅਗਨੀ ਨੂੰ "ਜੁਗਵਤ"–ਸੰਭਾਲਜਾ (ਰਖਿਆ) ਕਰਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਸਦੇ ਪਾਲਨਹਾਰੇ ਜਲ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਓਸਤੋਂ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ) ਪਰ (ਸਾੜਨ ਹਾਰੀ ਰੁਸ਼ਟ) ਅਗ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਆ ਪਏ ਕਾਠ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸਾੜ (ਸੁਆਹ ਕਰ) ਸਿੱਟਦੀ ਹੈ (ਜ਼ਰਾ ਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ) ॥

ਅਗਰਿਹ ਜਲ ਬੋਰ ਕਾਢੈ ਬਾਢੈ ਮੋਲ ਤਾਕੋ,
ਪਾਵਕ ਦਗਧ ਕੈ ਅਧਿਕ ਅਉਟਾਰਿਓ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਅਗਰ ਚੰਨਣ ਨੂੰ ਪਾਨੀ (ਜਰੂਰ) ਡੋਬ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਭੀ ਹਾਨੀ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ–ਸਗੋਂ ਜਦੋਂ) ਬਾਹਰ ਕਢੇ ਓਸ ਅਗਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵਧ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ–ਭਾਵ–ਡੋਬਕੇ ਸਗੋਂ ਜਲ ਅਗਰ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਅਸਲ ਪਰਖ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ੍ਵਾਰਥੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ) "ਪਾਵਕ ਦਗਧ ਕੈ" ਅੱਗ ਬਾਲਕੇ ਇਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕਾੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥

ਤਊ ਤਾਕੋ ਰੁਧਿਰ ਚੁਇ ਚੋਆ ਹੋਇ ਸਲਿਲ ਮਿਲ,
ਅਗਨਹਿ ਗੁਨ ਮਾਨੰ ਬਿਰਦ ਬੀਚਾਰਿਓ ਹੈ ॥੪੨੫॥

ਅਰਥ–ਐਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਜਾਲ ਮੇਲਕੇ ਓਸਦਾ ਲਹੂ ਚੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਲ (ਬਟ) ਮਿਲਕੇ ਓਸ ਦਾ "ਚੋਆ"–ਅਤਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਔਗੁਣ-ਜਾਰੇ ਦੇ) ਔਗੁਣ ਨੂੰ ਭੀ ਗੁਣ ਹੀ ਮੰਨਣ ਦੇ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ (ਅੱਗ ਦਾ ਅਪ੍ਰਾਧ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ) ॥ ੪੨੫ ॥

ਵੀਚਾਰ:–

ਇਸ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਇਕ ਇਹ ਧੁਨੀ ਭੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਭੈੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਲੇ ਬਨਾਣ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਪੈਣ ਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬਾਤ ਕਸ਼੍ਟ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਸ਼੍ਟ ਤੋਂ ਘਬ੍ਰੌਂਦੇ ਨਹੀਂ ਅਰੁ ਓੜਕ ਨੂੰ ਓਸ ਤਾਂਈ ਭਲਾ ਬਣਾਕੇ ਹੀ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਰੜੇ ਤੇ ਉਚੇ ਵਧਨ ਵਾਲੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬਿਰਛ ਨੂੰ ਜਲ ਨਰਮ ਤੇ ਝੁਕਨ ਵਾਲਾ ਬਨਾ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ–ਅਗਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸ੍ਵਭਾਵ ਨਿਰੂਪਕੇ ਭਾਈ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ॥-॥

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਭੀ ਸੋਝੀ ਸੰਪੰਨ ਬਣਾ ਨਿਸਤਾਰਦੇ ਹਨ:–

ਸਲਿਲ ਸੁਭਾਵ ਜੈਸੇ ਨਿਵਨ ਗਵਨ ਗੁਨ,
ਸੀਚੀਅਤ ਉਪਬਨ ਬਿਰਵਾ ਲਗਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਜਲ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਨਿਊਂ ਕੇ ਚਲਨਾ ਹੈ,ਤੇ "ਉਪਬਨ"-ਬਾਗ, "ਬਿਰਵਾ"- ਬੂਟਾ ਲਗਾਕੇ ਸਿੰਚੀਏ (ਇਸਨੂੰ ਛਿੜਕੀਏ–ਪਾਈਏ) ਤਾਂ (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ) ਦੇ ਝੁਕਨ ਵਾਲੇ ਹੀ "ਗੁਨ"–ਫਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਜਲ ਮਿਲਿ ਬਿਰਖਹਿ ਕਰਤ *ਊਰਧ ਤਪ,

---

*"ਊਰਧ" = ਉਪਰ, ਊਧਾ, ਉਲਟਾ--ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾਹੈ। ਇਥੇ ਊਂਧਾ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਕਯੋਂਕਿ ਜਲ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਅਗੇ ਹੀ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਰਹਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹੋਰ ਊਂਧਾ ਹੋਣਾ ਤਪ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਣਿਆ ਜਾ

ਸਾਖਾ ਨਏ ਸਫਲ ਹੁਇ ਝੁਕ ਰਹੇ ਆਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-(ਪਹਿਲੇ) ਜਲ ਬਿਰਛ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਅਪਨਾ ਨਿਵਨ ਸੁਭਾਵ ਪਲਟ ਕੇ ਉੱਚਾ ਹੋ ਤਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਬਿਰਛ ਆਪਨੇ ਉਚੇ ਵਧਨ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਮਾਨੋ ਨਿਉਂ ਚਲਨ ਹਾਰੇ ਜਲ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਾਰਨ, ਟਾਹਣੀਆਂ (ਸਿਰੋਂ) ਨੀਵੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਲ ਲਗਣ ਪੁਰ ਹਿਠਾਹਾਂ ਨੂੰ ਆਣਕੇ ਝੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥

ਪਾਹਨ ਹਨਤ ਫਲਦਾਈ ਕਾਟੇ ਹੋਇ ਨਉਕਾ,
ਲੋਸ਼ਟ ਕੈ ਛੇਦੈ ਭੇਦੈ ਬੰਧਨ ਬਧਾਇਕੈ ॥

ਅਰਥ-(ਨਾਲ ਹੀ ਜਲ ਦੇ ਉਪਕਾਰੀ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਅਪਨੇ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਇਹ ਬਿਰਛ) ਪਥਰ ਮਾਰਜਾਂ ਫ਼ਲ ਦਾਈ (ਫਲ ਦੇਨ ਹਾਰਾ) ਬਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੱਟੀਏ ਤਾਂ ਲੋਹੇ ਦ੍ਵਾਰੇ ਛਦਨ ਭੇਦਨ ਹੋਕੇ (ਰੱਸਿਆਂ ਦੇ) ਬੰਨਣਾਂ ਨਾਲ ਜਕੜੀ ਹੋਈ ਬੇੜੀ ਬਣਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥

ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸੁਤ ਸ਼ਤ੍ਰ ਗਹਿ ਪਾਰਿ ਪਰੈ,
ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖ ਦੋਖੀ ਤਾਰੈ ਸੰਮਝਾਇਕੈ ॥ ੪੨੬ ॥

ਅਰਥ-ਓਸ ਬੇੜੀ ਨੂੰ "ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਵਾਹ"-ਭਾਰੇ ਹੜ ਵਿਚ ਪੈਂਦਿਆਂ (ਤੱਕ) ਜਲ (ਨਾਂ ਕੇਵਲ) ਅਪਨਾ ਪੁਤ੍ਰ ਜਾਣਕੇ ਕਾਠ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਗਮਾਂ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ (ਚੀਰਣ ਪਾੜਨ ਵਾ ਮੇਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੱਸਨ ਹਾਰੇ) ਸ਼ਤ੍ਰ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਭੀ (ਓਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਲੈ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਏਕੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਭੀ ਆਪਨੇ ਸਿਖ ਦੇ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਤਾਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ਭਾਵ-ਜੀਕੁਨ ਜਲ ਕਾਠ ਨੂੰ ਕਸ਼੍ਟ ਪਰ ਕਸ਼੍ਟ ਦੇਕੇ ਬਹੁਤ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਲੈਕ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਕੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਭੀ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੀਕੁਨ ਹੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦੋਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਣ ਹਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਸਨੂੰ ਓਸਦੀਆਂ ਅਪਣੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੱਸ ਦੱਸ ਕੇ ਮਾਨੋ ਓਸ ਦੋਖੀ ਨੂੰ ਭੀ ਪ੍ਰੋਪਕਾਰੀ ਮੰਨਕੇ ਤਾਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ੪੨੬ ॥

ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਨਮਨੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਿ, ਭੈ ਭਵਨ,

ਸਕਦਾ। ਤਪ ਨਾਮ ਓਸ ਸਾਧਨ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸ਼ੁਭ ਉਦੇਸਜ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਰਖਕੇ ਅਪਨੇ ਸੁਭਾਵ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਣ ਖਾਤਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਵਰਤਨ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਜਲ ਦਾ ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ ਅਪਨੇ ਗੁਣ ਵਿਖੇ ਕੈਮ ਰਹਣਾ ਇਸਦਾ ਤਪ ਮੰਨਜਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥

ਭਾਵਨੀ ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਚਾਇਕੈ ਚਈਲੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਜਦ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ (ਅੰਦਰ) ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮੀ ਦੇ ਭੈ ਤਥਾ "ਭਾਵਨੀ"–ਸ਼੍ਰਧਾ, ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਦੇ "ਭਵਨ"–ਮੰਦਰ (ਸਥਾਨ) ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ–ਅਰਥਾਤ, ਐਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਭੈ, ਭੌਣੀ ਆਦ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ (ਉਨਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ) "ਚਾਇਕੈ"–ਸਿੱਕ ਦੇ ਕਾਰਣ "ਚਈਲੇ"–ਚਾਹ ਮਲੀਆਂ ਵਾਲਾ (ਉਤਸਾਹ ਉਮੰਗ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਜਾਯਾ ਕਰਦਾ ਹੈ–ਭਾਵ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਉਮੰਗ ਸਦਾ ਉਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥

ਸੰਗਮ ਸੰਜੋਗ ਭੋਗ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧਿ,
ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੈ ਰਸਿਕ ਰਸੀਲੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ–ਮਿਲਾਪ ਦੇ "ਸੰਜੋਗ"–ਔਸਰ ਨੂੰ "ਭੋਗ"–ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ (ਇਸੇ ਵਿਖੇ ਹੀ) ਸਹਜ ਭਾਵ ਰੂਪੀ ਇਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਾਧਕ, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ "ਰਸਿਕ"–ਰਸੀਏ ਬਣਕੇ "ਰਸੀਲੇ"–ਰਸਵਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਬੇਕ ਟੇਕ ਏਕ *ਅਉ ਅਨੇਕ ਲਿਵ,
ਬਿਮਲ ਬੈਰਾਗ ਫਬਿ ਛਬਿਕੈ ਛਬੀਲੇ ਹੈ ॥

ਅਰਥ ਬ੍ਰਹਮ ਵੀਚਾਰ ਦੀ ਟੇਕ (ਓਟ) ਲੈਕੇ "ਏਕ ਅਉ" ਅਨੇਕ (ਅਨੇਕ ਅਕਾਰਾਂ) ਵਿਖੇ, ਏਕ ਹੀ (ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਵਾ ਬੁਝਕੇ) ਤਿਸਦੀ ਹੀ) ਲਿਵ ਲਗੌਂਦੇ, ਨਿਰਮਲ ਬੈਰਾਗ (ਕਾਰਣ ਆਦਿ ਨਿੱਮਿੱਤ ਰਹਿਤ) ਸ਼ੁਧ ਬੈਰਾਗ ਨਾਲ ਫਬਦੇ ਹੋਏ ਛਬਿ ਕਰਕੇ ਛਬੀਲੇ (ਸੁੰਦਰ–ਮਨੋਹਰ ਸਰੂਪ) ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥

ਪਰਮਦਭੁਤ ਗਤਿ ਅਤਿ ਅਸਚਰਜ ਮੈ,
ਬਿਸਮ ਬਿਦੇਹ ਉਨਮਨ ਉਨਮੀਲੇ ਹੈ ॥ ੪੨੭ ॥

---

*"ਅਉ" ਸ਼ਬਦ 'ਅਉਰ' ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਬਲਕਿ "ਏਕਉ"–ਜਿਸਦੇ ਅਰਥ ਹਨ "ਇਕੋ ਹੀ ਵਾ ਏਕ ਮਾਤ੍ਰ"–ਵਿਉਂ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ॥

ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਐਉਂ ਭੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ–ਇਕ (ਅੰਤਰਮੁਖੀ) "ਅਉ"–ਅਤੇ ਅਨੇਕ-(ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਹੀ ਵੀਚਾਰ (ਬੁੱਝਕੇ-ਸਮਝਕੇ) ਇਸੇ ਟੇਕ (ਨਿਸਚੇ) ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲਗਾਈ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਫਬਦੇ ਹੋਏ ਪਰਮਾਰਥੀ ਤੇਜ ਰੂਪ ਛਬਿ ਦ੍ਵਾਰੇ ਛਬੀਲੇ (ਮਨੋਹਰ, ਸਮੂਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਆਕਰਖਣ ਕਰਣ ਹਾਰੇ ਬਣ ਜਾਯਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥

ਅਰਥ—ਓਨਾਂ ਦੀ ਗਤੀ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ) ਪਰਮ ਅਦਭੁਤ (ਅਨੋਖੀ) ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਰੂਪਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨਮਨੀ ਭਾਵ ਵਿਖੇ ਉਨਮੀਲਿਤ (ਮਗਨ) ਹੋਕੇ "ਬਿਸਮ"—ਹਰਾਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦੇਹ ਭਾਵ ਰੂਪ(ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਦਸ਼ਾ) ਵਿਖੇ ਲਿਵ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ੪੨੭ ॥

ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਯਾਂ ਕਦੀ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸੁਖ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਣ ਮਾਤ੍ਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ:—

ਜਉ ਲਉ ਕਰਿ ਕਾਮਨਾ ਕਮਾਰਥੀ ਕਰਮ ਕੀਨੇ,
ਪੂਰਨ ਮਨੋਰਥ ਭਇਓ ਨ ਕਾਹੂ ਕਾਮਕੋ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪ੍ਰਯੰਤ ਕਾਮਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਕਾਮਨਾਂ (ਚਾਹਨਾਂ) ਧਾਰ ਧਾਰਕੇ (ਸਕਾਮ) ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਭੀ ਕਾਮਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮਨ ਦਾ ਅਰਥ (ਪ੍ਰਯੋਜਨ) ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਹੋਯਾ ॥

ਜਉ ਲਉ ਕਰਿ ਆਸਾ ਆਸਵੰਤ ਹੁਇ ਆਸਰੇ,
ਬਹਿਓ ਫਿਰਿਓ ਠਉਰ ਠਉਰ ਪਾਇਓ ਨ ਬਿਸ੍ਰਾਮਕੋ ॥

ਅਰਥ—ਜਿਤਨਾ ਕਾਲ ਪ੍ਰਯੰਤ "ਆਸਵੰਤ"—ਆਸਾ ਵੰਦ (ਉਮੇਦਵਾਰ) ਬਣਕੇ, ਆਸਾਂ (ਉਮੇਦਾਂ) ਕਰਦਿਆਂ ਆਸਰੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਦੇ ਫਿਰੇ, (ਚਾਹੇ) ਰਹੇ ਇਕੋ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਚਾਹੇ, ਫਿਰੇ ਦੇਸੀ ਵਿਦੇਸੀਂ "ਬਿਸ੍ਰਾਮ" = ਚੈਨ ਦੀ ਠੌਰ (ਬਿਲਕੁਲ) ਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ! ਭਾਵ—ਟਿਕਾਣੇ ਸਿਰ ਹੀ ਆਸਾਂ ਦੀ ਸੋਹ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਫੰਡ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ, ਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਭਰਮਨਾਂ ਭਟਕਨਾਂ ਦਾ ਵਿਖੇਪ ਜਾਨ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, (ਨਾਂ ਇਕਾਂਤ ਸੌਜੀ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਦੁਕਾਂਤ ਵਿਚ ਹੀ ਕੁਛ ਸੌਰਿਆ) ॥

ਜਉ ਲਉ ਕਰ ਮਮਤਾ ਮਮਤ ਮੂੰਡ ਬੋਝ ਲੀਨੋ,
ਦੀਨੋ ਡੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡ ਖੇਦ ਠਾਮ ਠਾਮ ਕੋ ॥

ਅਰਥ—(ਅਤੇ ਐਸਾ ਹੀ) ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਮਤਾ ਦੇ ਮੋਹ (ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾ ਸਰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਸਨੇਹ ਪਜਾਰ) ਦਾ ਭਾਰ ਸਿਰ ਤੇ ਲਈ ਰਖਿਆ (ਉਸਨੇ ਐਸਾ) ਡੰਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਖੰਡ ਖੰਡ"—ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦਾ ਖੇਦ (ਦੁੱਖ) ਸਹਾਰਦੇ ਰਹੇ ॥

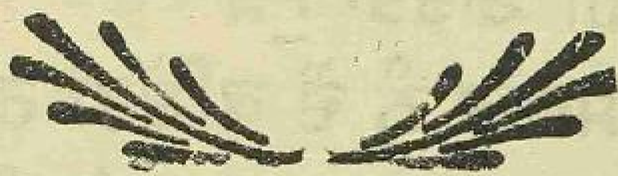
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿਹਕਾਮ ਅਉ ਨਿਰਾਸ ਭਏ,
ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਜ ਸੁਖ ਨਿਜ ਪਦ ਨਾਮ ਕੋ ॥ ੪੨੮ ॥

ਅਰਥ—(ਜਦੋਂ ਹੀ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਕਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ (ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਸਜੇ) ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਆਸਾਂ ਵਲੋਂ ਭੀ ਨਿਰਾਸ ਬਣ

ਗਏ, ਅਰੁ "ਨਿਜ ਪਦ"—ਹੈ ਨਾਮ ਜਿਸ ਸਹਜ ਸੁਖ ਦਾ ਓਸ ਵਿਖੇ "ਨਿਮ੍ਰਤਾ"-ਮਿਲਨਸਾਰਤਾ ਧਾਰ ਲਈ। ਭਾਵ—"ਸਗਲ ਸੰਗ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿਆਈ"-ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥ ੪੨੮ ॥

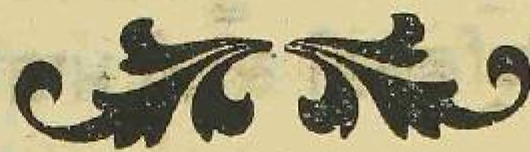
(ਚਲੰਤ)

ਨੋਟ—ਲੌ ! ਇਹ ਤੀਸਰੀ ਸੈਂਚੀ ਭੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਆਪ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰੁ ਚੌਥੀ ਦੇ ਭੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੈਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਵਣ ਦੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਸ ਹੈ ॥

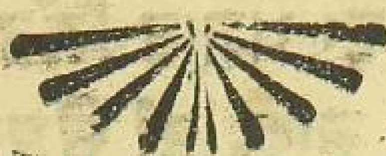
੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਕਬਿੱਤ ਵਾਰ ਸੰਖੇਪ ਸੂਚੀ ਪਤ੍ਰ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਟੀਕਾ ਸੈਂਚੀ ਤੀਸਰੀ

ਸ਼ੁੱਧੀ ਪੱਤ੍ਰ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਸੈਂਚੀ (੩)

ਸਫ਼ਾ	ਸਤ੍ਰ	ਅਸ਼ੁਧ	ਸ਼ੁਧ	ਸਫ਼ਾ	ਸਤ੍ਰ	ਅਸ਼ੁਧ	ਸ਼ੁਧ
(ਚ)	ਹੇਠੋਂ ੨	ਟਿਕਣ	ਟਿਕਾਣ	੯੭	ਹੇਠੋਂ ੬	ਮਨੋਰਥ	
(ਚ)	ਹੇਠਲੀ	ਵਿੱਤ	ਵਿੱਤੇ			ਭੁਲੇ	ਭੁਲ ਮਨੋਰਥ
੭	੮	ਪਤਜਾ	ਪਤਜਾਯਾ	੯੮	੧੬	ਵਰੋਸਾਇਆ	ਵਰੋਸਾਅ
੧੦	੫	ਪਸਰ ਉ)	ਪਸਰਾਉ)	੧੦੨	੧੩	ਨਦੀਆਂ	ਨਦੀਆਂ ਵਿਖੇ
੧੫	੨੧	ਪ੍ਰਾਤਤ	ਪ੍ਰਾਪਤ	੧੨੦	੧੦	ਹੋਈ ਘਰ	ਹੋਈ ਦੇ ਘਰ
੨੫	੩	ਨੂੰ ਜੇਕਰ	ਨੂੰ	੧੨੧	ਹੇਠੋਂ ੫	ਅਧਜਾਇ	ਅਸ਼ਜਾਇ
੩੬	੧੯	ਦੇਵਤਾ	ਦਾ ਵਤਾ)	੧੨੨	ਹੇਠਲੀ	ਉਕ	ਉਕ੍ਤ
੫	੨੨	ਅਤੰਮ	ਆਤਮ	੧੨:	੪	ਜੀ"	ਜੀਉ"
੫੪	੪	ਤੀਰਬ	ਤੀਰਥ	੧੨੪	੯	ਕਰਮ	ਕਾਮ
੫੭	੮	ਹੋਰਸ	ਹੋਰਸ	੧੨੬	ਹੇਠਲ	ਬੁਰਾਈ	ਬਤਾਈ
੬੧	੨੪	ਸਅਤਦ	ਸਤਦ	੧੨੯	ਹੇਠੋਂ ੨	"ਹੰਦੇ"	"ਹੇਤ"
੬੪	੯	ਹੋਸਕਦਾ-	ਨਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ?	੧੩੨	੭	ਪਗਜਾ	ਪੁਰਜਾ
੬੮	੭	ਤੌ	ਅਤੇ	੧੩੨	੧੯	ਮਕਦਲ	ਮਕਸੂਦ
੭੦	੩	ਕਬਤਰ	ਕਬੂਤਰ	੧੩੨	੨੦	ਸੁਕੇਵ	ਕੇਵਲ
੮੦	ਹੇਠੋਂ ੨	ਕਹਦੇ	ਕਰਦੇ	੧੪੧	੨੬	ਚਾਲੀਦੀ	ਚਲੀ ਦੀ
੯੧	੧੫	ਖੜ੍ਹਾਕੇ	ਪੜ੍ਹਾਕੇ	੧੪੩	੮	੧੧੪	੪੧੪
੯੭	੧੯	ਭਗਵਾਨ		,,	੧੦	ਰੇਪੈ	ਰੇਪੈ
		ਵਿਸ਼ਨੂੰ	ਬ੍ਰਹਮਾਂ				

ਅੰਤਿਮ ਨਿਵੇਦਨ (ਸੈਂਚੀ ਤੀਸਰੀ)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਾਠਕੋ !

ਆਹ ਲੌ ! ਓਨਾਂ ਦੇ ਕਬਿੱਤ ਸ੍ਵਯਾਂ ਦੇ "ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ" ਨਾਮੀ ਟੀਕੇ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸੈਂਚੀ ਭੀ ਆਪ ਦਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜ ਪਈ ਜੇ। ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸੈਂਚੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵਿਹਲ ਨਾਂ ਲਗਨ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਤਕ ਇਸ ਗੂੜ੍ਹ ਬਾਣੀ ਦੇ ਮਰਮ ਤੇ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹੁੱਬ ਵਾਲਿਆਂ, ਖੋਜੀਆਂ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ, ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ, ਵਿਦ੍ਵਾਨਾਂ, ਜਾਂ ਇਸ ਘਰ ਦਿਆਂ ਵਿਦ੍ਯਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਸੈਂਚੀ ਰਾਹੀਂ ਮੁੜ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਜੇ, ਕਿ ਘੋਲ ਕੀਤਿਆਂ ਸਚਮੁਚ ਘਰ ਲੁਟਾ ਬੈਠੀਦਾ ਜੇ। ਘੋਲ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਬਲਾ ਹੈ, ਏਸ ਨੇ ਘਨੇ ਘਰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਘੱਤੇ ਹਨ। ਘੋਲ ਕਰਾਣ ਹੀ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਮਹਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਅਣਜਾਣਤਾ ਨੇ ਜਾਲ ਆਣ ਤਣਿਆ, ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੀ ਢਾਹ ਲੌਣ ਵਾਲੇ ਮਤ ਅਵਿਲੰਬੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

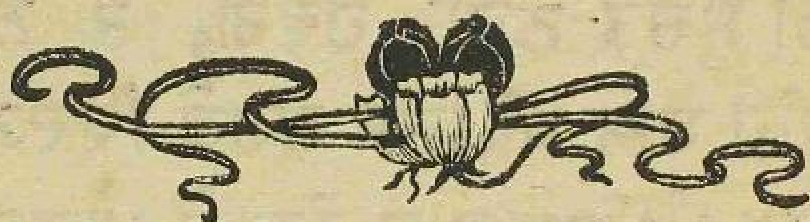
ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਭੀ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੋਗੇ, ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝੋਗੇ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਿਚ ਕੀਹ ਬਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਿਦ੍ਯਾ ਦੇ ਮਹਾਂ ਧੁਰੰਧਰ ਪੰਡਿਤ, ਖ਼ਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਲੋਗ ਤਥਾ ਪੰਡਿਤ ਰਾਜ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਨਧਾਰੀ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਭੀ ਓਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਢਾਹ ਸਕੇ ? ਓਸ ਸਿੱਖੀ ਬਲ ਦਾ ਮਰਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨਾਂ ਕਬਿੱਤ ਸ੍ਵਯਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਟੀਕੇ ਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ। ਅਤੇ ਓਨਾਂ ਉਕ੍ਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਅਰੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤਥਾ ਕਰਣੀ ਦੀ ਸਨਾਹ (ਸੰਜੋਅ) ਲਾਕੇ ਭਾਈ ਜੀ ਪਹਿਣਕੇ ਉਸ ਵਿਦ੍ਯਕ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੇ ਸਨ, ਅਰੁ ਓੜਕ ਨੂੰ ਉਕ੍ਤ ਧਰਮ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚੋਂ ਜਯਜੀਤ ਹੋਕੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਭੀ ਪੂਰੇ ਹੀ ਉਤਰੇ ਸਨ; ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀਤਰਾਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸੋ ਉਠੋ ! ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਾਓ !! ਆਪ ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਓ !!! ਅਤੇ ਅਜ਼ਮਾਓ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚ ਆਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਕੂੜ। ਜੇਕਰ ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਭਰ ਭੀ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਾਹ੍ਵੇ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚਿਆਂ ਪਾਓਗੇ; ਤੇ ਏਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵੀਚਾਰ੍ਯਾਂ ਅਵਸ਼੍ਯ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਧਨੀ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਭੇਤ ਭੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਵਰਤਾਂ ਵਿਚ ਔਂਦਾ ਦੇਖ ਲਵੋਗੇ।

ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਆਸ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਅੰਤਲੀ ਬਿਨਯ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨੋਗੇ, ਤੇ ਏਸ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧਿਨੀ ਦੁਆਰੇ ਭਾਈ ਸਾਹਬਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਏ ਮਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕਰੋਗੇ।

ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਚਿੰਤਕ—

ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ Ph. D. Sc.

"ਪੰਥਕ ਪ੍ਰੈਸ" ਕਟੜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ, ਸ੍ਰ: ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਮੈਨੇਜਰ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਛਪੀ ॥

ਹਿਤਕਾਰੀ ਸੁਨੇਹਾਂ

ਸੰਸਾਰ ਸਿਖਯਾ ਦਾ ਘਰ ਸਯਾਣਯਾਂ ਨੇਂ ਆਖਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਸਿਨਿਮਾਂ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਘਰ ਦੀਆਂ ਤਸ੍ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਆਪਣੇ ਕੌਤਕਾਂ ਕਲੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਮਨੁਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮਣੇਂ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਗਯਾਨ ਉਪਜਾਨ ਖਾਤਰ ਸਿੱਖਯਾ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇੰਵ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਗਯਾਨ ਉੱਚਾ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਪੁੱਜਕੇ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਣ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ! ਪਰ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਰਚਨਾਂ ਦ੍ਵਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਤਦੇ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਆਦਮੀਂ ਦੇ, ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਅਰੁ ਸ਼ਰੀਰ ਆਪਣੀ ਸ੍ਵਸਥ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਂਨ, ਕਯੋਂਕਿ ਜੇ ਸ਼ਰੀਰ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦਿਲ ਭੀ ਥਹੁ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸੱਕਦਾ, ਤੇ ਸਰੀਰ ਅਰੁ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਕਾਰਣ ਦਿਮਾਗ ਭੀ ਟਿਕਾਣੇਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ, ਵਾਹਗੁਰੂ ਨੇਂ ਇਸ ਥੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਣ ਲਈ ਆਯੁਰ ਵੇਦ ਦੇ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਗਟਾਏ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਯਕ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਔਖ਼ਧੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਕੇ ਆਦਮੀਂ ਆਪਣੇਂ ਆਪਨੂੰ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਵਸਥ (ਤੰਦਰੁਸਤ) ਬਣਾ ਤੇ ਰਾਜੀ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇਂ ਸਰੀਰ ਯਾ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਦ ਪੀੜ ਯਾ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋਂਨ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਰੋਗੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਨਾਂ ਖਾਤਰ ਅਸਾਂ ਉਕ੍ਤ ਆਯੁਰ ਵੇਦ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਔਖਧੀਆਂ ਤਯਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇਂ ਹਜਾਰੀਂ ਥਾਂਈ ਵਰਤ ੨ ਕੇ ਅਜ਼ਮਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਇਲਾਜ ਕਰਾਕੇ ਉਹ ਸਭ ਤਰਾਂ ਅਰੋਗ ਹੋ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਰ ਬੈਠ ਭੀ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਂਚਾਰ ਅਪਣੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਲਿਖਕੇ ਅਸਾਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧ ਔਖਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗਵਾਕੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਹਜ਼ਾਰ ਨਿਆਂਮਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੀਵੀਆਂ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸਭ ਭਾਂਤ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਦਵਾਈ ਅਸੀਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਅਜਮਾਇਸ਼ੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਲਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਭੀ ਬੜੀ ਹੱਛੀ ਤਰਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਰਾ ਹਾਲ ਜਾਂਨਨ ਲਈ, ਸੁਖਦਾਈ ਮਾਰਗ, ਟ੍ਰੈਕਟ ਮੁਫ਼ਤ ਮੰਗਵਾਕੇ ਪੜ੍ਹੋ।

ਪਤਾ-ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ (ਪੰਜਾਬ)